

Huone 59.

(Kirkkosali IV:sskerroksessa

Stiggrén 2.7-46.

Huone 59. Kirkkosali

IV kerros.

Kirkkosali sijaitsee IV:ssä kerroksessa. Seinät ovat pääasiassa rakennettu tiilistä, mutta kamaakiveä esiintyy myös paikoitellen melko runsaasti. Lattia on alhaisaan alust kahvinkeuhkainen josta ylimäinen on nyt kalvoonan päällä, alemmassa on vielä parant jätetty nähtäville paikoitellen palaneina.

Itäseinä Itäseinä on rakennettu tiilistä sekä kamaakivestä. Kamaakivellä taas on esiintyy pääasiassa ylemmän ja alemman lattiatason välillä sekä seinien pälyis ja itälämurkassa kuten pinnasta N° 1 käy selville. Seinässä on kaksi ikkunahohtua. Eteläpöytäseisessä on vielä yksi peituri jätetty. Ikkunapenkki paikkaanpuoleisessa ikkunnassa on rakennettu sekalaisista tiilistä. Ikkuna 2:n karnin yläosa on nahkian pudonnut karnin kaari on maalauksessa ikkunnassa segmentin muotoinen. Tiilien suunnat ja sijaitukset ilmenee piirroksista N° I, V ja VI. Kuten piirroksista käy ilmi niin molempien ikkunnien sivussa nähyy pyöreitä saunoja jotka erottaa vanhempi muunnos uudemmasta Tästä seinästä rappaus on mitteli kahemaan kulunut pois. Seinässä on paikoitellen käytetty muutteli tiimitystä sekä sekalaisia tiimityksiä. Tässä seinässä on tiilien pinta rikkinäinen karnin kinn ikkuna N° 2:n alhaalla puolella sekä ikkuna 1:n vasemmassa alakulmassa.

Etelä seinä E. seinä on rakennettu pääasiassa tiilistä mutta esiintyy myös kamaakiveä. Seinässä on 6 ikkunaa karnia joiden kaarit ovat segmentin muotoiset kuten piirros II:sta käy selville. Seinässä esiintyy kamaakiveä pääasiassa ikkunnoiden N° 3 ja 4 välillä sekä N° 7 ja 8 välillä, vielä tässä muunnoksessa seinässä on näitä karnia. Tiilien suunnat ja sijaitukset ilmenevät piirroksista N° II sekä N° VII, VIII, IX, X, XI ja XII jatkainen ikkunakarni on näissä piirroksissa

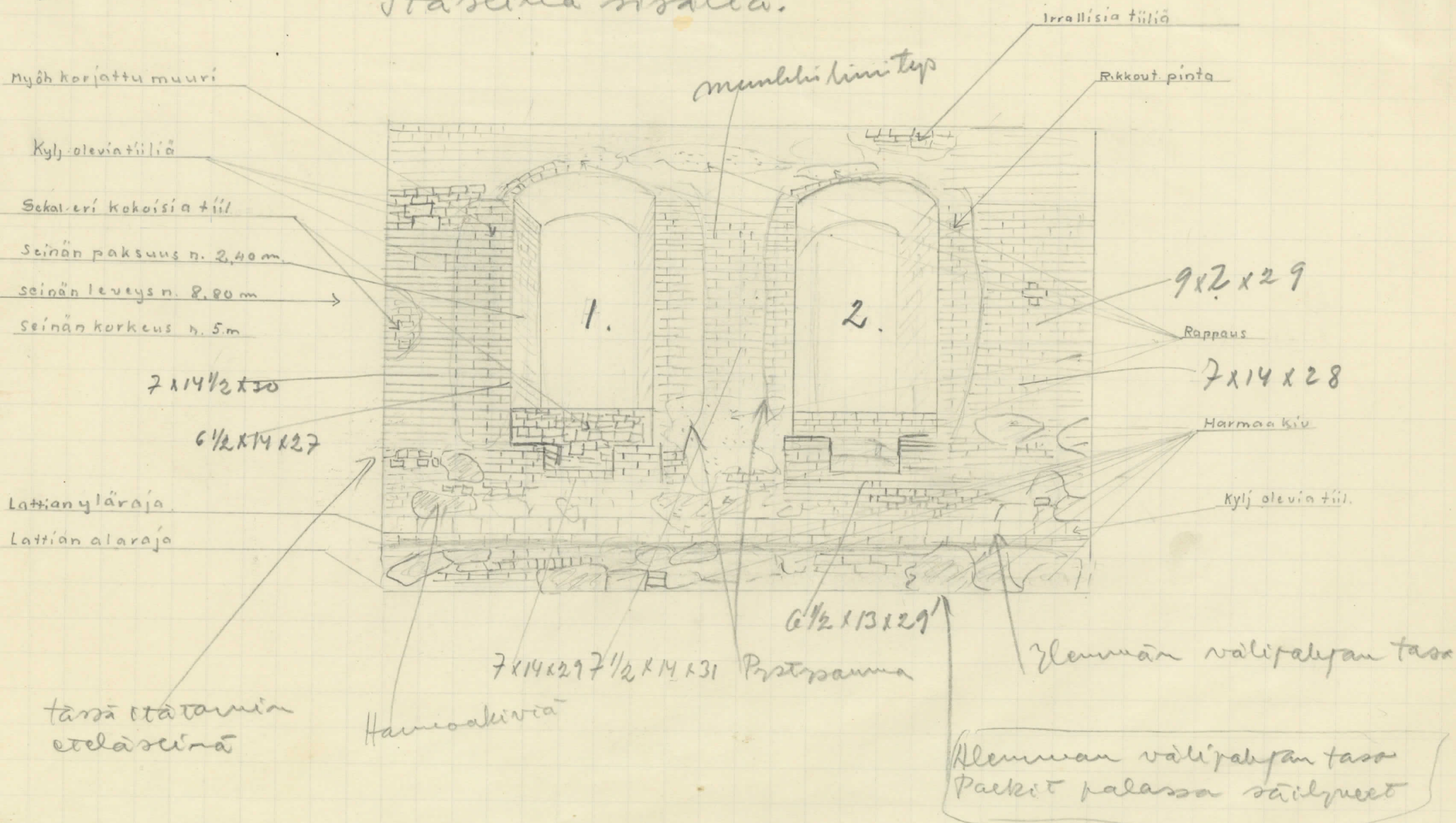
tarkemmin selvitettiin. Seinässä on myös kaksi ampumaaukkoa a ja b joihin mat. ikkuna N: 5 ja 6 näkissä sekä ikkuna N: 7 ja 8 näissä. Ampumaaukko b:n alaosaa on kaksien auki alemman taittalamu-
koneiden. Tässä seinässä esiintyy muuhin li-
mityksin sekä sen samsidimityksiä. Tarkennus
N: 3, 5 ja 8:ssa on kussakin piteen ja jätteen. Tarkenna-
kannissa on käytetty juoksu linitystä.

Länsiseinä. L. seinä on muuten kahonnan rakennettu tiilistä
joiden suunnat ilmenee piirroksissa N: III on sekä XIII,
IV ja XV. Tässä seinässä on kaksi miinaukkoa a ja b
a joihin pienempi kumero ja b joihin on ollut muuten muu-
rattu muuta nykyisin araksi kaksien auki joihin
kierrosta. Korkeammalla seinässä on ikkunahakua c
joihin alaosaa on muuten muuten kuten piirros III kysy-
mies. Tässä piirroksessa kysy myös seinästä esiintymä hal-
keemia. a, b ja c:n kaant mat. segmentti muotoisia
miinaukko b:n vasemmalla puolella on taidekäsi-
sillä aukiin auki joihin auki joihin myöskin on
muuten muuten korkeasta esiintyy pöytämuotoa samana. Nä-
mä käytät myös seinästä piirros III:ssa. Linitykset joihin
assa muuhin ja sekalaisia linityksiä.

Pääseinä. P. seinä on myös muuten kokonaan rakennettu
tiilistä. Harmaa kiviä esiintyy näin kuin miinaukko a:n
ja ikkuna 9 alaosan näissä sekä ikkuna 11 ja mi-
aukko b:n näissä. Tiilien ja kiviä suunnat ja
sijaintukset ilmenee piirroksissa N: IV, XV, XVII, XVIII, XIX
ja XXI:ssä. Seina linitykset pääasiassa muuhin li-
mitys ikkunahakuihin taasen juoksu linitystä.
Tässä seinässä on kaksi miina ja kolme ikkunaa
miina a joihin kiertopöytä ja mi b sahaistron.
Miinaukko a:n kaant on tyyny muotoisen joihin taasen
ikkunien ja miinaukko b:n segmentti kaant muo-
toinen. Tämän seinän yläosan tiilet sekä ikkuna

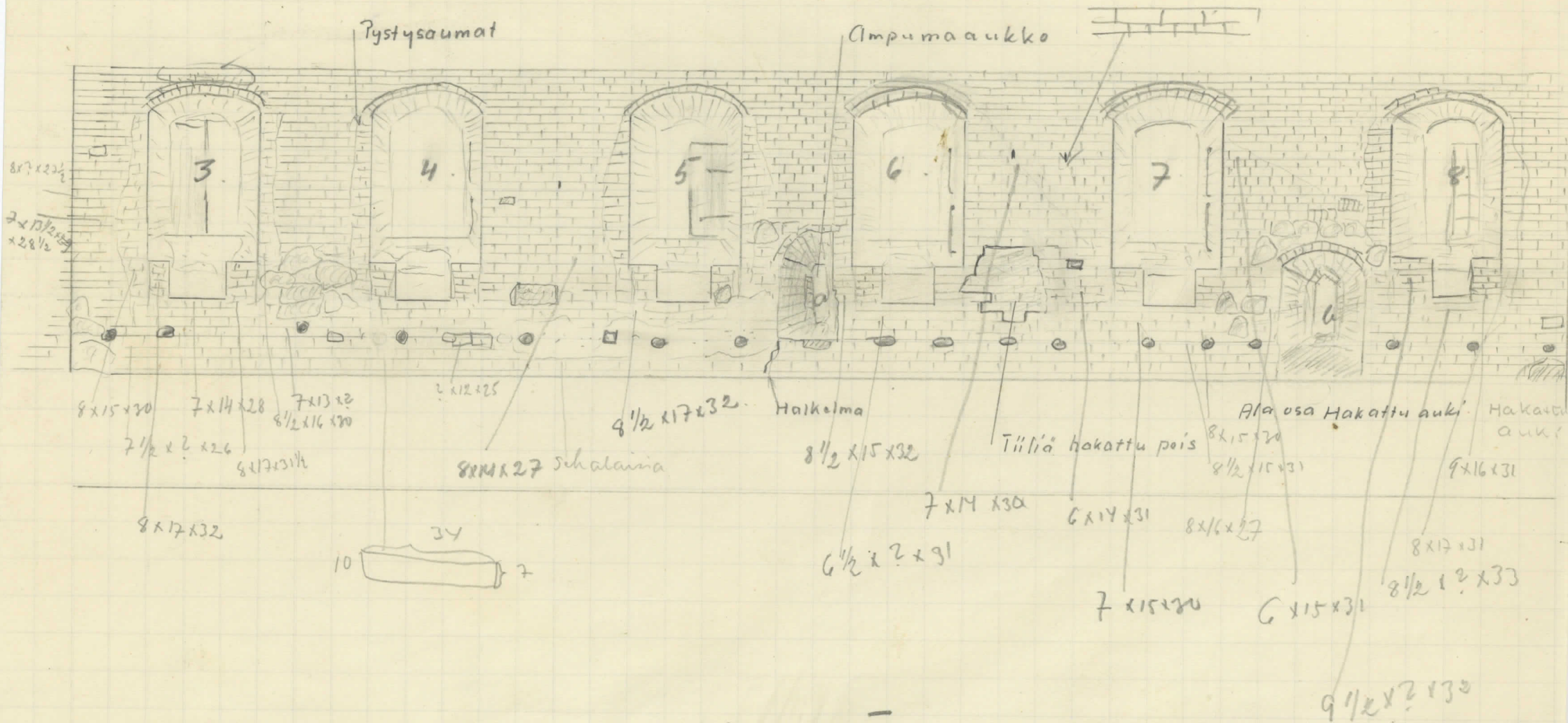
kaarin tiitel mat rikhauteineet samaten ikkunen
ciunpenkien tiitel ja mitter kaho seinä miouluko him
ja etelateinain kääri.

I Huone 59 (Kirkkosali).
Itäseinä sisältä.

Piirros I

Huone 59. (Ereläseina)

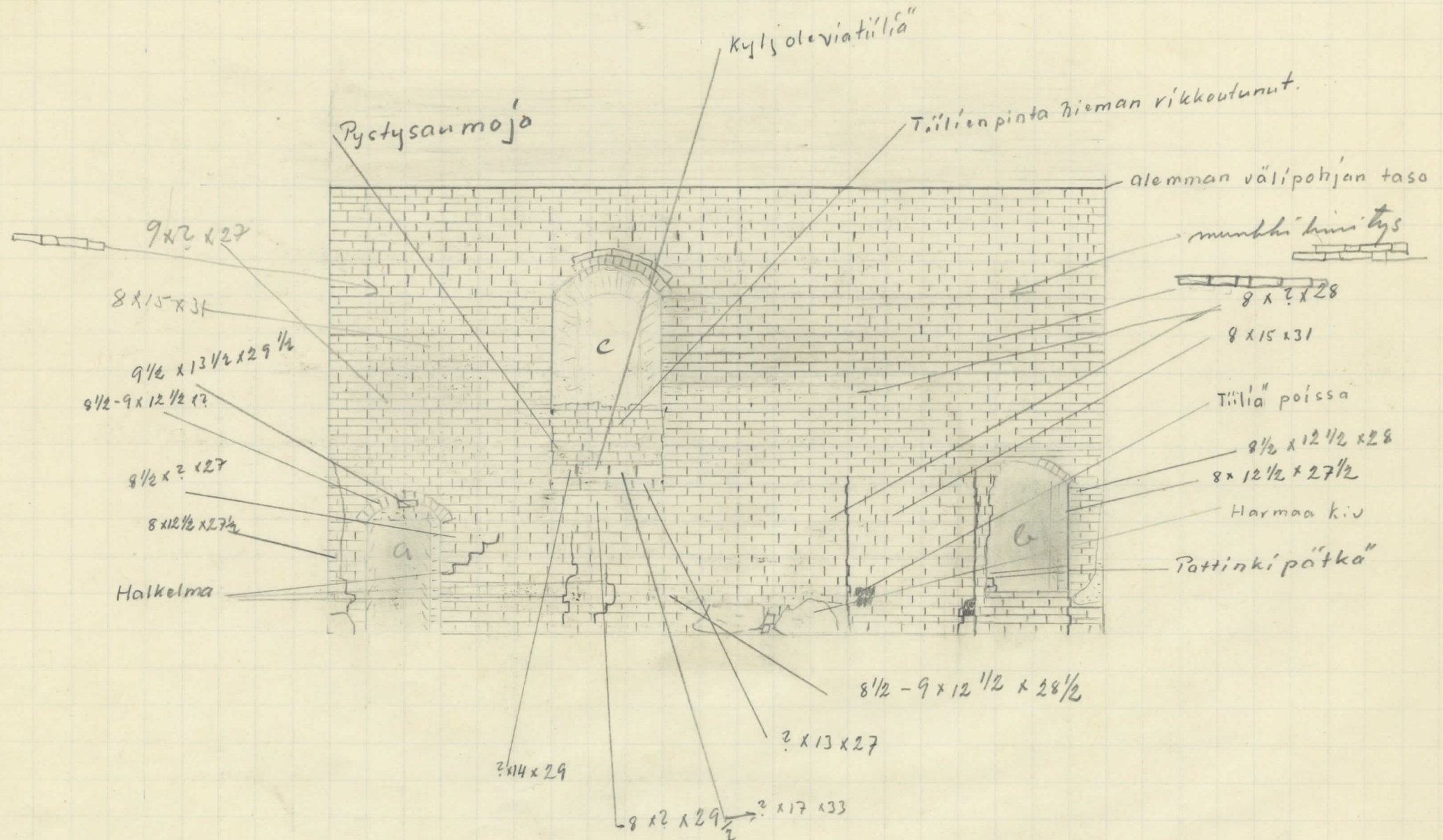
Piirros

三

Länsiseinä

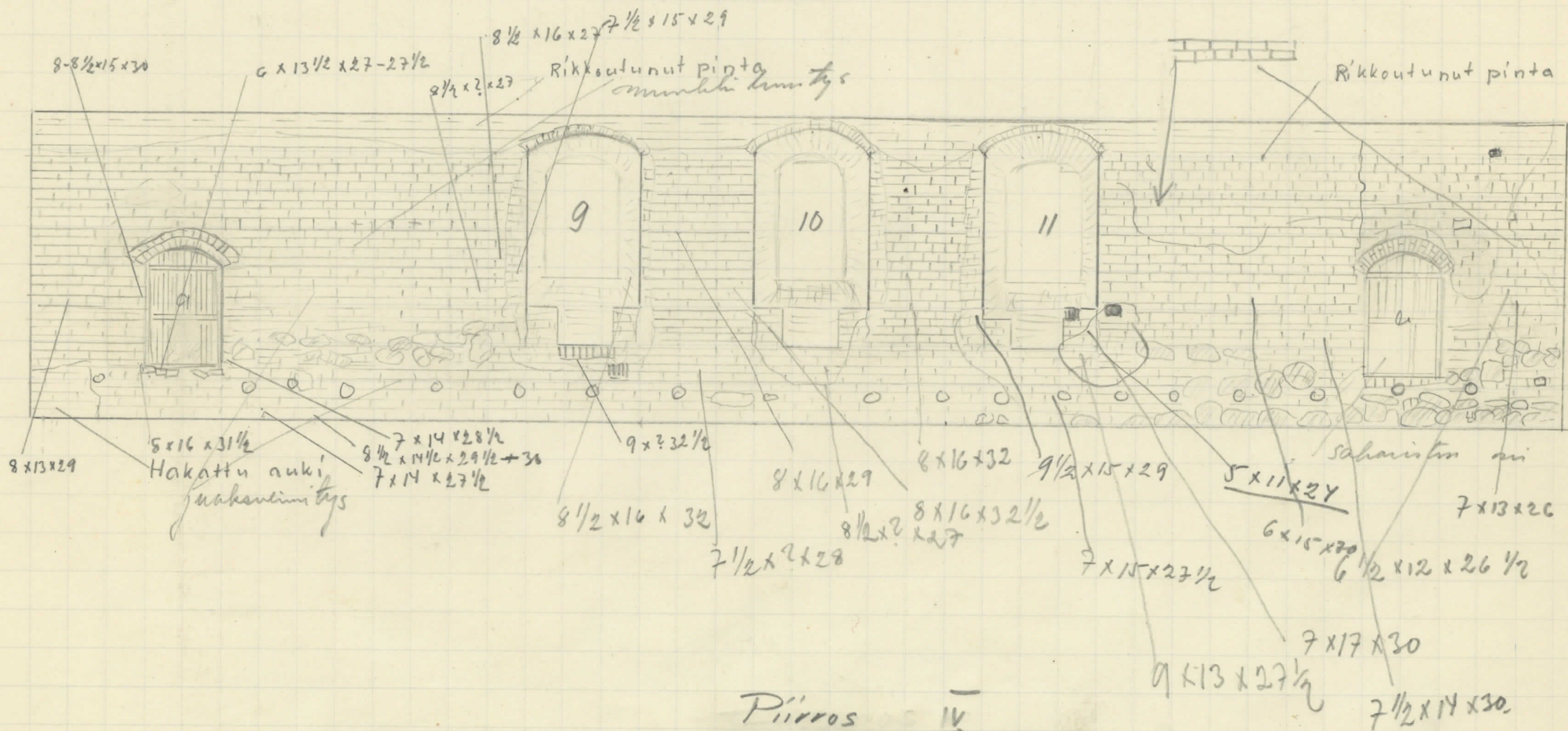
Huone 59

Länsiseinä sisältä

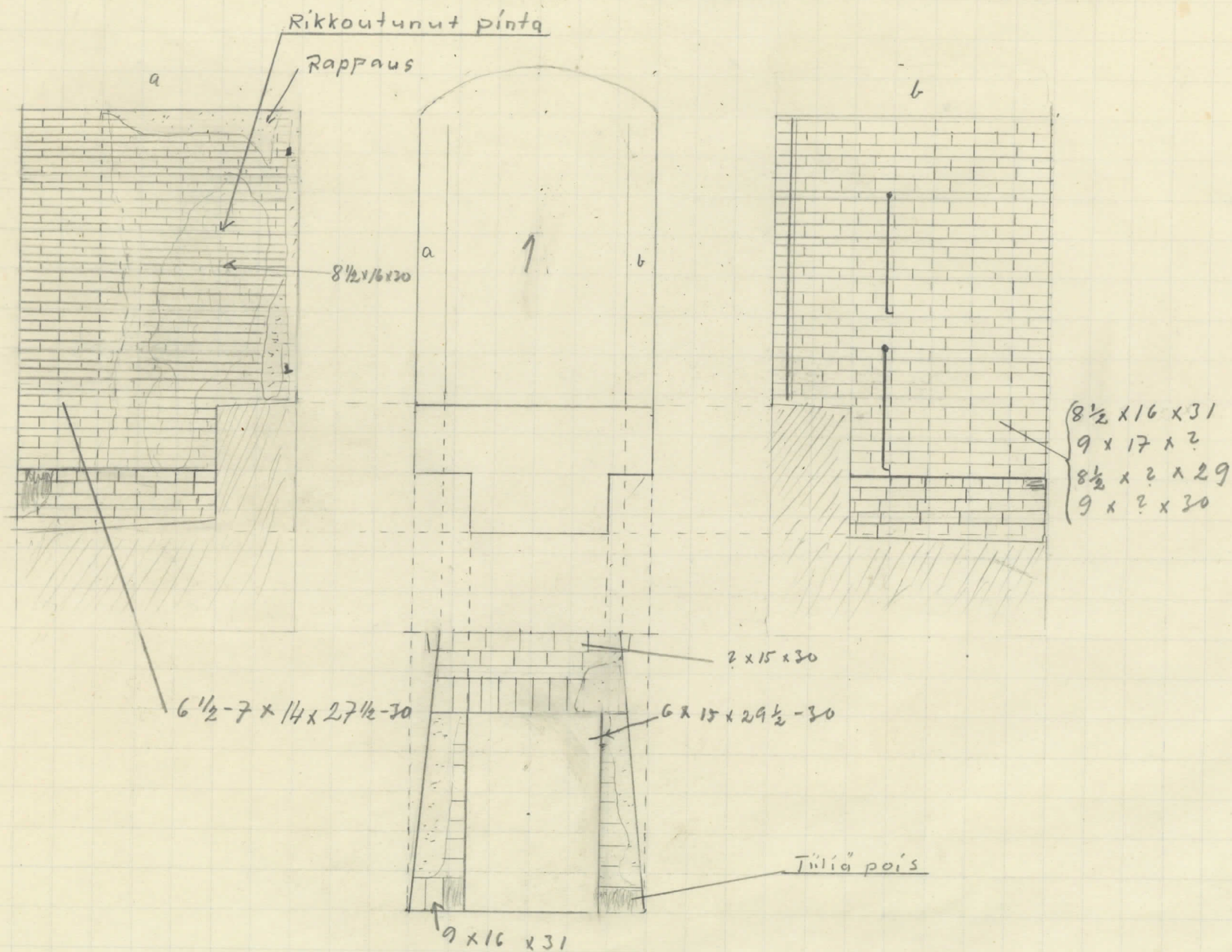

Piirros

III

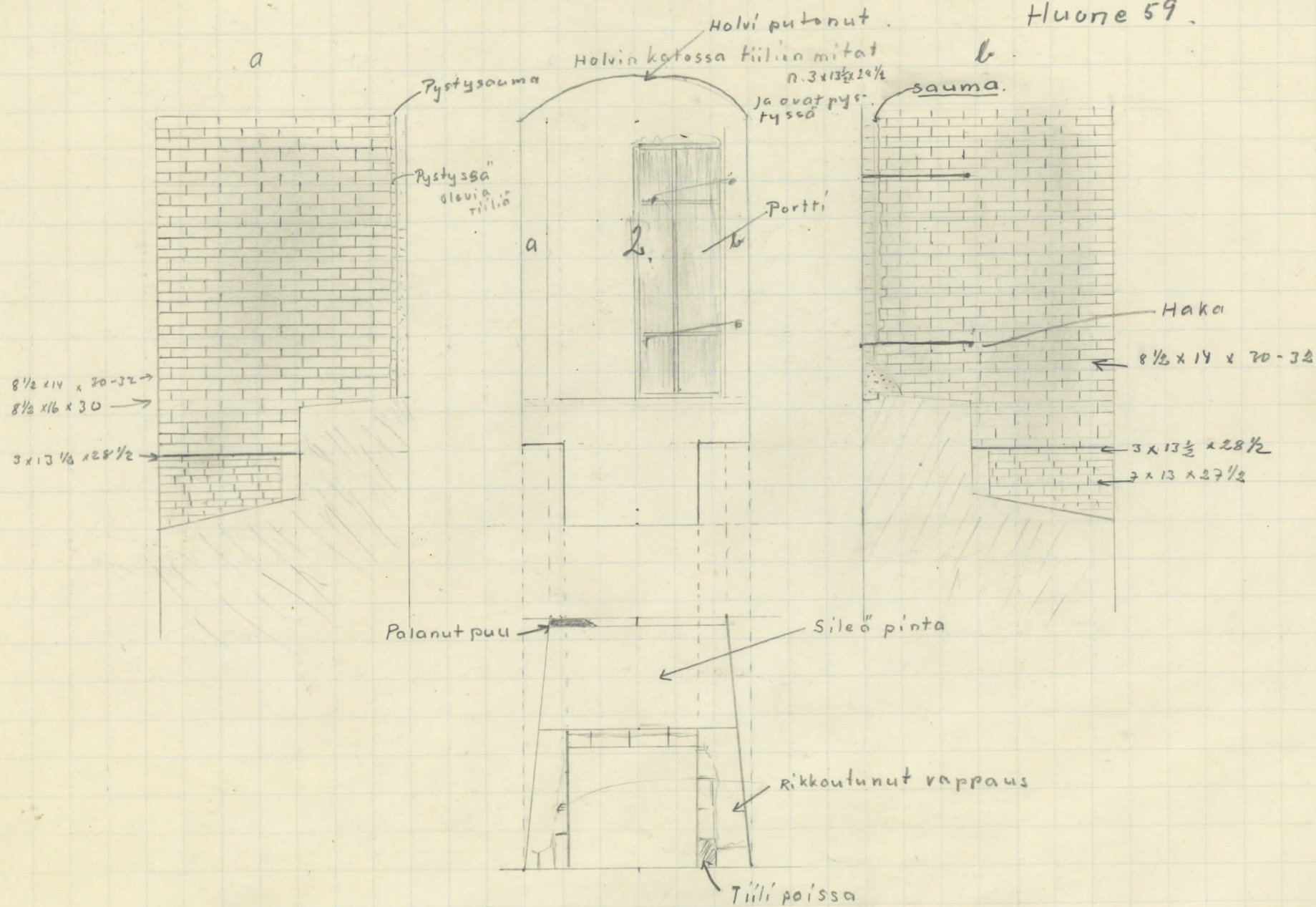

Huone 59 (Kirkkosalin itäseinä) sisältä

Piirros V

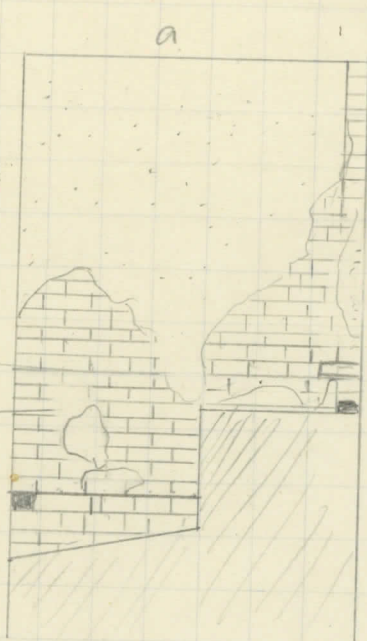
Fluore 59.

Piirros VI

Pintorikkoutunut

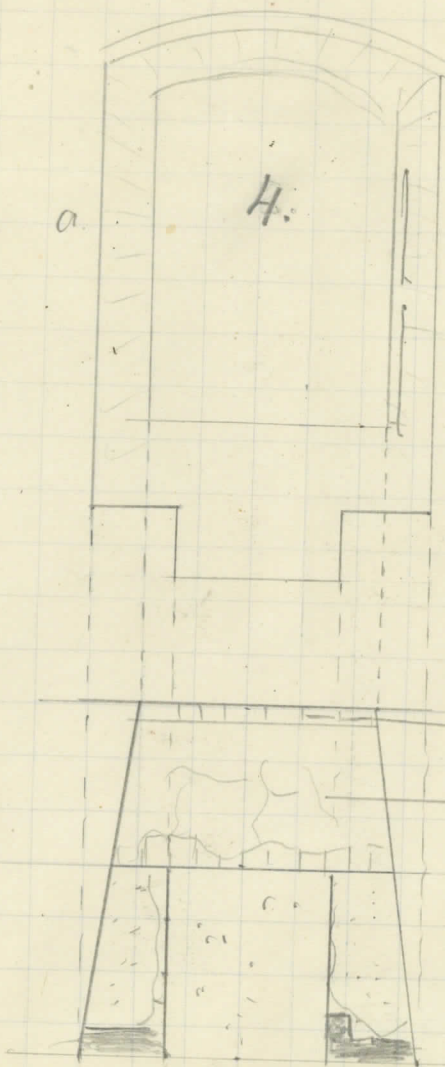
9x16 1/2 x 31

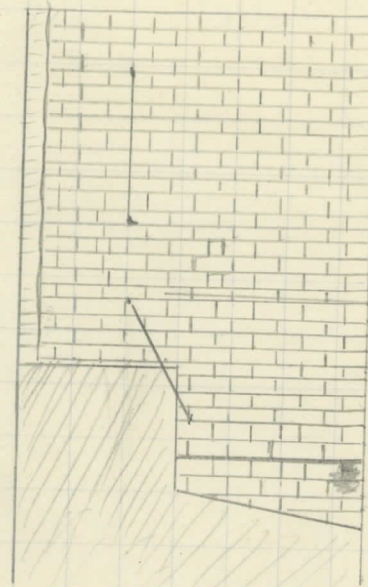
a.

4.

b.

b.

Tavallisia juoksu liimityksiä
ja Paikotellen vuorolimityksiä

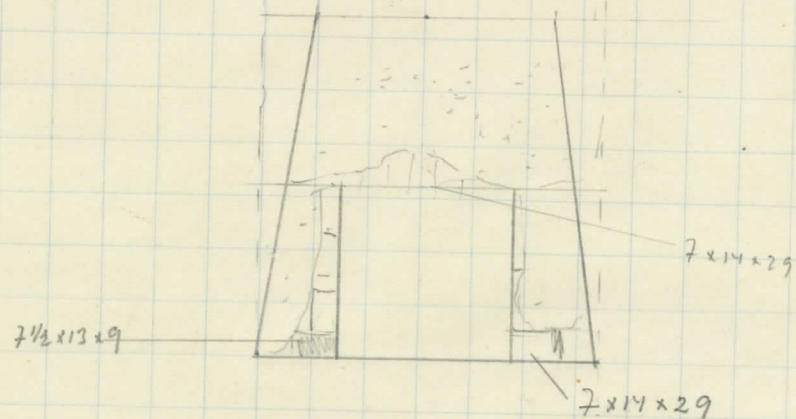
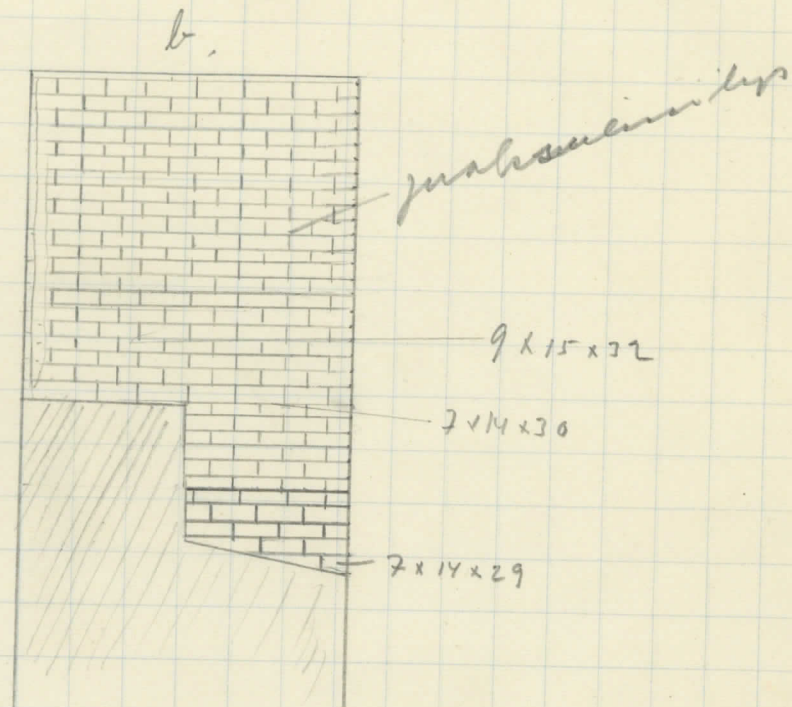
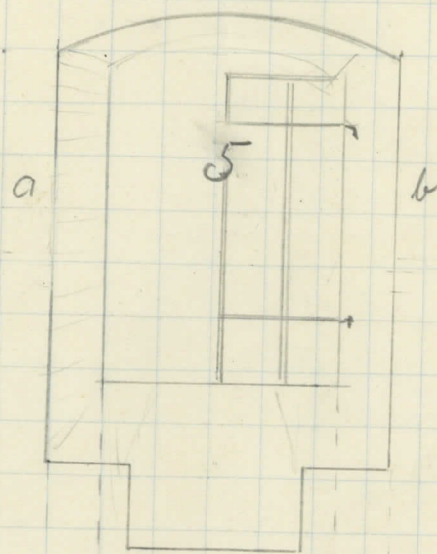
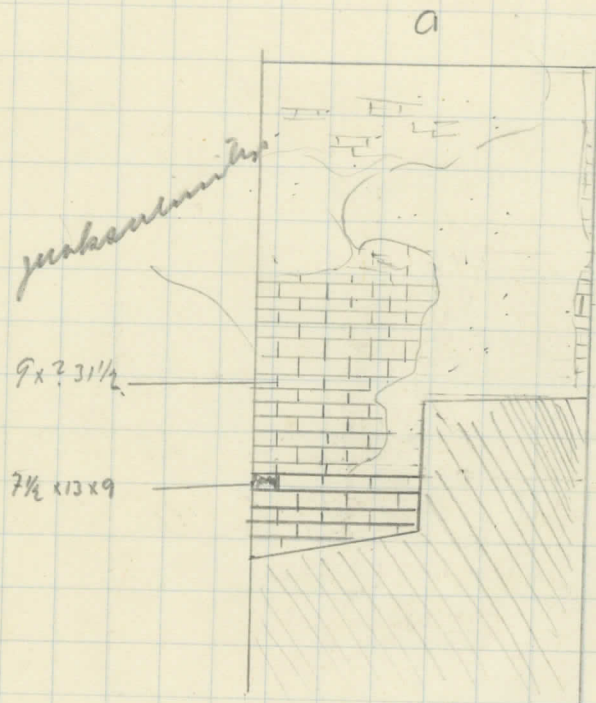
8x14x20

Sekalaisia tullenpätkiä

Kovin murtunut rappauspinta.

Piirros

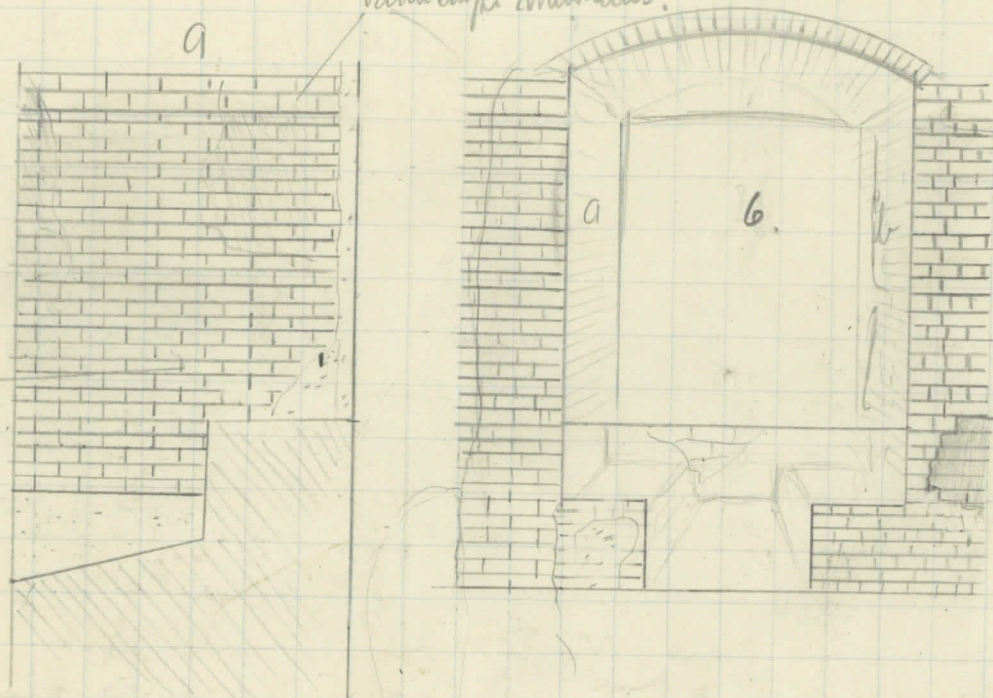
VIII

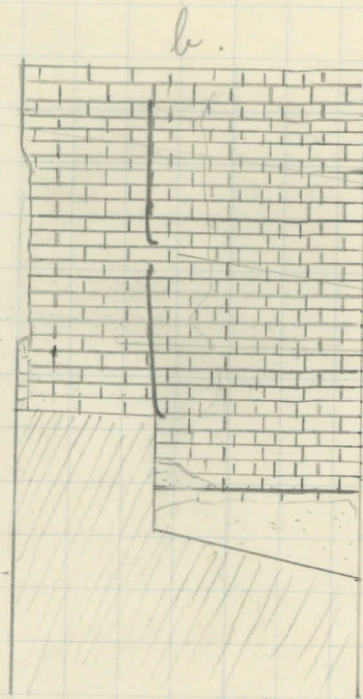
Pirros IX

Pinta sahai
rehevint

Vanhempi muuraus.

$8 \times 16 \times 32 \frac{1}{2}$

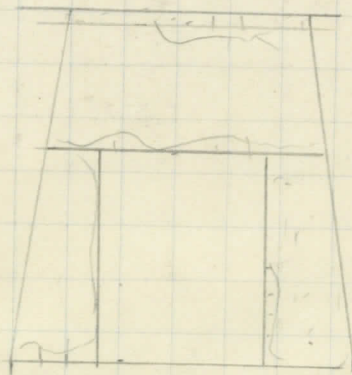

Uudempi muuraus

Vanhempi - " -

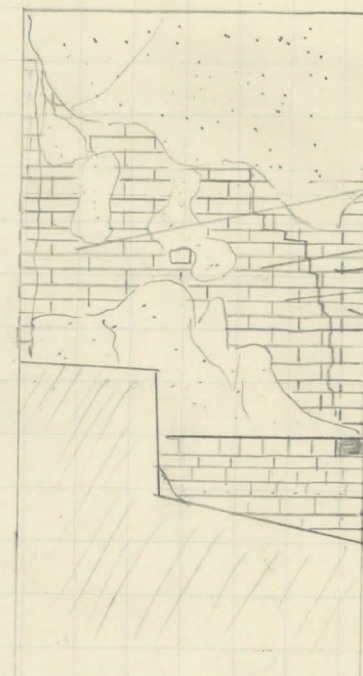
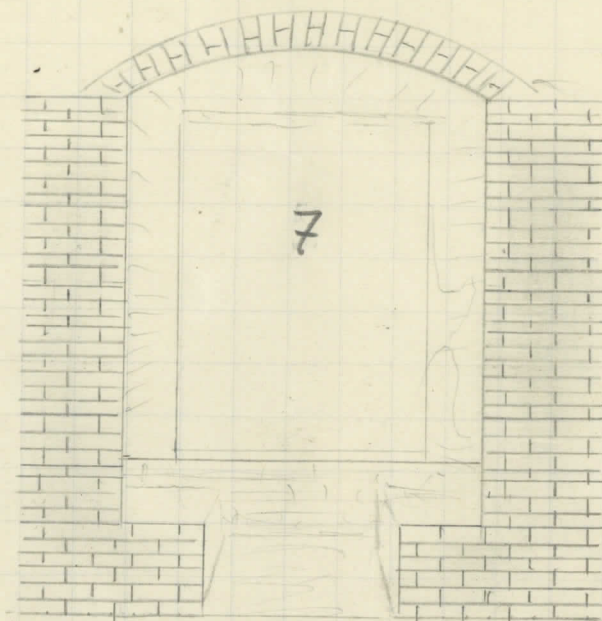
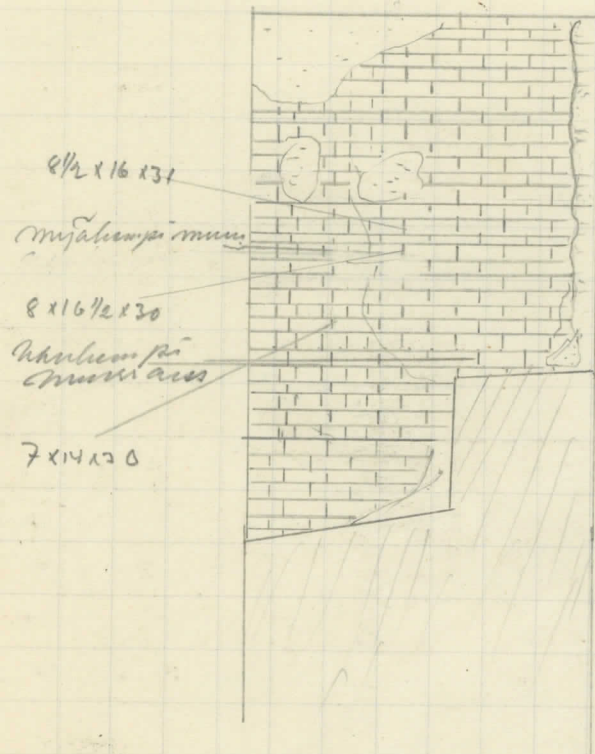
$8 \times 16 \times 30 - 31$

$6 \frac{1}{2} - 7 \times 14 - 14 \frac{1}{2} \times 20$

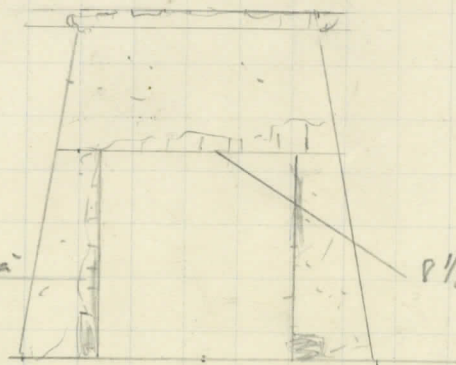

Pirros

1x1

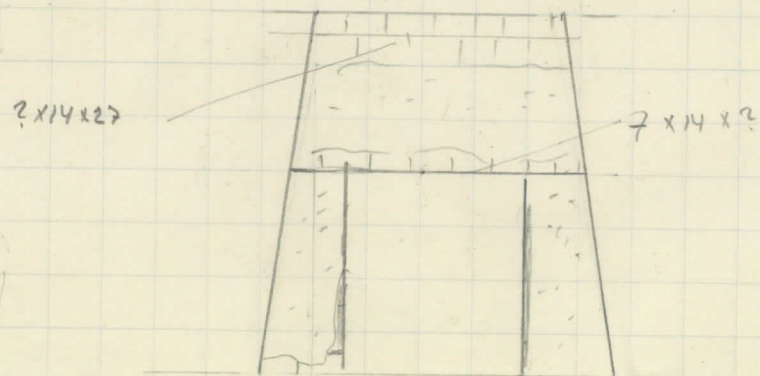
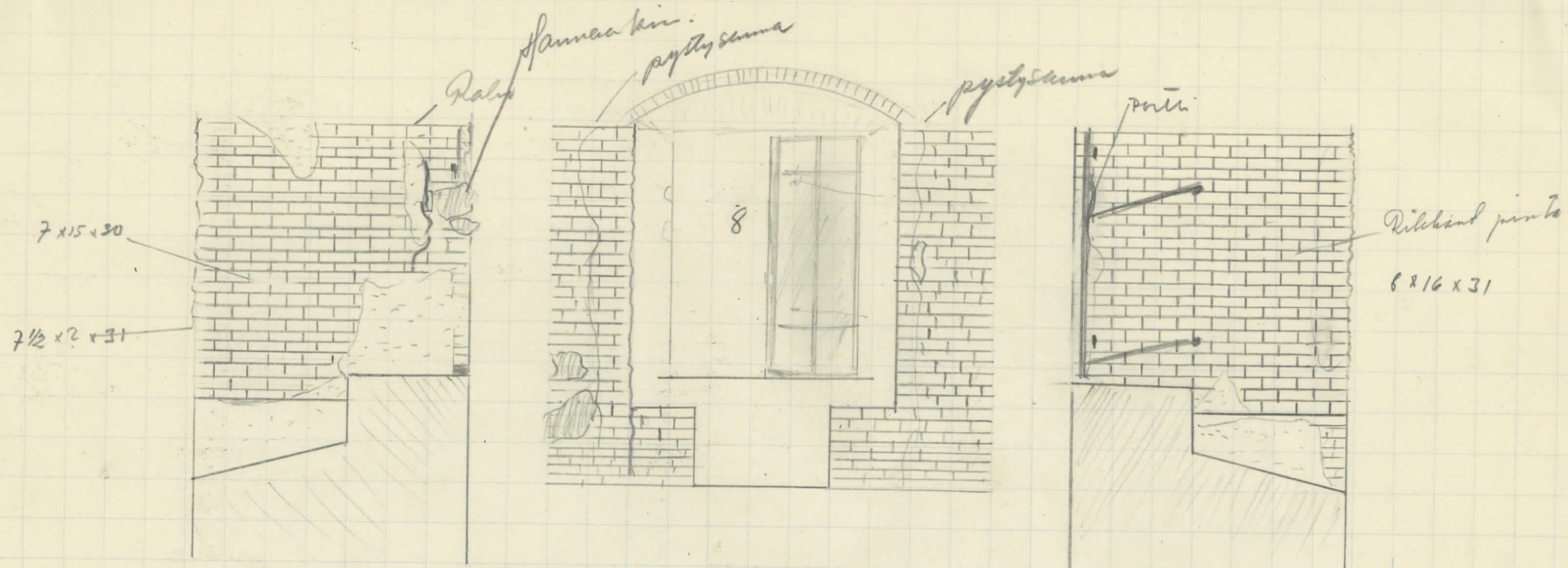

Schalania tibia

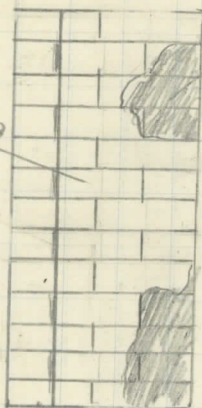
8 1/2 x 12 1/2 x 26 1/2

Pirros XI

Piirros XII

8x13x27

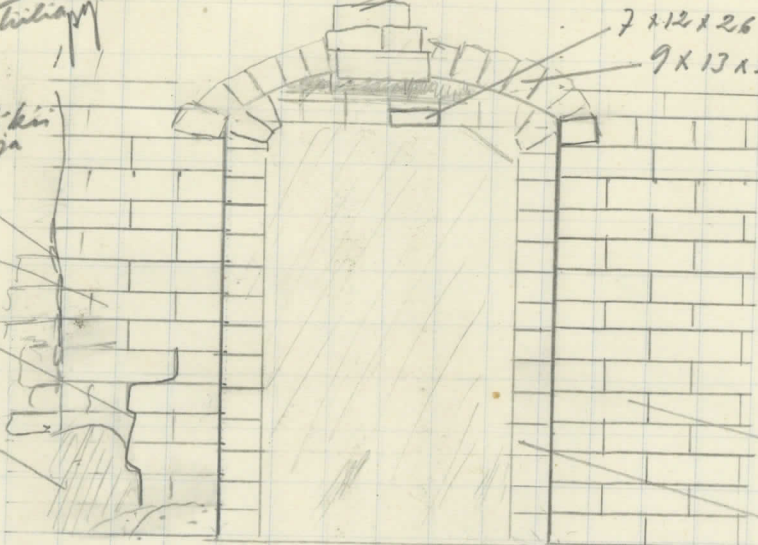
mitä näinä tiliä pyölysauna

pieni tili kivi
loja

8x14x22

halkeama

hansalini

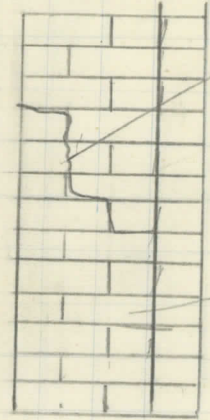
8 1/2 x 7 x 22

7 x 12 x 26

9 x 13 x 27

9 x 13 x 27

8 1/2 x 13 x 28

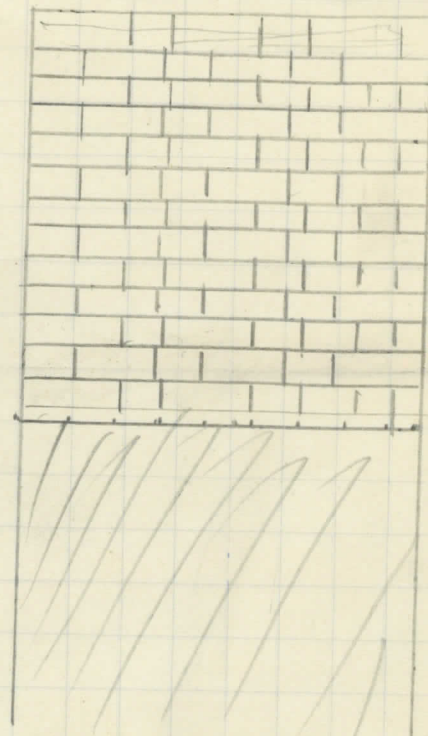
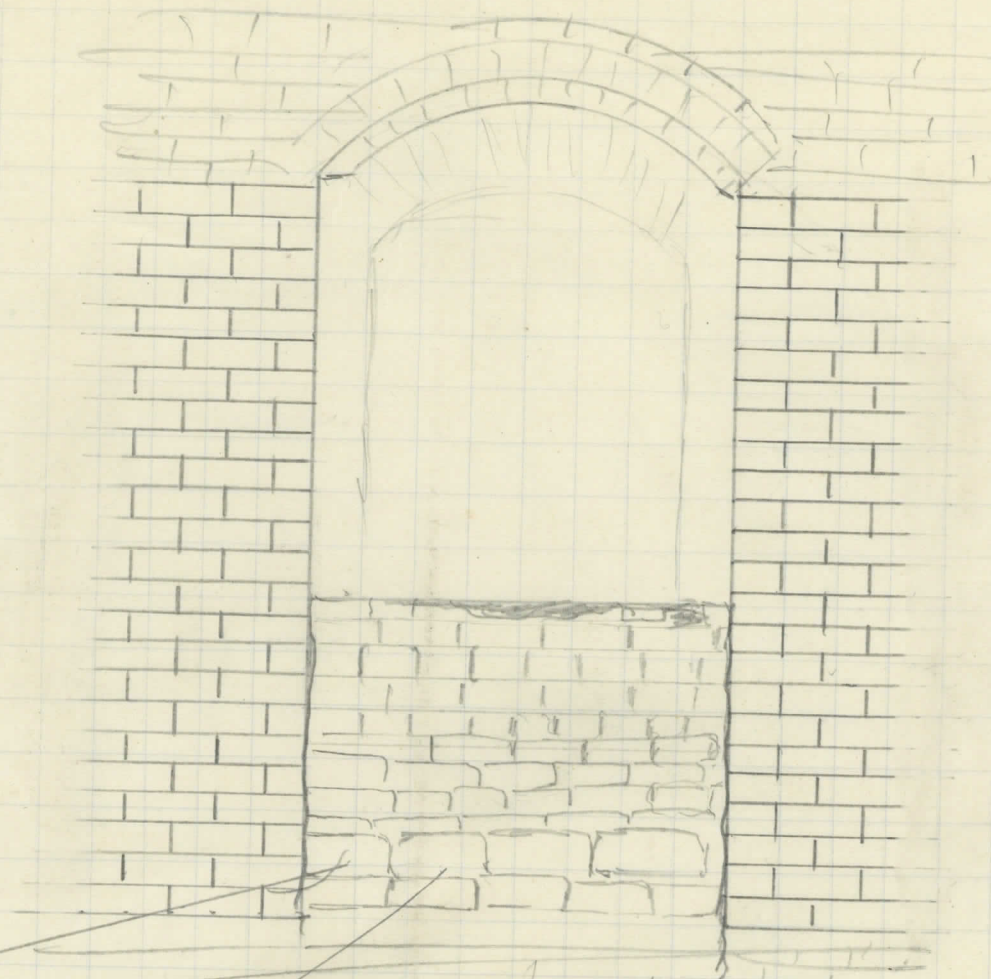
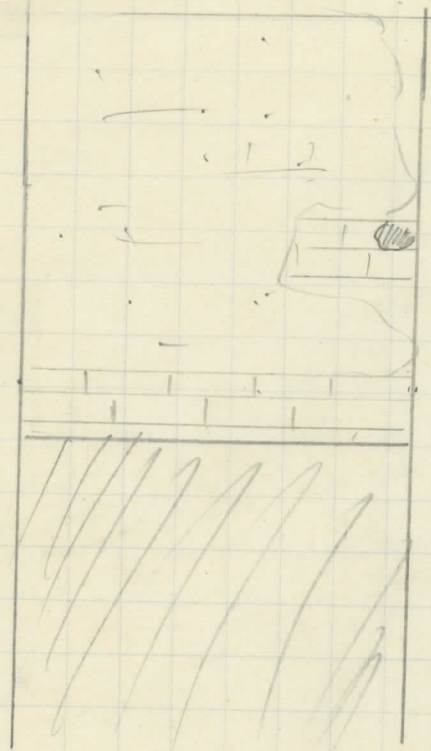

halkeama

8 1/2 x 13 x 27

Pirros

XIII

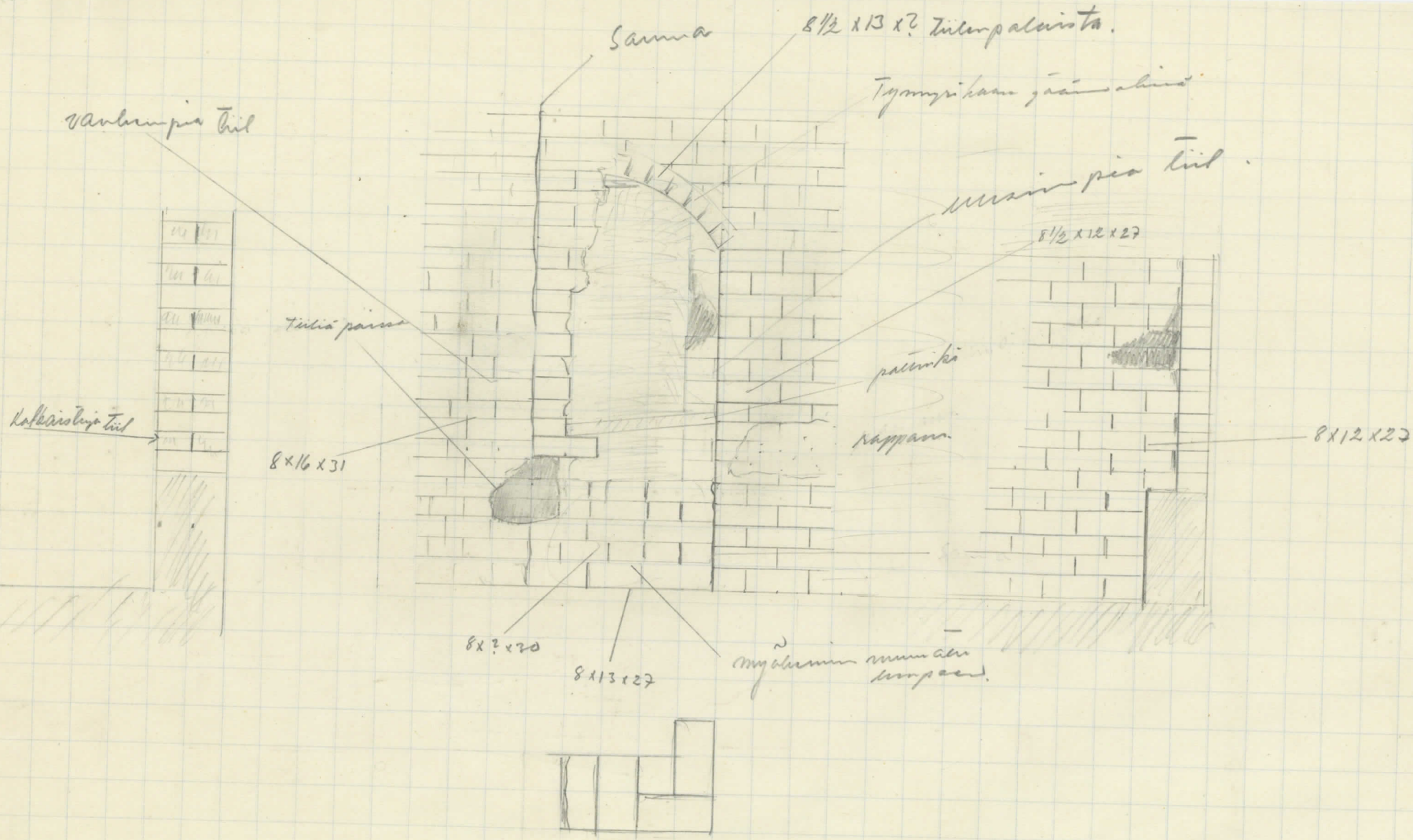

2 x 14 x 29

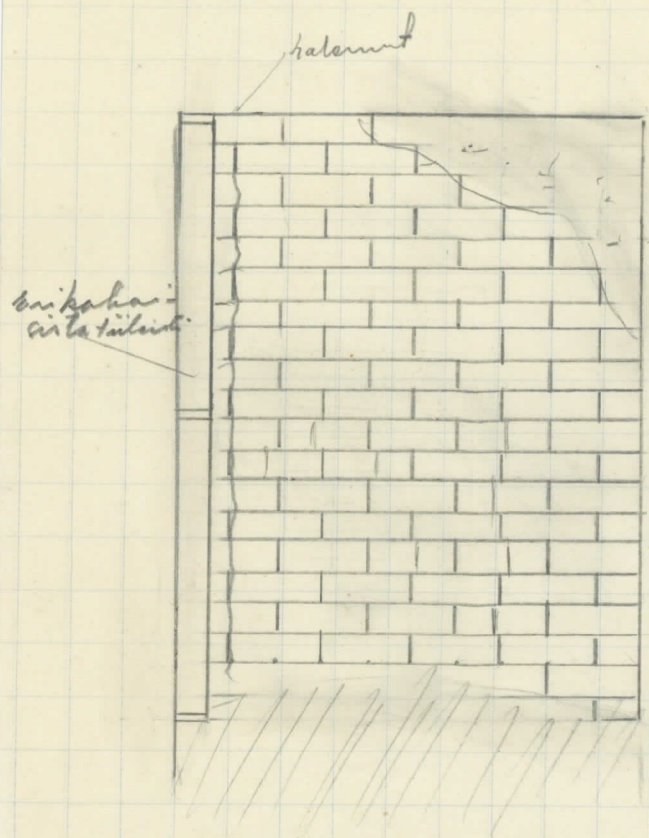
8 x 2 x 29

Pirras

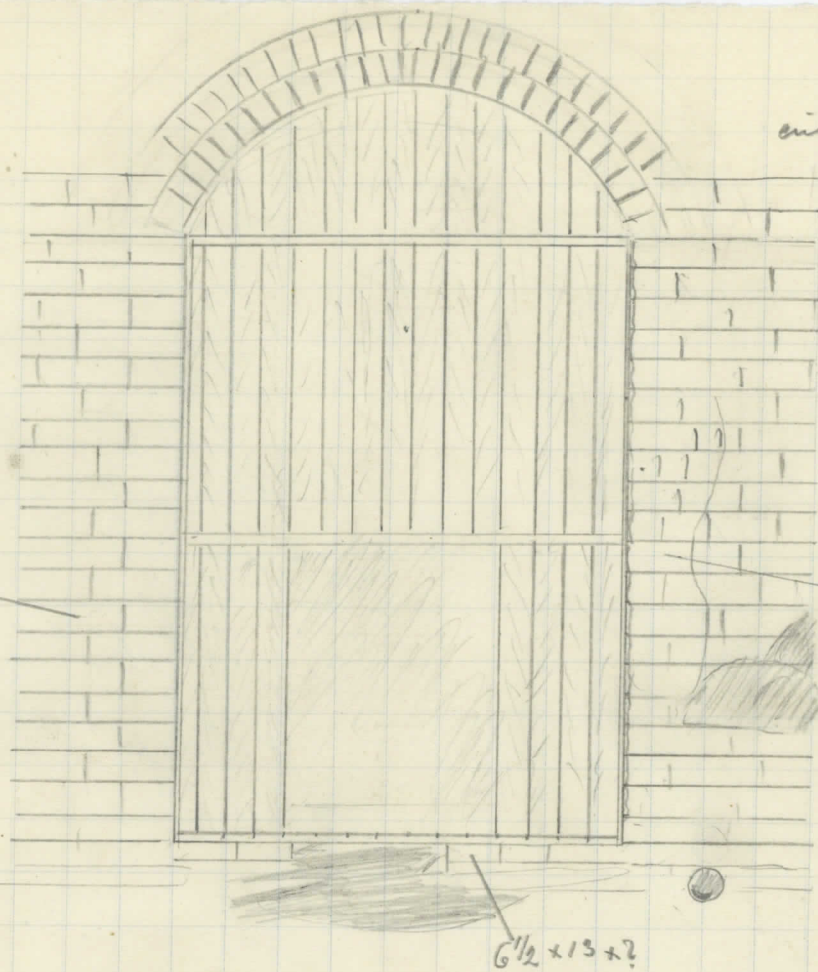
XIV

Piirros XV

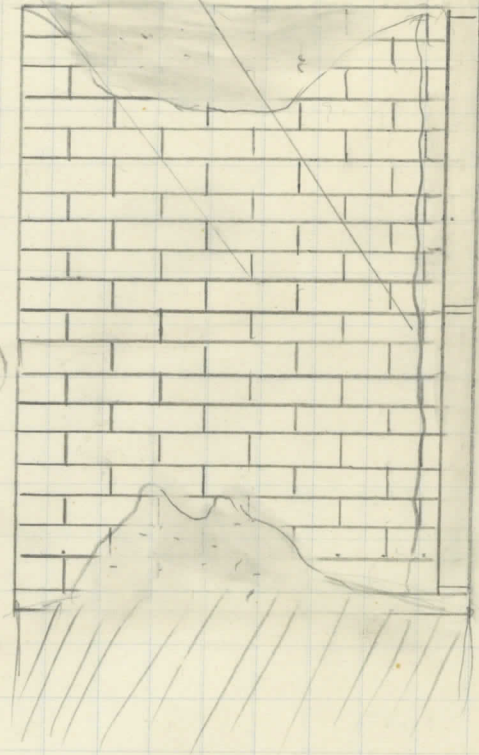
8 x 16 x 30

6 1/2 x 13 x 2

enikahai aita taitaita
7 1/2 x 14 x 27

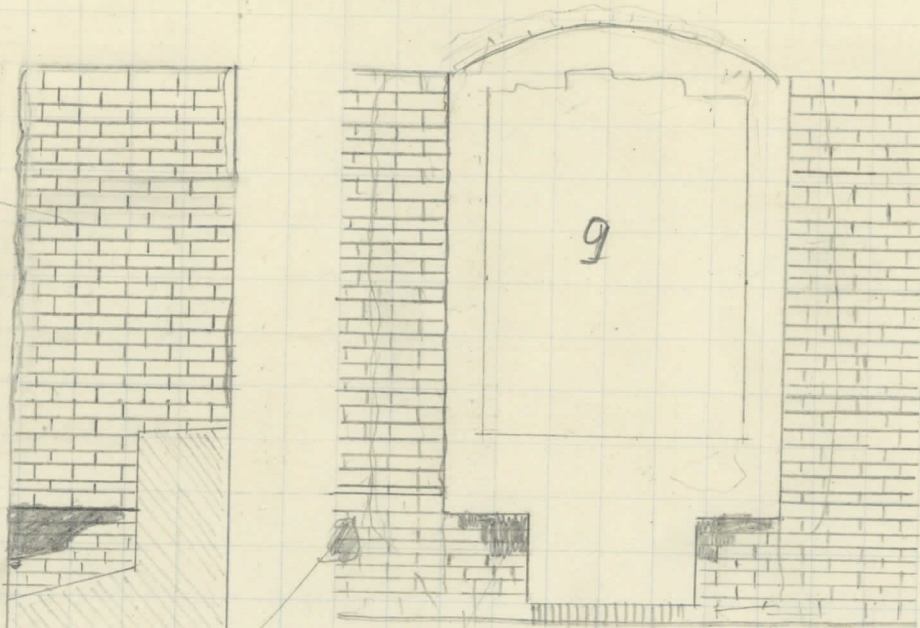
7 1/2 x 15
x 28

Pirros XVI

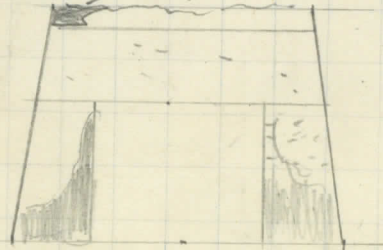
munhli linu tys

$8\frac{1}{2} \times 16 \times 31$

darmaa kin

tüüti pan
Pal. pun.

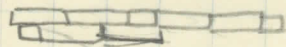
munhli linu tys

$8\frac{1}{2} \times 16 \times 31 - 32\frac{1}{2}$

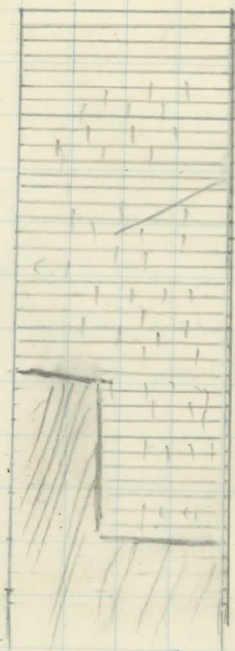
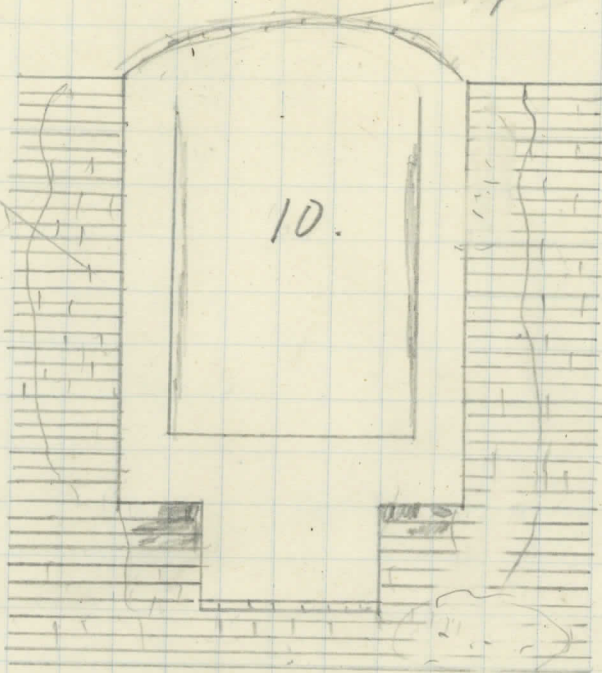
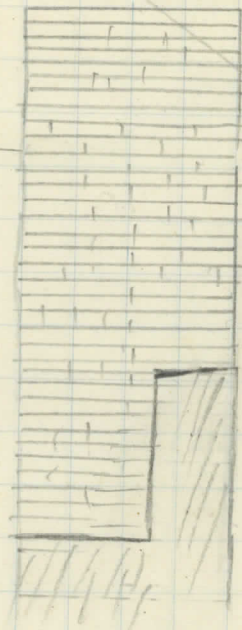
Palan. pun.

Pirros XVII

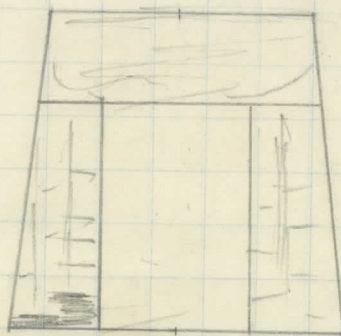
juakruumi lgs

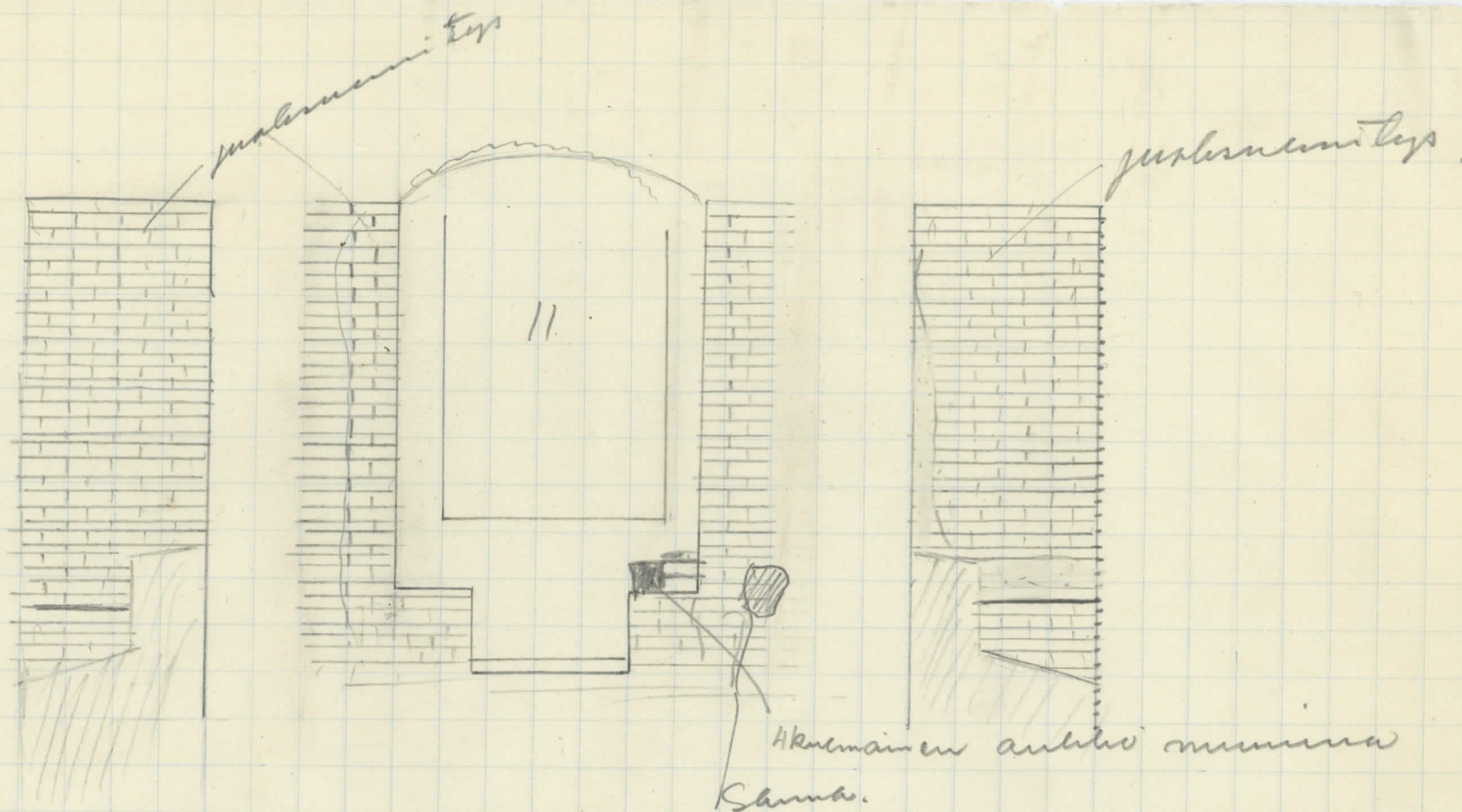
paluati - rukane +

juakruumi lgs

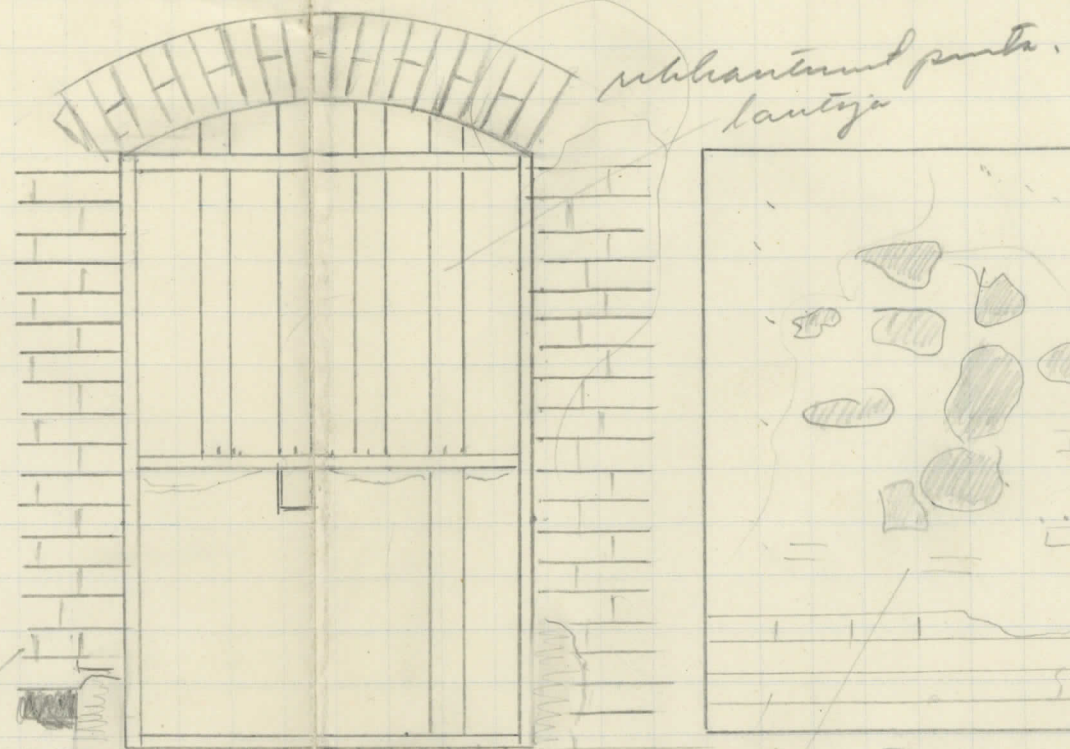

Pirros XVII

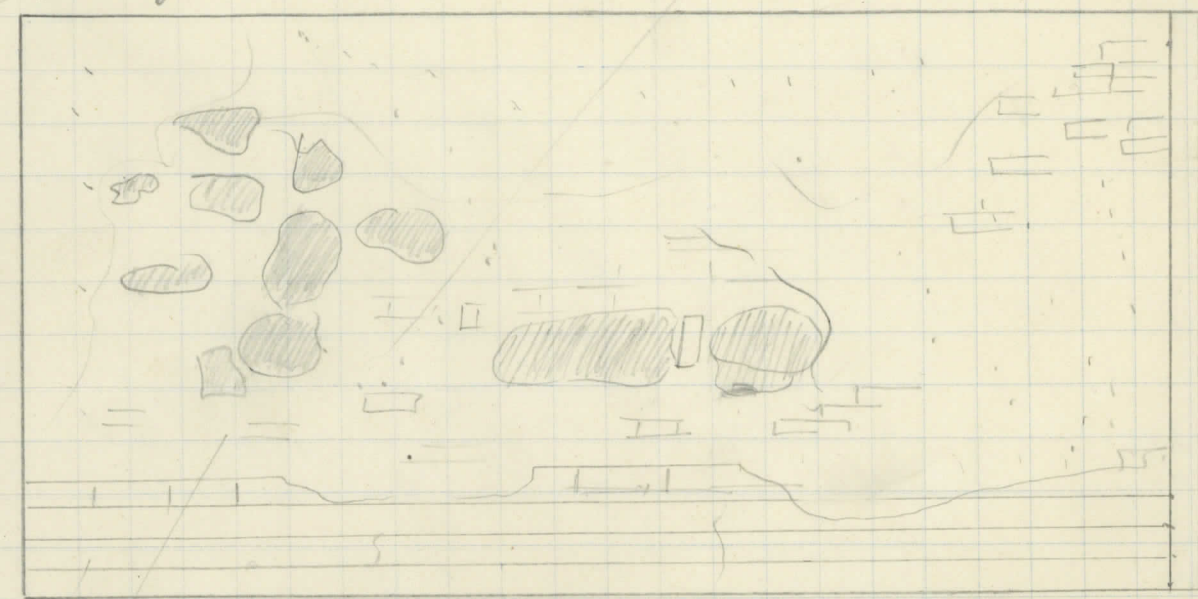

Piirros XIX

Sakariston ovi ja kaytava

Schalarica litorea.

Semantica

Sententia

Seminar 2

Sein en soppans hauemt på katellen på

7 x 14 x 30 highly not permeable

8 x 15 x 30

8 x 15 x 30

Haimin haiter on rapattua ja niela haiter laissa
hinnissa. Haimi käytetään seinät ovat kaamaasta
hinnasta, tullesta selin alaat sementistä
Laitalla laateja joiden sumuus on 23x34.

Pirros xx

 23×34

Luona 59.

Polyiminen

Olof af Hällström

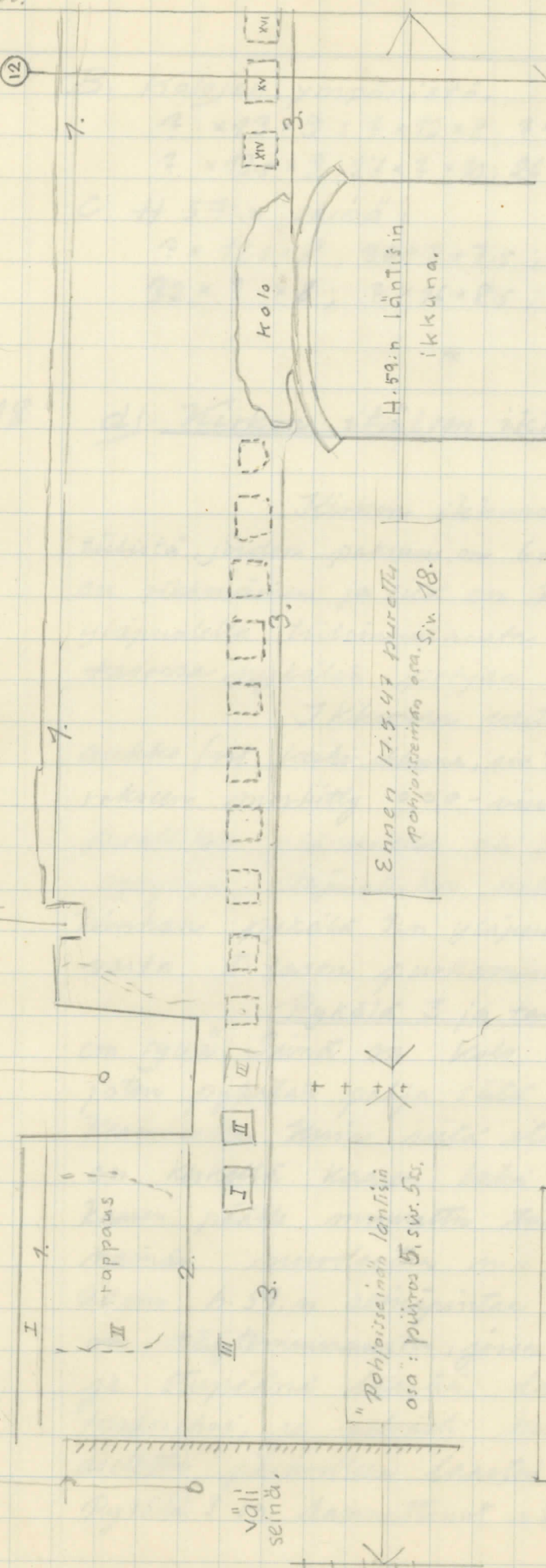
Turun linna
Eteläsiipi
V. kerros.

Kirkon ullakon pohjoisseinä

1.

H. 59 ja 60 väliseinä.

porttastornin johtava ovi-oukka

Ennen 17.5.47 purettiin pohjoisseinän osa, siv. 18.

"Pohjoisseinän läntinen osa": piirros 5, siv. 55.

Piirros 1.

Pohjoisseinän "lansiosa": yleiskuva.

1. "Pykälä" 1.
 2. " " " 2.
 3. " " " 3.
- I-II-III ks. siv 5.

- I Välikaton parrun kolo.
- II 17.5. jo purettiin kolo.

liittyy kuvaan 2.

Vrt purkauksen jälkeen: piirros 19 (siv 29).

V. Kerros.

Kirkon ullakon pohjoisseinä

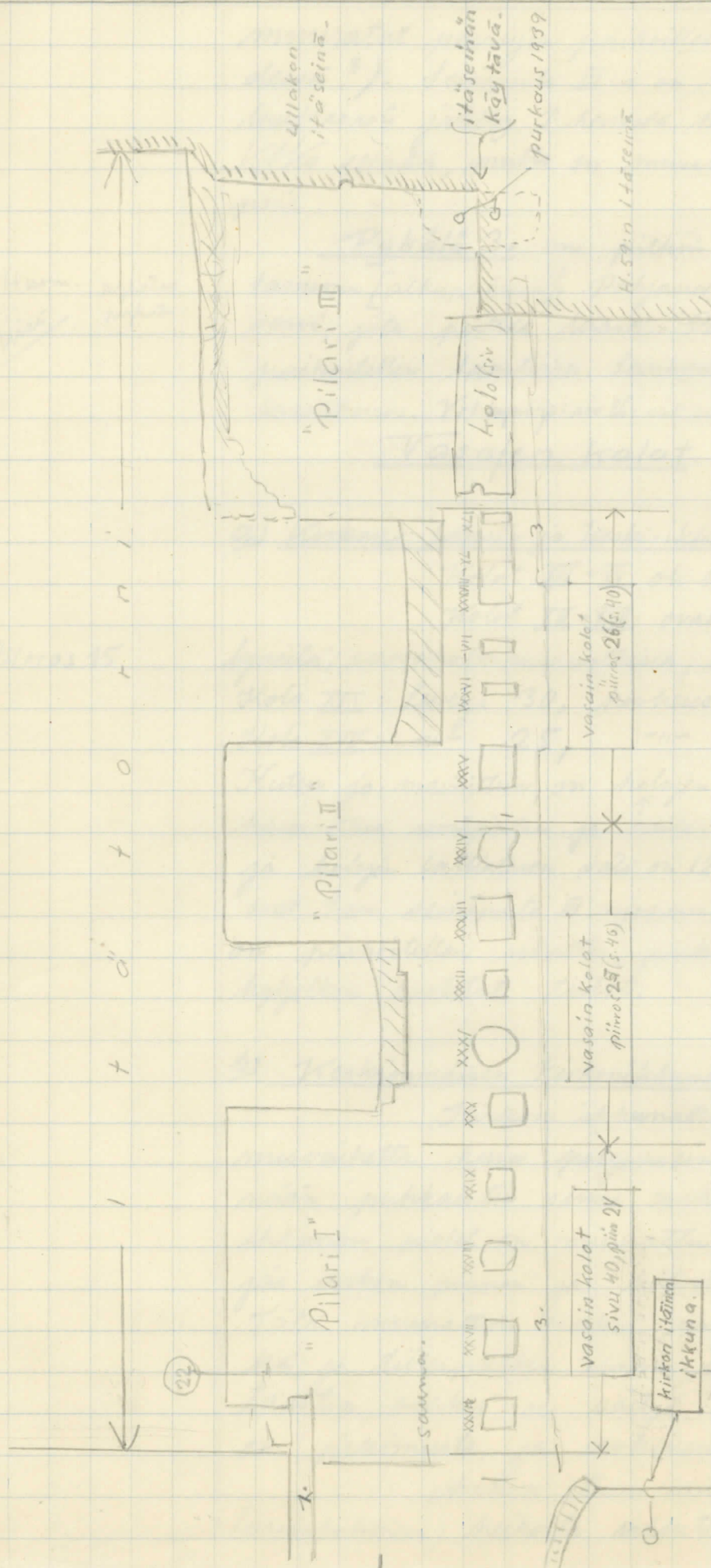
2.

1. "Pykala" 1. " 3.
3. " - " - 3.

Turun linna
Eteläsiipi
V. kerros.

Kirkon ullakon pohjoisseinä.

3.

Pohjoisseinän itäinen osa ennen purkausta.

1:50

Vrt. piiri.

Selityksiä:

3.- Pykälä 3.

1.- -" 1.

Purun linna
Eteläsiipi
V. kerros

Kirkon ullakon pohjoisseinä

4.

Piirros 4.

1:25

Lohko I: Pohjoisseinän läntisin osa } pohjakaava.
Porrastorni: H 65:n eteläseinä

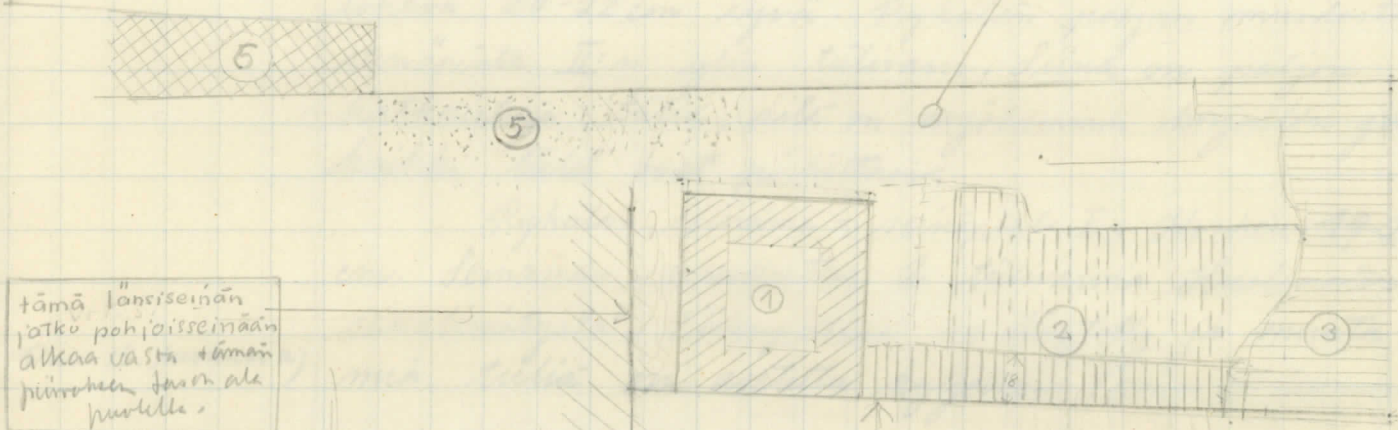
Ennen purkua

Purkauksen jälkeen

Taso:

Porrastornin ullakko

Vrt siv. 12: (2)

tämä länsiseinän jatku pohjoisseinään alkaa vasta tämän puolelta.

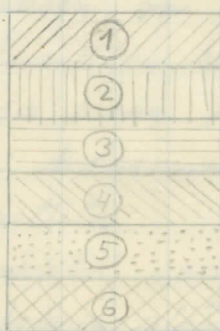
Kirkon ullakko
Pohjoisseinän läntisin osa

Kirkon ullakko

Väliseinä

H. 60:n ull.

H. 59:n seinä

Savukanava

kavennettu ullakon pohjoisseinä

ovi aukon pielimuuraus

kirkon ullakon länsiseinä

Ahrenbergin korjausmuurausta

reveteeraus katterakennetta varten.

eri tasoissa erilaista.

Turun linna
Eteläsiipi
V. kerros.

Kirkon ullakon pohjoisseinä

5.

Piirros 5.

1:25

purkaustaso 13.5

avosauma

pykälä 1.

pykälä 2.

pykälä 3.

väliseinä

väliseinä
(ullakon
länsiseinä)

I

II

III

porras-
huoneen
oviavukko

Pohjoisseinän läntisin osa ennen purkausta.

Vrt. yleiskuvaa: piirros 1.

Piirros 6.

1:25

Pohjoisseinän läntisin osa purkauksen jälkeen.

(purkausta on myöhemmin jatkettu).

taso d

pohjapiirroksen
(4) taso
= taso d

tälle tasolle on seinä
kokonaisuudessaan purettu

tälle tasolle on
seinän sisäpinta
purettu (taso b)

porras-
huoneen
oviavukko.

dena minä minä kukaan

LOHKO I.

Pohjoisseinän läntisin osa

Käsittää ullakon länsiseinän (h. 59-60 väliseinän) ja porrastuoneeseen johtavan oviaukon välisen pohjoisseinän osan. Vrt yleiskunta: piirros 1.

I Ennen purkausta. Ullakon seinä muodostaa kolme eri pykälää.

Piirros 5.

(muh. piirroksen: pykälä 1-3). Näistä alakäytävällä - n:o 3 - ullakon ja h. 59:n rajatasona. Pykälät jakavat siten ullakon seinän kolmeen, eri pystytasoon olleeseen seinäpintaan (piir. 3 ja 5: I-III).

liikkuu

Pykälä 1. Venee tasaisesti idästä länteen, allon oviaukon yläosan kohdalla 25 cm leveä, mutta länsiseinän kohdalla jo 45 cm leveä. —

Pykälän pohjan muodostaa seinäpinta II:n ylin tiilivari, jonka tiilet ovat poikittain. Paksu laastikerros tiilien päällä. Oviaukosta loppuun muurivälillä on tämän varsin päälle mm.

Piirros 7

satun toinen, sen päähän on käytetty 15x7x5 cm suuruisia pätkiä; lähempänä aukkoon on katkautuneita pätkiä. Näillä main ei laasti ole koskaan peittänyt tiiliä kokonaan. — Vrt piirros 11 ja siinä 16!

Seinäpinta I = pykälän seinämä. Epäsäännöllistä korjausmuurausta 2-3 varvina. Vanhoja tiiliä ja pieniä, vaaleanpunaisia tiiliä; myös katkaistuja tiiliä. Sekalimitys.

Tiilimitat: ? x 14 x 9 ; ? x 14 x 4,5
? x 15 x 8 ; ? x 14 x 5
? x 13 x 10 ; ? x 15 x 5.

Seinäpinnan on peittänyt paksu laastikerros.

Pykälä 2. on 25-30 cm syvä ja venee hiukan idästä länteen.

Piirros 5

Seinäpinta II oli suureksi osaksi yhtenäisen, korkean laastikerroksen peittämä. Laasti hauras, valkoinen, runsaasti sumiakin kiekka-järsin sisältävä. — 15 cm ullakon länsiseinästä oli selvä, suora ^{avo-}sauma, joka ulottui pykälä 2:n tasosta pykälä 1:n pohjavarvian asti (tätä ^{mu-}haanluhematla). Sauman ^{malla} korkeudella oli sauman länsipuolella 7, sen itäpuolella 8 tiilivarvia. — Sauman ja väliseinän välissä oli pykälä 3:n tasosta n 30 cm ylöspäin täytemuurausta (laasti, harmaahivin). Siitä lähtien säännöllistä tiililiniitystä: alemmat kerrokset tuntuivat ainakin osittain olevan ristiliitokseen väliseinän kanssa ja ^{montant} pari tiilivarvot väliseinän silloisen purkaustalon yläpuolella vahvistivat tätä: 3 tiiltä ulottui puolella pituudellaan pohjoisseinän tasosta (muk (a) pinnukseen 4). — Sauman itäpuolinen seinäpinta oli säännöllistä, kaunista muurausta, mutta pääasiansa vielä laastin peittämä. Tiilimitat:

$27 \times ? \times 8$; $2 \times 16 \times 8$; $? \times 13 \times 8.5$; $2 \times 15.5 \times 8$; $30 \times ? \times 7$
 $29 \times ? \times 8.5$; $? \times 13 \times 8$; $30 \times ? \times 8.9$; $30 \times ? \times 7.5$; $29 \times ? \times 7$
 $30 \times ? \times 9$; $? \times 12.5 \times 8$; $30.5 \times ? \times 8$; $? \times 16 \times 8$

Huom. Näissä tiilissä esiintäisiä muurauksia.

Vrt. purkaus, siv.

Pykälä 3 on n 15²⁰ cm syvä. Se jätettiin pithin koko pohjoisseinää (vast sin). Sen pohjana on n. 59 cm pohjoisseinän ylin tiilivarvi: poikittain asetetut tiilet.

Seinäpinta III käsittää kummi tiilivarvia. Sen korkeus on n 70 cm. Vandalilainen linitys. Tiilien pinnat rapsautuneet. Laasti samaa kuin seinäpinta II:ssa.

Parrunkolot. Kolo I 60 cm pielestä. Syvyys 15 cm, jo pahasti rikottu. Siinä on kapi seinän ⁽³⁾ kulmaa vahvistamatta ullakon länsiseinästä kolo I:een on yhtenäistä muurausta.

— Pykälän seinämässä länsiseinän vieressä peittää seinäpinnan laastikerros, jossa parrun painanne.

LOHKO I: Pohjoisseinän läntisin osa

II. Purkauksen jälkeen.

Purkaus.

Pohjoisseinän läntisintä osaa on ollut pakko purkaa kokonaisuudessaan porrastettua oviankon lat-
tatasalle saakka ja sisäosaltaan (n 60 cm pak-
sumudelta) siitäkin alaspäin muutamia tiilirivien
pysäkeä 3:n alapuolella myöten. (Purkaustasot on
merkitty kuvaan 6).

Purkaus suoritettiin vaiheittain ja ilmeni
sen aikana seuraavaa.

Kun seinäpinta II:a oli purettu noin puo-
livälkin (vaakasuorassa tasossa) ja pinnan laasti-oli koho-
maan pöytäselvii, että lohkoissa I on kolme muu-
rausta: savukanava, vass. seinä ja oviankon pieli.

Kuva

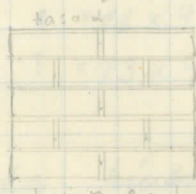
Kuva 4.

Savukanava. Sauma (kuva 5 ja sivu 7) oli savukanavan kulma. Stee

kanava on tasossa d (kuva 5) 60 cm leveä, 65 cm
syvä ulkomiteiltaan, vastaavien sisämittojen ollessa
30 ja 35 cm. Sen seinämät olivat siis n 15 mm
paksuiset ja muodosti ne yhden juoksuviivan.

Siiritys: N. pinnan 5 tasostajien päin oli seureinen seinä.

Kuva 8

muraus jatkettiin jiten, että se koho-
maan peitti savukanavan. Siitä alas-
päin mitatettiin syvyyttä 150 cm; ovi-
stä lähtien se oli täyttynyt kaikkein
lausella kornalla. Tiilimitat.

30.5 x 15 x 9	31 x 7 x 8.5	27 x 12.5 x 8	2 x 12.5 x 7.5
26.5 x 12.5 x 8	31 x 7 x 9	28 x 13.5 x 9	2 x 14 x 8.5
2 x 13 x 8.5	2 x 13 x 8	32 x 7 x 8	2 x 16 x 7.

Myöhemmin ilmeni, että kanava
laajenee alaspäin. Niinpä se on lopullisessa
purkaustasossa (kuva 5: B) 74 cm leveä. Mo-

lemmat seinämät kallistuvat yhtä paljon. Täs-
sä tasossa on kanavan ulkopinta vain 5 cm. Ullakon
länsiseinän pinnasta. - Kanava on k: 59:n kir-
kudella lähempänä ^(pohjois-) seinän pintaa kuin ullakossa, sii-
tä päätäten, että sen pohjoisena seinämässä on
taso B:n yläpinnalle vedetty 5 cm sisään ^(seinään). Tällä
kohdalla on saumaus-takvi (kuva 9). Myös
itä- ja länsiseinämässä on pykälän tapaisia (itä-
seinämässä 5 cm syvä); ne eivät ole tasaisesti kalte-
via, vaan "pykäläin" väliset pätkät ovat ilm. suoria.

Kuva 9.

Laasti kanavan seinämissä on
samanmääräinen kuin vars. seinäs-
säkin (2): karsa, melkoisen kova,
hannakasta, vain hiunoja hiekkajyvää
sisältävä, jotka hehottavat näkyvät.

Vars. seinä, savukanavan ja pielimuurauk-
sen välillä. Oli kuvaa 5 ja

selostusta siv 7 laadittaessa kokonaan rap-
pauksen puitossa. Tämän puistamisen jälkeen
ilmeni, että seinäpinnan limityksen pää-tiilet mittei
kanttaaltaan olivat katkaistut. Seinää on
siiis kavennettu ja tämän työn yhteydessä
on pykälä 2 syntynyt (kavennetun osan ala-
raja). — Seinää on murettu säästö^{lähis} tekni-
kassa: vain seinäpinnat ovat tiililimitystä;
niiden välissä on täytermuuraus: laastia,
jossa sekaissin haumaakivie, tiiliä ja tiilien
pätkeä. Pohjoinen seinäpinta (= k: 65:n ullakon
eteläseinä, vt. siv. 12.) on n 45 cm paksu; eteläinen
vain n 15-18 cm. Sitä on siis kavennettu n 30 cm
(= pykälä 2:n syvyys !). — Täytermuuraus tuntuu
murettavan eräänlaisia kuutioita, sillä tasosta
B (kuva 6) ylöspäin oli varsin tiiliä sen alla
[Epätietoisista, onko niiden alla vastaava täytermu-
raus-kulutus: pumkaus loppui nim. tähän !].

Tiilet enimmäkseen poikittain.
Laasti sama kuin savukanavassa. Tiilimittaja

Kuva 4

②

Pirros 4

③

Ovi-aulan pielimittaus. alkaa aukon kynnyksen tasolla (= pykälä 2:n taso). Suoraa saumaa edellistä (vaur seinää) vastaan ei ole, vaan tätä on ilmeisesti osaksi punnettua aukon lattiatasolle asti, minkä jälkeen pieli on munnattu. Paljon katkaistuja tölviä. Laasti: valkoinen, hauras, kiehkeyttä selvästi esottuvat. Tülimittaja : $30 \times 15.5 \times 7$; $29 \times 15 \times 8$
 $30.5 \times 16 \times 8$; $30 \times 15.5 \times 8$.

Pohjoisseinän läntisimmän osan suhte länsiseinään.

1. Länsiseinän ylimmät tölövarit. Nämä ovat myöhäistä korjausmunnasta (rautatietiskojä oli seinässä ; vrt. "Kirkon ullakon länsiseinä", siv.).

Kuten mainittu (siv 7, piirros 5(55)) oli länsiseinän ja saukanavan sauman välisen, 15cm leveän seinän osa ilm. ristiliitoksena länsiseinän kanssa.

Kun länsiseinää munnattiin undesta rautatietiskojen paikalleen asettamisen yhteydessä, niin täti munnasta^{siis} jatkettiin saukanavan seinämää asti.

Vrt. myös pohjoisseinän ulkopinta, siv. 12: ③; kuv. 10(51).

2. Edellä mainittu korjausmunnauksen alla oli länsiseinän pinta vanhempaa munnasta (vondit. limitys ; vrt. "Kirkon ullakon länsiseinä", siv.).

Tämä limitys jatkui selväpiirteisenä pohjoisseinän pinnasta n. 40 cm (piirros 4, siv 4.), joten selvä avosauma muodostui. Sauman lämpäpuolella oli siis

länsiseinän jatke itäpuolella täytemunnasta, jalka aukko länsiseinän jalkon ja saukanavan seinämän välillä oli täytetty. Mutta pohjoisseinän ulkopinnassa (= h. 55:n ullakon eteläseinä, ks. piir. 10/51)

ei ollut sauman: k.o. seinä ja länsiseinä ovat ehkä samanaikaisia ja sauman kirkon ullakon pohjoisseinän on aiheuttanut saukanavan läheisyys. (mahdollisesti)

Lotko I: Pohjoisseinän läntinen osa

III: Ulkopinta [=Porrastornin ullakon eteläseinä]

Piirros 10.

①

Pykälä ① - kuvattu piirros 10:n yhteydessä (sivu)

②

Vars. seinäpinta ② on oviaukosta n 75 (tai 225!) cm leveydeltä samaa muurausta kuin oviaukon länsipuolella (vt piirros: 10 ②). Seinä on huolimattomasti muurattu; pyytysaumroista puuttuu laasti usein tyhjänä pinnassa. Sekalimitys. Tiiliväli selvä: kirkkaampunaisia; kovasti raudanpalaneita joi "ruuhikkopintaisiakin". Katkaistuja tiiliä on. Laasti on hieno, hiukan hurskoin, väiltään kellertävä.

2a

2b

Välialue parunkoloina n 5-8 tiiliväliä ylöspäin on muuraus huoliteltumman, leimitys vedittämön ja tiiltien pinnat tav. rousaisia. Tämä muuraus liittyy n. 66:n eteläseinään. Muutamassa kohden on avaruuskantainen, jossa 2b-muurauksen puolella on katkaistuja tiiliä, mikä viittaa siihen, että 2a-piirroksessa 10 esitetyt rajat myöskin alii 2b:stä myöhempiin muurausta. 2a on liitoksessa oviaukon muurauksen kanssa ja alkaaakin suurin piirtein sen pohjatasalla.

Seinäpinnan tiilimitat:

? x 14.5 x 8.	30 x ? x 8.5	? x 14 x 7.5
? x 13.5 x 8	30.5 x ? x 8	30 x ? x 7.5
? x 14 x 9	28.5 x ? x 9	? x 13.5 x 10!
27 x ? x 6	ruuhikkopintainen	

Vt myös pykälä ①(②), sivu 16.

③

Huudempi seinäpinta ③. Vars. seinäpinnan ② ja rekturauksen ④ välillä on mutta korjausmuurausta ③. Sen keskellä on kautehisko, joka on hiukan ullakon länsiseinän rautatiehisko-vahvistuksen pohjina päättyvä. Muuraus

on säännöllistä, ulottuen n 65-75 cm raudan m. lemmiin puolein. Suoran sauman ②:ta vastaan ei ole, vaan ²⁴tämä on rikottu ja korjattuessa on uudet tiilet sovitettu vanhojen ^{liimittynyt} väliin. Sementtipitoinen, harmaa laasti. Selälimitys. Vanhoja ja uusia tiiliä. Korjausmurus alkaa välikatton parunkolmen katon kohdalta jatkuen ylös asti (pykälä 7 on alemma). Tiilimitat:

$29.5 \times ? \times 8$	$27/8 \times ? \times 8$	$27 \times ? \times 9$
$29.5 \times ? \times 7$	$? \times 15.5 \times 7$	$27 \times ? \times 9.5$
$29 \times ? \times 8$		

(d)

Reveteeraus. Porrastuoneen ullakon

lainsien eteen on murettu sitä peittävä murein pätkä (d). Sen ja lainsien välillä on avaus, joten (d) selvästi on myöhempi reveteeraus. Tämä on murettu porrastornin lainsien kajan päälle, vieläpä ovat katon hantatushinet silloin olleet paikoillaan (kolot jätetty). Perusta heikko. Lännessä reveteeraus päättyy n. 60:n pohjoisseinään, joka ulkonee sen tasosta vielä noin 15 cm. (4) mukautuu tämän seinän räjästysfriisiin ja on siitä selvästi nuorempi. Oylöspään päättyy reveteeraus tasaisesti pykälä 7:n tason muutamiin cm alempana. (Pykälä 7 on tänä kauden ole). Idässä päättyy reveteeraus alempana pelimuuraukseen, minkä päällä on halvin kanta (pääosin 12) ja siitä ylöspäin on reveteerausta ilmeisesti rikottu - korjausmureita ③ sovitettaenako?.

Tiiliaines on yhtenäinen; tiilet vaaleanpunaisia ja samankokoisia. Laasti sama kuin ②:ssä (siv 12 rivi). Renessanssilimitys (ylempänä). Muuhin seinäpintoihin nähden on tämä sangen tuoreelta vaikuttava: ilmeisesti on ollut jokin, mikä on suojaanut sitä tulipaloista. Mustanutti (tulipalo-)pintaa on vain alhaalla pörsä pörsässä ja selvästi rajoitetussa kaudassa. Vrt. siv 16. (selitys!)

Tiilimitat:

$29.5 \times 15.5 \times 8$	$?$	$\times 15 \times 8$	$?$	$\times 14.5 \times 7$	
$?$	$\times 15.5 \times 8$	$?$	$\times 15 \times 7.5$	$?$	$\times 15 \times 7$
$28.5 \times ?$	$\times 7.5$	$?$	$\times 15.5 \times 8$	$?$	$\times 15 \times 8$
$29.0 \times ?$	$\times 7.5$	$?$	$\times 15.5 \times 7.5$	$?$	$\times 15.5 \times 7.5$
$32.5 \times ?$	$\times 8.5$	$?$	$\times 16 \times 8$	$?$	$\times 15 \times 7.5$
$30 \times ?$	$\times 8$	$30.5 \times ?$	$\times 8.5$	$?$	$\times 15.5 \times 7.5$
$30 \times ?$	$\times 8$			$?$	$\times 15 \times 7.5$

Holvin kannasta ylöspäin on kato re-
teeraus muraan hiukan kallellaan; johtuneen sirotusta holvista.

Vasara-kolot välikattoa varten

Piirros 10.

Kolot ovat sangen säännöllistä tehoa; ainastaan leveys vaihtelee jonkun verran. Kolo-ruin ala- ja yläpuolella on samaa murausta (26), pätee XIII-XV ^{työ} ~~työ~~ ^{työ} ~~työ~~ korjaus murausta (3).

Kolo VI-VIII Väliseinä ja päälinnainien tulivari pint-
turvat, joten nämä yhdessä muodostavat
suuren kolan.

Kolo IX Leveys 20; korkeus 25 syvyys. 15. Muuttu
muotoiseksi tultupätkä käyttämällä

Kolo X Leveys 25; korkeus 20; syvyys 15 cm

Kolo XI -" 20; -" 20; -" 15/18 cm.

Kolo XII -" 28; -" 22; -" 18 cm

Kolo XIII -" 20; -" 20; -" 16 cm.

Kolo XIV -" 32; -" 20; -" 32 cm?

Kolot ovat luultavasti samanaikaisia
kuin seinäpinta (ks kolo I!). Koska niiden syvyys = tiilen
leveys ja sisäpinnoissa näkyy poikittain asetettuja,
katkaistuja tiiliä, on myös mahdollista, että niistä
vasta myöhemmin olisi tehty(?). Väliseinainien
tiilet ovat samannäköisiä ja -kokoisia kuin sei-
näpinnojen tiilet. Kolojen XII-XIV väliseinämät ovat
korjausmurausta (3) - Muototiilen kpl. (n:o)
l. väliseinämästä X

Pillros 14

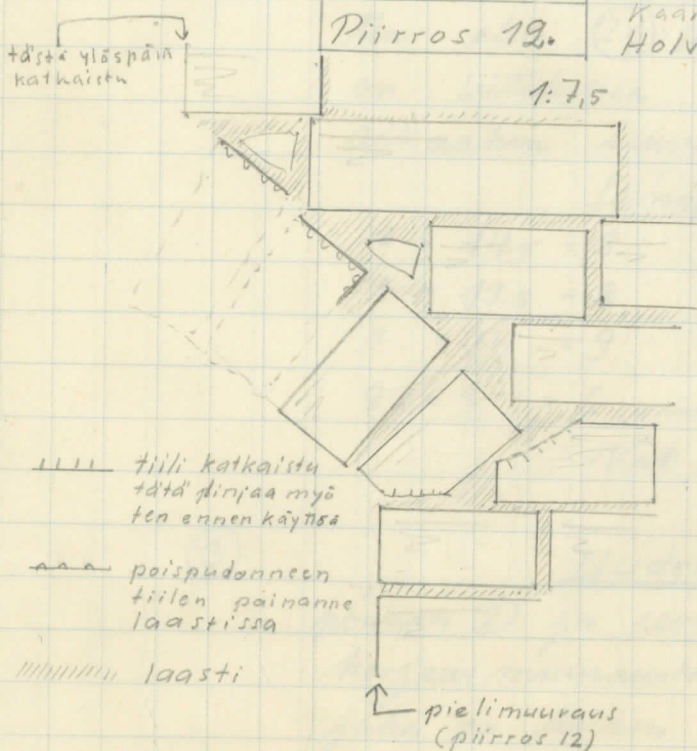
1:50

Pohjoisssinään läntisimmän osan pohjakaava, johon merkitty. katon kannatusparrujen pyhäläin paikat ("Pykälä 1").

Piirros 12.

Karen

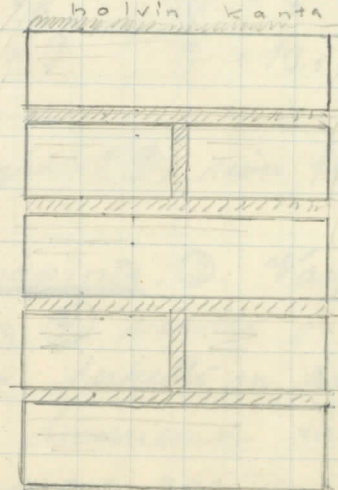
Holvin kanta reu teeraus muiuvankkerra (4)

 $1:7,5$

Piirros 12. Pielimuuraus

holvin kannan alla muurauksessa ④

holvin Kanta

 $1:7,5$

Porrastornin länsi seinän laaja

Lohko I: Pohjoisseinän läntisin osa.

IV. Kattotuolien kannatusparrujen urat ja pykälät
(= "Pykälä 1.").

Piirros 11.

Ullakon pohjoisseinän pykälä 1. ko sis. 6 ja piirrokset 5; 7. Porrastornin eteläseinän ~~tuoli~~ pykälä on rakenteeltaan samanlainen: sen pohjana on vaiv. seinän ylin tiilivarsi (poikittain asetettuja tiiliä). Sen seinämä on 20 cm korkea ja huolimaton murausta.

Nämä pykälät eivät ole yhdensuuntaisia pohjoisseinän länsiosan kanssa. Porrastornin puoleinen pykälä alkaa eteläseinän itäosan pohjois- seinän haaran kerkuun jatkona ja päättyy länsi- osan haaran vastaavaan uraan. Täten on pithin koko eteläseinän pohjoisseinä kulkenut ura kattotuo- lien kannatusparina varten (keskeytymätön). Koska itä- ja länsiosan seinät eivät ole toistensa jatkona, on ollut pakko asettaa niiden väli yhdistävä pykälä suoraan porrastornin kohdalla.

Revetteen (4):n ilmeisenä tehtävänä on kannattaa k.o. parina kohdalla, moin py- kälä muuten ei olisi. Sen itäosaa on kaipurettu rautatiekiskojä paikoilleen asetettuna. — ~~Ullakon~~ Pykälän seinämä on osittain muraattu revetteen sen päälle!

Kirkon ullakon puoleinen pykälä on yhdensuuntainen edellisen kanssa ja on jatku- nut siinä pohjoisseinän sisäpuolisena pykälänä. Sen pohja on "seinäpinta I:n ylin varsi; poikittain asetettuja tiiliä; Tiilimittojä 15x8; 14x8; 16x9; 15x8
pidelmä 31.5 x 8.5

Lohko I. Pohjoisseinän läntisin osa.

V. Rakennusvaiheet.

1. Kiiikon länsiseinä. Korjausmuraukseen alarajalle saakka. Kulma hämärän peitussa?
2. Ullakon pohjoisseinä. Savuhanavan rakenne todistaa, että se on samanaikainen palki-seinän kanssa. Pyhäli 3 on myös alkuperäinen.
3. Etel. porrastornin eteläseinä todistetaan on ilm. samanaikainen kuin porrastorni, mutta voisiko se olla e-siiven pohji-seinän reuteerauksesta? (Seinä yhtä pakas kuin idempänäkin!) Hämärä
4. Pohjoisseinän kaiverrus, joka ilmeisesti on yhteydessä kiiikon välikatkon vasanhylsijän kanssa (ehkä myös samanaik. kuin kiiikon ikkunan pultkaisuun??) Pyhäli 3 on vanhempi.
5. Oviavaruksen ja sen pielten muraus. Ehkä samanaik 4:n kanssa.
6. Eteläsiiven yhtenäinen kattorakenne: pyhäli 1 (sis ja) sekä reuteeraus (siivu).
7. Länsiseinän ylimmän osan korjausmuraus rautatie kiskuihin.

—Hämrää—

a. Vaihe 1: länsiseinän alkuperäistä kulmaa ei ole löytynyt. Tämän kulman suhte h 60:n kohti kulmaan.

b. Jos porrastornin eteläseinä h. 66. m ja ullakossa on samanaikainen kuin porrastorni, niin miten se suhtautuu alkuperäiseen palki pohjoisseinään??

LOHKO II. Pohjoisseinän purettu osa.

(Oviaukosta kirkon kesti-ikkunaan asti).

A Ennen purkausta. Seinän ullakonpuoleisen pinta oli tutkimus töihin ryhdyttyänsä 14.5.47. ja purettu välikatkon holojen myötä. Seinän alkuperäisestä rakenteesta ei näin ollen ole muita tietoja kuin mitä mittauspiirustukseen toisiinsa vertaamalla saa.

Pykälä 1 oli alemmassa pitthän koko lohkon.

Seinäpinta I huolimaton hajoamisesta

Pykälä 2 lienee ollut samanlainen kuin lohkossa III siv 23.

Seinäpinta II on ollut kaastihienoksen peittämiä ja ilmeisesti kavennettua.

Seinäpinnassa III alivat parankalat.

Pykälä 3. on alemmassa pitthän koko lohkon.

B Purkauksen jälkeen: Koko pohjoisseinä oviaukosta itätörmän murekkaan häsitellään kokonaisuutena sivulla 30s.

Lohko II Pohjoisseinän purettu osa.

C. Lillkopinta (porrastornin ullakon eteläseinä ovi-
aukosta porrastornin itäseinään asti)

Piirros 14.

(seinäpinta rappauskerrosten peittämä^a). Porrastornin itäseinän ulkopuolella on kerros on keltainen. Seinä päättyy pykälöityyn räys-
täfriisiin. Tämä friisi päättyy porrastornin itä-
seinän yläpuolella vinopintaan; saatu aikaan
käyttämällä vinosti katkaistuja tiiliä. Välittömästi
vinopinna alla on on seinässä vyöhyke^c, jossa tiilet
ovat näkyvissä. Tämä vyöhyke on ollut porrastornin
pellikaton seinään kiinnitetyn osan alla.

①

Varsinainen ullakon eteläseinän itäosa
on samaa muurausta kuin oriaukon länsipuoli.
Ylhäältä sitä on rikottu, eikä pykälää 1 (vst
siv. 16) ja sen seinämää ole olemassa enää.
Huolimaton työtä; käytetty pääasiassa vanhoja ti-
liä, joiden pinnassa laastin jälkiä, vaikka tätä sei-
nää ei koskaan ole rapattu. Tiilivärnit eivät ole
suoria; laasti ei täytä saumojen kokonaan j.m.e. Ei
rapautuneita tiiliä. Sekalimitys. Laasti valkoinen,
hauras; hiikkarakeet pieniä. Tiilimitat:

$25 \times ? \times 5.5$; $? \times 15 \times 8$; $? \times 12.5 \times 8.5$; $31 \times ? \times 8.5$; $29 \times ? \times 8$
 $? \times 16 \times 9$; $? \times 14.5 \times 8$; $? \times 12.5 \times 8$; $28 \times ? \times 9$; $? \times 12.5 \times 8$
 $? \times 13 \times 9$; $? \times 12.5 \times 9$; $30 \times ? \times 7$; $33 \times 14 \times 8.5$; $? \times 15 \times 8$

②

Kulujen (d-3) yläpuolelle on pieni pinta^b,
joka hiukan pullistuu seinästä ulos ja jota
peittää sama laasti kuin oriaukon länsipuolta.
Kulun ①-muuraukseen.

②

Välikaton parvien alapuolella on
säännöllistä seinämuurausta. Suorat tiilivärnit;
Vendilaännen limitys. Tiiltien pinnat syvästi rapau-
tuneet. Laasti: kora, kellertävä, vain pieniä hiikka-
rakeita sisältävä.

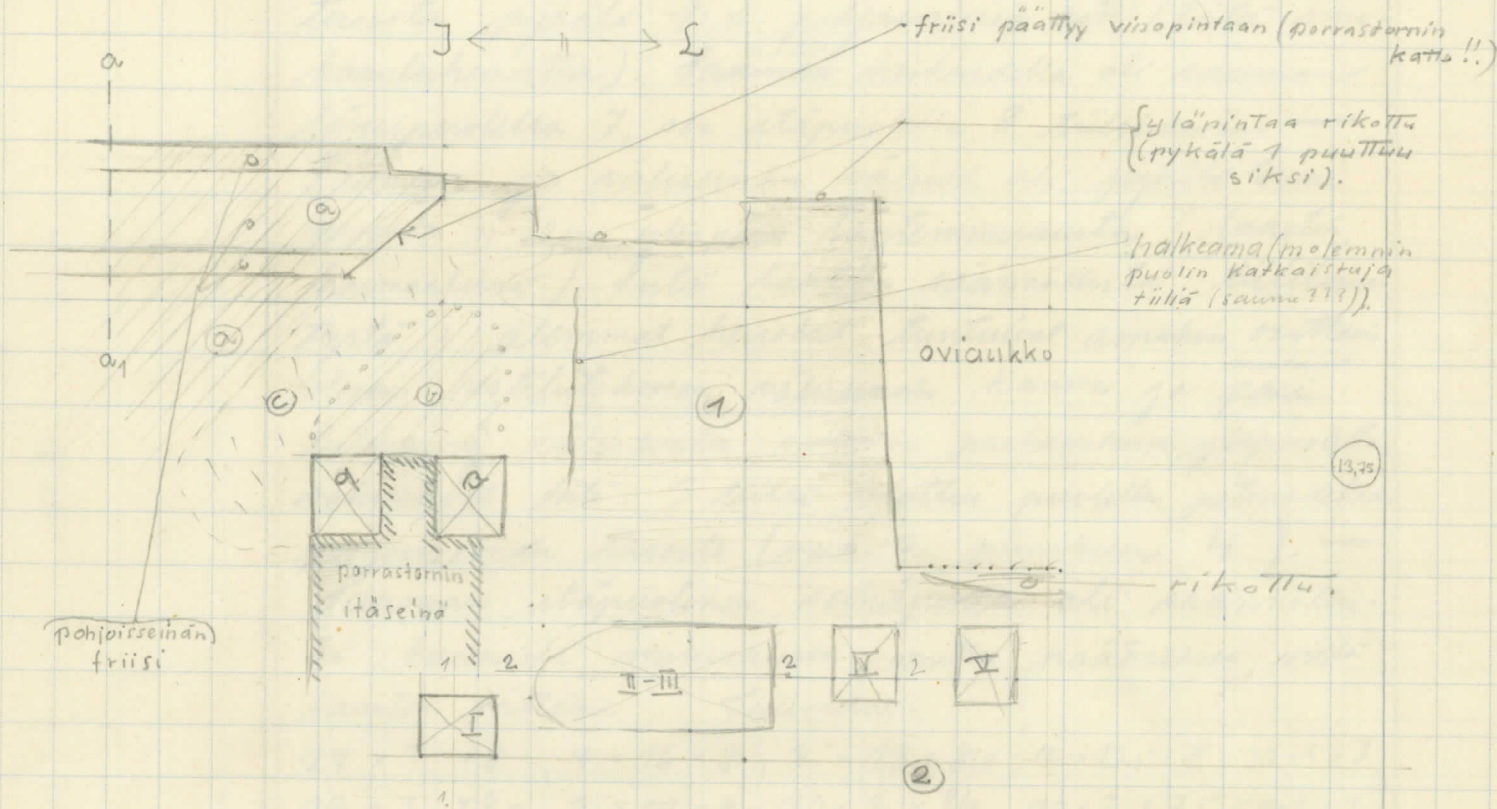
Piirros 14

1:25

Porrastornin ullakon eteläseinä: itäinen osa.

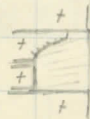
(Läntinen osa = piirros 9)

Valokuva

Kolo I: Leikkaus

1-1.

Pystysuora leikkaus

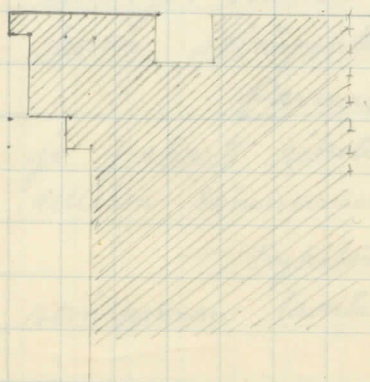
Leikkaus 2-2

Kolo II

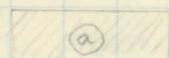
Vaakasuora leikkaus

Leikkaus a-a

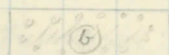

Selityksiä:

+ = tiili.

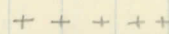
rappauskerroksen peittäminen

myöh. laastikerroksen peittäminen (kuuluu @hen)

porrastornin katon peitteen peitossa ollut pinta.

korjausmuurauksen raja.

Tiilimitat: $30 \times ? \times 8$; $? \times 12.5 \times 7.5$; $? \times 13 \times 8.5$; $30 \times ? \times 8.5$ (2m)
 yllä $42 \times ? \times 8.5$ $30.5 \times ? \times 8$; $? \times 15 \times 8$; $? \times 14 \times 9$; 30.5×7.5

Seinäpinta porrastornin itäseinän ulkopuolella [a ja c] on samaa muuntausta kuin (2) (?). Mikään suora sauma ei erota (1) ja (2) toisistaan, vaan tuntuu ilmeiseltä että (1) on muunnattu (2):n rikotun kulman tai osan tilalle.

Porrastornin itäseinän eroittaa 20 cm leveä rako eteläseinästä. Rako on syntynyt tornin keuhkumurhan vajoamisen johdosta. Sitä on ulkopuolella myöhemmin muunnettu umpeen, mutta tornin umpeenmuurausseinän eroittaa nyt 7 cm leveä rako eteläseinästä.

Kolot d ja B.

Itäseinän harjaa pitkin on kulkunut 2 parrua, joita varten eteläseinässä on kolot d ja B. Molemmat ovat n. 27 cm korkeat ja 20 cm leveät; harjan tasossa. d:n syvyys on 18, B:n 15 cm. Parrujen välisinä on jatkunut kolon pohjaan asti (alunperin yksi, leveä kolot). Peräseinä: katkaisuja tiiliä ja täytömmäystä.

Kolo I

N. 50 cm näisti alapäin on seinässä toinen kolo, jonka porrastornin itäseinä on peittänyt. Se on 25 cm leveä, 20 cm korkea ja 18 cm syvä. Vrt. leikkaus 1-1 (piirros 14).

Kolot III-VI.

Välikaton vasankolot. Kolot I/II ja IV muodostavat yhtenäisen, seinään hakatun kolon, jälle ei ole itäseinämää (piirros 14, leikkaus 2-2). Väliseinämä III-IV on kolon peräseinästä tiilinen "pilari". I/II:n pohja on tiilen pohjaveden verran IV:n pohja alempana. Väliseinämät II-V ja V-VI muodostavat 2 laapullekseen olevaa tiiltä.

Kolo I/II: Syvyys 15

Kolo IV: Leveys 20, Korkeus 48^2 , syvyys 19 cm

Kolo V: " 20, " 18 " 25 cm

Kolo VI: " 20 " 20 " 17 cm. } 15-16

Kolo II:n peräseinä: katkaisuja tiiliä

" I ja III:n " : laasti, lasapintainen

Turun linna

Eteläsiipi

V. Kerros.

Kirkon ullakon pohjoisseinä

22.

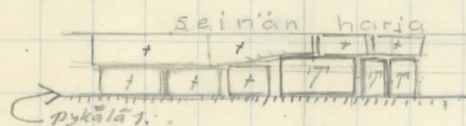
Piirros 15

1:50

Lohko III: Pohjoisseinä kirkon ^{länssi} kesk-ikkunan ja ^{itäpuolen} itätornin kulman välillä; ennen purkausta.

Valokuva

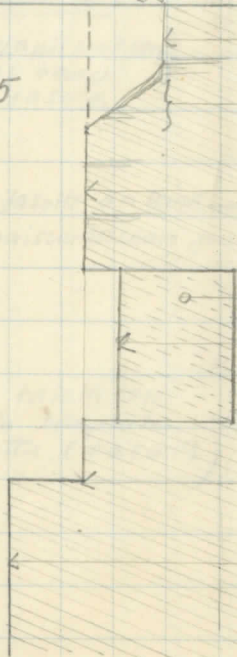
Luonnos a) 1:25.

Pykälä 1:n seinämän rakenne.

+ = tiili
T = kyljellään oleva tiili.

1:15

Ullakon kavennettu seinä (seinäpinta II)

"pykälä 2"

seinäpinta III

parrunkolo

{ kolon väli seinämän
pinta 7cm seinäpinta
syvennällä.
kolon peräseinä.

pykälä 3

Huone 59:n seinä

Piirros 16

Lohko III:n lapileikkauk.

LOHKO III: Pohjoisseinä kirkon länsiikkunan itäpielestä formin kulmaan.

A. Ennen purkausta.

Seinässä on kolme pykälää ja siis myös kolme seinäpintaa (kuten pohjoisseinän läntisimmässä osassa).

Piirros 15.

Pykälä 1 ja seinäpinta I. Pykälä on pithen lohkoa 20-22 cm syvä. Pykälän pohjan muodostaa seinäpinta II:n ylin tiilirivi. Siinä on paljon katkaistuja tiiliä; sitä on myöhemmin korjailtu ja kaikki tiilet ovat pirstuttaneet.

Pykälän seinämä = seinäpinta I. Korkeus 19-23 cm. Seinämän muodostaa 2 tiilirivua. Huolimattomuus sekalimitystä. Tiilenpätkiä on käytetty ja muutamia tiiliä on asetettu kyljelleen (piirros 15: luonnos a).

Pykälä 2 ja seinäpinta II. Pykälä 2 ei ole mitään varsinainen pykälä; sen pohjana on katkaistujen tiilien muodostama aino pinta (piirros 16: leikkauks —). — Seinäpinnassa II ovat kaikki poikittaiset tiilet katkaistuja — muutamien tällaisen tiilen pituus on 15 cm, — ja laastissa näkyy juoksutiilien painanteita. Seinää on siis havennettu hakkaamalla pois 15 cm (= tiilen leveys!). Haventamisen jälkeen on seinäpinta hohonaisuudessaan rapattu. Laasti on harkea, valkoinen, paljon soraa sisältävä ja erään selvästi seinämuurauksen huomattavasti menommasta, tasaisesta, hiukan kellertävästä laastista.

Seinäpinta III Alkuperäistä seinäpintaa on jällellä 2-3 tiilikeraasta parunkolozin yläpuolelle - ainoastaan h. 59:n länni ja kirkonikkunan välisellä loholla. Siellä on ylempänäkin muutama katkaisematon jäänyt tiili. (Tätä seinäpintaa on myös pykälä 3:n seinämä parunkolozin alla; kum seinäjän väliseinämät ovat

mumratut parrujen paikoilleen asettamisen yhteydessä²). Seinäpinta III:a on kaventamisen yhteydessä luultavasti jätetty 3 kaurasta kolojen yläpuolelle pitkin koko seinän, mutta on mumalla myöhemmin rapautunut pois.

Hum. myhät.
Musi. myhät.

Pykälä 3. on pithin pituuttaan 15 cm leveä, tasainen [alkuperäinen]. Pohjana kirkon seinän ylin tiili vauri, jota pithiä laasti. Pinnan pinnan näkyä paikoitellen laastissa. Seinämää on pithännyt yhtenäinen, tasainen laastikerros. Vrt kynnys: siv 26. vast edempänä kolojen yhteydessä!

Vasojen kolot.

a) Kirkon länsi- ja keski-ikkunain välillä.

Kolot XIV-XV oli ehditty puhkaista hävittää.

Kolot XVI-XVII ovat koloihin parhaiten säilyneitä; suorakulmaismuotoisia; säännöllistä tehoa.

Piirros 15

Kolo XVI: Leveys 30, korkeus 30, syvyys 20/22 cm

Kolo XVII: -" 25, -" 30, -" 28/30 "

Kuten jo mainittiin, on kolojen yläpuolella 3 tiilivauria: kavennettu seinäpinta, ja niiden alla 1 vauri (pykälä 3:n ja kolojen latkatason väli on 12 cm). Väliinämät pinnat ovat 7 cm seinäpinta II syvemmällä. Pykälän seinämä on paikoitellen rikottu; paikoitellen sen muodostaen kyljelleen asetetut tiilet.

b) Keskimmäisen kirkonikkunan yläpuolella.

Kirkon ikkunat ovat myöhempiä rakennusvaihetta kuin pohjoisseinä. Niitä varten on seinään puhkaistu suuri aukko, jonka seinämiin kiinni ikkunan pilet on mumattu. Ikkunaa kavattaessa jäi aukon pinnan ja kolojen välille syvä kolo.

Tätä mumattua osaa on myöskin käyttämättä tiiliä ja tiilenpätkiä ilman kiinnitystä ja paljon laastia, osaksi se säilyi tyhjiönä. Aukon pinta on pikimusta ja nokinainen.

Aukon eteen mumattua seinäpinnan (vasankolonien) heikosta rakenteesta (vrt ed.) johtuen ilmest-

sesti, että se nyt on kokonaan sortunut ja mustajäntäisen aukkona näkyvässä. Kolojen väliseinistä ei ole jälkiäkään; jännänsäan vasarholon särkyneet takaseinät näkyvät paissa paikassa. Mullan vahvistusranta.

Pykälä 3:n taso on sijainnut lähellä ikkunan kaarta, eikä koko pykälästä ole ikkunan yläpuolella mitään jällellä.

Piirros 17
siv. 27.

C/ Keskimmäisen ja itäisen kirkonikkunain välillä.

Vasarholot XVIII - XXII.

Kolo XVIII:sta on takaseinämä ja toinen seinäseinäme säilynyt. Suora-
Kolo XVIII. Leveys 25 cm, korkeus 25 cm, syvyys 28 cm. Taitettu katto
Kolo XIX -" 25 cm, -" 22/30 cm, -" 26 cm. "Kaarikatto".
Kolo XX -" 30 cm, -" 25/30 cm, -" 25 cm, "Kaarikatto".
Kolo XXI -" 30 cm, -" 27 cm, -" 20/22 ". Suora katto
Kolo XXII -" 3 cm, -" 28 cm, -" 25 " Suora katto.

Kolossa XX vahvistusranta.

Kolojen muoto ja väliseinän rakenne selviää piirrosta 17. Muutamia tärkeitä, nimittäin 1) kyljelleen asetetut tiilet itäisten kolojen (XXI-XXII) alla 2) muutamia hyvin paksut, laastilla täytetyt saumat tiilien välillä, 3) väliseinän XIX-XX muunnos kyljelleen asetetuista tiilistä ja 4) pykälän tason ja kolojen pölyjen välisen tiilikerruksen pinnan sijaintiminen hiukan syvemmälle kuin alkuperäisen seinäpinnan (III) tiilet kolojen yläpuolella viittaavat siihen, että koko kolosiv, pykälän pohjatasasta alkaen, on myöhempiä tekoa kuin varsinainen seinä (ja ehkä samanaikainen seinän kavennuksen kanssa?).

*

Tiilimittoja.

A. Seinäpinta III.

K x 14 x 8; 28 x ? x 7.5; K x 15.5 x 7.5; K x 13.5 x 7.5
K x 14 x 8; ? x 15 x 8.5; ? x 13 x 7; ? x 14 x 7.2

K = katkaistu tiili

B. Kolojen ympäristö.

? $\times 13 \times 9$; ? $\times 12 \times 8$; ? $\times 13.5 \times 9$. $30 \times ? \times 7$ (ainoa II)
 ? $\times 13.5 \times 9$; $27 \times ? \times 10$; $26 \times ? \times 8$,

C. H 59:n seinä:

? $\times 12.5 \times 8$; $30 \times ? \times 7.5$; $28 \times ? \times 6.5$; ? $\times 14.5 \times 9.5$
 $32 \times ? \times 8$; ? $\times 16 \times 8.5$; ? $\times 16 \times 8$

*

Pürros 18

d) Kirkon itäisen ikkunan yläpuolella.

Kirkon ikkunan kaari on muurattu tiilistä, joiden paksuus on 6.0, 6.5 tai 7.0 mm. Reuna on rikkinäinen ja sitä on korjattu II.1947. Kaaren yläpuolella tiilimuurausta H.59:n seinäpinnan tasossa pykälän pohjaa myöten.

Ikkunaa vasten on seinään hakattu aukko (mt keshi ikkuna, siv.24). Aukon raja on piirakseen merkitty 000-viivalla. Ikkunan lämpösuojaliskon yläpuolella oli aukko suuri ja n. metrin syväinen, itäpuoliskon kohdalla ulottui se vain kirkon pykälä 3:n yläpuolelle (ja raja löytyi vasta I-tason purkamisen jälkeen).

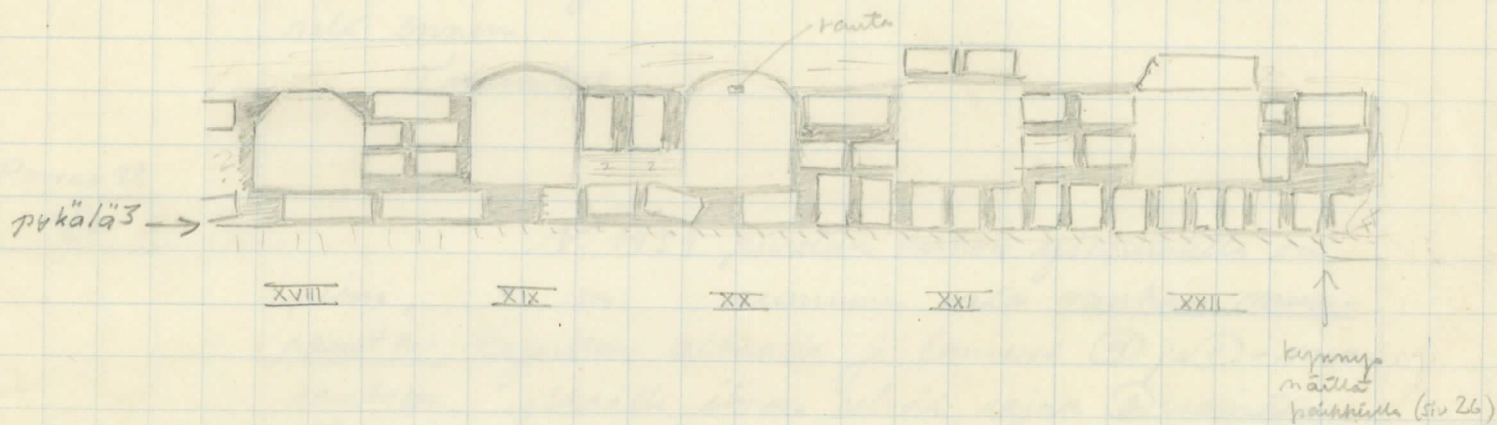
Pykälä 3 ja taso I. Pykälä on 20 cm syvä. Siinä on kolo xxiii:n kohdalla kynnyks, joten pykälän pohja siitä lähtien on 12cm korkeammalla kuin siitä itään. Pykälän pohjana on keskellä kaaren laki ja molemmiin puoliin kaaren päälle muurattu tiililimitys. Pykälän seinämän muodostaa n.s. "Taso I:n", joka siis on 20cm h.59:n seinäpintaa syvemmällä. Seinämä on täytönmurausta, jossa muutamia tiiliä, jätettä ja etupäässä laastia. Laastille on pinta saatu tasaiseksi, ja selvästi huomaa että parvi on asetettu paikoilleen laastin vielä oltessa kosteana. Pykälä 3 on hahmotettu n. 20x20cm vahvan parvin.

Turun linna
Eteläsiipi
V. kerrus.

Kirkon ullakon pohjoisseinä. 27.

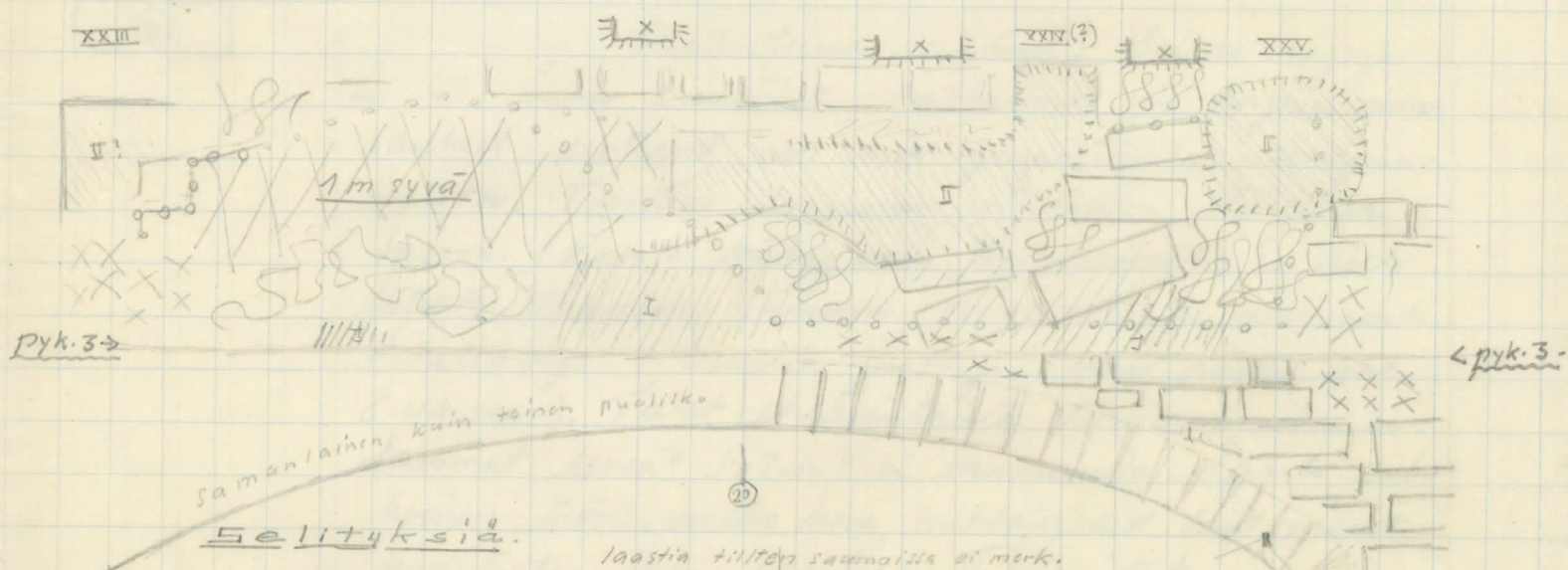
Piirros 17 Vasojen kolot: d) Kirkon keskimmaisen ja itäisen ikkunain välillä. (kuvassa sivulla 1).

Valokuvat

Piirros 18 Vasojen kolot: d) Kirkon itäisen ikkunan yläpuolella.

Valokuvat

I	"Taso I" { sileä-	o o o o	ikkunaa varten hakatun aukon raja.
II	"Taso II" { pinnalla		
ssssss	laastin täyteauraus		eri pystytasojen raja
XXXXXX	kolaa/rikottua	x	"Seinäpinta III:n" tiili (merk. II. mitt. piir. 25a).
			tiili

"Taso II" ja vasojen kolot. Noin 25 cm taso I:n takana on toinen taso ("Taso II"). Sen pinnan muodostaa suurinmaksi osaksi tasainen laastikerros. Laasti on karkeahko ja sorapitoinen eikä suuresti-kaan eroa taso I:n laastista. Taso II ei ole vain vasojen kolojen takaseinämä, vaan se ulottuu yhtenäisenä pintana viiva (20) sta koloon XXV (tämä muhaantunut). Se alkaa n. 5 cm pykälä 3:sta, eli ikkunan vartin avatun aukon rajasta ja päättyy n. kolojen 'katto' tasalle. Edessä se päättyy seinän av-
sauman tasalle (vrt siv 36 ja oem.) ja lännessä kummut ehkä kolo XXII:n takaseinämä siihen: välillä oleva osa on rikottu ikkunan aukkoa avattaessa.

Kolo XXIV: Yläosaan päättyen vasan kolo! 15 cm leveä.

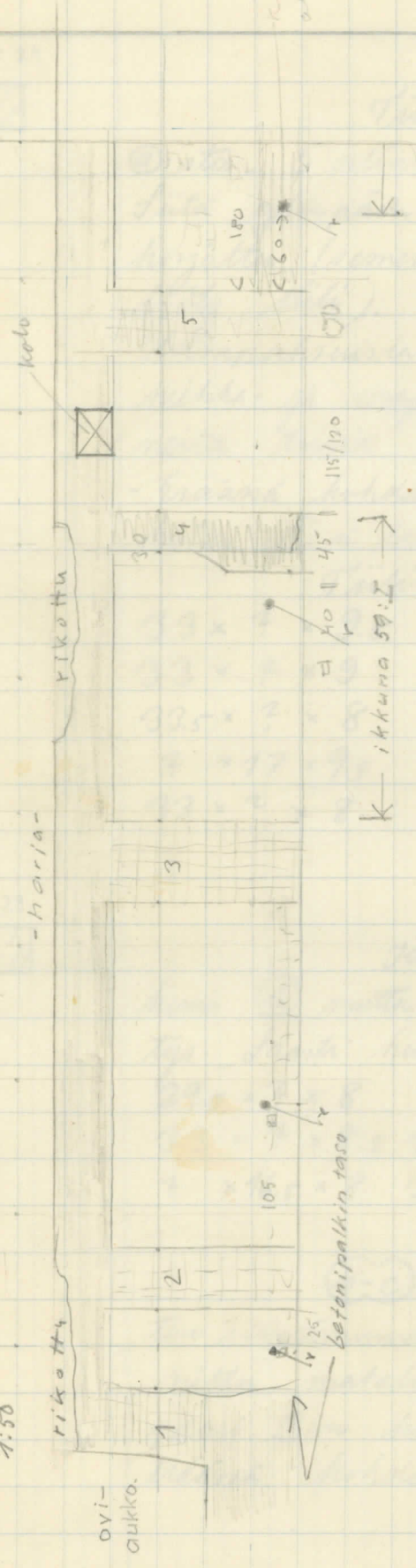
Kolo XXV: Rakenteeltaan samantainen kuin kolot XVIII-XXII. "Kaarikatto". Kolon alaosan täyttää taso I:n täytemuraus, joten sillä ei ole pölyä. Syvyys = I ja II tasojen ero = 25 cm.

Kolosta XXV 15 cm itään on ylempi ^{av-} seinä, ja itäosan kolot kuvataan lohko IV:n yhteydessä (siv 40 ss).

Piirros 19

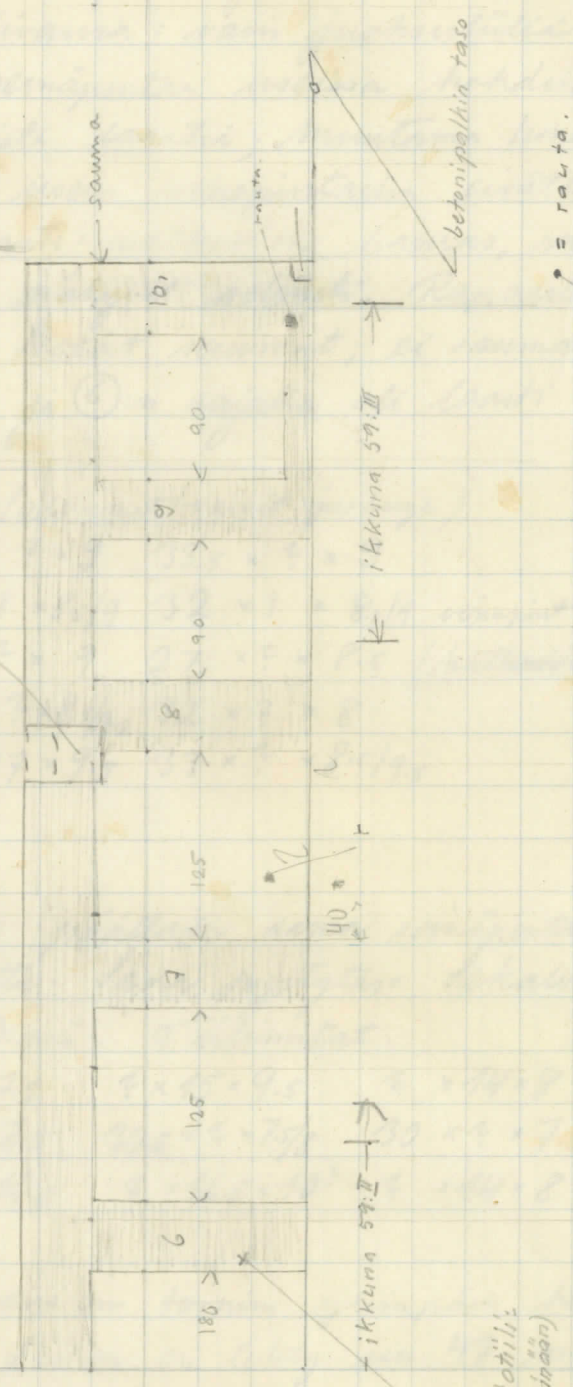
1:50

Lohkot II-III: Pohjoisseinä oviaukon ja tornin kulman välillä. Purkauksen jälkeen.

Jatkoo

itätorni.

Liottimet II-III (oviavukosta torniin kulmaan)

Purkauksen jälkeen.

Piirros 19.

Betonikattoon varten on koko pohjoisseinää purettu n. 60 cm syvälle h. 59:n ikkunain kaarien lakia myöten. Sen jälkeen on pölyä tasatettu muuraamalla muutamia tiiliraujoja, joiden betonipalkkien taso on n. 32 cm 59:I:sta ja 40 cm 59:III:n laesta.

Purkauksessa paljastui seinän rakenne: Pohjoisseinä ei ole kauttaaltaan tiilimuurausta. Molemmat seinäpinnat ovat tiilimuurausta noin 30 cm (välillä 50 cm) syvälle, ja niitä yhdistävät niiden kanssa ilmeisesti liitokossa olevat "poikkiseinämät". Näin syntyä muurin sisään kuutiota, jotka ovat täytemuurausta: harmaakiviä, joutena saunriakin, vähän tiiliä, tiilenpalkkia ja paljon laastia. Kuutit ovat erisuuruisia, saindellen niiden leveys 90 cm:stä 180 cm:iin (poikkiseinäna länttiin kumhi, ks alompana). Kuutioiden päällä on pitkin koko seinää 4 tiilikkeenstä - tiilet poikittain. Kuutioiden väliset tiiliseinämät ovat poikkiseinien tapaiset, tiimityksensä juoksu tiiliä - joten purkauksen aikana siinä näkyy yksinomaan poikittain olevia tiiliä. Näiden seinämien leveys on 45 cm = 3 tiiltä vierokkain - lyhyi mistä on leveys (4 tiiltä vierokkain). Näiden poikkiseinien pituus = piirros 23 (siv. 37).

Tiilipilareitten perustat:

- 1) Ks. alompana
- 2) Jätteen betonipalkkien tason alemmaksi.
- 3) Tämän pilarin alla ja siitä 150 cm. länteen on tiili-muurausta 2-3 vaaia. katk? ? ?
- 4) Pilari katkaistun ikkunan aukon tehtaassa
- 5) Tuntum rakennetun harmaakivien päälle. "Välittö-mästi sen itäpuolelle on betonipalkkien tason alapuol.

lella ikkäänkuin toinen, samanlainen pilari, josta päättyy sille tasalle, mistä pilari 5 alkaa! Purkaustaso on tämän alemman pilarin 4:n varsin kohdalla.

6) Katkaistun ikkuna-aukko tehtäessä

7)

8) Rakennettu 3-4 tüliravria käsittävään ^(vankkumuran) muraanukseen varaan, mihin ulottuu läpi muraan.

9) Katkaistun ikkuna-aukko tehtäessä.

10. Rakennettu 3-4 tüliravria käsittävään vankkumuran muraanuksen päälle = taso II:n päälle (josta sinä ja piirros). Tämän taso II-muraanuksen alla on ikkunan vanteen hakattu aukko. - Tämä sama muraanusta jatkuu pilari 9:ään asti! Ei katkaistuja tilitä!

Pilareitten 5 ja 6 välillä näkyy alhaalla 4 tüliravria ja ylempänäkin siellä täällä muutama tili. Kaikki tiilet peräkkäin; katkaistuja ei eninkään. Nämä ovat seinän ulkopinnan muraanusta ja ovat nyt näkyvissä sen johdosta, että seinää täällä on purettu n. 105/110 cm syvälle.

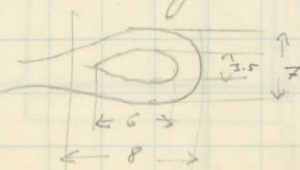
Laasti on helleitä, huono, ainoastaan hyviä pieniä kiehdelehteä sisältäviä.

Tülinititit "pilareista" (itäiset pilarit)

12 x 7	13.5 x 8.5	14.5 x 7.5	15.5 x 8
13 x 7	14 x 7.5: 3 kpl	14.5 x 9	15.5 x 8.5
13 x 7.5	14 x 8	14.5 x 10	16 x 7.5
13 x 8: 4 kpl	14 x 8.5	15 x 7.5	16 x 8.5
13.5 x 6.5	14 x 9.5	15 x 8: 1 kpl	muut tilit.

Randat.

25 cm purkaustasosta on täyte-muraanukseen vahvistusrautia (paikat muk. piirrokseen 19; 7 kpl). Niiden läpimitte on 4 x 1 1/2; 3 x 3 tai 3 x 1 1/2 ja ne päättyivät kookkumaan, josta useimmissa tapauksissa

on ollut näkyvissä (muraan vante ulottunut n. metrin seinäpinnasta). Randat ruostuneet ja katkenneet (3 kpl). Ilmeisesti yhti vanhoja kuin itse seinäkin.

Siinä tülinititit!

Oviaukon itäpieli muodostaa erään seinän "pilareista". - Samaa muuraustekniikkaa on mainittu myös seinän läntsisimmässä osassa (siv. 9) joten läntsin 'tulipilari' on se, joka nojaa sa-
vupiippuun. - Tuntuu ilmeiseltä, että pieli on myöhempiä tekoa kuin itse muuri: 1) sen itäpuolelisen kunnio on ainastaan 75 cm leveä (muut 90-180 cm); 2) pilari ei ole koko korkeudeltaan yhtä paksu, vaan keskellä kapeampi, koska tällä kohdalla sattui ollemaan pieni mur-
ta harmaahiveä täytemuurauksessa. 3) muissa on 3 poikittaista tulta viikkävi, tässä on pilari samaa muurausta kuin itse pieli, ja punkämpyrinä näkyy siis jatkos- ja pöytätiili. 4) Pilari alkaa noin oviaukon kynnyksen kohdalla eli ylempänä kuin muut. Sen alla on vierien "täytekuution" muurausta! (kunnio jatkuu pilarin alle).

(5) Seinän ulkopinnassa - porrastornin ulkosa edellä - on, kuten myös sisäistä seinäintä. Vrt. sivu 19 ja kunnio (4.20)

Kynnyksen alla on tiilimuurauksella betonipalkkien tasolle asti (ja ehkä syvemmällekin!)

Itse pieli on laastilevyn pöytä-
mä (sama laasti kuin pohji seinän länt. osan II seinä-
pinnassa, sivu 7).

Pielen tiilimittat:

$$30 \times 15.5 \times 8$$

$$30 \times 15.5 \times ?$$

$$29 \times ? \times 7.5$$

$$? \times 16 \times 8$$

① alan summa 70 x 50 cm

e - mitat

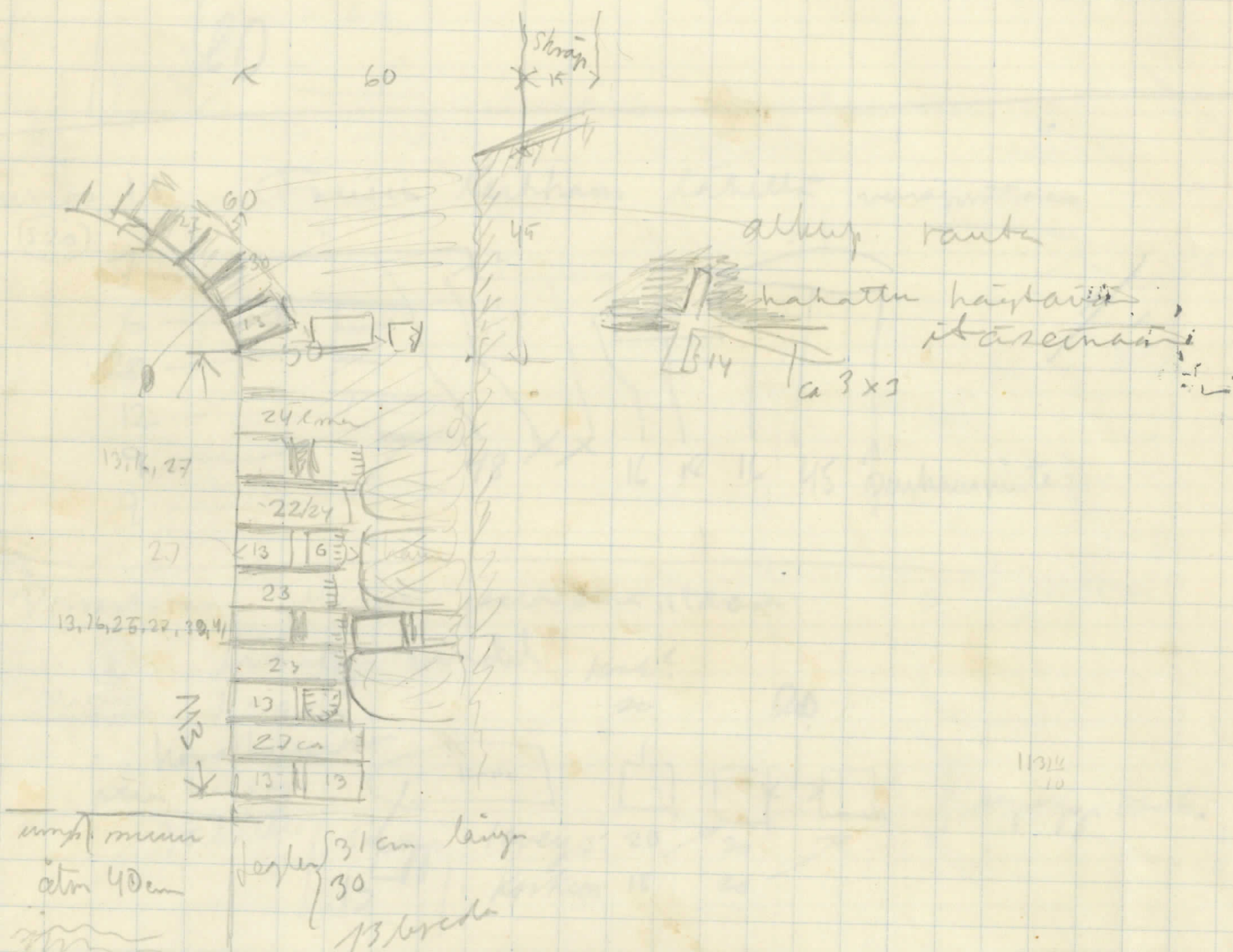
30.5 x 14.5 - 14.5 - 15 x 7.

h - mitat hica

28.5 - 29.5 - 29.5

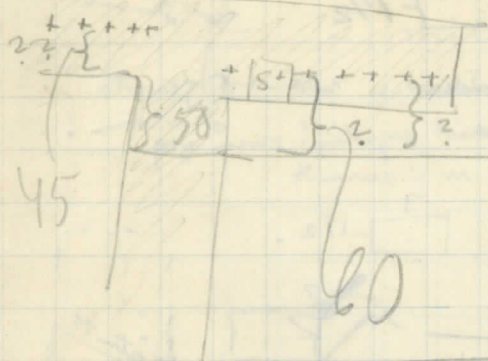
28 - 28 - 28

8.5

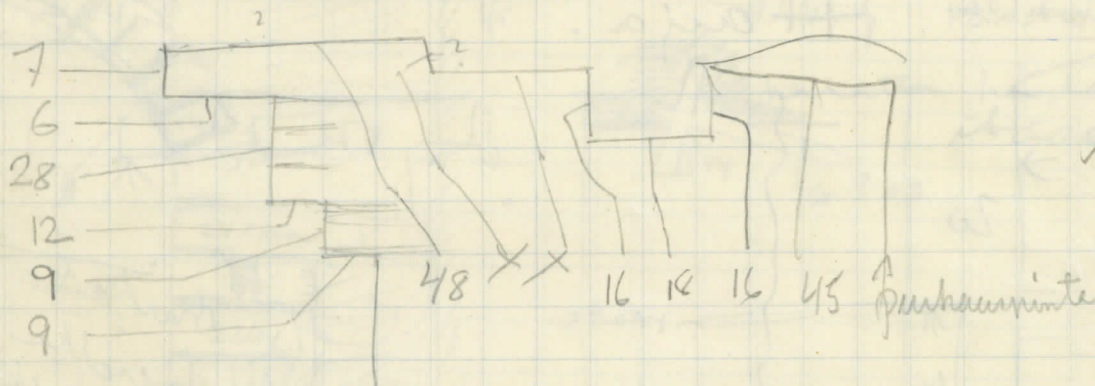
4.8 = 30.4
21.75
20.

11 a. 15

Piirros 14: Friisin leikkauksen läheltä näkökuva

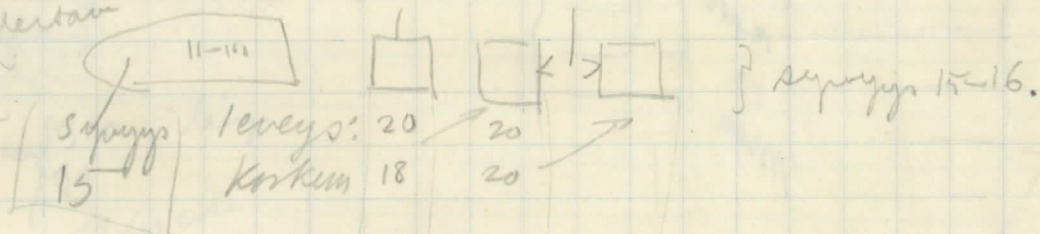
(520)

Porrastornin ullakon eteläseinästä

(2) linitys vendil korke.
alusta laasti. 20 20

hona kellertava
vain hieman
pohjasta

Piirros 15

Taso II:n purkaus. siv. 28

Piirros 19: a) randat

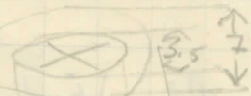
b) tiilipölyn 4:n leveys (4 lämmetä leikkauksessa)

Tiilimittaus länt. tiilipölynä.

leveys 30-45

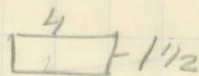
Raudat

kuha, musta istun

Kaikki 25 cm

mukaan taita;

± 6

± 8

vanha tamma lyhyin

ajamassa (postissa)

Jes, etä pöytä, vä. t. l. gant

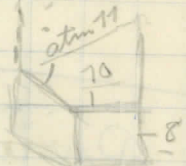
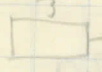
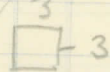
h. 5.9 m seinä.

3 kakk

2. h. 5.9 m seinästä näkyville

Ögla, vait kyllä, run 59.

h. 50 cm in run

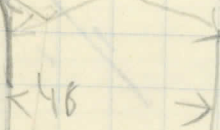
Gras muutamille pilauis.

Pielen tittimitat;

5. pilau: danta.

ilä koru n. 60 cm

Haaja.

20

hiltien
lev 15-16 cm

40

40

40

40

40

40

40

40

40

40

40

40

40

40

40

40

40

40

40

40

40

40

40

40

40

40

40

40

avosauha keskelle! (muhelidettane).

30 x 15.5

30 x 8
(x 15.5)

29 x 7.5

16 x 8

lappaus

Seinä oviaukon ja tornin kulman välillä:

Rakennustyöt.

1. Pohjoisseinä on rakennettu säästötekniikassa suunnitteleen nykyiselle korkeudelle yhtämittaisena seinänä kirkon ullakon länsisestä itä-tornin kulmaan asti (tornin ja seinän sauma, ks piirros 21, sivu 3633). "Pyhäla" 3 on samanikäinen itse seinän kanssa. Myös "Taso II" (sivu 28; piirros 18.) saattaa olla samanikäinen, koska sitä ilm. on ikuuttu ikuuna-aukkoja tehtaessa. Siinä tapauksessa on sen korkeudella ollut vasari holoviri ???
2. On hakattu aukot kirkon ikuunista varten ja muurattu ikuunat.
3. Välirakke ja sen holoviri. Ilmeisesti tämän yhteydessä (?) -
4. On kavennettu seinästä holoviriin yläpuolella.
5. Porrastornista kirkon ullakolle johtava oviaukko on avattu. (muurauksessa samaa tasoa kuin kavennettu seinäpinta)
6. Pyhäla 1 on muurattu.
- 7? Pyhäla 3:n seinämä? (joka osittain peittää holoviri XXV:n. Vrt myös sivut 28).

Voi hyvin olla mahdollista, että rakennustyöt 2-3-4-5. kaikki kuuluvat samaan rakennusvaiheeseen. No 6 on luultavasti myöhempi (vrt sivu 15).

Luokitus.

Rak. vaihe IV -

Rak. työt 1.

- II -

V -

- III -

2-3-4-5...

Myöhempi -

- IV -

6

- V -

7(?).

Kirkon ullakon pohjoisseinä.

LOHKO IV: Pohjoisseinä itätornin kohdalla.- Johdanto.

Piirros 3.

.. Lohko IV on rakenteeltaan aivan erilainen kuin toistensa kanssa yhteenkummutvat lohkot I-III. Se onkin eri seinä kuin nämä, sillä niiden välissä on -ainakin "pykälä 3":sta ylöspäin - avasauma. Tätä saumaa kuvataan tarkemmin sivuilla 36-39 (piirrokset 21-23).

Vars. pohjoisseinän (lohkot I-III) holmesta pykälästä on vain alin, "pykälä 3", alemmassa itäseinän kohdalla. (Kuvataan vasainkolojen yhteydessä).

Sen yläpuolella jatkuu vars. pohjoisseinän holorivi oman itäseinään asti. ks. luku: B. Vasain kolat: sivut 41-45 ja piirrokset 24-26 (siv. 40).

Holorivin yläpuolelle ei oikeastaan ole yhtenäistä seinäpintaa ensinkään, vaan holme leveäti, itätorniin nojaavaa tiilipilaria: "Pilarit I-II-III". Pilarit I alkan vars. pohjoisseinän avasaumasta (piirros 21; sivu 36.) Pilareitten välissä näkyi itätornin tiilinen ulkopinta.

Pilareita oli pakko purkaa pykälän tasoa myöten betonitietten takia. Purkauksessa ilmenei, että niissä oli eriaikaisia rakennusvaihtia, joista tarkemmin luvussa: C. Pilareitten purkaus. (Sivut 47-49; piirrokset 33 ja 28).

Pilareitten alla paljastui itätornin I: kerroksen ulkopinta, joita löytyi kaksi! Näistä y.m. havainnista purkauksen pystytyslinjat on, ks. luku D. Itätornin seinä pilareitten purkauksen jälkeen. (Sivut 49-56, piirrokset 29-).

Piirros 21

N. 1:15

Avosauma tornin lounaiskulman kohdalla

ennen purkausta.

Vrt piir. 23.

 = 15 cm syvempi taso (=pykälä 1:n seinämä).
K = katkaistu tiili

itätornin länsiseinä

pykälän seinämä,
15 cm syvemmällä

pykälä? →

pohjoisseinän
itäästä
havainnut

Pilari I

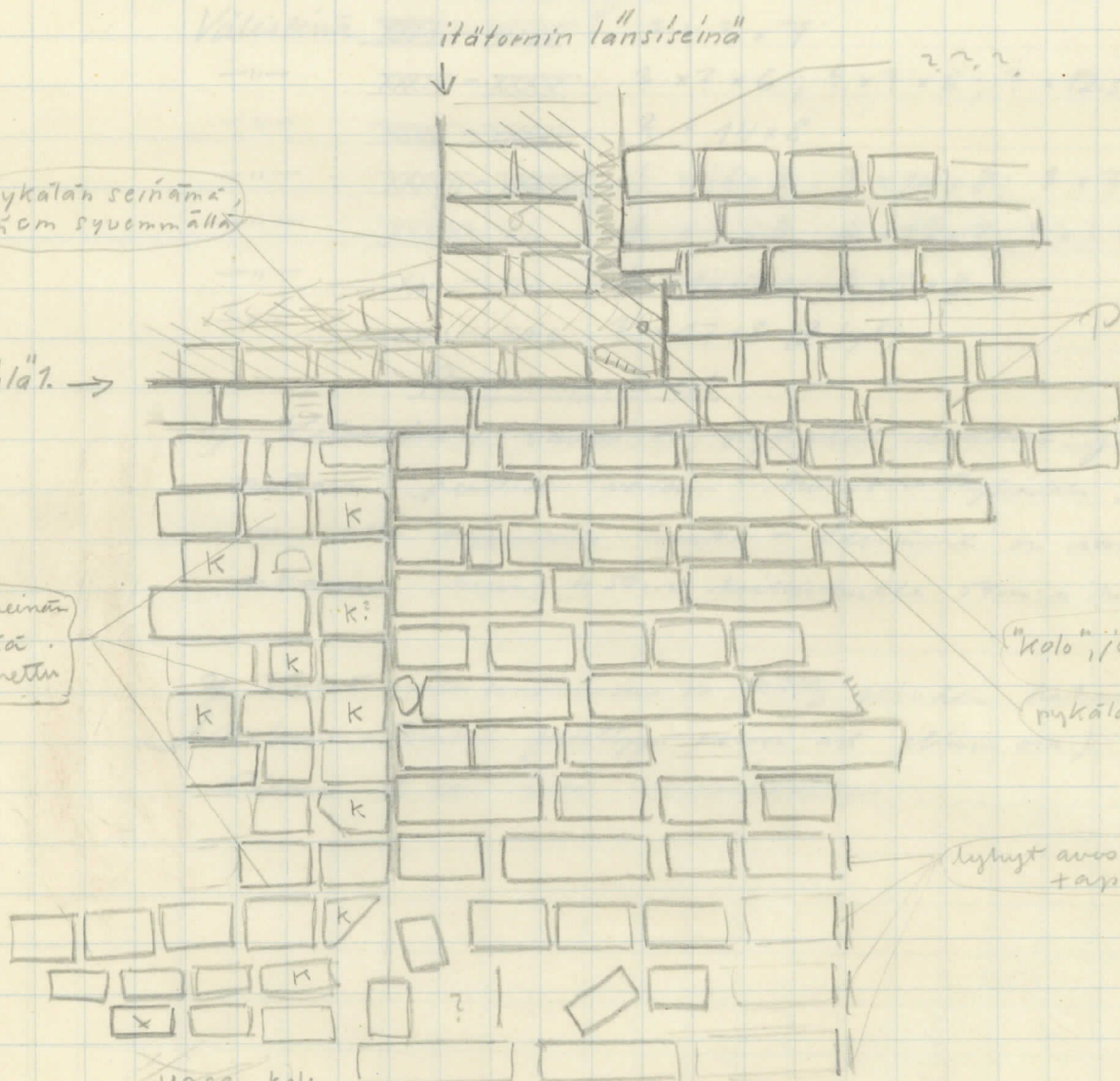
"kolo", johon pykälä
päätyy.
pykälä päättyy tähän.

lyhyt avosauman
tapainen.

vasen kolo
XXV
(piirros 18)

kolo
XXVI
(piirros 24)

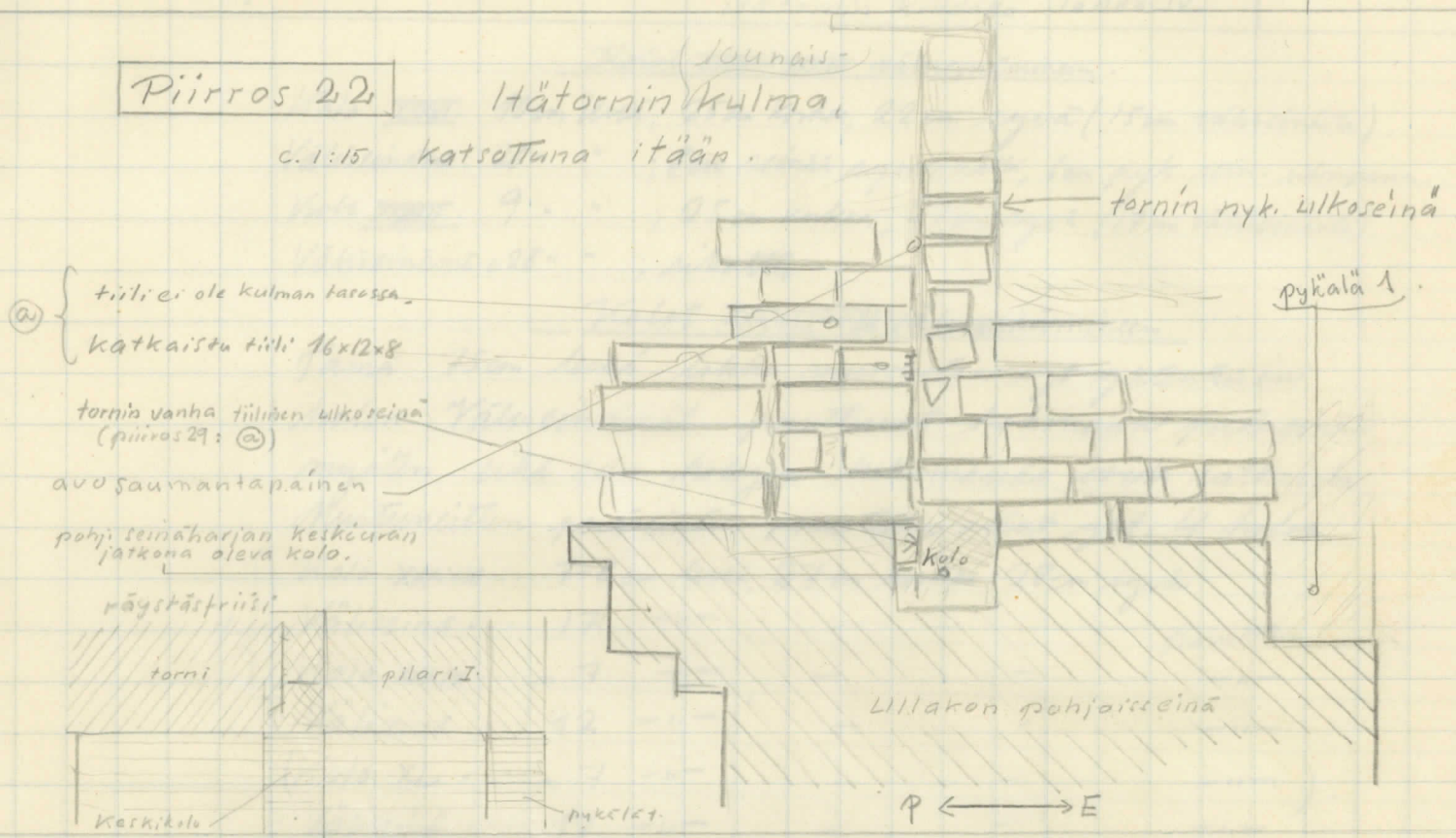
pykälä 1 = pilari I
pohjoisseinä = m:n alla oleva seinämä
havainnut = pilari I

Piirros 22

Hätötorin kulma,

c. 1:15 katsottuna itään.

Piirros 23

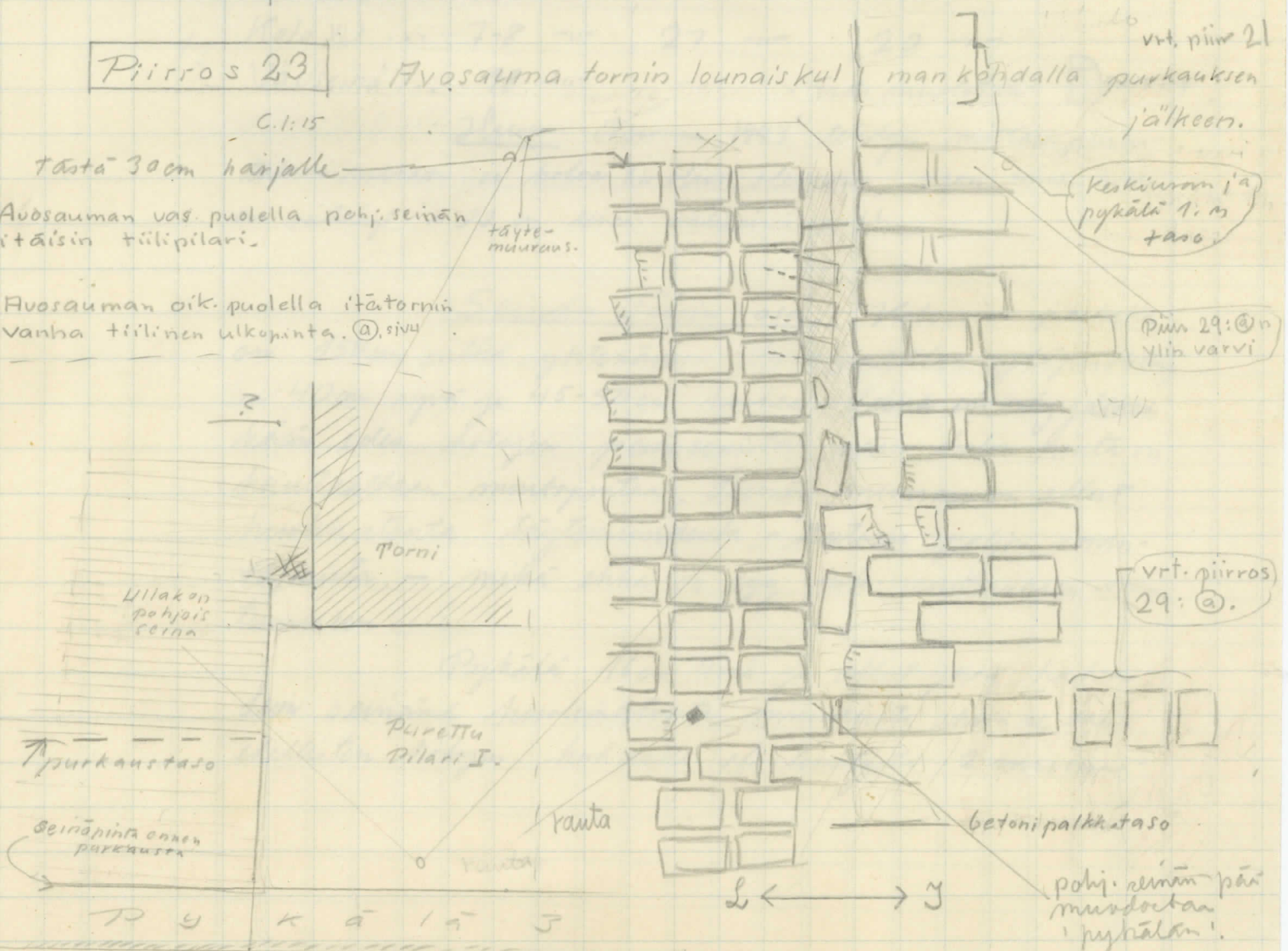
Avosauma tornin lounaiskul

c. 1:15

tasta 30cm harjalle

Avosauman vas. puolella pohj. seinän itäisin tiilipilari.

Avosauman oik. puolella itätornin vanha tiilinen ulkopinta. @, sivu.

Seinän itäpuolella on suuri kolo.
Se on v. 1939 purettu aukko, joka johtaa itätornin
ampumakäytävään. Tästä purkauksesta ynnä
itätornin ampumakäytävistä ja rammarin seinästä
sekä itäseinän tähän liittyvistä ilmiöistä,
nost eri kuvaus:

Itätornin V. kerroksen SO-kulman y.m.
(siinä ja piirusta).

H. Avosauma itätornin lounaiskulman kohdalla.

Piirros 21

Ennen purkausta. Pohjoisseinä päättyy avosaumaan 10cm tornin lounaiseinän ulkopinnasta länteen. Avosauman lainsivulle on kavennettu pohjoisseinä, sen itäpuolelle pilari I. Kavennuspinta ja pilarin pinta ovat samaa pystytasoa. Avosauman korkeus on 10 tuolia. Pykälä se päättyy pykälä 1:n pohjavauriin (tämä poistettiin); alhaalla taas ilman selvää päätepiirustaa kolosivun päällä olevaan muuraukseen. (Avosauman alin osa hävinnyt koloja tehtäessä?).

Pykälä 1 jatkuu yli sauman noin 55cm ja päättyy n 10cm syvään, toista seinämää vaille olevaan 'koloon'. [Tästä ja pohjavaurista päätään ovat pykälä 1 ja Pilari I samaa rakennusvaihetta]. - Tätä kattorakennetta kantava parras ei ole idempinä tarvittu, koska katto on ollut tällainen...

Piirros 23

Purkauksen jälkeen. Pilari I purettiin ja sille tuli vanha tiilinen tornin ulkoseinä (piirros 29: a). Pohjoisseinää purettiin sisäpuolelta 60cm ja paljastuivat tällöin sen "tiilipilarit" noin 30, piirros 19(529). —

piirros 23. →

Tornin vanhan tiilisen kulman ja pohjois seinän pääm välillä on rakoa n 10cm pohji seinän harjasta ainakin 70cm alas. Rakoa on täytetty umpeenmuruauksella, johon myös täytetään jonkun kolon tms pohji seinän päältä. Umppeenmuruauks eroaa sekä tiiltten koost. että laastin perusteesta tornin ja seinän muruauksesta. - Alompana ei umppeenmuruauksista ole, vaan tornin kulmaa on joko rikotettu tai huolimattomasti murattu, joten se täytetään tavallaan raon. — Purkaustasossa muodostan pohjoisseinän pää pykälän. (Se on tuskin ollut liimityksessä idempaan olevan, siihen liittyvän seinän kanssa, koska tämä oli täyttermuruauksista, vrt piirros 29)

Piirros 22

Pilari I:n suhde itätorniin. Pilarin länsiseinämää ja tornin länsiseinämää kulman taikastettaessa havaittiin:

Avosauma erottaa toisistaan tornin ja pilarin. Mutta avosauma ei sijaitse tornin eteläseinämän (= ylimmän kerrosten ulkopinnan) tasossa, vaan 15cm (= tiilen leveys) syvemmällä. Avosaumaa alkaa pohjoisseinän harjan keskiurran pohjatasolta ja sen korkeus on noin 14 tiilivaria. Siitä ylöspäin on säännöllistä kulmamuruauksia.

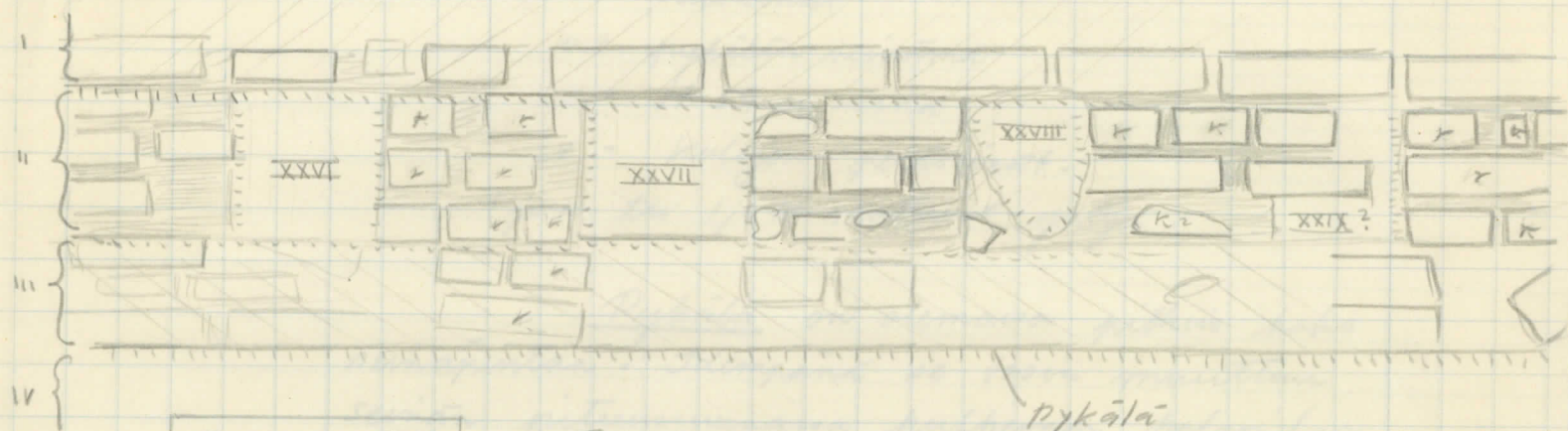
Piirros 25

Keskiura jatkuu 25cm tornin ja pilarin seinäpintaa syvemmälle. Kolon leveys on vain 15cm (uran 25cm), mutta sen katto on 10cm korkeammalla kuin harjan taso. Tämä kaikki johtuu siitä, että kolo on jätetty pilarin muraustaessa, mutta tornin kulmaa ei ole hahotta loppu.

Pari tiiltä avosauman torninpuoleisissa kulmamuruauksissa @, viittaavat muun ohella siihen, että kulmaa olisi korjattu pilarin rakentamisen yhteydessä, joten koko tämä avosauma on sekundäärinen.

Piirros 24

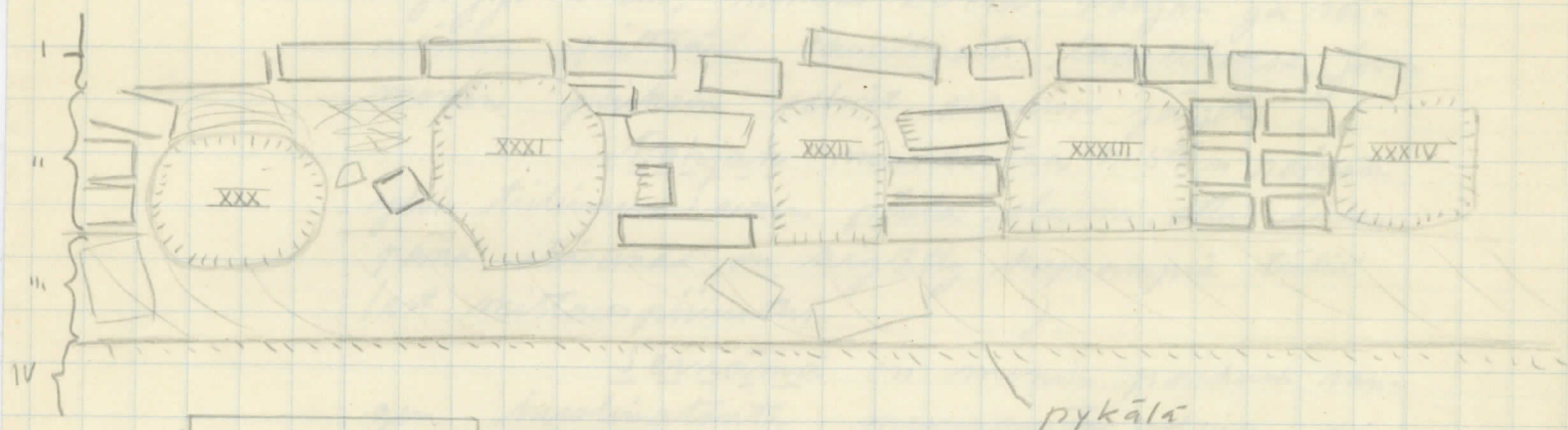
Vasankolot XXVI-XXIX

pykälä 3:n seinämiä
+ ason raja

Piirros 25

Vasankolot XXX-XXXIV

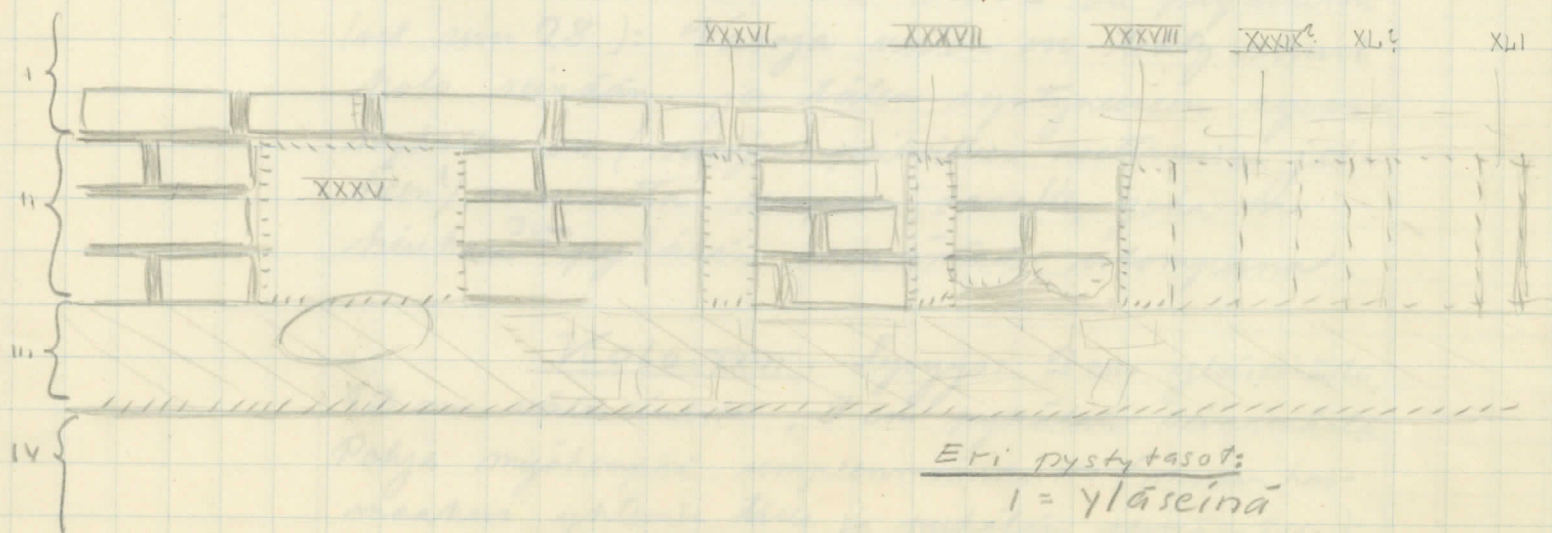
pykälä

Piirros 26

Vasankolot XXXV-

pykälä

Eri pystytasot:

I = yläseinä

II = väliseinä

III = pykälän seinä

IV = H 59:n seinä

B. Vasankolot.

Vasankoloriin kohdalla voimme erottaa viisi (5) eri pystytasoa seinän pituussuunnassa, nimittäin I = yläseinä (= pilareitten I-III seinäpinta)

II = väliseinät

III = pykälän seinämä

IV = H. 59:n seinä

V = kulojen peräseinät.

I ja III tai I ja IV saattavat yhtyä.

Pykälä on alemmassa pitkin koko seinäpintaa. Idempänä se taas muuttuu seinän pituussuunnassa kulkevaan kuloon (siv. 42), mutta mitat ovat koko ajan samat: ^{naakko}syvyys 20 cm, ^{muutto}korkeus 20 cm. Pohjan ja seinämän peittää tavallisesti laastikerros, jossa monin paikoin selvät pinnan jäljet.

Pohjan muodostaa H. 59:n seinän ylin tiiliväli: vain päitä. Huom., että lähempänä itäseinää on käytetty kapeampia tiiliä (vt mittauspiirustus).

Seinämä on monin paikoin sam-
gen huolimaton murausta: vt siv. 24.

Piirros 24.

Väliseinämä - XXVI. Sen rakennetta saattoi tarkastaa, kun "taso II" oli paljastettu (vt siv. 28): Vasoja varten on tehty suuri kolo seinään, ja täten syntyneeseen syvennykseen on (vasojen paikoilleen asettamisen jät-
keen) murettu umpien tasolle, joka on hiukan ^{3 cm} pykälän seinämää ulompana.

Kolo XXVI. Syvyys: 2 cm yläseinästä, 12 cm väliseinästä, 9 cm pykälän seinämästä. Pohja myöhempiä umpeenmurausta (muraus-
maakerä yhtenäisä tasolle ja pykälän seinämälle).

Väliseinä XXVII. on kuolellista munausta, jonka varaan on rakennettu kapea, 40 cm korkea "tiilipilari" kahden avausaukon välillä (ost mittaus ^{siis} ~~piirustus~~). 5 cm yläseinästä, 3 cm pyk. seinämästä

Kolo XXVII. on säännöllinen nelikulmainen: $29/30 \times 25/27$. Peräseinä tasainen, laastin peitossa. Syvyys: 5 cm pyk. seinämästä, 12 cm väliseinästä ja 3-4 cm yläseinästä.

Kolo XXVIII. Alkuperäinen kolo 22×27 cm. Syvyys 23 cm. Katto kaareva, laastin pinnan jätkeä. Koloa on myöhemmin osittain täytetty laastia peräseinään "viskaamalla". Tämä laasti on samantainen kuin väliseinän laasti.

peräseinä

Väliseinä ja kolo XXIX sulautuvat yhteen. Mitään rajaa ei ole (seinämä rikkoutunut). Kolon ^{peräseinä} ~~peräseinä~~ on hiukan vino pystytasossa, ja sen itäpuolella on 8 cm pykälän seinämästä.

Väliseinä XXIX-XXX on jatkoa edellisille. Samassa pystytasossa kuin yläseinä ja pykälän seinämä. Tiiltien pinnat rapautuneet. (Yhtenäisen pinnanmuotoisuus näkyy väliseinässä XXVIII-XXIX, kolo XXIX ja väliseinässä XXIX-XXX).

Piirros 25

Kolo XXX. Syvyys 20 cm. Muoto epäsäännöllinen. Peräseinästä näkyy tiilimuurauksia. Osittain täytetty siihen viskatulla laastilla (ost XXVIII).

Väliseinät XXX-XXXI ja XXXI-XXXII ovat tiilipäin luontoista munausta: laastia ja tiiltien pätkiä. Edellinen on yläseinän ja pykälän seinämän tasossa; jälkimmäisestä alkaen on pykälä ja pitkittäisen kolan näköinen: pykälän seinämä on syvemmällä kuin yläseinä.

Kolo XXXI on suurinpiirtein kaksikulmainen. Lienee ollut säännöllisen kahdeksankulmainen, $\varnothing$ on 35 cm. Syvyys pyhäkalan seinämästä ainakin 27 cm. Paurun jätkeä laastissa. Asittain täytetty viskaamalla laastia sinne!

Kolo XXXII lienee ollut säännöllisen nelikulmainen, 20×25 cm laaja ja yli 20 cm syvä. Asittain täytetty jne kuten edellinen.

Väliseinämä on säännöllistä muurauksia

Kolat XXXIII-XXXIV ja niiden väliseinä. Kolo seinäpinta ^{muurauks} noin 110×90 suuruisella alalla on pudonnut pois. Seinäpinta on ollut h. 59 m seinän tasossa ja siis muodostanut koloksi muuttuneen pyhäkalan katon. Väliseinä on näin ollen ollut n. puolet nykyisistä pohjampi. Kolo XXXIII on 32-34 cm leveä, 30 cm korkea ja on ollut yli 30 cm syvä (24 cm nyky. väliseinästä). Katto pyöristetty. Kolo XXXIV:n katto ja pohja ovat pyöristetyt. Periseinä epätasainen, 25×25 cm suuri; syvyys väliseinästä 25 cm, h. 59 m seinästä 50 cm.

Piirros 26.

Väliseinä XXXV-XXXV on periseinästä inallinen "tuhkipilari", joten sen kohdalla huomaa vanhojen periseinän muodostavien osien suuremmasta seinäpinnasta = alkuperäiseen seinään jätetyn tai hakatun kolan periseinä. Tämä on ulottunut pyhäkalan pohjatasolle asti; sillä pyhäkalan seinä on m. pitkin pistäytetty täytömmänsä.

Kolo XXXV on säännöllisen nelikulmainen, 40 cm leveä ja 30 cm korkea. Syvyys seinästä 25 cm, pyhäkalan seinäpinnasta 8 cm. Periseinästä näkyy vanhemman kolan periseinä, 4 cm syvemmällä, 25 cm:n korkeutena.

Väliseinä XXXV-XXXVI on 40 cm leveä, vanse seinän tasossa; pyhäkalan seinämästä 15 cm ulospäin. Tästä lähtien siinä 'paurujen', vaan 'laulukujen' koloja!

Kirkon ullakon pohjoisseinä

itäseinän kohdalla. lokko IV

Kolot XXXVI-XXXVII väliseinämiseen.

Kolo XXXVI: 10cm leveä, 25cm korkea, 22cm syvä (15cm väliseinästä).
 Väliseinä: 28" " ; 8cm seinä syvemmällä, 6cm pyk. sein. ulompuna.
 Kolo XXXVII: 9" " ; 25cm korkea, 27cm syvä (17cm väliseinästä)
 Väliseinä: 28" " ; nihatteri.

Kolot XXXVIII-XLI väliseinämiseen

Tämä 75cm leveä lokko muodostaa nyt yhtenäisen holon. Väliseinät pönnettävät kokonaan peräseinä myöten eikä edes kolojen lukumäärää voida ratkaista kivistuneitten peräseinä perusteella ollut yht. 4 koloa.

1.	Kolo XXXVIII...	7-8 cm leveä,	27 cm korkea,	28 cm syvä	
	Väliseinä...	17	-"-		piinattu
	Kolo XXXIX...	" 7	-"-		-"-
	Väliseinä...	12	-"-		-"-
	(Kolo XL...	" 7	-"-		-"-)
	Väliseinä...	17	-"-		-"-
1.	Kolo XLI...	7-8	-"-	27	-"-
	Väliseinä...	18	-"-	-"-	Eräs muutattiin. 17x9

Kolo XLII... Huom. Vuonna 1943² tehdyn mittauspiirustuksen mukaan ei koloa XL olisi olemassa, vaan tämän kohdan on pitäväsi "92 cm leveä väliseinä!"

Seinän itäisin osa.

Holovien päihällä on 150cm pitkä, yhtenäinen kolo, pykälän yläpuolelta "40cm syvä ja 45-50cm korkea. Siinä ei näy jälkeäkään edes kolojen peräseinästä, vaan holon pinta on kauttaaltaan muuripinta. Seinän muuraus on ollut huolimaton täytemuurausta, -'katossi' paljon soran-
 tapainta - mikä ehkä on syvä kolo-muuraus sor-
 tumiseen.

Pykälä 16cm leveä ja ollut yhtä korkea. Seivä seinämiä huolimaton täytemuurausta, kun se taas edellisten kolojen kohdalla oli limittyä 2 sarjassa.

Pöytä 27

Yhtymäkohta itäseinään. H. 59:n pöytä-
jäljessä on molemminpuolisessa liitaksessa itäseinän
kanssa pyhälän pohjasta 54cm alaspäin. Tämän
itäseinän ja pilari II:n (holon yläpuolelta nimen!)
välissä on ^{1/2}avasauma. Pyhälä jatkumo 15x15cm
suuruisena holona n 30cm itäseinään ja tämä
kolo on jätetty murattuneen itäseinään.

Tiilimittot

Väliseinä	XXXIII - XXXIV	? x ? x 7
-"-	XXXIV - XXXV	? x ? x 6 ; ? x ? x 6 ; ? x 12.5 x 6
-"-	XXXV - XXXVI	? x 14 x 8
-"-	XXXVII - XXXVIII	? x 16 x 9 ; ? x 14 x 8 ; ? x ? x 7
-"-	XXXIX - XL	k x ? x 9 ; k x 13 x 7 ; ? x ? x 8
-"-	XL - XLI	k x 14 x 7.5 ; k x ? x 8
-"-	XLI - kolo	? x 17 x 8 (2 kpl)

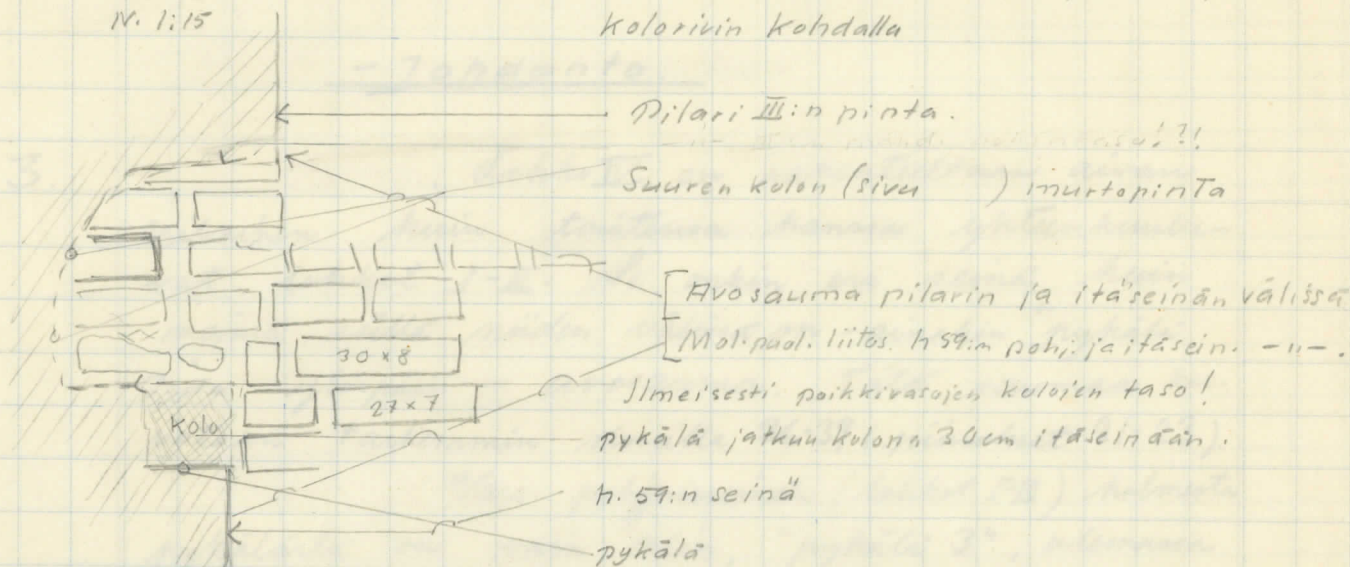
Rakennusvaiheet

- 1) Viimeinen vaihe on pyhälän seinä, joka
osittain peittää vanhat kolut. - Pyhälän seinä
on alla nykyisin vanha. - Seinämä on saman-
arvainen kuin h 59:n koitumukella 54cm:n korkeudella.
- 2) Kolut väliseinän osien on tehty seinän rakattuna
kolon (tuhon jätettyyn kolon, vs itäisiin osiin.)
Pilari I voi olla samanikäinen.

Piirros 27

Kirkon ullakon itäseinä pohjoisseinän pykälän ja kolonin kohdalla

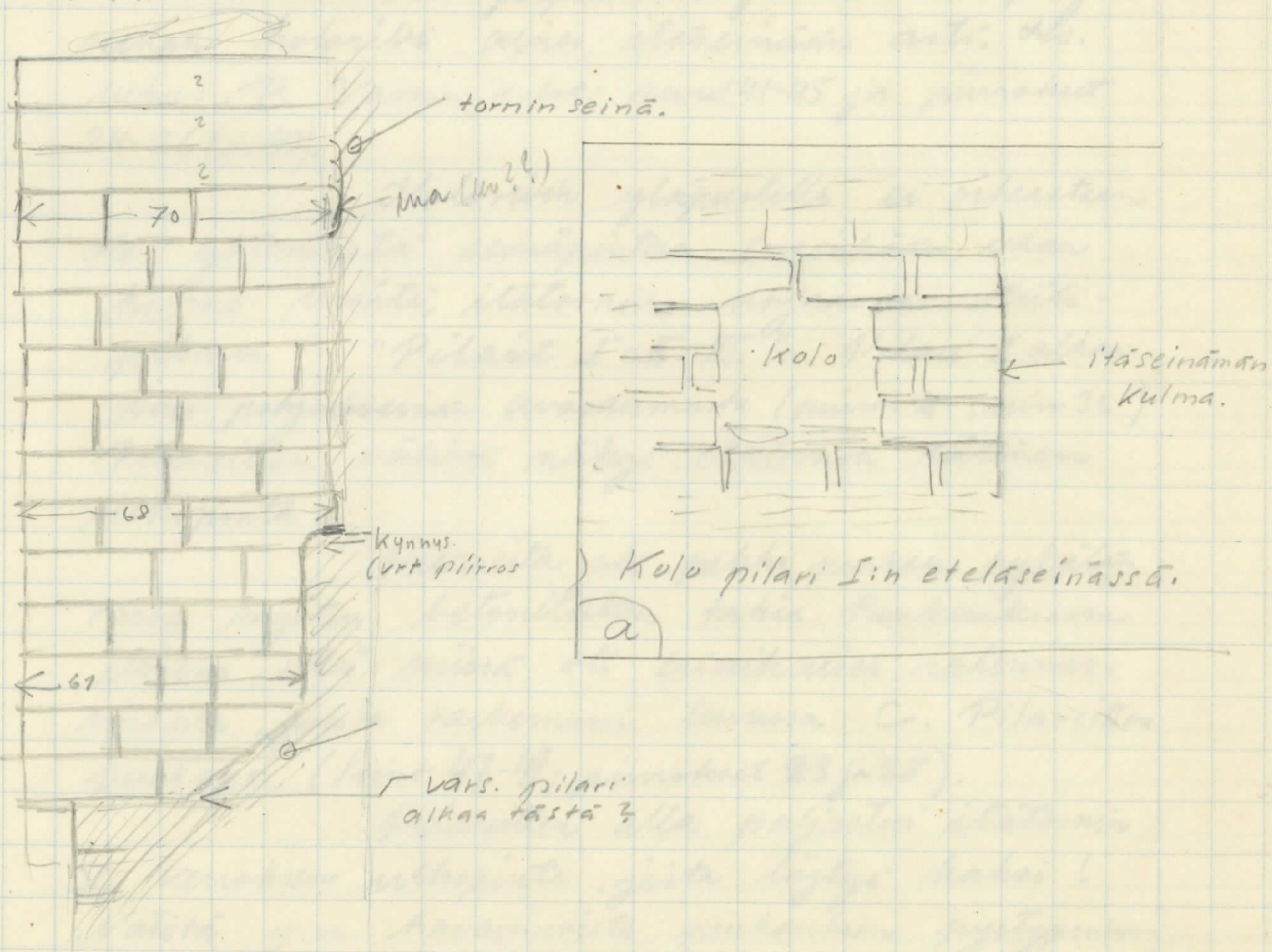
N. 1:15

Piirros 28

Pilari I:n itäseinä

N. 1:15

C. Pilareitten purkaus.

Pilareitten koko ja muoto selviää parhaiten mittauspiirustuksista. Eivät samanaikaisia. Huom! Keski- ja itäpilarit (II-III) ovat paksuimmat kuin länsipilari (I) Vrt. Ullakon purkapiirusta!

Pilari I: Katso mittauspiirustus, piirros 28, ja piirros 21 saumasta oikealle.

Pilarin länsijäältä, vrt. siv. 37. (avosauma!).

Pilarin ylimmät tiilirivit puuttuivat osittain ja jälelläolevat tiilet ovat rapautuneet. Kesk. pilari on yhtenäistä murausta, joskin keskellä alhaalla oli avosauman päätös, 5 varsin korkea.

Pilareita varten oli tornin eteläseinään hakattu matala koulu, joka ei kaikkialla ollut samalla korkeudella. Vrt. piirros 29 (siv. 50). Oltiin jatkum. yhtämittaisena myös pil. väliin aukon kohdalla.

Pilari I purettiin. 60-65 cm maasta alaspäin näkyi jo ennen purkausta pieni pykälä tornin eteläseinässä. Nyt osoittautui, että pykälä on pilaria vanhemman murauksen haaja. Pykälästä alaspäin on tämä muraus 4 tiilirivin korkeudelta vain tiilenleveyden paksuinen, mutta siitä alaspäin se leveenee. Pilarin väliet murausosat kuuluvat siis tähän vanhaan muraukseen, jonka päälle pilarit on tehty. Sen leikkaus = piirros. Huom, että se pil. ei ole päättynyt vaakasuoraan, vaan viivoon 'haaja'-tasoon! = pilareitten välisten osien nyk. vinotasaan!

Vrt. mittauspiir. ms
leikkaus

Pilari II.

Tiilimitat:

29.5 x 15 x 7.5	29 x 13.5 x 7	29.5 x 15 x 8	30 x 15 x 8.5
27.0 x 14 x 7	29 x 15 x 7	28 x 14.5 x 7	29 x 15 x 7.5
28.5 x ? x 7	28.5 x ? x 7	? x 14 x 7	? x 14.5 x 7
26 x ? x 6	29.5 x ? x 7.5	? x 15 x 7	? x 13 x 8.5
28.5 x ? x 7.5	28 x ? x 7.5	? x 14.5 x 7	? x 16 x 8.5
28 x ? x 7.5	28 x ? x 7	? x 14.5 x 8	? x 14 x 8.5
27.5 x ? x 7.5	28 x ? x 7.5	? x 14.5 x 6.5	? x 14 x 6
29 x ? x 7.5	27 x ? x 7	? x 14.5 x 7	? x 15 x 7.5
30 x ? x 8.5	27 x ? x 7	? x 13.5 x 6	? x 14 x 7
32 x 16 x 9	? x 12 x 9	? x 14.5 x 7	? x 14 x 7.5
	? x 15.5 x 9	? x 15 x 8	? x 15 x 9.5

Purkaus.

Piirros!

Saattava!

Pilarin laasti oli erittäin hauras ja pilariin saattui pukkaa tiiliä rikkomatta hyvin nopeasti. Pilari on rakennettu vanhemman seinän vinokujan päälle aivan kuin pilari I. - Pilarin muraus peitti tiilenleveyden paksuisena revetysrauksena tämän vanhemman murauksen 125 cm leveällä alalla vasankholojin tasolta alkaen. Välisoinä ^{lehti} kuuluu pilarin muraukseen (siis piirros), jonka holojin tasalle ulottuva alassa loppuu avosurmaan pilarin keskipaikalle (mittauspinnin). Siitä lähtien alkaa van. pilari vasta ylemmästä.

Pilari III.

Itäinen pilari oli kahtaaltaan yhte-näistä murausta, johon keitelty harmaata, semen-tinpitäistä laastia. Tämä muraus alkoi heti suuren holosta ^{vanha} (53: 53). Pilari saattaa olla Ahrenbajin ² työtä, joka mahdollisesti on purkaut-tanut edellisen pilarin. Työn aiheuttajana on ehkä ollut itätornin uuttaan puristuminen. Vrt. että tätä murausta esiintyy yhdessä kohdassa on jot-ketta tornin vanhimpaan harmaakiiseinä-pintaan saakka (siv. 53: 53).

Pilarin yläpinta oli luua, hiukan peittävä, mahikkaa kasvava.

Tiilimitat ennen purkua

$2 \times 14 \times 6.5$	$2 \times 14 \times 7.5$	$2 \times 12 \times 8$	$28.5 \times ? \times 8$
$28.5 \times ? \times 7$	$29 \times ? \times 7$	$2 \times 12 \times 8$	$2 \times 13 \times 8$
$27.5 \times ? \times 6.5$	$30 \times ? \times 7$	$2 \times 14 \times 7$	$30 \times ? \times 7.5$
$2 \times 15 \times 7$	$30 \times 7 \times 7.5$		

+ 14.8.47.

*

D. Itätornin eteläseinä purkauksen jälkeensä.

Piirros.

suhte. pykälään

Eteläsiiven pohjoisseinän purkaus jatkettiin piirustuksessa merkittävään purkaustasoon asti. Tämä taso on = pykälän taso

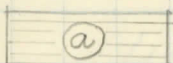
Seinää purettiin kaikkialla mai-nitun tason yläpuolella pilareitten välistä seinäpintojen pystytasalle. Purkauksessa paljastui itätornin eteläsiiven alassa y.m.

Köyhemmissä vaiheissa jatkettiin purkaus holmelta kohdalta tätä pintaa syvem-mälle, tornin vanhaan harmaakiiseinästä asti. (vt. siv. 55).

Purkauspinnan ei seinämurankeet (a-h).

Päivä 29.

Piirros

Vanha tiiliseinä ② on sangen huolel-
listaa ja yhtenäistä muurausta. Seinäpinta on sekä
pyrsty- että vaakasuorassa tasossa aivan suora - mitä
tornin eteläseinä ei yleensäkaan ole! Tiiliaines
yhtenäinen. Muurhilimitys. Tummia tiiliä. Laasti
hiukan kellertava, hyvin tiivis ja kova, runsaasti
sauriakin hiekka- ja sorajyviä sisältäviä (näitä crattu-
vat heikosti). Saumat leveät ($\rightarrow 3\text{cm}$); ei saumausta.

Tiilimitat

$30 \times ? \times 8'$	$31 \times ? \times 8.5$	$? \times 13 \times 8.5$	$31 \times ? \times 8.5$
$29.5 \times ? \times 8.5$	$? \times 13.5 \times 9$	$? \times 12 \times 8$	$? \times 13 \times 9$
$31 \times ? \times 8$	$31 \times ? \times 8.5$	$? \times 13.5 \times 8.5$	$? \times 13.5 \times 8$
$30.5 \times ? \times 8.5$	$? \times 13.5 \times ?$	$31 \times ? \times 8'$	$? \times 13.5 \times 8$
$? \times 13.5 \times 8.5$	$? \times 13 \times 9$	$? \times 13.5 \times 8$	$? \times 13.5 \times 8/8.5$
$? \times 13.5 \times 8/8.5$	$? \times 12.5 \times 8.5/9$	$30 \times ? \times 7.5/8$	$30 \times ? \times 8.5$

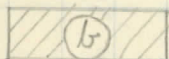
Suhde muihin seinäpintoihin. ① ②-seinä muo-
duttaa $1\frac{1}{4}$ m:n korkeudella tornin kulman. Tämä
kulma on = piirros 22:n avasauman jatko alas-
päin. (Sauma holosta ylöspäin nystyi holon allaan- ja pud-
maa korjattuun?). - Miten pitkäälle se jätettiin länsi-
seinässä, mistä vanhan harmaakiviseinän avasauman ei mi-
näkään olisi ollut mahdollista samoa.

2) ②-seinän päällä on toinen tiiliseinä ③,
joka ulkonee 15 cm ②:sta ja siten osoittautuu
myöhemmäksi (se on muurattu ②:n ja siinä
mainitun siihen pohjuseinän kapean korjan päälle).
Vrt edempänä: ei rakennettu.

3) ③-muuri on rakennettu eteläseinän
pohjuseinän täytemuurauksen vanhaan (④). Raja ei
ole suora. Alhaalla on ③-seinässä pari pylväseen
asetettuja tiiliä.

4) ④-muuri on tornin vanhan harmaa-
kivisen eteläulkoseinän 60/65 cm paksuinen reveteeraus
(vrt siv. 55-56).

Piirros 29

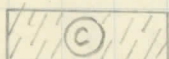

Tiilinen seinäpinta, joka ulkonee 15cm
 ④:stä. 5 alinta tiilirivää: vain juoksu-tiiliä!
 Siitä ylöspäin on seinäpinta useissa kohdissa
 korjattu (sementtipitoista laastia; muutama kornelli-
 lyöty tiili). Tiilet usein vino-pintaisia eivätkä
 tasapaksuisia. Laasti: valkoinen, hauras, runsas
 hiekk- ja sorajyvät näkyvät selvästi. Rapautu-
 neita tiiliä ei ole. Leveät saumat; ei saumausq.
 - Eräissä kohdissa ④:n ja ⑥:n rajalla oli laasti
 kuten ④:n laasti.

Tiilimitat: (alimmat rivit: juoksu-)

$33 \times ? \times 9.5$	$33.5 \times ? \times 9$	$33.5 \times ? \times 9$
$33 \times ? \times 9$	$33 \times ? \times 8.5/9$	$32 \times ? \times 8.5/9$ vino-pint.
$33.5 \times ? \times 8$	$34 \times ? \times 9$	$27 \times ? \times 8.5$ (katharisti?)
$? \times 17 \times 9.5$	$33.5 \times ? \times 8.5/9.5$	$32 \times ? \times 8$
$33 \times ? \times 8$	$? \times 17 \times 9.5$	$33 \times ? \times 8.5/9.5$

Piirros 29

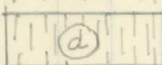

Kaikesta päätään sama seinäpinta
 kuin ⑥, mutta korjattu. Sama pystytaso sekalimi-
 tys. Laasti kuten ⑥:ssä. Tiilimitat.

$29.5 \times ? \times 8$	$? \times 14 \times 7.5$	$? \times 15 \times 9.5$	$? \times 14 \times 8$
$33 \times ? \times 8.5$	$30.5 \times ? \times 7.5$	$30.5 \times ? \times 7.5/8$	$30 \times ? \times 7.5$
$? \times 16.5 \times 8$	$33.5 \times ? \times 10.5$	$? \times 16.5 \times 10$	$? \times 14 \times 8$

⑥-⑦ -muutos on tornin ylimmän kerro-
 sen seinämuutosta. Siihen on tehty siv. 47 mai-
 nittu matala kouru (piirros 29:1.), joka loppuu
 pilari III:n kulkemaan ja jota on muunneltu myöskin
 näissä kohdissa (siv. :2.).

Piirros 29

Purkauksen pöytäkartan alassa on tornin länsihulmasta ja v. 1939 purkaukseen asti täytemuurauksia = eteläsiiven pöytäseinä, josta on purettu. Tämä täytemuuraus jätettiin purkauksen vaakatasosta alaspäin ja päättyi ^{nyk.} työlöisiin (a)-(c), (g) ja (d)-seinäpintoihin alarajaan, mutta peitti ennen purkausta osittain nämä seinäpinnat. Tämän täytemuurauksen seinäpinta on pilari I:n purkauksessa löytynyt vanhempi seinämä (siv. 47) ja sen harjaa alivat seinäpinnat pilareitten välissä. Sen erottaa vanhasta hamaakiviseinämästä rako (siv. 55, piirros —). Tornin itäosassa (d2) ei löytynyt vastaavaa seinäpintaa kuin pilari I:ssä, joten on syytä todennäköistä, että sitä on purettu pilari III:n muraauksen yhteydessä.

Täytemuurauksen laasti on kelleriä, kiemo, kova, ja sisältää ainoastaan mitättömän pienet hiekkajyvät - eron siivoksi (a) ja (b)-muraauksen laastista. Täytemuurauksen mureneista murtehi osaksi tämä laasti; hioksi on hamaakiviä, tulla ja tiiltä pötkä. Tiilikimittaja purettuna osasta purkauksen pohjasta. (k = katkaistu)

$? \times 13.5 \times 8.5$	$k \times 14 \times 7.5$	$k \times 14 \times 7.5$	$29.5 \times 15 \times 7$
$k \times 14 \times 6.5$	$k \times 15 \times 6.5$	$29.5 \times 15 \times 7$	$30 \times 14 \times 9$
$k \times 14 \times 6.5$	$k \times 13.5 \times 9$	$29.5 \times 14 \times 8.5$	$30 \times ? \times 6.5$
$29 \times 14 \times 6.5$	$29.5 \times 13.5 \times 8.5$	$30 \times 14 \times 6.5$	$? \times 16 \times 8$
$? \times 16.5 \times 10$	$30.5 \times 15 \times 6.5$	$31 \times 14 \times 6.5$	

Piirros 29

(a)-muraus on purkaukseen aina vanhaan hamaakiviseinään asti ja paikalle on muraattu pilari III:n jatkona. Säännöllistä murausta uusilla tiilillä ja sementtilaastilla käytettiin. Säännöllistä tehoa kapeine saumoina

Punkaus-tasoma vain tilityspäätä! Mahdollisesti on toinen samantoinen korjaus-pilari allut v. 1939 punetun suuren aukon kohdalla (laasti jätettiin päättäm). Tämä ©-muraus on = pilari III ja on muraattu suoran @-tähteen päälle [@:n seinäpinta punetun sitä ennen.

Tiilimitat:

Piirros 29

(1)

V. 1939 punetun aukon yläpuolella on pieni, x on suurin osa vanhaan murausta. Rajittu alhaalla ja loppuissa @ ja ©-murausten, ylhäällä ilman selviä rajoja @-seinään. Tämä seinäpinta päättyy eteläisiin itäseinän tasoon, -mahdollisesti se on jätetty itään, mutta punetun 1939? Seinäpinnan peittää yhtenäisen, tumman, epätasaisen laastikerros. Laasti on karkaa, hamaakko, sisältäin paljon muriaakin hiukka-sorajyväsia.

Voinen olla samaa pintaa kuin @ ja ©

Piirros 29

(2)

Pullistuma seinässä! Selviä rajoja ei ole, vaan erinäiset halkeamat ja korjausmuraukset erottavat sen siitä ympäröivästä seinäpinnasta. Tuntuu loppuvan eteläisiin itäseinän tasoon. (Raksta näkyy vain tähtemuraus). Ei silti liitosta itäseinän kanssa. Huolimattomasta murausta. Schalimitys (3 varvia juoksua, 1 varsi päätä; yht. 8 varvia). Tiilet ehkäpintaisia, tummanpunaaisia. Laumat leveät ($\approx 3\text{cm}$); ei saumausta. Laasti valkoinen, tiivis, melko kova, hiukkejyvästä ciitt, mienet (muri tuttaa @n laastia). Tiilimitat:

$29.5 \times ? \times 7$	$30 \times ? \times 7.5$	$29 \times ? \times 7.5$	$? \times 14 \times 7$
$? \times 15.5 \times 8.5$	$? \times 15 \times 7$	$? \times 14.5 \times 7$	$? \times 15.5 \times 8$
$? \times 14.5 \times 7$	$29.5 \times ? \times 7$	$29.5 \times ? \times 7.5/8$	$28.5 \times ? \times 7.5$
$29.5 \times ? \times 7.5$	$33 \times ? \times 9$	$? \times 15 \times 7.5$	$28 \times ? \times 7.5$

(2)

Mutta korjausmurausta, joka käsittää myöskin tornin kaakkois-kulman. Tiilikorjaus yhtenäisen; eheäpintaisia tiiliä. Laasti sama kuin piirui II:ssä (haimas, sementtiinjittainen) - Eteläisessä vesikaton pellin alle jääneet tiilet ovat murella tornin eteläisessä pinnassa rapautuneita ja rikkoutuneita, mutta (a)-muraus on täältäkin kohdalta aivan eheä! Tiililimitat.

Viimeinen purkaus. Betonipalkkeja varten purettiin edellä kuvattuun seinään 3 kpl palkoja n. on syvä. Tällöin paljastui itä-tornin vanha haamaakiviseinä.

Tämä seinä on sama, josta itä-halma paljastettiin v:n 1939 purkauksessa ja ^{joka} on kuvattu luvussa: "Itätornin I. kerroksen SO-halma. y. m., sivu 3, piirros 2 ja pohjapiirustus.

Seinä on rakennettu kerätköisistä haamaakivistä; täyteenä pieniä kiveä ja tiiliäkin. Laasti hunkaro kellertävä, haimas, runsaasti soraa, vieläpä pihkukiveä sisältävä. Muren tiili: $? \times 13 \times 8.5$. Kivien pinnassa laastitähkiä, syntyneet tiiliseinän murettuun.

Haamaakivi- ja (a)-(d)-seinän välissä on rako. Läntisimmän kolan kohdalla on tämä 5-10 cm leveä, ja jatkum n. 90 cm ylös päin = (b) murauksen alareijälle saakka sekä n. 180 cm länteen = avosaumaan asti. Toisten kolan kohdalla on rako kapeampi ja (c)-muraus tietyssä avosaumasta seinään.

(a)-seinä on 55/60 cm paksu ja luultavasti yhtenäistä tiilimurausta. (d)-seinä on senjälkeen ensimmäisen täytemurausta rakennettu, mutta paikoin on ehkä vähän tiililimitäytystä (!).

(2)

Rakennusvaiheet.

III. rak. vaihe?

1) Tornin harmaakiviseinä. Tähän kuuluu myös ammusmakäytäviä (jotka saattaa olla myöhempiä sekvenssi seinä?). MISSÄ ON SEN LÖUNAISSKULMA?

III

2) Eteläsiiven pohjoisseinä. Tämä on II. kerroksen korkeudella, aina pykälä 3:n tasoon, yhtenäistä muuraukseen koko hieman ulkokuusi. Kruusikamman (piirros 29) länsipuolella on tämä seinä rakennettu nykykajalle asti; tornin kohdalla se päättyi alemmaksi; 2 eri muuretta!? - Peittää ammusmakäytävän.

IV

- @-seinä (piirros 29) on rakennettu polij. seinän tähtämömuurauksen varaan ja on siis samanaik. tai myöhempi. Sen tarkoitus hämäriä.

- myöhemmin on polij. seinä muurattu @:n päälle ja on päättynyt vinopintaan ja hajiaan

3) Tornin ylimmät kerrokset muurattuun asteen mainittu polij. seinän hajiaan ja itätornin vanha muuriin päälle. -

IV

4) Vasentulojen ja hanomuksen kanssa lohkoissa I-II samanaik. ovat kolat ja pilari I (sama taso).

V?

5) Pilari II on ainakin osittain ja pilari III kokonaan myöhempiä vaiheita. - Samanaik. tornin seinäpinnan korjaus (h, osittain @ jne).

Ahrenb.

6) Pykälän seinä on kolme muurattua.

- 1704?

Vaiheissa IV eritettävissä kaksi alajakson.

a - b:

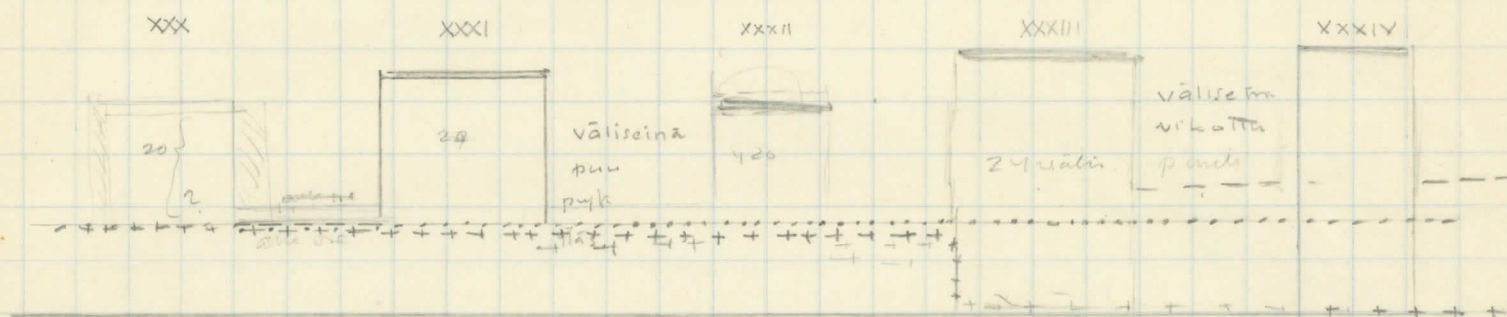
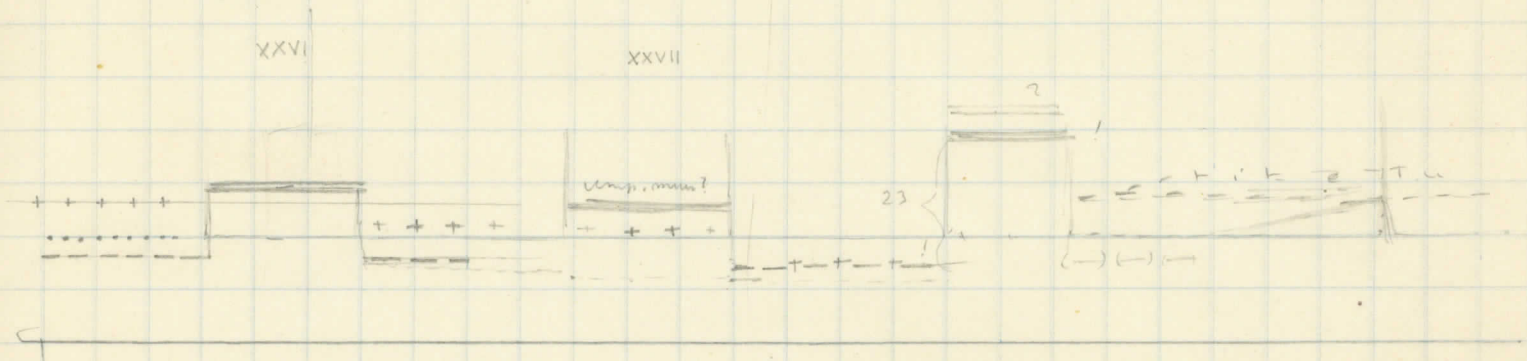
Turun linna
Eteläsiipi
V. kerros.

Kirkon ullakon pohjoisseinä.

58

milari?

10 mm

Helityksiä:

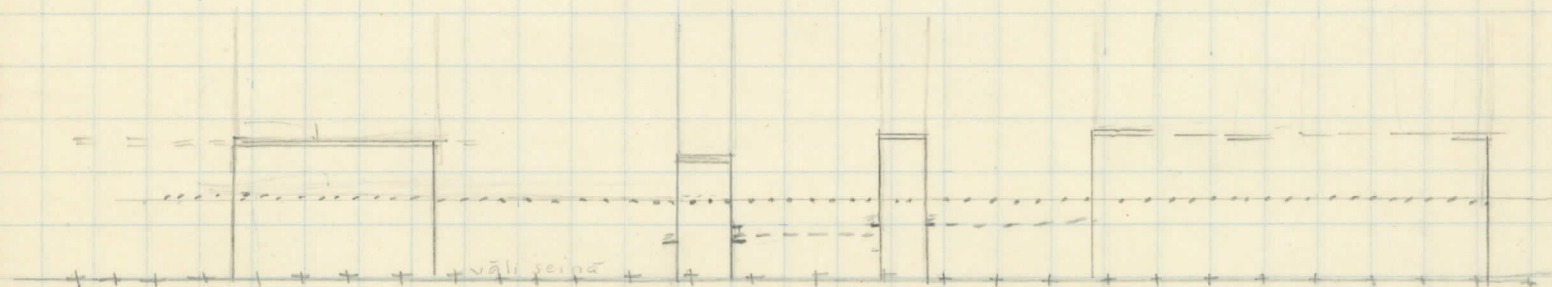
- H. 59:n seinäpinta
- ... Pykälän seinämä
- - - Väliseinän pinnat
- + + + Ullakon seinäpinta
- == Katojen peräseinä

XXXV

XXXVI

XXXVII

XXXVIII

Huone 59.

Seitetyö vuoden 1948:n korjaustöissä
pohjoisreunan lattiatasella paljastetusta ha-
maakivimuurista.

Carl Gustaf Gärdenberg.

Kesäkuussa -48.

Polygonaalinen paljastettu muuri.

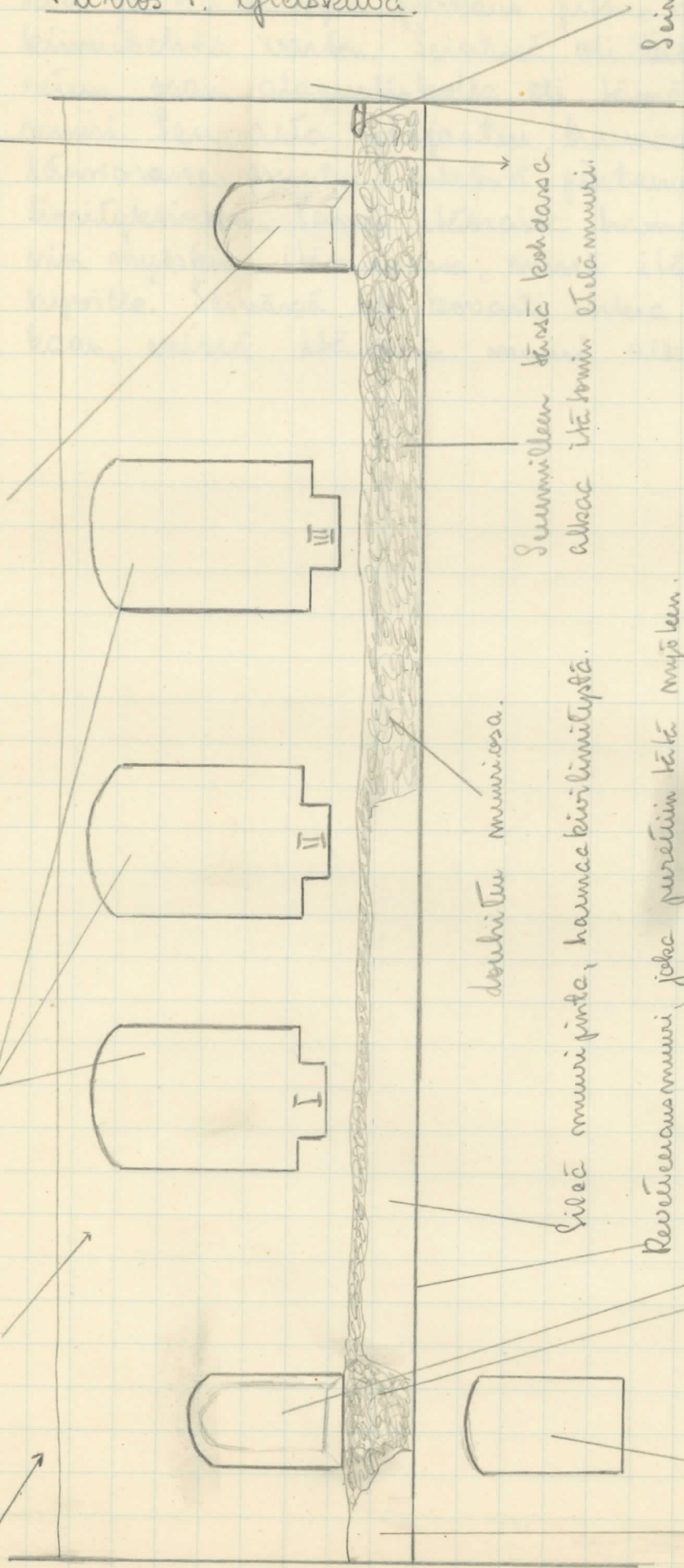
Piirros 1. Yleiskuva.

Kuono 38.

Ovi 58/59

Vaasa-aikeisen ikkunan.

Ulkakotona Kuono 59

Silmä muuripinta, hamaakiviliimitystä.

Reinseinämuuri, joka perustuu kate majaan.

dohittu muuriosa.

Silmästä ulos - maa hamaakivi.

Reinseinän itämuuri.

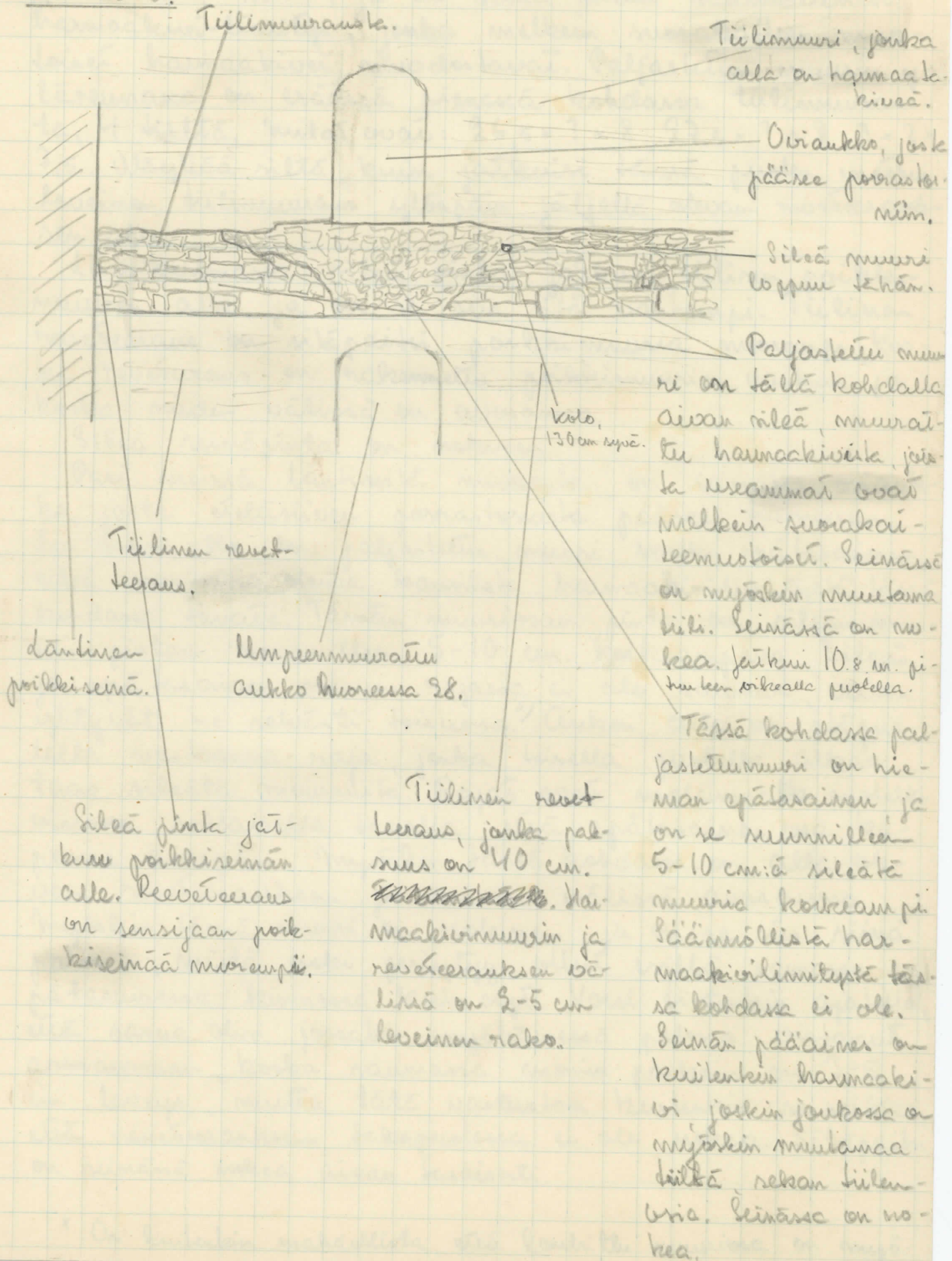
Silmä muuripinta, hamaakiviliimitystä.

dohittu muuriosa.

Toukokuussa vuonna 1948 tehtiin eteläsiivessä huoneen 59, m.s. kirkkosalin pohjoisseinän lattiatasolle n. 70 cm. korkea ja 40 cm. syvä purkaus pitkin koko seinää uuden latian kiinnikkeitä varten. Seinässä oli tiilimuurausta ja ainakin puurien osan alapuolella oli tämä tiilimuuraus revetämysmuuri. Sen alla paljastui hamaakivimuri, joka seinän länsiosassa esiintyi sileänä pintana kauniine säännöllisine limityksineen. Seinän itäosassa hamaakivimuri oli louhittu, niin myöskin itämurkassa, missä itäseinän etelämuuri tuli näkyville. Seinässä oli kovasti nokea länsimurkasta siihen paikkaan, missä itäseinän muuri alkaa.

Pohjois-muurin paljastettu muuri lännessä itään päin.

Piirros 2.

Selitys piirroksiin 1, 2 ja 3.

Huoneen läntisessä nurkassa on paljastetun muurin pinta aivan rilleä, ja on siinä melko säännöllinen harmaakivi-limitys, jonka melkein suorakaiteen muotoiset harmaakivet muodostavat. Paljastetun muurin yläreunassa on eräissä pienessä kohdassa tiilimuurausta, 4 kiltä. Mitat ovat: $26,5 \times ? \times 8$, $27,5 \times ? \times 8$, $? \times ? \times 7,5$. Wäytyä riltä, kuin jatkuisi tämä puolen metrin leveinen tiilimuuraus ylöspäin jätjellä olevan reveseerauksen alle.

Länsikulmassa rilleä pinta jatkuu tiilisen poikkimuurin alle, ja on se siis sitä vanhempi. Tiilinan reveseeraus on sitäpaitsi poikkimuuria muurempi, koska reveseeraus on korkeammalla poikkimuuria vasten ja koska niiden välissä on avosauma.

Sileä seinäpinta on mokinen.

Pari metriä läntisestä nurkasta, on seinässä ovi-
aukko, josta eteläsiiven porrastornista pääsee huoneeseen. Sen aukon alla on paljastettu muuri melko epätasainen, eikä nurkassa olekaan kauniista harmaakivilimitystä tällä kohdalla tavalla. Tämän muuriosan pinta on rilleän muurin pintaa suunnilleen 5-10 cm. korkeampana. Sileän ja epätasaisen muurin rajassa ei ole saumaa, vaan yhtyvät ne selvästi toisiinsa.* Aukon alla on itäpuolella vastaavaa raja, jonka toisella puolella alkaa taas rilleä muurauksesta. Rajat ovat molemmalla puolella vinossa sellaisella tavalla, että epätasainen osa kapenee alaspäin. Myöskin tässä kohdassa on alla olevan reveseerauksen ja muurin välissä avosauma. Myöskin tämä muuri on mokinen, ja on se siis siinä pallossa, mistä noki periytyy, ollut erillä samassa epätasaisessa kunnossa kuin nyt. Voisi tietenkin ajatella, että savua olisi jossakin myöhäisessä pallossa virtanut avosaumaan, koska saumassa monissa paikoissa on 3-5 cm. levyys, mutta tätä vastustaa kuitenkin se seikka, että reveseerauksen takapuolella ei ole mokea. Sitäpaitsi on seinässä mokea aivan tasaisesti.

* On kuitenkin mahdollista, että louhitte muuriosaa on myö-

hämmästä apua kuin sileä muuri. Näyttää siltä kuin olisi alkuperäiseen muuriin tehty purkaus ylhäältä asti (siis suunnilleen kypessä olevasta kohdasta, koska muuri nähtävästi on se ulkomuuri keuhkamasta rakennusajasta joka ulottui tähän) kuin allikerroksen alla oleva aukko lehtiin. Tämän louhituksen osan alkuperä voi tietenkin myöskin olla toinen.

Louhituksen osan itäpuolella on taas sileä muuripinta, jossa on samanlainen harmaakiviliimitys kuin lännempänsä. Kivien joukossa on myöskin muutamia tiiltä. Niiden mitat ovat: $? \times 13,5 \times 9$, $? \times 14,5 \times 9$, $? \times 13 \times 9,5$, $? \times 13,5 \times 10$, $? \times 12 \times 8,5$, $? \times 12,5 \times 8,5$, $? \times 13,5 \times 8,5$.

Sileä pinta jatkuu itään päin 10,8 metriä, ja se loppuu keskimmaisen vaasanaikaisen ikkunan oikean puoliskon alla. Koko tällä pihuehdella on paljastetussa muurissa säännöllinen harmaakivimuuraus, jonka muodostavat suureksi osaksi muurakalteenmuotoiset pitkät ja matalat harmaakivet.

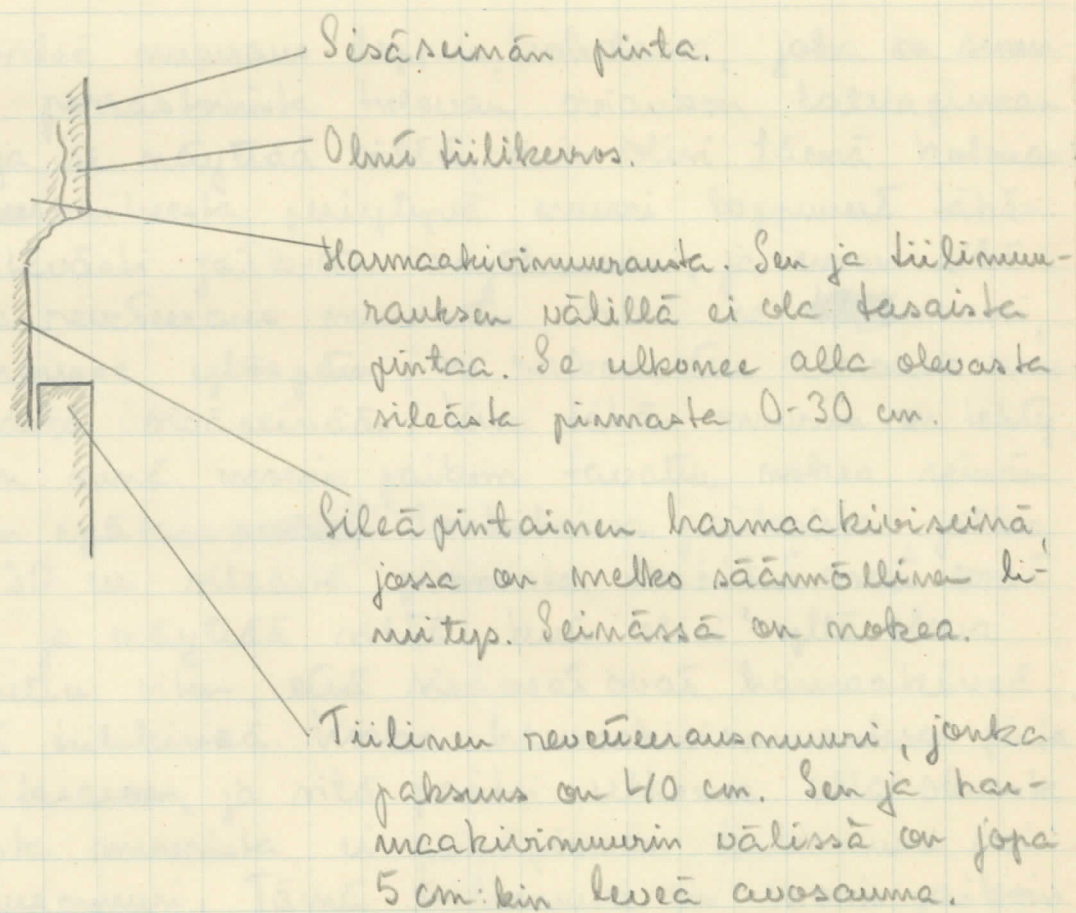
Ylöspäin sileä muuraus loppuu kohdassa, joka on suunnilleen 50 cm. porrastomista tulevan oviaukon latviapiinnan alapuolella, ja se näyttää siltä, kuin olisi tämä kolmannesta rakennusvaiheesta periytyvä muuri loppunut tähän. Tästä on nähtävästi jatkettu myöhemmin, ja ennen sitä on alla oleva reverseraus muurattu, sillä se ~~on~~ muuri, joka tästä nousee ylöspäin, on rakennettu ainoana muurina ulkoseinästä sisäseinään. Kun tähän muuriin on tehty purkauksia on siinä monin paikoin tavattu murea seinän sisäosaa aivan epätasaisissa louhituissa paikoissa, jotka ulkonevat 0-30 cm sileästä pinnasta. Louhittu osat ovat harmaakiveä, ja näyttää siltä, kuin olisi yllä oleva muuri rakennettu siten, että sisäosat ovat harmaakiveä ja ulkopinnat tiilikiveä. Koska harmaakivimuurauksen pinta on aivan epätasainen, ja siitä paitsi ulkonee alla olevasta sileäpinnasta muurista, ei seinäpiinnan tiili muuri voi olla reverserausmuuri. Tämä tiili muuri on monin paikoin paikattu erilaisilla tiiliaineksilla. Ylimpänä on selvästi vendiläimen liimitys. Mittoja on monenlaisia, m.m. $27,5 \times ? \times 7$, $27 \times 13,5 \times 9$, $28 \times ? \times 7,5$, $28 \times ? \times 9$, $28,5 \times ? \times 7,5$, $28,5 \times ? \times 8$, $30,5 \times ? \times 8$, $31 \times 13,5 \times 8,5$, $31 \times 14 \times 8,5$. Tästä yleimmästä muurista on läntisim osaa $\frac{1}{2}$ - 1 metrin leveyteen myöhemmin

undislettu; luultavasti on tässä mukassa ollut jonkunlainen lämmityslaite.

Siinä kohdassa, missä rilleä muuri loppuu ylöspäin, ja missä poraistomista tulevan aukon alla oleva louhitte muuriosa päättyy on pieni kolo, jonka syvyys on 130 cm. Sen yläreuna on suora ja 13 cm. leveä. Alareuna on pyörimuotoinen. Korkeus on keskellä 10 cm.

Alapuolella oleva revetterausmuuri on 40 cm paksua. Siinä on täällä sekalaista muillakin uudella lailla, milläkin muunkinlaisella. Tiililajeja on monta erilaista, ja mittoja on mm. $27 \times 13,5 \times 8$, $27 \times 13,5 \times 9$, $27,5 \times 13,5 \times 8$, $29 \times 14,5 \times 8,5$, $30,5 \times 13,5 \times 9$, $30,5 \times ? \times 8$, $30,5 \times ? \times 8,5$, $31 \times 13,5 \times 8,5$, $31 \times 14 \times 9$, $31 \times 14,5 \times 8,5$, $32 \times 14 \times 8,5$, $32 \times 14,5 \times 9$, $32,5 \times 13,5 \times 9$.

Piirros 3. Pytysuora leikkaus.

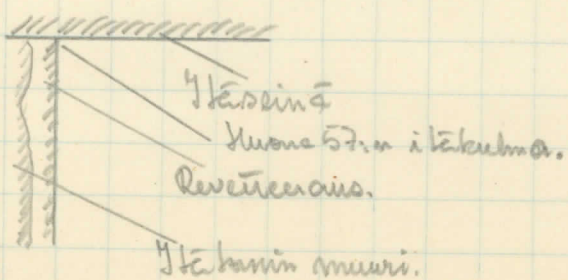
Paljasletun muurin jatko itään päin.

Siitä paikasta, mistä porastornista tulevan vianaukan alla oleva louhittu muuriosa päättyy ja rileä muuripinta alkaa jatkua tämä rileä pinta samanlaisena 10,8 metriä ja se päättyy keskimmäisen vaasan-ajan ikkunan oikean puoleisen alla. Koko tällä pituudella on kauniista säännöllistä hamaakivilimitystä, jonka pitkät ja matalat suorakaiteenmuotoiset hamaakivet muodostavat. Muutamassa paikassa on tiilejä sekä tiilenoria.

Mainitun ikkunan alla on erillellyt muuri louhittu, ja on pinta aivan epätasainen. Säännöllistä limitystä ei tavata. Muuri jatkua samanlaisena itäiseen päätyseinään saakka. Toinen paikka on muurissa moka. Revettehauksimuuri jatkua alapuolella samalla tavalla kuin seinän lännellä. Sen paksuus riippuu täällä hamaakivimuurin pinnan tasaisuudesta, ja on se 20-60 cm. paksu. Suurimmat erät ovat itäisimmässä osassa, missä hamaakivimuuri on itätoimin eteläseinä.

Terrin eteläseinää alkaa itäisimmän vaasa-ajan ikkunan itäpuolella. Paljasletussa muurissa ei näy varinaista saumaa toimin muurin ja eteläriiven ulkomuurin välissä, vaan yhtyvät ne toisiinsa tässä kohdassa huomaamatta. Ainoa ero on, että laasti on toimin muurissa runsaampi, sekä että laasti on valkoisempi, nähtävästi enemmän kalkkia sisältävä. Sitä paitsi on toimin tässä kohdassa paljaslettu muuri edellämainittua muuria vielä epätasaisempi. Alkuperäisen pinta on nähtävästi puutettu jatko eteläriiven ulkomuuria tällä korkeudella rakennettaessa, tai revetteerauksen rakennettaessa. Revetteeraus on yhä samanlainen.

Yläkulmassa seinät yhtyvät siten, että sekä revetteeraus

että toimin varinaisen muuri ovat rakennettu itämuuria vastaan. Niin kaualle kuin näkyy menee eteläriiven itäseinä toimin muurin ulkopuolelle ilman liitosla.

Antisen kirkkosalin latvia-

tasolla tunkeutuvat takamuurin haamaakivet kulmassa
ja sen läheisyydessä nevetterauksen läpi ja juuri kul-
massa ulkonevat haamaakivet 6,5-19 cm. nevetteraus-
muurin pinnasta.

Pari kymmentä cm:ä siitä paikasta länkeinpäin, missä
eteläsiivon muuri pitäisi yhtyä toisiin muuriin, on kolo, näh-
tävästi parua varten. Kolo maa seinään vaakasuorana
hieman vinossa vasemmalle. Sen syvyys on 106 cm. kor-
keus on 14 cm, leveys 17 cm. laastinmerkeistä päätellen on
parua muurattu seinään, ja ovat ainakin sen sivuosa olleet
pyöreät.

Kuono 59.

Itäseimän latiatas ennen
uuden betonilattian valuumista.

Laufarab Gedberg.
Vesistöryhmä - 48.

Suone 59. Itäseinän lattia-osa ennen uuden betoni-
lattiaan valuumista keräkuursa 1948.

Tiilimuurauks, luultavasti IV:nneltä rakennuskaudelta.

Itä torni

luultavasti Ahrenbergin muuraus.

Vaasa-aikeinen muuraus.

Rakpausta.

Kovasti paikattu tiilimuurauks, jossa on muutama
harmaakivi

20 cm. seinästä ulkonuva harmaakivi.

Ahrenbergin tai Rinkeän muurausta. Renessanssilini-
tystä.

Suone 41

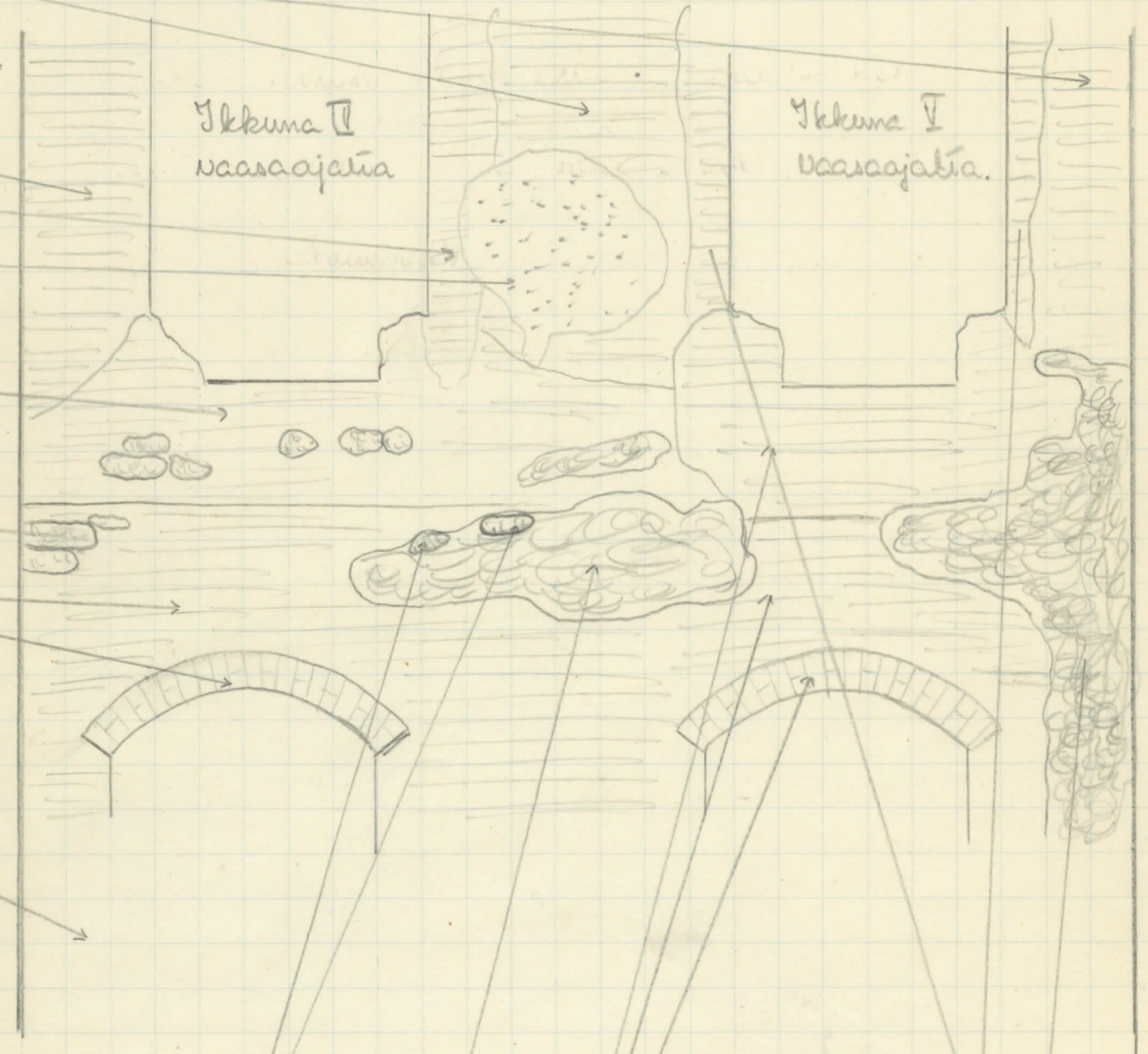
Kaksi 15 ja 20 cm.
seinästä ulottuvaa
harmaatakiiveä.

Harmaakivimuurauks.

Ahrenbergin tai Rinkeän
muurausta.

Vaasa-
aikeista
muurausta.

Harmaakivi-
muurausta.

Huoneen 59 itäseinässä, sekä sen jatkona alapäin oleva huoneen 41 seinän yläosassa ei ole montakaan paikkaa missä on alkuperäistä kolkamasta ja meljännestä rakennuskaudelta periytyvää muurausta.

Huoneen 41 seinässä on kaksi muuria, nähtävästi vaasa-aikasta ikkunaaikakkoa, joiden segmenttikaaret ovat aivan uudet, Ahrenbergin tai Rinteen muuraamat. Ikkunamaaukkoja yläpuolella on 14 keuvosta samaa uutta muurausta renessanssiliimityksessä. Seinän keskiosassa ei kuitenkaan ole tiilimuurauksta ylempään kuin neljasta keuvosta myöskin, sillä tämän keuvoston yläpuolelle on säilynyt melkein korkea ja kolkkan metrin leveä pinta vanhasta hamaakivimuurauksesta. Tämän säilyneen osan muodostavat erisuuruisen hamaakiveä, jotka eivät ole missään säännöllisessä liimityksessä. Hamaakivimuurauksessa on ylempänä, entisen kirkkosalin latviasalon kohdalla kaksi seinästä ulkonevaa hamaakiveä, toinen ulkonee 15 cm, toinen 20. Kaakkoismurauksessa on samalla tasolla kaksi hamaakiveä, jotka myöskin ulkonevat 20 cm. Kaakkoismurauksessa on hamaakivimuurauksta alhaalta vaasa-aikaisen ikkunan porokin tasolle, melkein levydellä. Sitäpaitsi on aivan latviasalon yläpuolella muutama hamaakivi tiilien parissa. Tiilimuuraus on tällä tasolla pitkin koko seinää kovasti paikattu myöhäisellä ajalla. Ylempänä on koilliskulman ja vaasa-aikaisen m II ikkunan välinen tiilimuuraus kokonaisuudessaan ainakin pinnaltaan myöhäiseltä, ehkäpä Ahrenbergin ajalta. Muutamat muut ikkunojen seinät vaasa-ajalta.

Ikkunoiden välissä ja kaakkoismuurin yläosassa on säilynyt tiilimuuraus, joka nähtävästi on neljänneltä rakennusvaiheelta.

Kulmien saumoista päättään on itäseinä rakennettu ennen polygis- ja edeläseinää. Ainakin kulmissa näytlöä siltä, kuin olisivat polygis- ja edeläseinät rakennetut itäseinää vastaan.

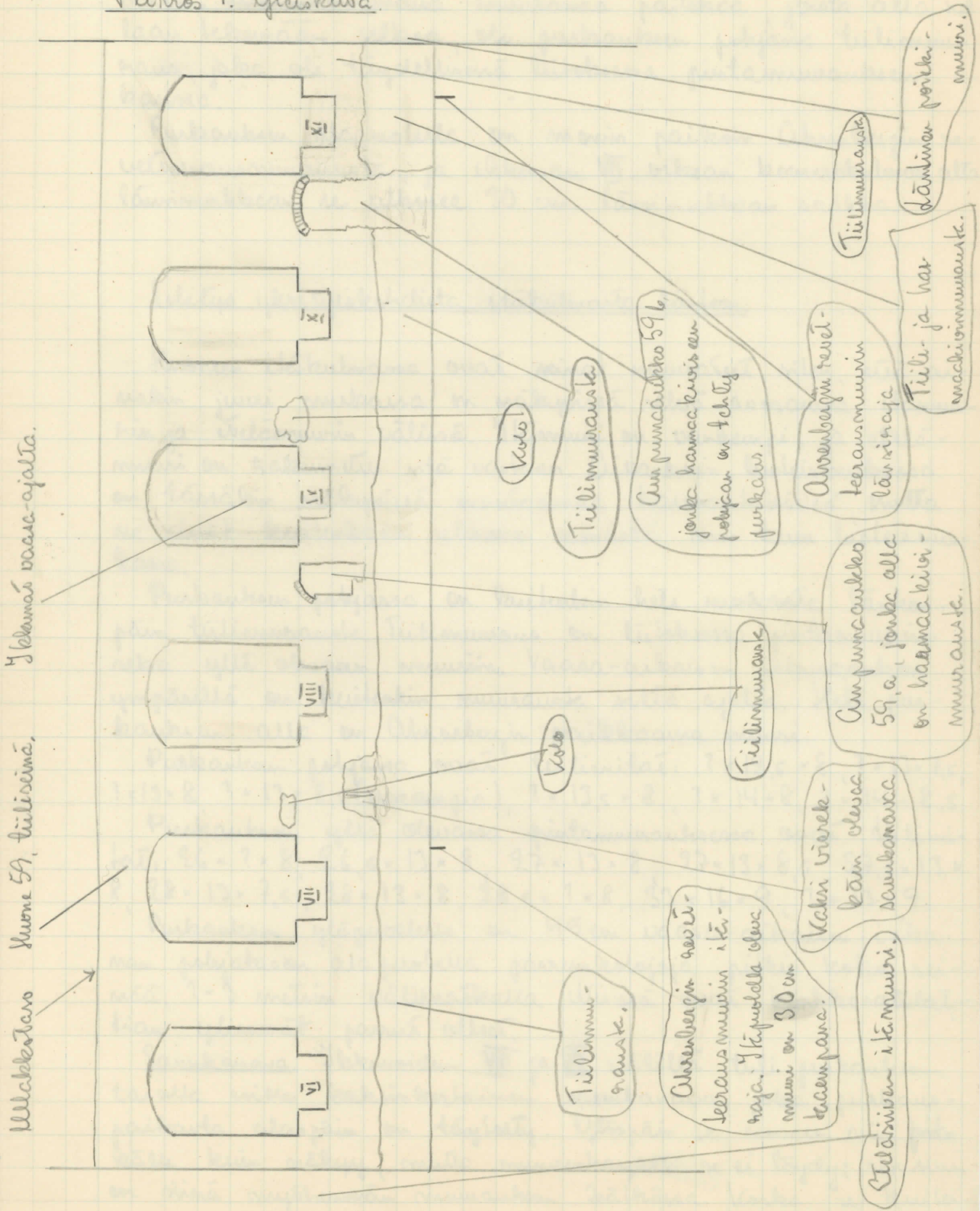
Huone 59.

muistutuksia huone 1948
tehdystä purkauksesta eteläsi-
nan lattiataselle.

Carl Gustaf Gärdenberg.
Kesäkuussa 1948.

Eteläseimään lehty purkauks lattiafasella uuden lattiain kiin-
mekohtia varten.

Piirros 1. Yleiskuva.

Toukokuuissa vuonna 1948 lehtiin huoneen 59 itäseinän latviatasolle suunnilleen 50-70 cm. korkea ja 40 cm syvä pitkin seinää menevä perkaus uuden latian kiinnelakattia varten. Lukuunottamatta muutamaa paikkaa joista alla tul- laan tekemään selkoa, oli perkauksen pohjassa tiilimuu- raus, joka oli täydellisesti liitoksessa pintamuurauksen kanssa.

Perkauksen alapuolella on monin paikoin Ahrenbergin re- velleerausmuurausta, ja ikkunan VII oikean kornerkulman alta lämmimurkkaan se ulkonee 30 cm. lämmimurkkaan saakka.

Selitys yksityiskohdista itäkulmasta länteen.

Huoneen itäkulmassa ovat seinät muurautuneet siten, että ai- nakin juuri mureksissa on näkyvissä selvä avosauna itämuu- rin ja itäseinän välissä. Itämuri on vanhempi, ja etelä- muri on rakennettu sitä vastaan. Oivankuvin huoleismurkassa on tässäkin näkyvissä muutamaa harmaalekiveä mutta ne eivät kuitenkaan ulkone seinästä niin kuin huoleismur- kassa.

Perkauksen pohjassa on kuitenkin heti murhasta länteen- päin tiilimuurauksia. Tiilimuuraus on liitoksessa pintamuriin sekä yllä olevaan muriin. Vaasa-aikaisen ikkunanaukan ympäriltä on kuitenkin muurausta siltä ajalta. Heti per- kauksen alla on Ahrenbergin paikaksamaa muri.

Perkauksen pohjassa ovat tiilimitat: $? \times 12,5 \times 8$, $? \times 13 \times 7,5$, $? \times 13 \times 8$, $? \times 13 \times 8,5$ (useampia), $? \times 13,5 \times 8$, $? \times 14 \times 8$, $? \times 14 \times 8,5$.

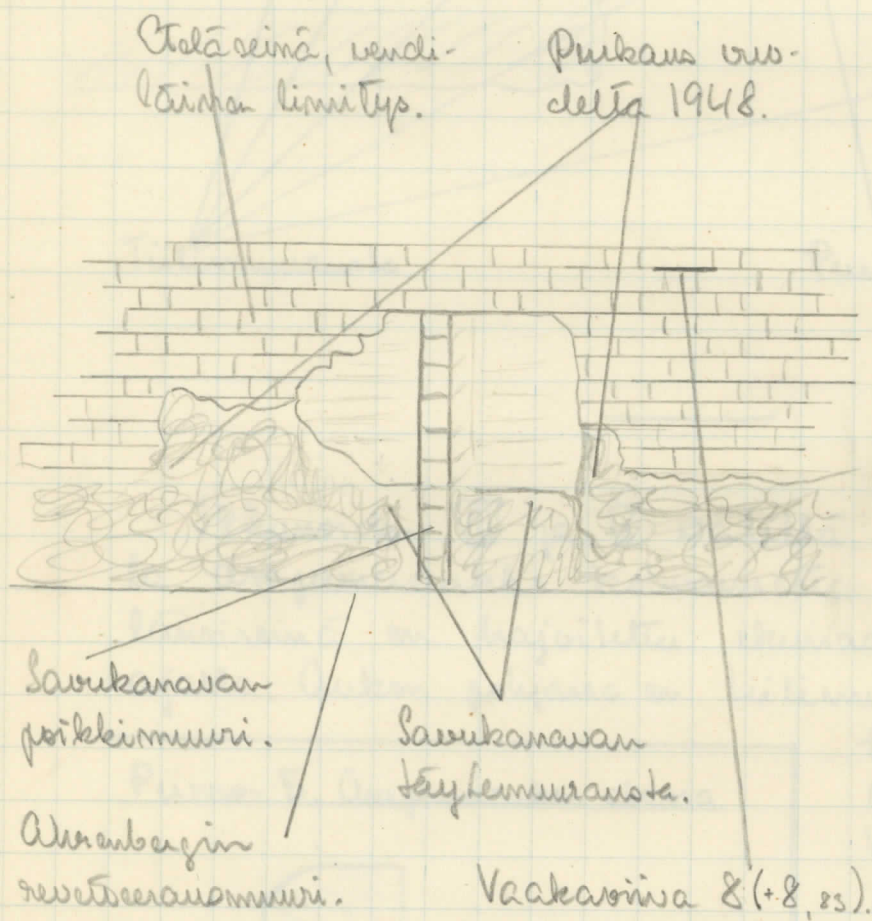
Perkauksen yllä olevassa pintamuurauksessa ovat tiilimi- tat: $26 \times ? \times 8$, $26,5 \times 13 \times 8$, $27 \times 13 \times 8$, $27 \times 13 \times 8,5$, $27,5 \times 13 \times 8$, $28 \times 13 \times 7,5$, $28 \times 13 \times 8$, $28,5 \times ? \times 8$, $33 \times 16 \times 9$, $? \times 13 \times 9$.

Perkauksen yläpuolella on 45 cm vaasa-aikaisen ikku- nan pohjatasan alapuolella parunkoloja pitkin koko sei- nää, 1-3 metrin välimatkalla. Niissä ovat kirkkosätilä- tien ylimmät parut olleet.

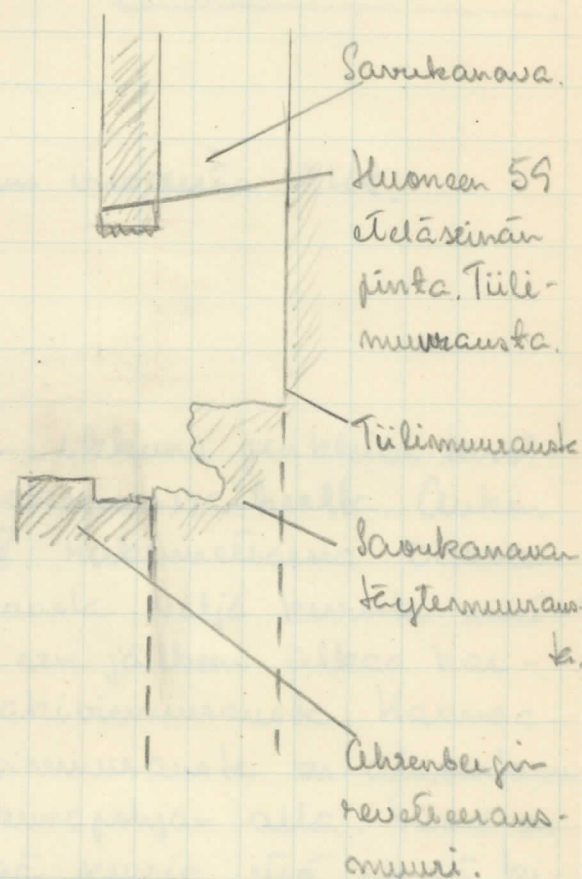
Savukanava. Ikkunoiden VII ja VIII välillä tuli perkauksen tasolla erille kaksinkertainen savukanava, joka perkaus- paikasta alaspäin on täytetty. Ylöspäin se nousee niin piko- kalle kuin näkyy, mutta muurinharjalta se ei löydy; sen run- on nimä myöhemmän muurauksen välillä. Koska se kuiten-

kin nousee useampia metriä tästä kohdasta ylöspäin, on se ollut käytössä ainakin valjännän rakennusvaiheen jälkeen. Savukanava on kaksiosainen, sen keskellä on 15 cm paksuinen pystysuora poikkiseinä. Kanavan syvyys on molemmalla puolella seinästä noin 48 cm. Leveys on vasemmalla puolella 35 cm, oikealla 47 cm. Tiilimitat ovat savukanavassa seuraavat: $26 \times ? \times 7,5$ (kaksi), $26 \times ? \times 8$, $27,5 \times 12,5 \times 8$, $28 \times ? \times 8$. Täytemuurauksen ylimmästä kerroksesta löytyi yksi ruodetiili (☉) sekä kourallinen paa-muria. — Savukanavaan tehty aukko on 15 cm, 8:nen vaakasuoran alla.

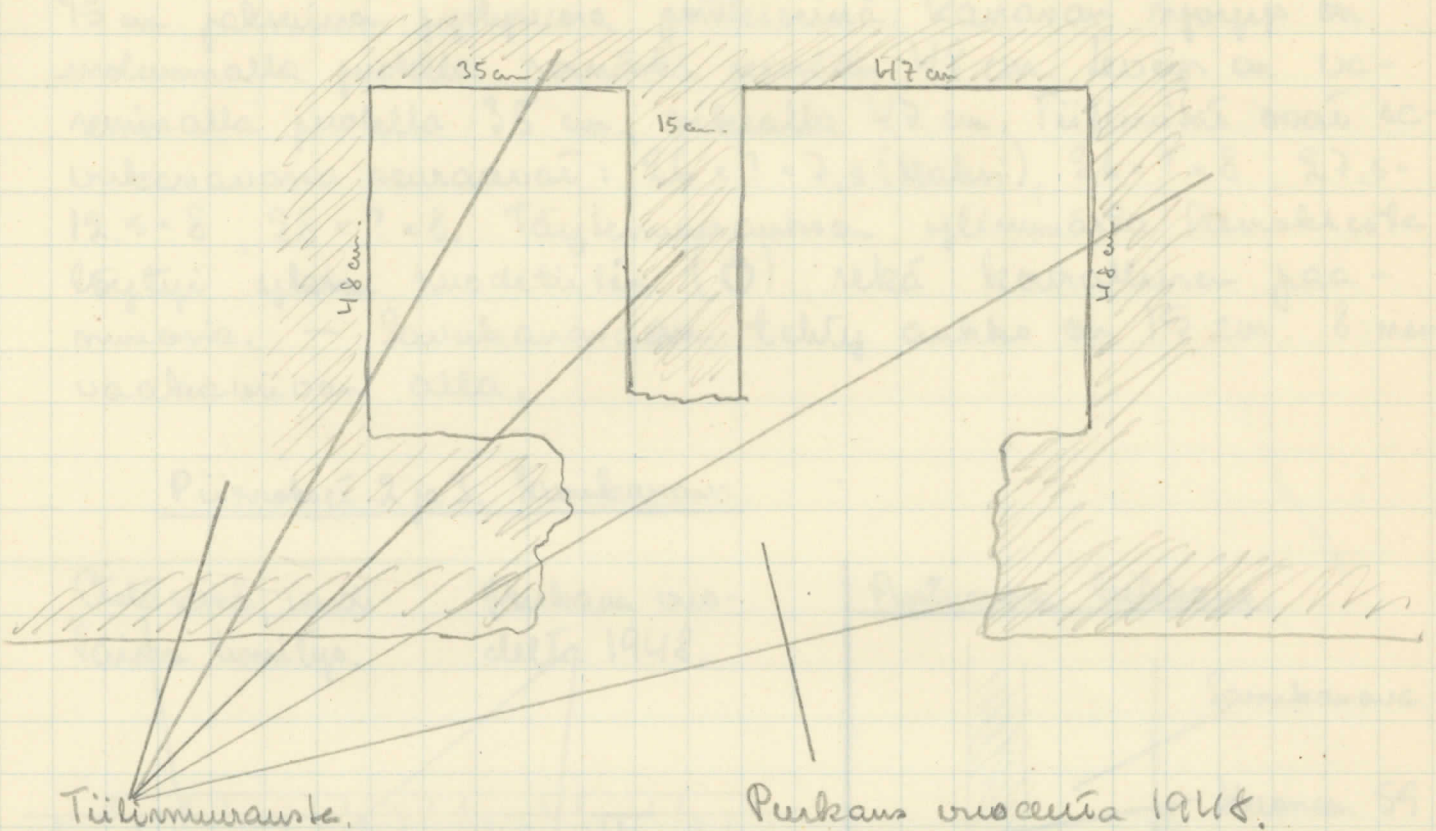
Piirroksia 2 ja 3. Savukanava.

Pystysuora leikkaus.

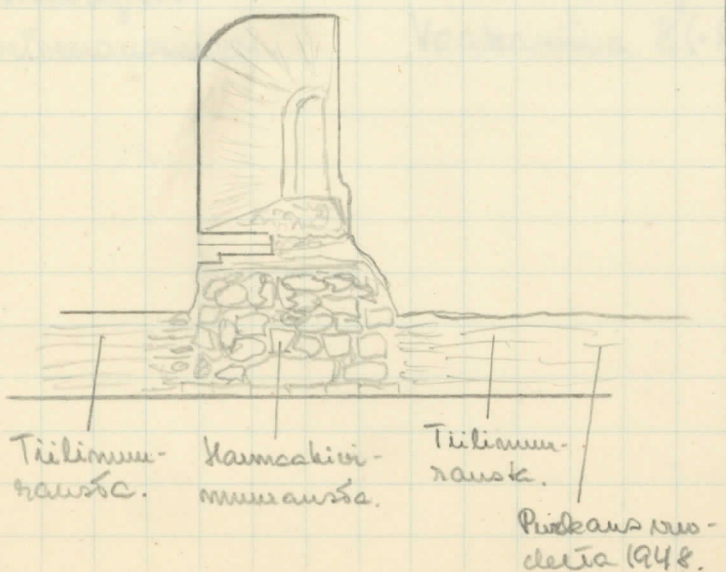

Piirros 4. Savukamion vaakaraja leikkauks.

Ikkunoiden VIII ja IX välillä on ikkuna penkkien tasolla ampumaaukko kolmannelta rakennusvaiheelta. Aukon länsireinä on hajotettu ikkuna IX rakennettaessa vaasan ajalla. Aukon pohjassa on tiilimuurauks neljä kerrosta muuta sen jälkeen alkaa harmaakivimuurauks. Harmaakivimuurauks on aivan ikkunapohjan alla. Siinä on sekä murea että pieniä kivejä ilman säännöllisyyttä. Jaukossa on myöskin muutama tiilikiveä. Harmaakivimuurauksen ja tiilimuurauksen välisen raja on länsipuolella selvästi todettavissa; itäpuolella ei. selvä raja ole näkyvissä. Aukon pohjassa

Piirros 5. Ampumaaukon alasta.

tiilimuurauks. Harmaakivimuurauks on aivan ikkunapohjan alla. Siinä on sekä murea että pieniä kivejä ilman säännöllisyyttä. Jaukossa on myöskin muutama tiilikiveä. Harmaakivimuurauksen ja tiilimuurauksen välisen raja on länsipuolella selvästi todettavissa; itäpuolella ei. selvä raja ole näkyvissä. Aukon pohjassa

on seuraavat tiilimitat: $1 \times 14 \times 7$ (keltainen tiili), $29 \times 14 \times 8$ (punainen tiili), $1 \times 14,5 \times 8$ (punainen tiili). Aukon pohja ei ole tasainen, siinä nousee harmaatikiviä main paikoin tiilimuurauksen yläpuolelle.

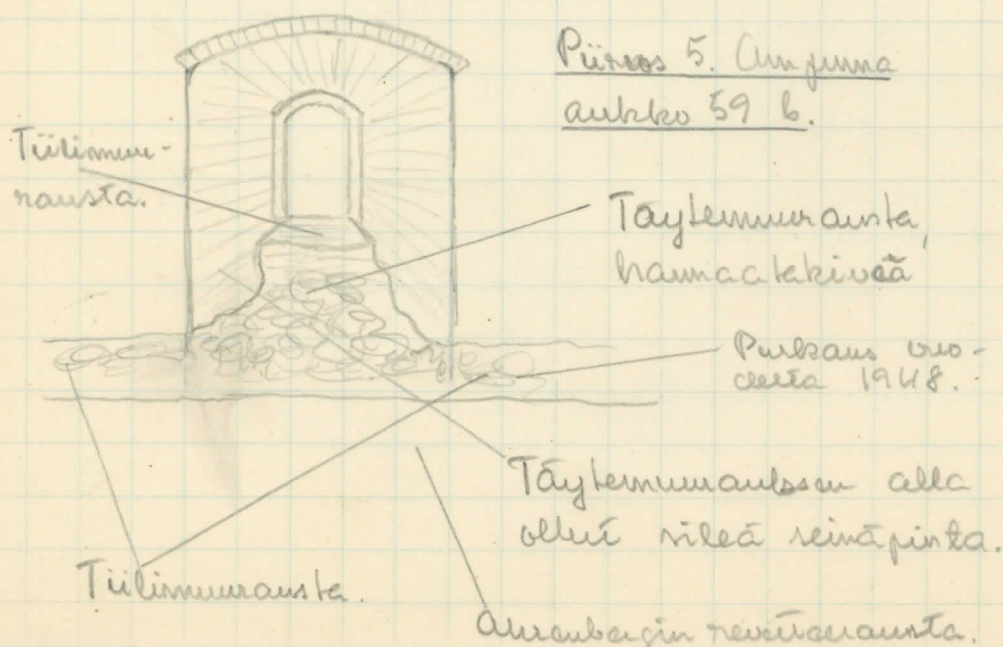
Ampumaaukon jälkeen on purkauksen pohjassa jälleen tiilimuurauksia. Mitat: $1 \times 12,5 \times 8$ (useampia), $1 \times 13 \times 7$, $1 \times 13 \times 7,5$, $1 \times 13 \times 8$, $1 \times 13,5 \times 7$ (useampia), $1 \times 13,5 \times 7,5$, $1 \times 13,5 \times 8$, $1 \times 14,5 \times 8$, $30 \times 1 \times 8$.

Yllä olevassa seinäpinnan muurauksessa on m.m. seuraavat mitat: $29 \times 1 \times 6,5$, $29 \times 1 \times 7$, $29 \times 1 \times 7,5$, $29,5 \times 1 \times 7$ (useampia), $29,5 \times 1 \times 7,5$, $30 \times 1 \times 7,5$, $1 \times 14 \times 7$, $1 \times 15 \times 7$.

Ikkinoiden I ja II välissä on toinen ampumaaukko kolmannesta rakennusvaiheesta. Seiniin yläosat ja yllä oleva segmenttikaari ovat säilyneet. Pohjaan on tehty purkaus jolloin myös huomattava osake periytyvä täytemuuraus osaksi on poistettu. Täytemuuraus on ylimpänä tiiltä, melje keuvosta, ja niiden alla harmaatikiviä. Kivien joukossa on tiilenoria. — Ylimmän täytemuurauksen tiilimitat ovat: $1 \times 14 \times 7$ (useampia), $1 \times 14 \times 8$, $1 \times 14 \times 8,5$ (kaikki edellämaitut ovat punaisia), $32 \times 1 \times 8$ (keltainen tiili).

Aukon seinissä sekä kaarensa ovat seuraavat mitat: $26 \times 1 \times 7,5$, $26 \times 1 \times 8$, $26,5 \times 1 \times 8$, $27 \times 1 \times 8$ (useampia), $27,5 \times 1 \times 8$ (useampia), $27,5 \times 1 \times 8,5$, $28 \times 1 \times 8,5$, $28 \times 1 \times 9$, $1 \times 12 \times 8$, $1 \times 13 \times 8$, $1 \times 13 \times 8,5$ (kaksi kpl.).

Aukon seinistä on ylimmän täytemuurauksen alla näkyvissä rilleä seinäpinta, jossa on 6 tiilikerrosta.

Piirros 5. Ampumaaukko 59 b.

Umpumauksen ja läänimurkan välissä on sekä tiili-
että hamaakivimuurausta. Ahrenbergin revetseerausmuurin ylä-
puolella on neljä tiilikerausta, ja niiden yläpuolella on
noin puolen metrin korkea hamaakiviosa, jonka paljas-
tettu pinta on melko tasainen. Pinnassa on noka. Tä-
män osan yläpuolella on jälleen tiilimuurausta.

Alimpana olevien tiilien mitat ovat: $26 \times ? \times 8$, $26,5 \times ? \times 8,5$,
 $27 \times ? \times 8$, $27,5 \times ? \times 8,5$, $? \times 12,5 \times 7,5$, $? \times 12,5 \times 8$, $? \times 13 \times 8$, $? \times 13$
 $\times 8,5$, $? \times 14 \times 8$.

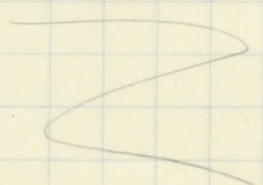
Purkauksen yläpuolella olevassa kovasti paikallitussa
seinässä ovat tiilimitat seuraavat: $27,5 \times ? \times 9,5$,
 $28 \times ? \times 8$, $28 \times ? \times 8,5$, $30 \times 15 \times 8,5$, $30 \times ? \times 8$, $30 \times ? \times 9,5$,
 $30,5 \times ? \times 8,5$, $31 \times ? \times 8$, $31 \times ? \times 8,5$, $? \times 14 \times 9$.

Ahrenbergin revetseeraus- ja paikkauksimuuri päättyy
paikkaan, joka on $1\frac{1}{2}$ m. läänimurksesta. Tämä on sen
edessä vanhempi muuri jona on munkkiliimitystä. Tiili-
mitat ovat: $27 \times 13,5 \times 8$, $27,5 \times ? \times 8,5$, $28 \times 13 \times 8$, $28,5 \times$
 $? \times 8$ (kaksi kpl.), $28,5 \times ? \times 8,5$, $? \times 14 \times 8,5$. — Myöskin tä-
mä vanhempi muuri on selvästi revetseeraus. Sen ja
alla olevan tiilimuurin (ylämpänä hamaakivimuri) vä-
lillä on selvä avosauma.

Tiiliä kome 59. pohjoisreimän
lämmimurhasta ullakkeista vllas.

$27 \times 13 \times 8$
 $26 \times 12 \times 8$
 $24 \times 18 \times 8$
 $29 \times 14 \times 9$
 $28 \times 13 \times 7$
 $28 \times 13 \times 7$
 $28 \times 13 \times 9$
 $27 \times 13 \times 8$
 $28 \times 12 \times 8.5$
 $29 \times 14 \times 7.5$
 $26 \times 12 \times 8$
 $27 \times 12 \times 9$
 $28 \times 13 \times 9$
 $29.5 \times 13 \times 8$
 $28.5 \times 13 \times 9$
 12×7.5
 $27 \times 13 \times 8$
 $27.5 \times 12.5 \times 7$
 14×8
 12×8
 $27 \times 13 \times 8.5$
 $31.5 \times 15 \times 8.5$
 $27 \times 7 \times 9$
 13×10
 $28 \times 15 \times 8$
 $28 \times 14 \times 9$
 14×9
 13.5×7.5
 17×9

$29.5 \times 14.5 \times 9$
 $27 \times 13 \times 10$
 $27 \times 13 \times 9.5$
 $30.5 \times 13 \times 7.5$
 $25.5 \times 16 \times 8.5$
 $31 \times 16 \times 8.5$
 $31 \times 15 \times 8.5$
 $26 \times 11.5 \times 8.5$
 $28 \times 13 \times 9$
 13×8.5
 $22.5 \times 13 \times 9.5$
 $28 \times 14 \times 8$
 17×8.5
 $29 \times 13 \times 8$
 $27 \times 12.5 \times 8.5$
 13.5×9
 $28 \times 13 \times 10$
 $27 \times 14 \times 8$
 $28.5 \times 13 \times 8.5$
 12×9.5
 14.5×9

Huone 59, itämuurissa oleva savukanava.

C. G. Gardberg 1952.

Vuonna 1948 tuli koryaustöissä erille kaksoinkertainen savukanava ikkunoitien VII ja VIII välistä betonilattian tasolla eli suunnilleen tasolla +800 — +850. Savukanavat tulivat erille kun tehtiin purkauksia seinään betonilattiaa varten. Purkauspaikasta alaspäin olivat savukanavat täytetyt. Ylöspäin savukanavat nitävastoin nousivat hyvin säilyneinä. Savukanavat olivat vierokkain seinän pituusmuunnassa. Niiden välillä oli 15 cm paksuinen pystysuora tiilinen väliseinä. Itäpuolelta kanavan mataluus oli seinästä seinään 48 cm. Itäisen kanavan leveys oli 35 cm, läntisen 47 cm. Savukanavien ja kirkkosalin välinen tiilimuuraus oli tällä tasolla 25 cm paksu. Savukanavien tiilimitat olivat tällä tasolla seuraavat:

26 x ? x 7,5

26 x ? x 8

28 x ? x 8

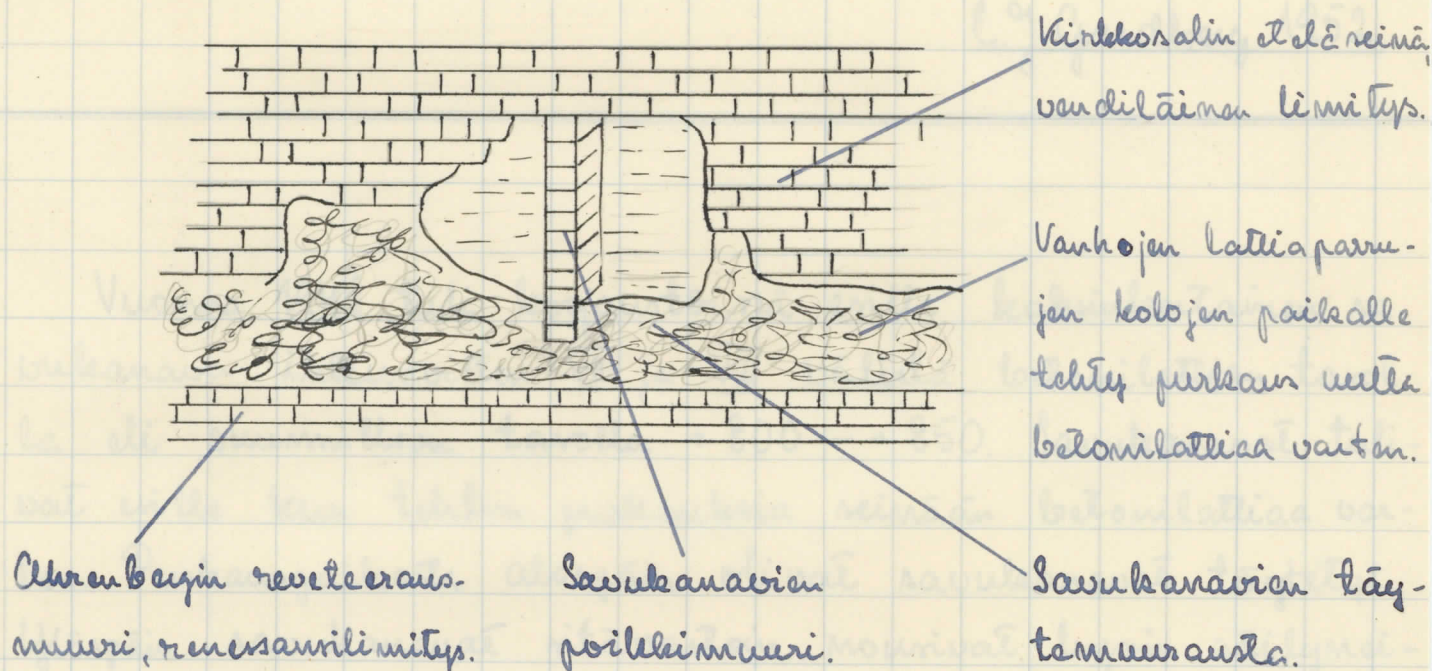
26 x ? x 7,5

27,5 x 12,5 x 8

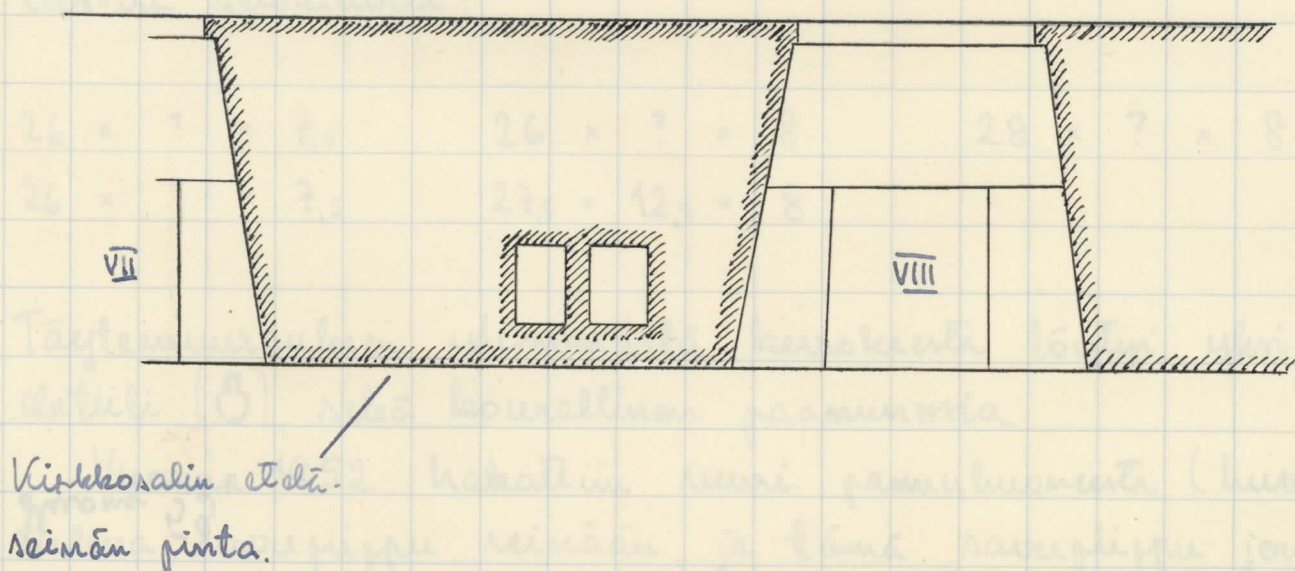
Täyttemuurauksen ylimmästä kerroksesta löytyi yksi ruodetiili (D), sekä kourallinen pölyä.

Vuonna 1952 hakattiin suuri pölyhuoneesta (huone 15) tuleva savupiippu seinään, ja tämä savupiippu joutui menemään ylös ikkunoitien VII ja VIII välistä. Tällöin oli

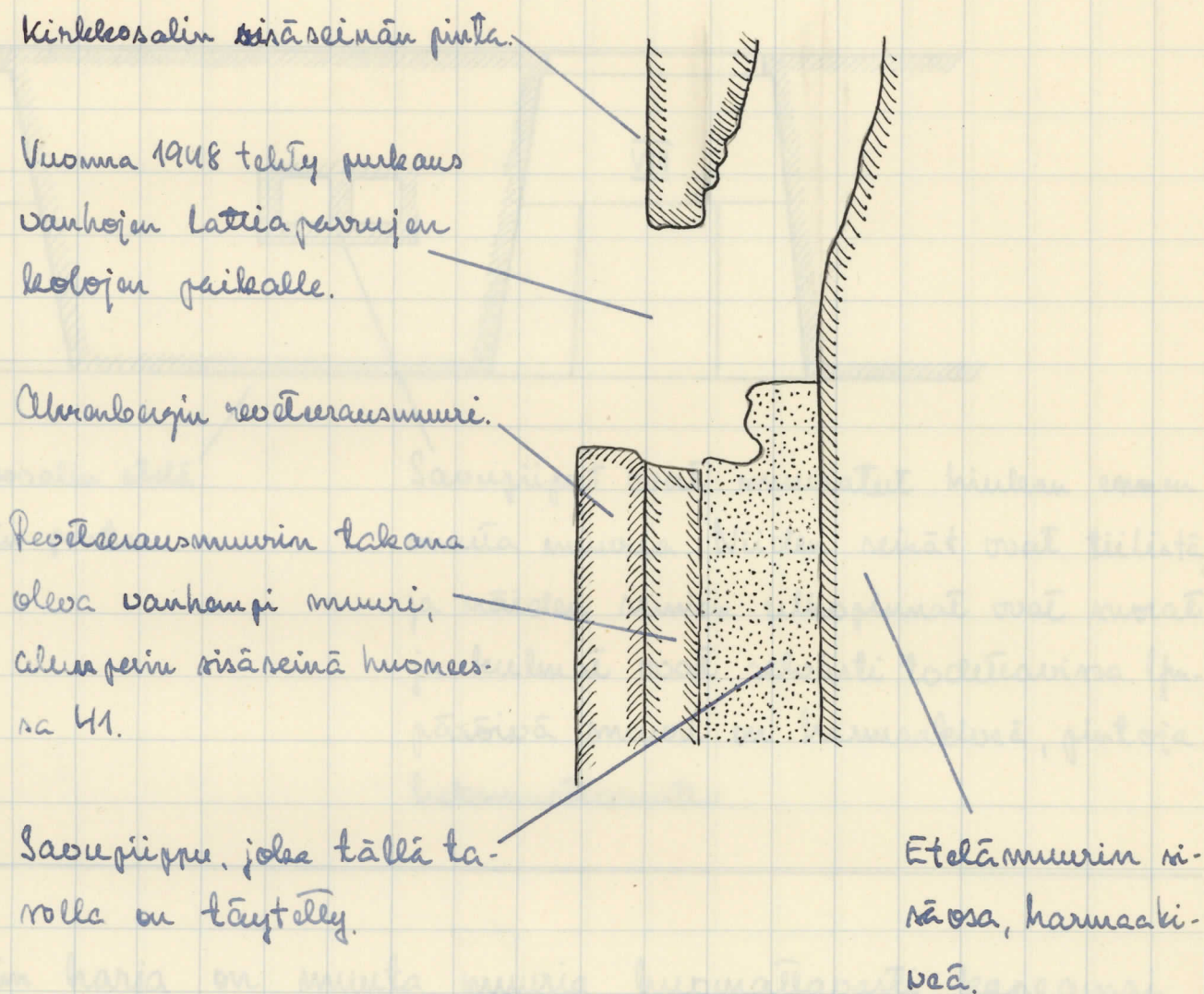
Piirros 1. Savukanavat edestä katsottuina kirkkosalin lattiaan lasolla.

Piirros 2. Savukanavien pohja tasossa + 853 m. Kaava 1:50.

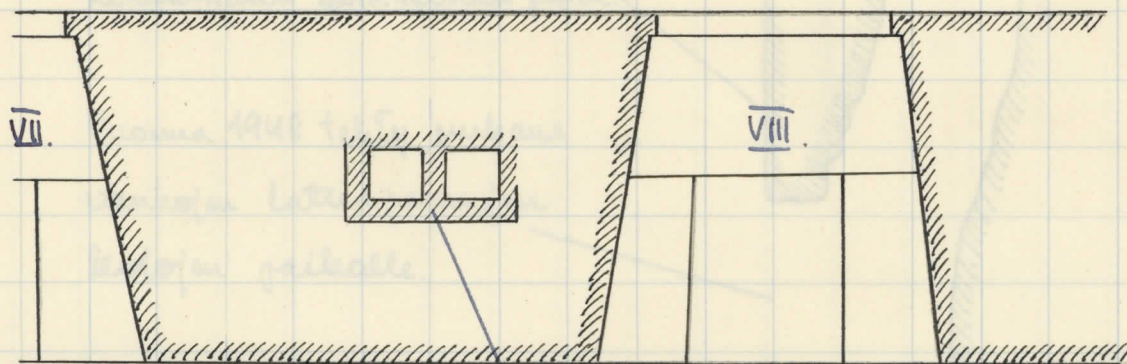
Piirros 3. Pystysuora leikkaus kirkkosalin lattian tarolta.

mahdollista tutkia vanhojen vuonna 1948 erille tulleiden savukeanavien jatkoa ylöspäin. Savukeanavat jatkuivat ylöspäin vieressäin melkein muurin harjaan saakka eli tarolle + 1450 (piirros 6).

Kirkkosalin lattian tarolla oli kirkkosalin ja savupiipun välinen seinä 45 cm paksu (piirrokset 3 ja 6). Tämä seinä oli rakennettu tiilistä. Täältä tarolta savupiippu jatkui suoraan ylöspäin suunnilleen 200 cm; sen jälkeen se jatkui hieman viistoon ylöspäin. Tämä johtui siitä, että

Piirros 4. Savukanavien pohja tarossa + 1266. Kaava 1:50.

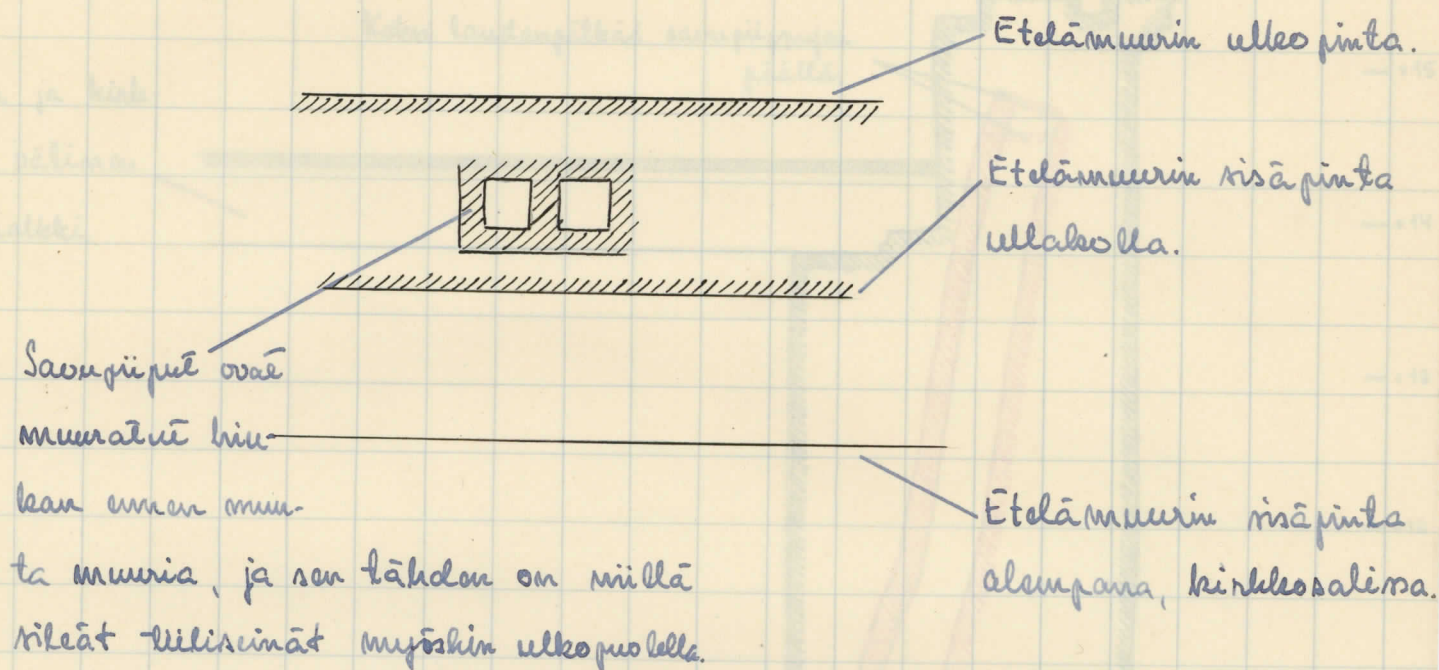
Kirkkosalin etelä-
seinän pinta.

Savupiiput ovat muuratut hiukan ennen muuta muuria. Niiden seinät ovat tiilistä ja näiden seinien ulkopinnat ovat suorat ja kulmat ovat selvästi todettavissa. Lämpöä muuri on harmaakiveä, pintoja lukemattomasti.

Muurin harja on muuta muuria huomattavasti kapeampi (piirroksat 5 ja 6). Kun savupiippu oli muurattu tarolle +1050 otettiin siis huomioon, että muurin päällä ~~oli~~ olemassa kapeampi rintavarustus, ja sitä rikmälläpitäen johdettiin savupiippu hieman viistoon (piirros 6).

Savupiipun seinät olivat kirkkosalin lattia tarolta asti tiilistä. Myöskin muurin pinnat ovat sekä kirkkosalin puolella että ulkopuolella tiilistä muuratut. Tämä pintojen tiilimuraus on kuitenkin ainoastaan pintamurausta. Tiilipinta on 30-45 cm paksu, ja muurin sisästä on harmaakivimurausta.

Piirros 5. Savukanavien pohja ullakolla tarossa + 1437.
Kaava 1:50.

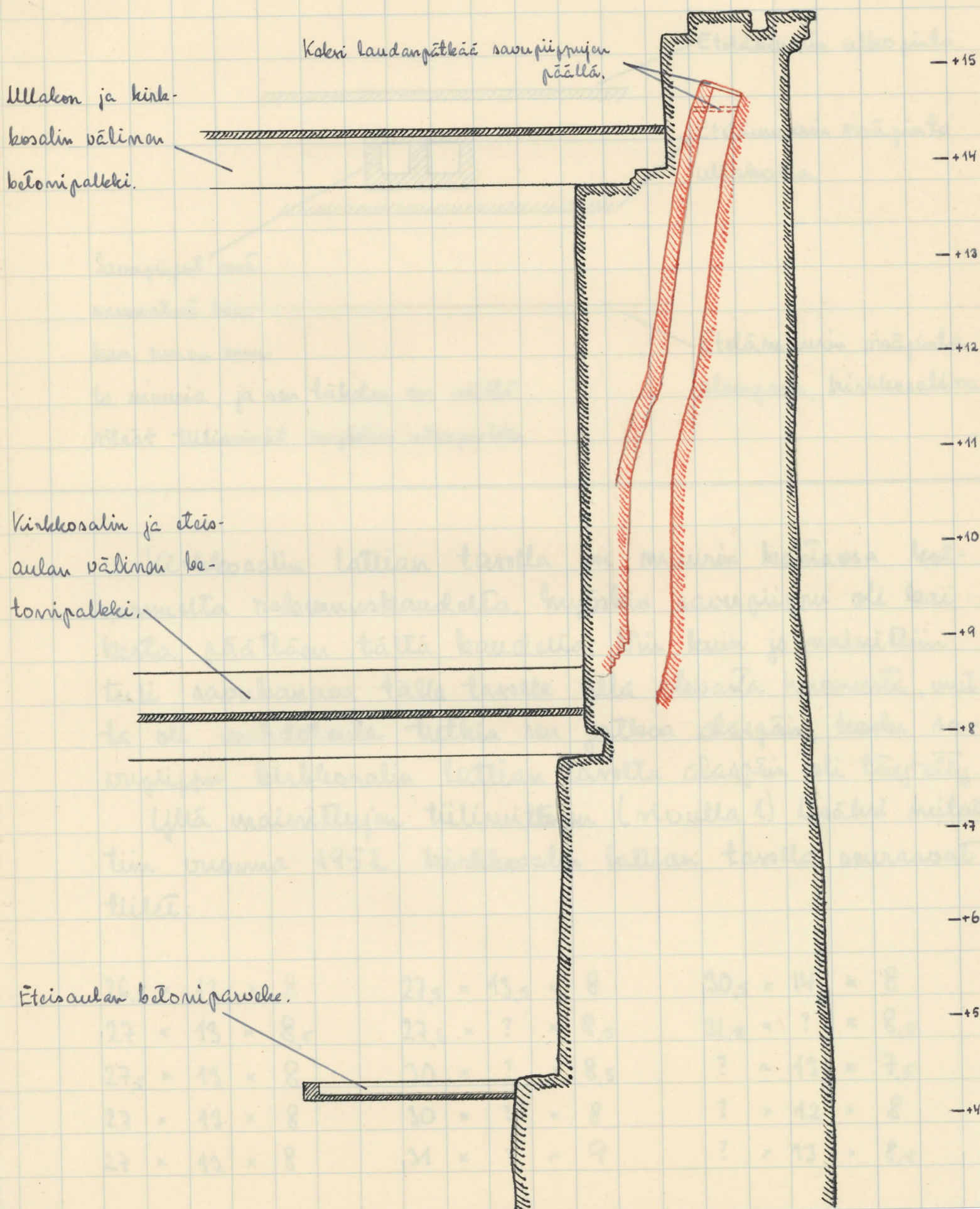

Kirkkosalin lattian tarolla on muurin kantavasa kolmannelta rakennuskaudelta. Myöskin savupiippu oli kaaresta päätään tältä kaudelta. Niin kuin jo mainittiin tuli savukanava tälle tarolle alla olevasta huoneesta, miltä oli mahdollista tutkia sen jatkoa alapäin, koska savupiippu kirkkosalin lattian tarolta alapäin oli täytetty.

Yllä mainittujen tiilimittojen (rivulla 1) lisäksi mitattiin vuonna 1952 kirkkosalin lattian tarolla seuraavat tiilet:

26,5 x 13 x 8	27,5 x 13,5 x 8	30,5 x 14 x 8
27 x 13 x 8,5	27,5 x ? x 8,5	31,5 x ? x 8,5
27,5 x 13 x 8	30 x ? x 8,5	? x 13 x 7,5
27 x 13 x 8	30 x ? x 8	? x 12 x 8
27 x 13 x 8	31 x ? x 9	? x 13 x 8,5

Piirros 6. Poikkileikkaus itäseinästä katsottuna itään.
Kaava 1:50.

Savupiipun muurauksesta päätään olivat piiput muuratut samalla kerralla kuin itse muuriin, siis kolmannella kaudella. Kun savupiiput jatkuivat ylöspäin kirkkosalin lattiatalon kohdalla ne tulivat muuriin, jonka kantaosa on neljännellä kaudella (piirros 6). Tämän muurin tiikin pinta kirkkosalissa (ikkunoiden välissä) ~~on~~ kuitenkin vaasa-ajalta; tiilet ovat villään vaaleat ja vandikaivessa limityksessä, mitat ovat $27,5 \times 13 \times 8/9$ cm.

Savupiiput olivat tässä osassa selvästi kantaosan rakennusajalta. Savupiipun seinien paksuus oli 15 cm, ja tummusmerkittistä oli, että savupiiput olivat niin säännöllisesti muuratut, että niillä oli rilet seinät ja nurat kulmat myöskin ulkopuolella. Tämä todistaa siis että savupiiput muurattiin samalla kerralla kuin muurin kantaosa; piippu muurattiin ensin ja välittömästi sen jälkeen ympäröivä harmaakivi-muuri.

Kirkkosalin lattian tasolla olivat savupiiput kolmannen kauden muurissa, ja näytti siltä että piiput olivat olleet käytössä sillä kaudella. Ylempänä olivat piiput neljännän kauden muurauksessa, ja oli aivan selvää, että piiput ^{olivat} olleet käytössä tällä kaudella. Piiput päättyivät tasolle +1455 (itäinen) ja +1480 (läntinen). Kummankin piipun päällä oli laudanpalkki. Läntinen piippu tasolla +1480 oli niin lähellä harjaa, että sen päällä oli muuraukselta ainoastaan 75 cm. Tämä harja on kaikesta päätään korjattu perusteellisesti vaasa-ajan jälkeen, ehkäpi vuonna 1614 sattuneen suuren tulipalon jälkeen. Sen sisäpuolella oli ainakin savupiipun kohdalla renessanssilimittely, joka ei käytetty vaasa-ajalla eikä myöskään neljännellä kaudella. Kaikista päätään olivat piiput olleet käytössä

Huone 59 (kirjekosali) pihanpuoleisen seinän läntinen ikkuna.

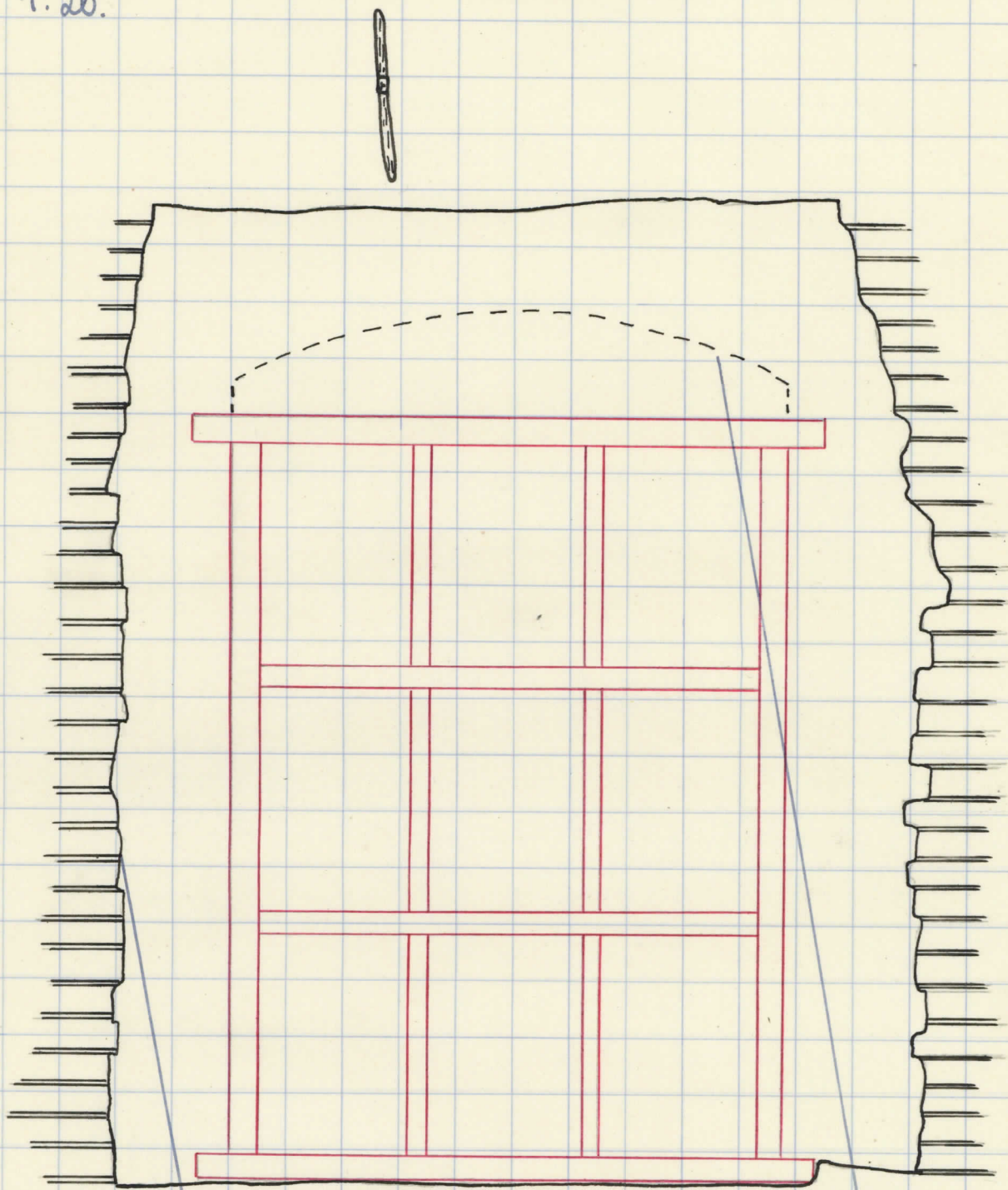
L. J. Gaedberg 1953.

Keväällä vuonna 1953 korjattiin kirjekosalin (huoneen 59) pihanpuoleisen seinän läntinen ikkuna. Ikkuna entistettiin pohjoissivun pohjoismuurissa säilyneiden vaasa-aikaisten ikkunoiden mukaan (saman huoneen muut pihanpuoleiset ikkunat entistettiin vuonna 1952 ryhryllä). Korjaustyössä tuli erille mielenkiintoisia maaleja vanhanmasta ikkunamuodosta.

Kun linna paloi vuonna 1941 oli tässä ikkunassa puinen suorakaiteenmuotoinen karmi, jossa oli aivan muurin ulkopinnassa (piirroksat 1 ja 2). Kun kuitenkin oli todettu, että juhla-kerroksen alkuperäiset vaasa-aikaiset ikkunat olivat olleet muuratut sillä tavalla, että ulkopinnassa oli 15 cm:n paksualla (pohjoissivun pohjoismuurissa ja itäpäädyssä olevat ikkunat ovat säilyneet alkuperäisessä asussaan; niihin viittaa m. m. itäpään ikkunan pölsissä olevat vaasa-aikaiset maalaukset), päätettiin, että eteläriivin juhla-kerroksen ikkunat entistettäisiin samaan asuun.

Kun ulkoseinän kohdalla oleva pölsi purettiin, löydettiin vanha murtopinta, jonka yläosa oli suora ja ritäpaitri noen peittävä (piirroksat 1 ja 2). Tämä murtopinta on vanhempi kuin aukon nykyiset seinät.

Piirros 1. Ykköma-aukko ulkopuolelta katsottuna kor-
jauksen aikana. Karmi ennen paloa punaisella värillä.
1:20.

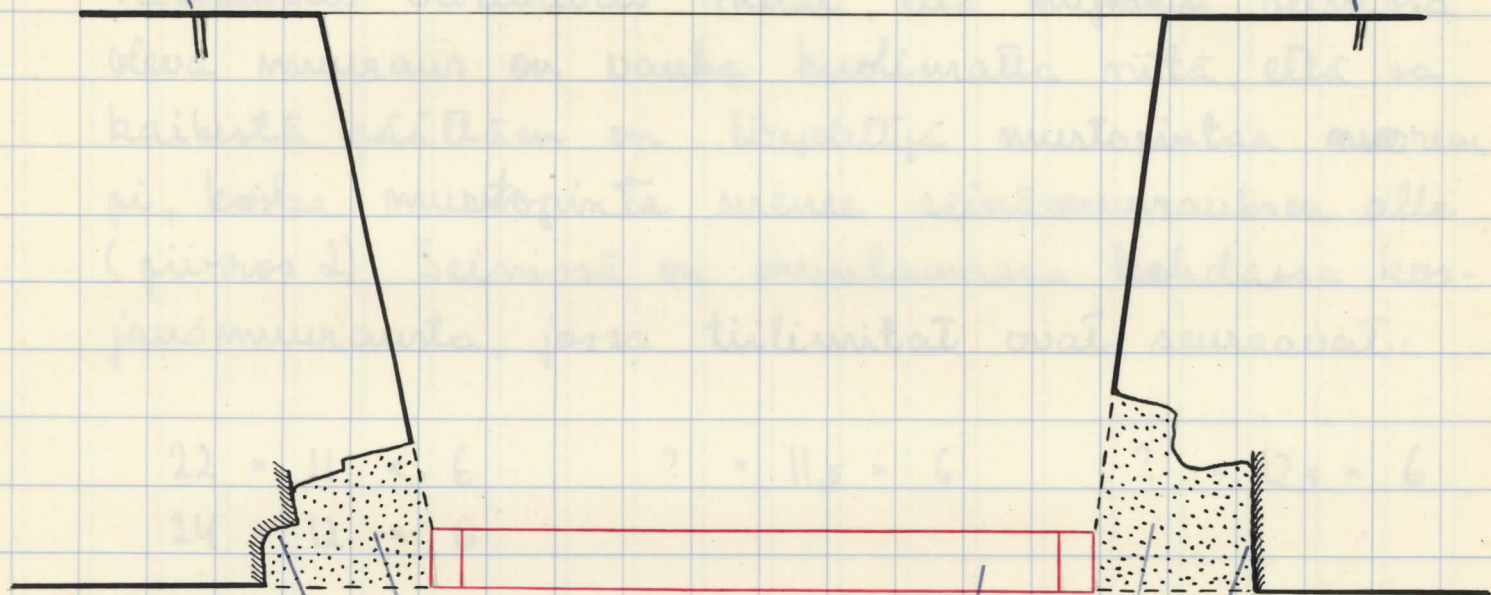
Mustalla piirretty linja on vanha murtopinta, joka tuli erille korjauksessa. Aukon yläosan tiilet ja laasti ovat mustan savun peittämä. Vasemmalla kolme tiilivärvä, oikealla viisi tiilivärvä.

Segmenttikaaren paikka ennen korjausta.

Piirros 2. Ylekuva - aukon pohja, kaavaan 1:20.

Seinänsä näkyvä murtopinta.

Seinänsä näkyvä murtopinta.

Grille tuulee vanha murtopinta.

Grille tuulee vanha murtopinta.

Vuonna 1953 peretty pöli.

Vuonna 1953 peretty pöli.

Tulipalossa vuonna 1941 palanut barini.

Seinänsä olevien tiilien mitat ovat seuraavat:

$$30 \times 16,5 \times 8$$

$$32 \times 16 \times 8,5$$

$$32 \times 16,5 \times 9$$

$$31,5 \times 16 \times 9$$

$$32 \times 16,5 \times 8,5$$

$$32 \times 17 \times 9$$

$$31,5 \times 16,5 \times 8,5$$

$$32 \times 16,5 \times 9$$

$$32 \times ? \times 9$$

$$32 \times ? \times 9$$

$$32,5 \times 16,5 \times 9$$

$$? \times 16,5 \times 9$$

$$32 \times ? \times 9$$

$$33 \times ? \times 8,5$$

$$? \times 16,5 \times 9,5$$

$$32 \times ? \times 9$$

$$? \times 16,5 \times 9$$

Tiilimitat viittaavat siihen, että myöskin seinissä oleva muuraus on vanha huolimatta siitä, että se kaikista päätään on löydettyä muurtopintaa nuorempi, koska muurtopinta menee seinämuurauksen alle (piirros 2). Seinissä on muutamassa kohdassa korjausmuurausta, jossa tiilimitat ovat seuraavat:

$$22 \times 11 \times 6$$

$$? \times 11,5 \times 6$$

$$? \times 12,5 \times 6$$

$$24 \times 12 \times 6$$

Tämä korjausmuuraus on heittävästi melko uusi, 1700-luvulta tai 1800-luvulta. Myöskin ikkuna-aukon päällä olevassa kaaressa on samanlaisia tiiliä:

$$21 \times 11 \times 5$$

$$23 \times 12 \times 5$$

$$23 \times 12 \times 5,5$$

$$22 \times 11 \times 5$$

Kaaressa on nitäpäitri muutamia suurempia tiiliä:

$$26,5 \times 12 \times 8$$

$$28 \times 12 \times 9$$

$$32 \times 16,5 \times 9$$

$$? \times ? \times 8$$

Ulkopinnan kohdalla olevissa pereteissä vielä oli nitäpäittein samanlaista muurausta kuin aukon seinissä, siis melko vanhaa muurausta.

Enille tulleessa vanhassa murtopinnassa olevien tiilien mitat olivat seuraavat:

$$31,5 \times 14 \times 9$$

$$32 \times 13,5 \times 8$$

$$? \times 15 \times 9$$

$$31,5 \times ? \times 9,5$$

$$32,5 \times 14 \times 9,5$$

Kaikesta päätellen on tällä ikkuna-arekolla seuraava rakennushistoria:

a) Tällä paikalla on alunperin ollut samanlainen ulkopuolella pykälällä varustettu ikkuna kuin vielä polyjoissien polyjoissinässä ja itäpäädyssä. Tämän ikkunan karni on ollut tehty segmenttikaarella. Tämä ikkuna tehtiin vuonna 1559, jolloin sali rakennettiin.

b) Alkuperäinen ikkuna suurennettiin ja sen päällä oleva tiilikaaari muutettiin suoraksi; tiili-muurauksen alla oli suora puu. Tämä tapahtui vuonna 1585, jolloin tilikirjoissa sanotaan, että „21 fönster i salen förändrades till fyrkantiga och förstorades”. Toisessa paikassa sanotaan, että nämä ikkunat olivat „i stora ~~stora~~ salen i gamla slotets röda flygel”. (Åhrenberg, s. 81).

c) Vuonna 1585 suurennettu ikkuna paloi vuonna 1614. Silloin muurattiin ikkuna taas uudestaan, ja sen piletit ja seinät purettiin pois. Silloin nymfyti se murtopinta, joka nyt tuli erille. Ikkunan päällä oleva muuraus jäi kuitenkin koskematta, ja rikki jäi pois-palaneen karnin yläpuolella ollut nokinen laastipinta seinään. Tämän pinnan alle muurattiin ikkunan uusi segmenttikaari. Uusi karni vedettiin ulos ulkopintaan

ja se tehtiin suorakaiteen muotoiseksi. Ykkunan päällä oleva kaari muurattiin kuitenkin segmenttikaari muotoiseksi, ja kaaran ja karnin välin muurattiin olute tiilinen peilipinta. Uuden nykyiset seinät olisivat tämän mukaan vuonna 1614 saatuneen suuren tielipalon jälkeisellä ajalla.

d) Segmenttikaari ja piletit korjattiin pienillä tiilillä, huoltavasti 1700-luvulla.

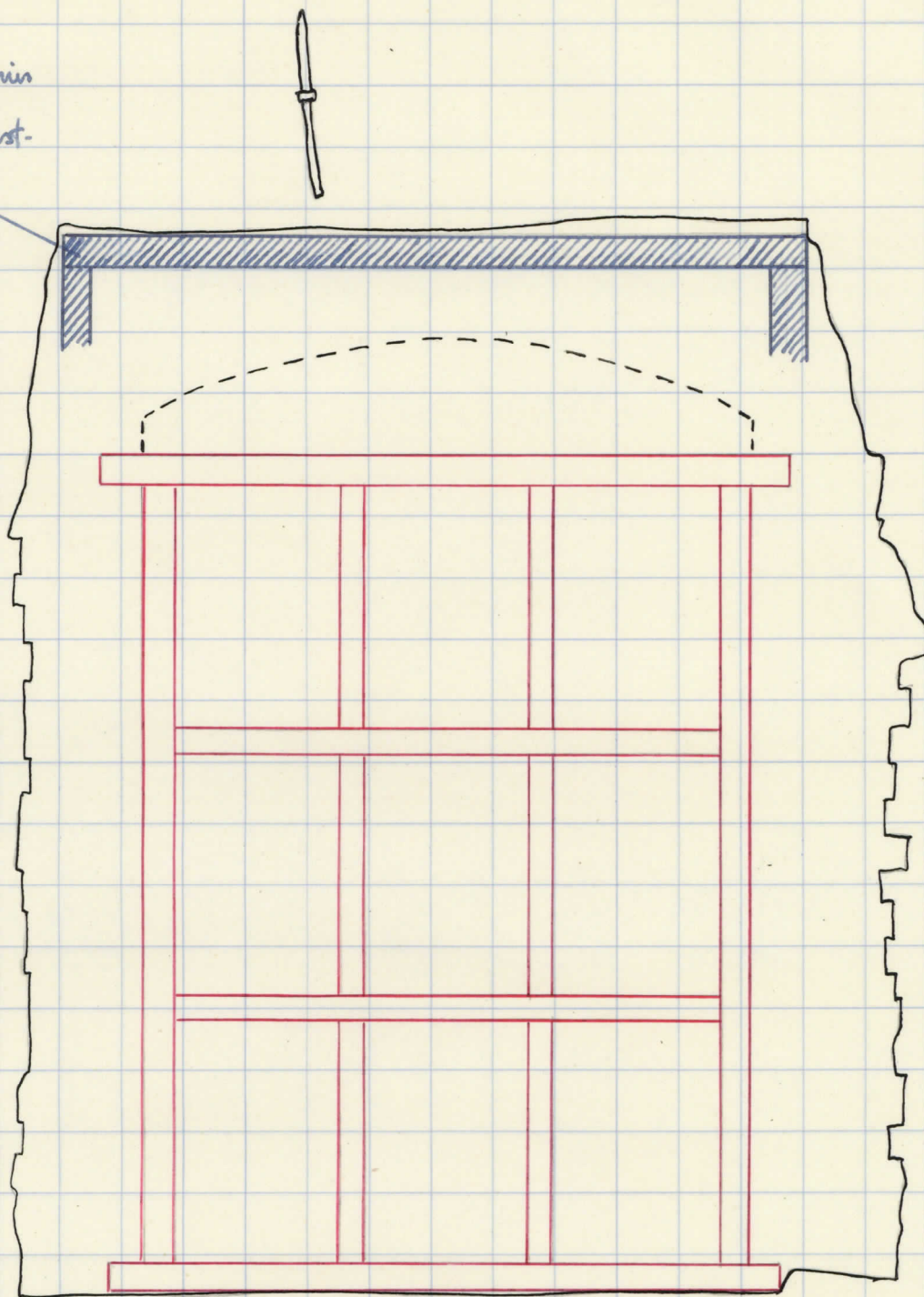
a) Tällä paikalla on alun perin ollut samantyyppinen ulkokuorilla varustettu ikkuna kuin on 12 pohjoispuolella sijainnissa ja itäpäädyssä. Tämän ikkunan karni on ollut tehty segmenttikäärillä. Tämä ikkuna tehtiin vuonna 1559 jolloin sali rakennettiin.

b) Alkuperäinen ikkuna muurattiin ja sen päällä oleva tiilikarni muutettiin suoraksi; tiilimuurauksen alla oli suora pinta. Tämä tapahtui vuonna 1585, jolloin tiilikorjauksen seurauksena oli 21 pöytä ja salin löydettiin täll. kyrkanschen och historiska". Näistä löydettiin rauhasta seurauksena että nämä ikkunat olivat: "Tora rauhasta salin i jante räkeltä räkeltä" (Åkerberg, s. 81).

c) Vuonna 1585 muurattiin ikkuna paloi vuonna 1614. Silloin muurattiin ikkuna taas uudelleen, ja sen piletit ja seinät purettiin pois. Silloin syntyi se muoto, joka nyt tuli esille. Ykkunan päällä oleva muurauksen jäi kuitenkin koskemattomaksi, ja niori jäi pois salin karnin ulkokuorilla ollut nokinan laatuinen seinä. Tämän pinnan alle muurattiin ikkunan uusi segmenttikaari. Uusi karni vedettiin ulos ulkokuorin

Piirros 3. Suorakaiteenmuotoisen ikkuna-aukon ääri-
väli aukon yläosassa. Kaavaan 1:20.

Vanhemman karmen
ääri-
väli rekon-
struktio.

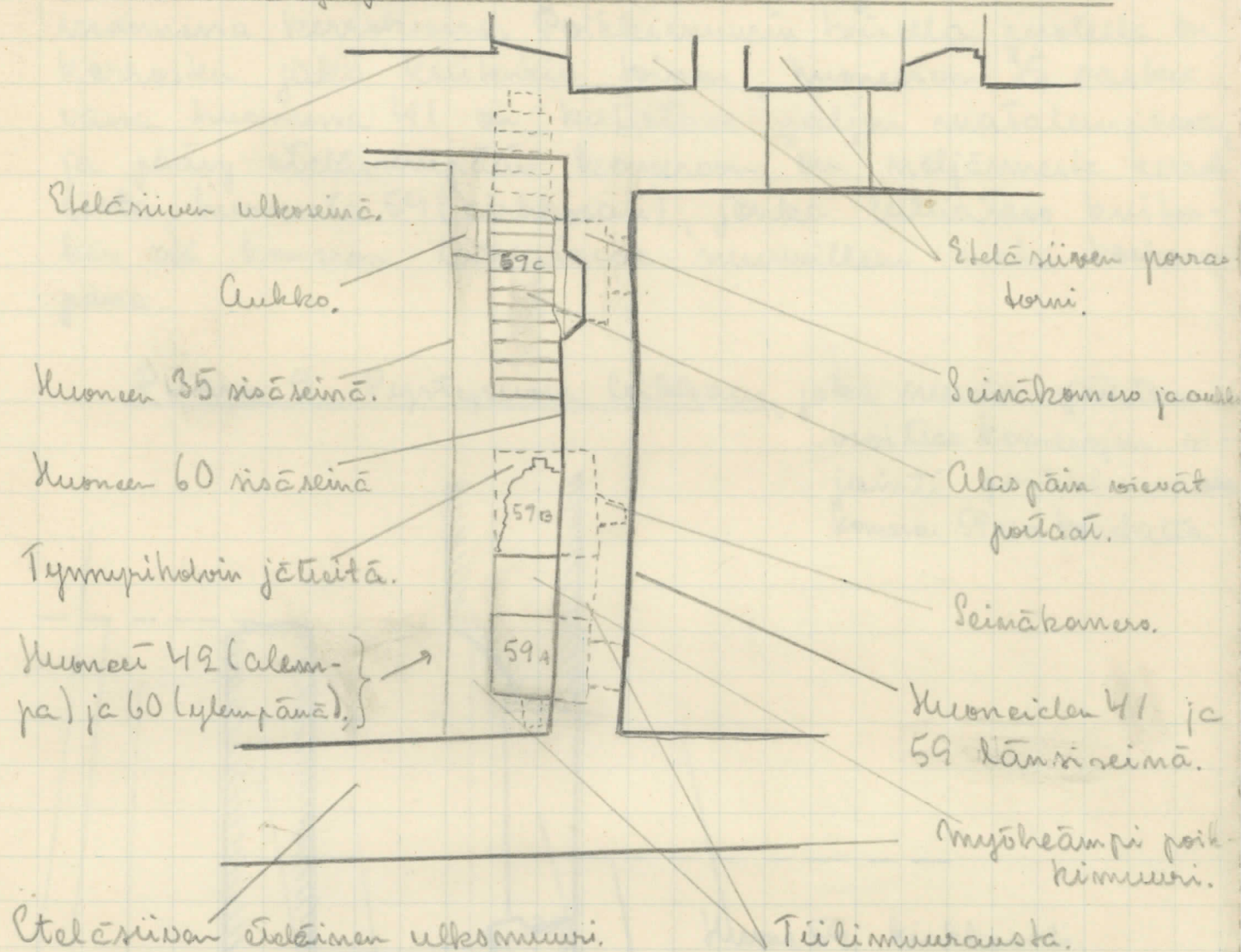
Komeroi 59A ja 59B.

Kesäkuussa 1978

Laufarab Gardaberg.

Kamerat 59A ja 59B.

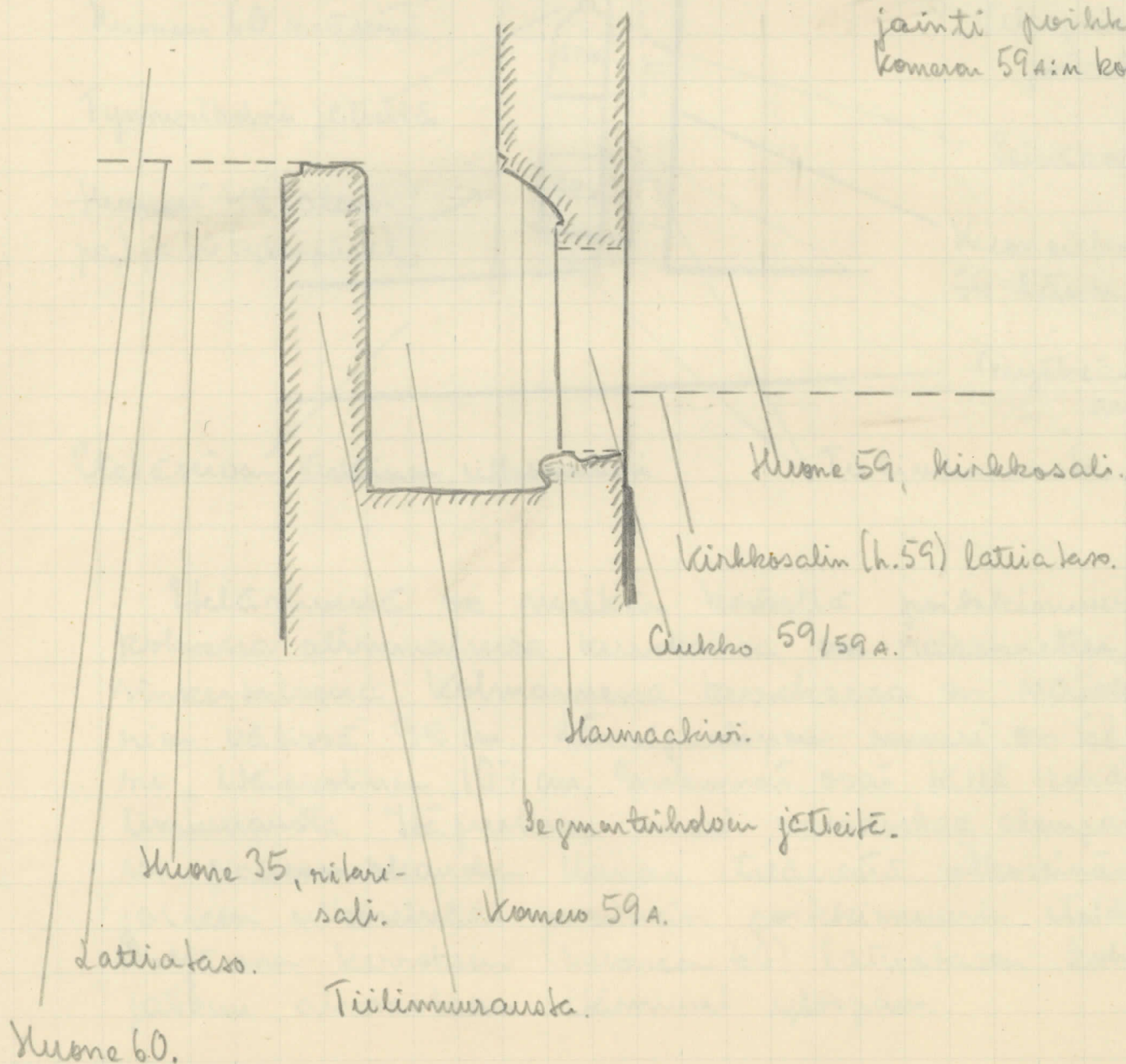
Piirros 1. Pohjapiirros E. Kartanon mitauksia mukaan.

Eteläsiivessä on melkein keskellä poikkimuri, joka kolmessa alimmassa kerroksessa on rakennettu kaksoisrunkoisena. Kolmannessa kerroksessa on Maiden muurin välissä 95 cm. länsipuolinen muuri on 68 cm. paksu, itäpuolinen 107 cm. Molemmat ovat tällä kohdalla tiilimuurauksia. Itäpuolinen muuri muodostaa alempana toisen rakennuskauden linnan eteläisestä ulkoseinästä pohjoiseen ulkoseinään menevän poikkimuurin eteläisin osa. Pohjoispuolelta (huoneen 60) latiatuksen kohdalta jatkuu ainoastaan itämuuri ylöspäin.

Näiden 95 cm. korkeista ostarin muurin välissä on ylimpänä kolme komeroa, jotka oikeastaan sijaitsevat kolmannen ja neljännen kerroksen välissä. Komerojen kattoarso on sama kuin kolmannessa kerroksessa sijaitsevan huoneen 35 kattoarso, ja ovat siis komerot tältä puolelta nähtynä selvästi kolmannessa kerroksessa. Poikkimuurin toisella puolella on kerrosten jako kuitenkin toinen, huoneeseen 35 vastavassa huoneessa 41 on kattoarso paljon matalempana, ja pääty eteläinpäin komeroon on neljänneksi kerrokselta huoneesta 59 (kirkkosali), jonka lattiaarso kuitenkin on komeron lattiaarsoa suunnilleen kaksi korkeampana.

Piirros 2. Pytysuoma leikkaus, joka muurin piirtein osoittaa komerojen sijainnin poikkimuurissa komeron 59:n kohdalta.

Mainitiilla kolmella kamarolla on numerot 59a, 59b ja 59c.

59a.

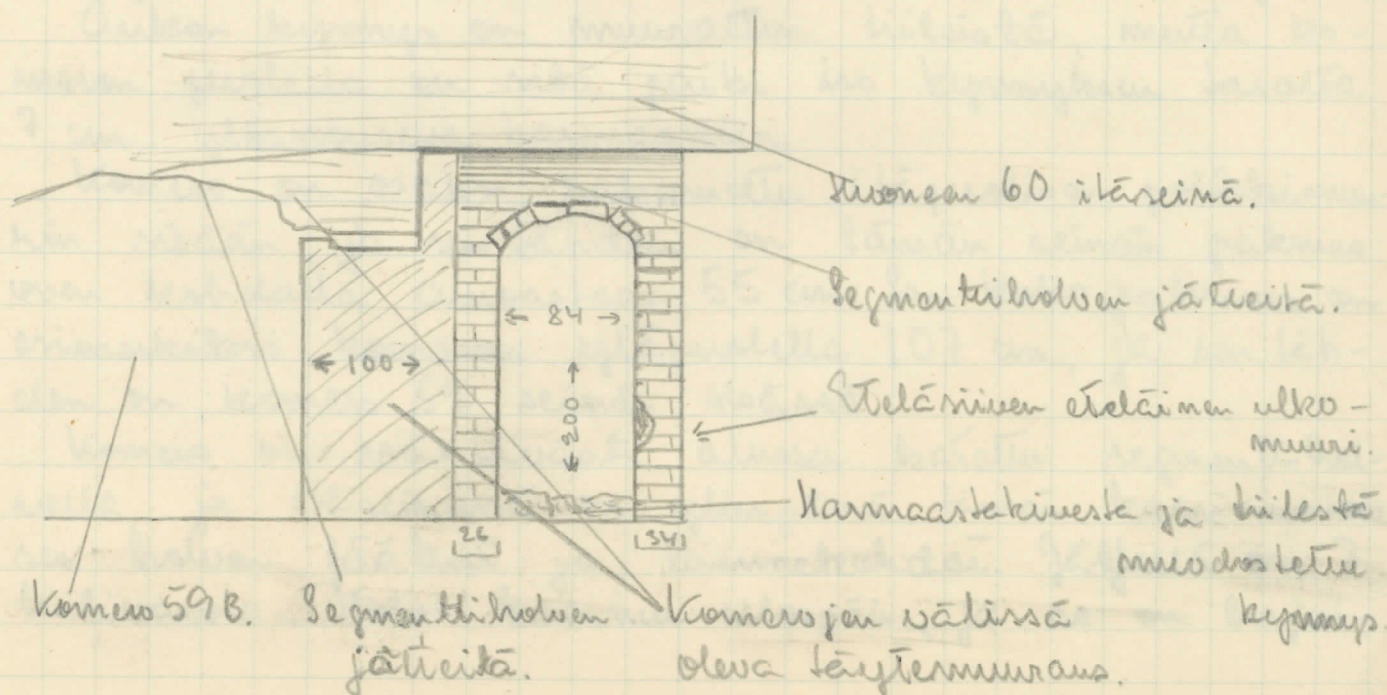
Komero 59 A on kamaroista eteläisin. Siihen pääsee kirkkosalista huoneesta 59, jonka lounaisnurkasta länniseinässä on tähän komeroon menevä oviaukko. Aukon pohja on kuitenkin kirkkosalin antista laitealustaa hiukan (n. 1/2 metri) alampana. Kamarot 59a ja 59b ovat aikomaan muodostaneet pienen ikkunattoman huoneen mutta tämän huoneen keskelle on myöhemmin rakennettu 100 cm. leveinen poikkimuri.

Kameron nykyisessä muodossa on pituus eteläseinästä pohjoisseinään 148 cm, ja leveys itäseinästä länniseinään 139 cm. Korkeus on pohjassa itäseinän yläreunaan 220 cm. Seiniissä on segmenttiholven jätkeitä, ja kameron alkupeärainan korkeus oli keskeltä hiultavasti 270 cm.

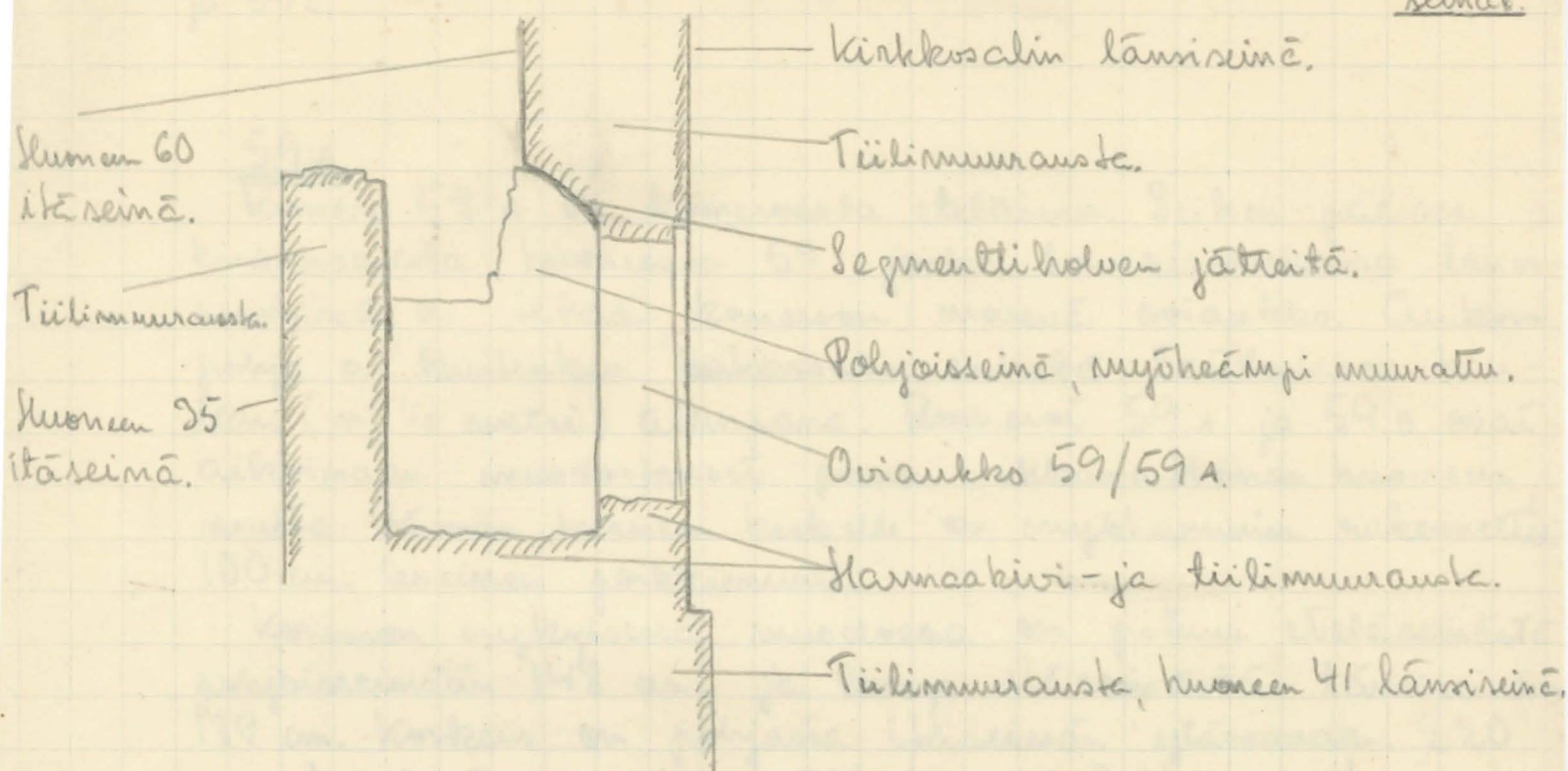
Kameron pohjassa on epätasainen hamaakivimuraus.

Ylämuri, jossa on kameron ja kirkkosalin välinen aukko, on tiilimurausta. Seinän nykyinen leveys on 148 cm, mutta ennen se jatkui nykyisen poikkiseinän alla aina kameron 59b:n koillisnurkkaan.

Piirros 3. Kameron 59 A:n itäseinä.

Piirros 4. Komerossa 59 A, pystysuora leikkaus, itä- ja länsi-seinät.

Kirkkosalin ja komeron välisen oviaukon korkeus on kerkellä 200 cm. Sen leveys on 84 cm. Aukko on ka-
tettu segmentti-kaarella, joka on kevyesti risainen. Aukon pinnan kohdalla on korkeus 166 cm. Aukon poh-
joiskulmassa on kivilisäyksensä 26 cm; eteläkulmassa
on kaakkoismuuraukseen 34 cm. Kirkkosalin puolella on
aukon ympärillä pieni tiilinen reunastava komero,
joka on 14 cm syvä, sekä pohjoispuolella 13 cm. ja e-
teläpuolella 14 cm. varsinainen aukko leveämpi.

Aukon kynnyks on muurattu tiileistä, mutta ko-
meron puolella on sitä paitsi iso kynnyksen tasalla
7 cm. ylösnouseva harmaakivi.

Komero on osaksi rakennettu itäpuolisen poikkimuur-
in sisään, ja sen tähden on tämän seinän paksuus
oven kohdalla ainastaan 55 cm. Sen koko paksuus on
vismakikeri komeron yläpuolella 107 cm., ja sen täh-
den on komero 52 seinän sisällä.

Komero oli nähtävästi alussa kaatettu segmentti-
holvella, ja itäseinänsä on ylimpänä tämän kaarimurto-
sen holven jätettä ja kimmekkehdä. Jälfellä on 7
tiilivaria. Holvi kaatuu ulospäin, ja se on hajoi-

lleen siitä kohdasta, missä yllä olevan huoneen 60 itäseiniä kohtaa tämän holvin. Komeron länniseinässä on vastaavat kiinnelkohdat, kiinnityksessä on ainoastaan juoksuja.

Tämän seinän tiilimitat ovat seuraavat:

$26,5 \times 12 \times 8,5$	$27 \times 13 \times 8$	$27,5 \times 13 \times 9$
$26,5 \times 12,5 \times 8,5$	$27 \times 13 \times 8,5$	$28 \times 12 \times 9$
$26,5 \times ? \times 8$	$27,5 \times 12 \times 8$	$28 \times 12,5 \times 9$
$27 \times 12 \times 8$	$27,5 \times 12,5 \times 8,5$	$28 \times 13 \times 8,5$
$27 \times 12,5 \times 8,5$	$27,5 \times 12,5 \times 9$	$28,5 \times 12 \times 9$
$27 \times 12,5 \times 9$		

(useampia)

Eteläseinä. Komeron eteläseinä on rakennettu eteläsiiven eteläistä ulkomuuria vastaan, ja se ulkonee tästä muurista 318 cm. Väiden kahden muurin välillä on selvä avosauma. Komeron muuri kohtaa eteläsiiven muuria kuitenkin vain itäosassa, sillä komeron eteläseinällä on hieman toisenlainen muunta kuin ulkomuurilla ja niiden välissä on rentaan täytemuuraus, joka alkaa itäkulmasta ja joka levenee länteenpäin. Tämän täytemuurauksen leveys on läntisimmänä 22 cm.

Komeron eteläseinä on tiilimuurausta melkein kokonaisuudessaan. Ainoastaan alimpina lattian kohdalla on haamakiivimuurausta, joka seinän itäpuolella nousee 35 cm. korkeuteen, länsipuolella 45 cm. korkeuteen.

Täytemuuraus on tiiltä, niin myöskin eteläsiiven ulkomuurin sisäpuolisen seinäpinta.

Komeron itä-, etelä- ja länniseinät ovat rakennetut samalla tavalla. Kulmissa menevät tiilivaurit muotoain sisään toiseen seinään.

Seinän keskellä on suorakaiteenmuotoinen komero, jonka korkeus on 22 cm ja sen leveys 24 cm. Sen syvyys on 40-45 cm. Seinänkomerossa on kovin epätasaiset seinät ja epätasainen pohja, jotka kaikki ovat haamakiiveä. Väytystä siitä kuin olisi seinän pinnassa ainoastaan yhden n. 15 cm paksun tiilimuurauksen, jonka alla on haamakiivimuurausta. kiinnityksessä

on melkein aivanastaan joukkoja. Päitä on vain muutamana paikana m. m. alimpana hammaskiirimmurauksen yllä, jossa on kahdeksan joukkojoukolla asetettu liittä.

Eteläseinän kielimitat ovat:

$26,5 \times 13 \times 8,5$	$28 \times ? \times 8,5$ (useampia)
$27 \times 12 \times 8$	$28 \times ? \times 9$
$27 \times 12,5 \times 8,5$	$28,5 \times 13 \times 9$
$27 \times ? \times 8$ (useampia)	$28,5 \times ? \times 8$
$27 \times ? \times 8,5$ (useampia)	$28,5 \times ? \times 8,5$ (useampia)
$27 \times ? \times 9$	$28,5 \times ? \times 9$ (useampia)
$27,5 \times 13 \times 8,5$	$? \times 12 \times 9$
$28 \times 12,5 \times 9$	$? \times 13 \times 8$
$28 \times 13 \times 8,5$	$? \times 13 \times 8,5$
$28 \times 13 \times 9$	$? \times 13 \times 9$
$28 \times 13,5 \times 9$	$? \times 13,5 \times 9$

Eteläseinän ^{el}etäisen ulkoseinän sisäpinnan kielimitat aivan kamion eteläseinän yläpuolelta:

$26 \times ? \times 8$	$28 \times ? \times 9$
$27 \times ? \times 8$	$29 \times ? \times 9,5$
$27 \times ? \times 9,5$	$29,5 \times ? \times 8$
$27,5 \times ? \times 8$	$? \times 12 \times 7,5$
$27,5 \times ? \times 8,5$	$? \times 12,5 \times 8$
$27,5 \times ? \times 9$	$? \times 13 \times 8$
$28 \times ? \times 8,5$	$? \times 13 \times 8,5$

Länsiseinä on kukaan jo mainittiin, muretti samalla kerralla kuin itä- ja eteläseinät. Muuri on 68 m. paksu, ja sen leikkauksi on kukaan 35 itäseinä.

Näininkin myöskin itäseinä, jatkuen tämä seinä myöhemmältä ajalta periytyvän pohjoisseinän alle, ja muodostaa sen toisella puolella kamion 59 m. länsiseinän. Tämä seinä ei nouse maiden kamion kattoasolta ylemmäksi. Sen harja on melko epätasainen, sillä tässä oli segmenttikamionmuotoisen toi-

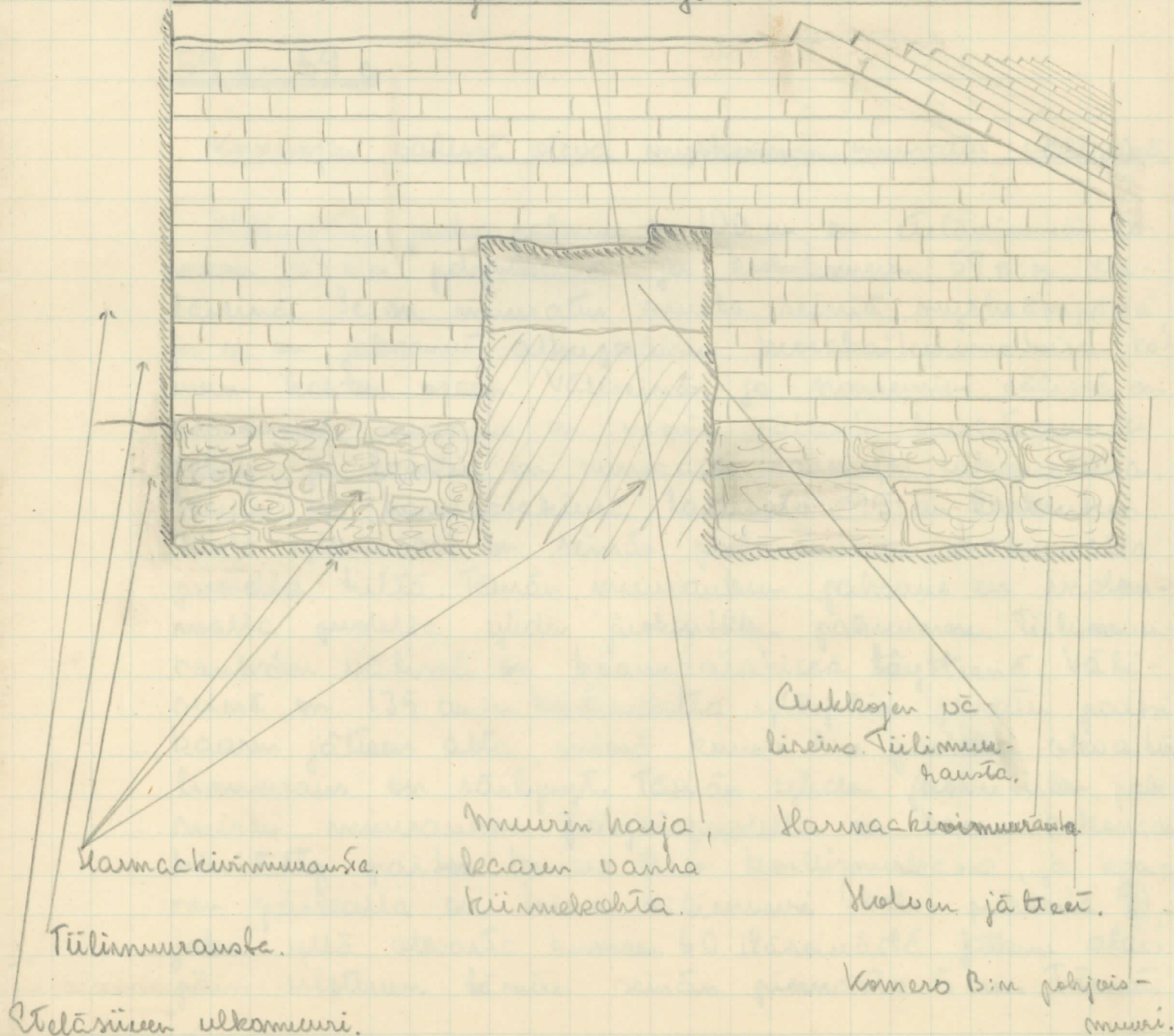
nan kiinnelakhta. Holveri ei ole enää jätetty kalle puolella tämän kameron kohdalla.

Nykyhemmin muurattu pohjoisseinä on länsipuolella itäpuolta 125 cm. matalana ja kamerojen p.o. länsiseinästä on sen tähden kahdeksan ylintä tiilikerrosta näkyvissä kameron 59 A:n lounaismurkasta kameron 59 B:n luoteismurkkaan.

Seinä on pääasiassa tiilimuurauksesta, ja hamaakiveä on ainoastaan alimpana 45 cm:n korkeudelta lattiatasolta.

Seinän korkeus on 220 cm. ja sen leveys alapuolella 138 cm.

Piirros 5. Kamerojen 59 A:n ja 59 B:n länsiseinät.

Lämmineinän tiilimittat:

$$26,5 \times 12,5 \times 8,5.$$

$$26,5 \times ? \times 8$$

$$26,5 \times ? \times 8,5$$

$$26,5 \times ? \times 9$$

$$27 \times ? \times 8$$

$$27 \times ? \times 9$$

$$27,5 \times 12,5 \times 9 \text{ (useampia).}$$

$$27,5 \times 13 \times 9$$

$$27,5 \times ? \times 8,5 \text{ (useampia).}$$

$$27,5 \times ? \times 9$$

$$28 \times 13 \times 9$$

$$28 \times ? \times 9$$

$$28,5 \times ? \times 9 \text{ (useampia).}$$

$$28,5 \times ? \times 9,5$$

$$29 \times ? \times 9$$

$$? \times 12,5 \times 8$$

$$? \times 13,5 \times 9$$

59 A - 59 B.

Komerojen välissä oleva myöhemmin muurattu väliseinä.

Väliseinä, jonka paksuus on 100 cm, on Eteläisimmän komeron 59 A:n pohjoisseinä ja keskikomeron 59 B:n eteläseinä. Se on muurattu muista seinistä myöhemmin ja se on jakanut alkuperäisen morkkaimuriteoksen komeron kahteen osaan. Väliseinän ja riuseinien välissä on avosaumot. Muuraus on hyvin paikoin huolehtuneesti tehty, ja laastia on runsaasti saumojen ulkopuolella. Muuri on harmaatakivea lattiasta 95 cm korkeuteen. Tästä ylemmäksi on seinän pintamuuraus molemmilla puolilla tiiltä. Tämän muurauksen paksuus on molemmilla puolilla yhden juoksuksen paksuinen. Tiilimuurauksen välissä on harmaatakivea täytteenä. Väliseinä on 135 cm:n korkeudelta ylöspäin purettiin paitsi kaaren jätteen alta, minkä komero A:n puolella oleva tiilimuuraus on säilynyt. Tämän yhden juoksuksen paksuisen muurauksen pohjoispuolella on kaari kokonaan hävitetty paitsi komero B:n kivilisuuraksi, ja kaaren paikalla on toinen tiilimuri (katso piirros 9) joka ylä osasta huoneen 60 itäseinästä jatkuu alapäin ulottuen tämän seinän pinnasta 5 cm. Tämän

seinäosan korkeus on eteläpuolella 7 tiilivaria.
 Pohjoispuolella näyttää siltä kuin olisi sen alaosan
 lehty purkaus, ja kameran koillisnurkassa on tasta
 muurista säilynyt ainoastaan 3 varia.

Väliseinän tiilimitat ovat:

$$26,5 \times 12 \times 8$$

$$26,5 \times ? \times 8,5$$

$$27 \times 12,5 \times 9$$

$$27,5 \times ? \times 8,5$$

$$28,5 \times 13 \times 8$$

$$29,5 \times 15,5 \times 9$$

$$30 \times 14,5 \times 9$$

$$31 \times 14 \times 9$$

$$31 \times ? \times 8$$

$$31 \times ? \times 8,5$$

$$31 \times ? \times 9$$

$$? \times 12,5 \times 8$$

$$? \times 12,5 \times 9$$

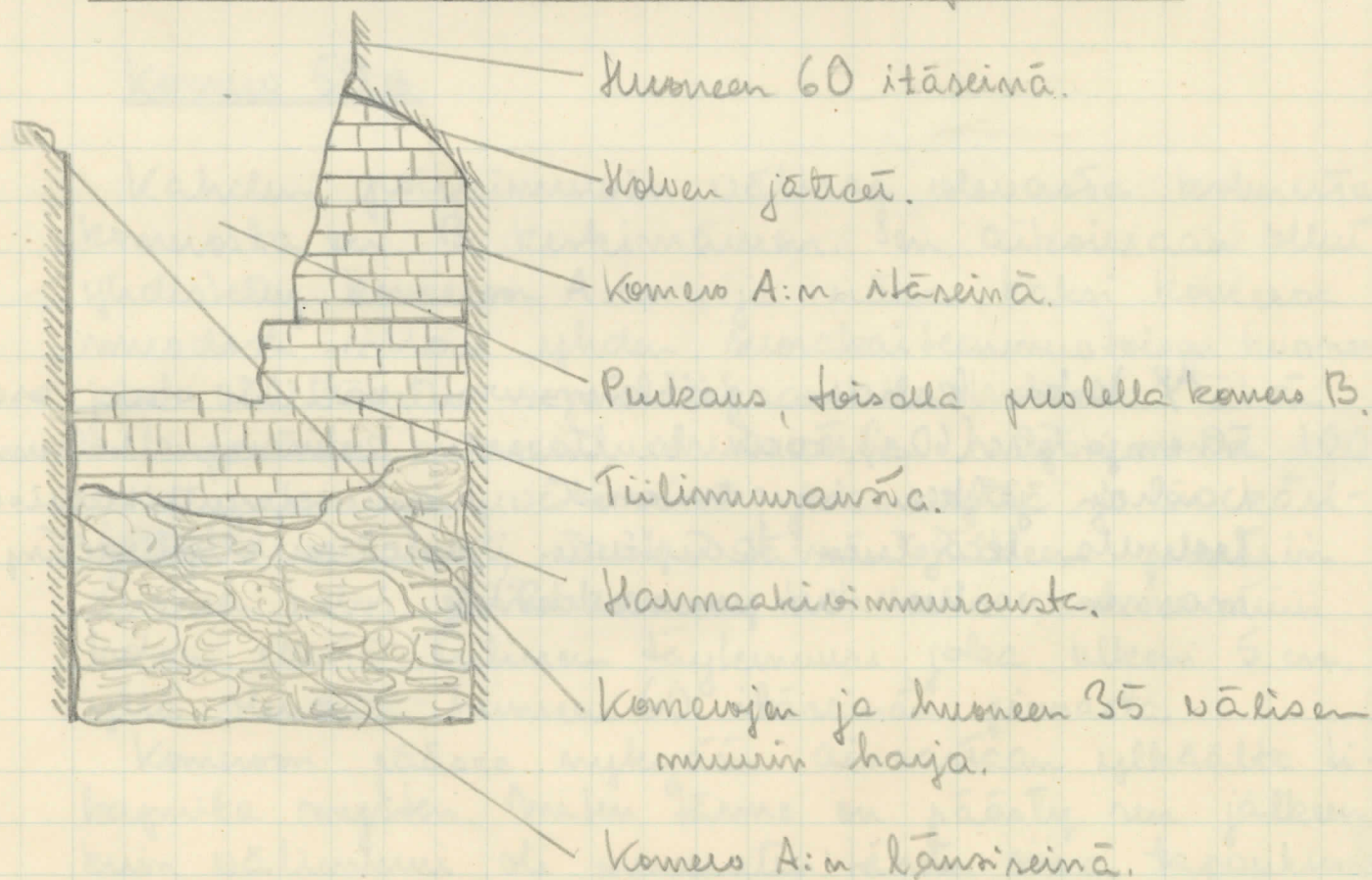
$$? \times 13 \times 8,5$$

$$? \times 13 \times 9$$

$$? \times 13,5 \times 9$$

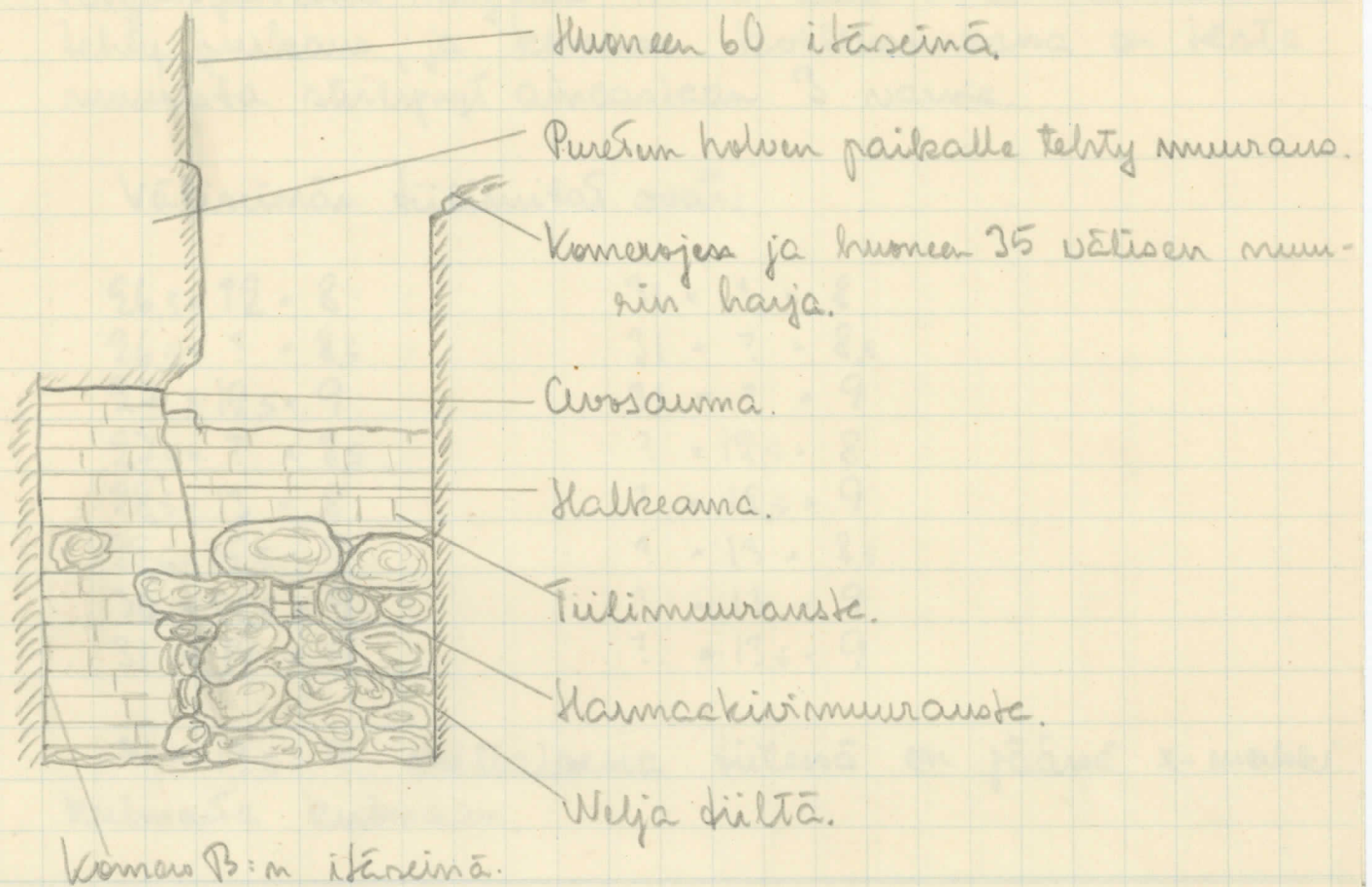
$9 \times 13,5 \times 9$ mitallaessa tiilensä on päässä x-merkki
 kulmaista kulmaan.

Piirros 6. Väliseinä kameran 59 A:n puolelta.

x) Koko kahden poikkimuurin välillä oleva osa, 59a, 59b ja 59c (60b) ovat luultavasti kolmannen kehennysvaiheen jälkeen muodostaneet yhden segmenttikaksisella holvella laitetun käytävän, josta on alku pääty kolmannen vaiheen ampumakuoliin.

Piirros 7. Väliseinä komero B:n puolelta.

Komero 59 B.

Kahden poikkimuurin välissä olevassa kolmiossa kolkasta komerosta on B kerkimäinen. Sen aikoinaan ollut yhdistetty komeroon A:an, ja nämä kaksi komero muodosti silloin yhden suorakaiteenmuotoisen huoneen, joka oli kaistettu segmenttikaarisella holvella. Tähän alkuperäisen huoneen muurattiin myöhemmin 100 cm. paksuinen väliseinä, joka yllä jo on käsitelty. Suurtaivasti vasta tämän jälkeen purettiin huoneen holvi ja B-komeron kohdalla rakennettiin holven edestä tiilinen täytemuuri, joka ulkowi 5 cm. yllä olevan huoneen 60 itäseinän pinnasta.

Komeroon pääsee nykyään ainoastaan ylhäältä ikkunoita myöten. Miten tämä on päästy sen jälkeen kuin välimuri oli muurattu tähän sama tapaukseen, että holvi silloin vielä oli ehjänä, on vaikeata so-

Komuran polyjoisseinän kulmissa oleva muuraus on mahdollisesti myöhemmin päälletty, ja tuntuu kuitenkin ni-
tā, kuin olisi kahden poikkimuurin välinen osa, 59a,
59b ja 59c (60b) kolmannella vaiheella ollut porttikäy-
tävä, josta pääsi kolmannen vaiheen aumakauteihin.

noa mutta välimuurissa on mahdollisesti ylhäällä lännipuolella voinut olla aukko.

Komeron pituus etelästä pohjoiseen on 162 cm.; sen leveys idästä länteen on 157 cm.

länniseinä (piirros 5)

Komeron länniseinä on alkuperäisen huoneen länniseinän pohjoispuoli. Tämän seinän eteläpuoli, A-komeron länniseinä, on jo käsitelty yllä.

Seinän alaosassa on lattialta n. 45 cm:n korkeuteen ~~muurattu~~ harmaakiivimuurausta. Sen yllä on tiilimuurauksia, tiimityksessä on melkein ainoastaan juoksufilejä.

Seinän korkeus on väliseinän kohdalla, siis lounaismurkassa, 220 cm ja sen leveys 162 cm. korkeus pienenee kuitenkin pohjoiseen päin sillä komeron kaatona ollut holvi, on 150 cm huoneimurkasta laskeutui alaspäin, ja mainituissa murkassa on etäisyys lattialta holvan kiinnikkeeseen 143 cm. Tämän laskemisen johdosta voisi olettaa, että komerosta olisi jatkunut portaita alaspäin pohjoiseen, mutta tämä on mahdotonta sen tähden, että komeron pohjoisseinä on rakennettu sekä länni-että itäseinien mo. lemmingipuolisin liitoksint? Laskemisen syytä lienee sen tähden yllä olevat portaat (59c) jotka juuri tältä kohdalta laskeutuvat alaspäin.

Holvia on pieni osa säilynyt huoneimurkassa.

Seinän tiilimitat ovat:

$$26 \times ? \times 8 \text{ (useampia)}$$

$$26 \times ? \times 8,5$$

$$26,5 \times ? \times 8$$

$$26,5 \times ? \times 8,5 \text{ (useampia)}$$

$$27 \times ? \times 9$$

$$27,5 \times ? \times 8,5$$

$$27,5 \times ? \times 9$$

$$28 \times ? \times 8,5 \text{ (useampia)}$$

$$28 \times ? \times 9 \text{ (useampia)}$$

$$28,5 \times ? \times 9$$

$$29 \times ? \times 9$$

$$? \times 12 \times 8$$

$$? \times 12 \times 8,5$$

$$? \times 12,5 \times 8$$

$$? \times 13 \times 9$$

Polyjoissina. Koneen polyjoissina on 153 cm leveä ja 198 cm korkea. Sen yläreuna on segmenttikäärinmuotoinen, sillä reuna kantoi aluperäisen tiilikolven. Seinässä on alhaalla lattian kohdalla yksi harmaakivi ja ylhäällä 20 cm kolven alla on toinen, mutta muuten on koko seinä tiilimuurauksia. Yläreunan alusta on mahdollisesti myöhemmin paikattu.

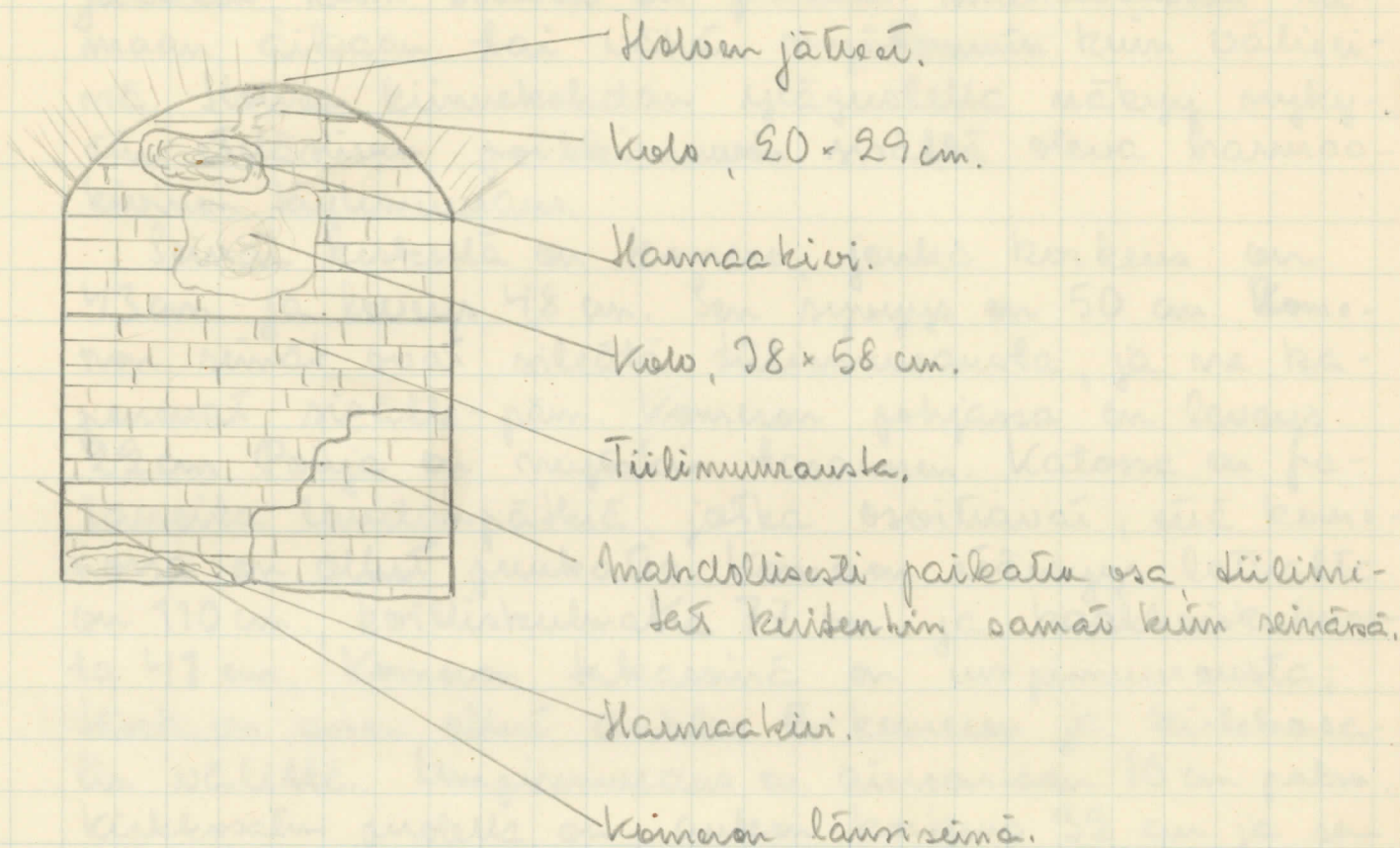
Yllä olevan harmaakiven alla on suurempi kolo, 38 cm korkea ja 58 cm leveä. Sen syvyys vaihtelee 15 cm:stä 43 cm:iin. Kolon polyja ja takaseinä, jotka ovat sekä tiili- että harmaakivimuurauksia, ovat aivan epätasaiset, eikä tällä kololla tuskinpa koskaan ole ollut koneenmuotoa.

Saman harmaakiven yläpuolella on pienempi kolo, jonka korkeus on 20 cm, leveys 29 cm, ja suunnilleen 20 cm:n p. Myöskin tässä kolossa on sekä harmaakivi- että tiilimuurauksia, ja seinät ovat täällä yhtä epätasaiset.

Seinän tiilimitat ovat:

26 x ? x 9	28 x ? x 9 (useampia).
26,5 x ? x 8,5	28 x ? x 9,5
27 x ? x 9	28,5 x 13 x 9
27,5 x ? x 9	28,5 x 13 x 9,5
28 x 13 x 8,5	? x 12 x 9
28 x 13 x 9	? x 12,5 x 8,5
28 x 13,5 x 9	? x 13 x 8,5
28 x ? x 8 (useampia)	? x 13,5 x 9
28 x ? x 8,5 (useampia)	

Piirros 8. B-kameroon pohjoisseinää.

Itäseinä.

B-kameroon itäseinä on alkuperäisen huoneen itäseinän pohjoisosa. Saman seinän eteläosa on yllä käsitelty A-kameroon itäseinänä. Näiden kahden seinäosan väliin on rakennettu yllä käsitelty väliseinä. Itäseinä jatkuu väliseinän alla, ja niiden välissä on avoima. Seinä korkeus on 172 cm, leveys 167 cm.

Seinässä on alimman, lattian kohdalla pari harmaata kiveä. Niiden yläpuolella on tiilimuurauksella ma holven entiseen kiinnikkeeseen saakka. Holven on säilynyt pieni osa koillisikulmasta. Kaaren edessä on rakennettu tiilimuri, joka ulkonee 57 cm. kameroon alla olevasta itämuurista, sekä 5 cm. yllä olevasta huoneen 60 itäseinästä. Tämä täytemuri on väliseinän kohdalla kahdeksan tiilivai-via paksu, mutta kameroon kohdalla on tästä muurista purettu iso osa alapuolelta, ja on vaikeata

minkälainen tämän muurin alasa on ollut. Kaikeissa tapauksissa muuri on muurattu vasta sen jälkeen, kuin holva on purettu mahdollisesti samaan aikaan tai vähän myöhemmin kuin väliseinä. Holvan kiinnelohdan yläpuolella näkyy nykyään iteläriksen pölkkinuurun sisältä oleva harmaa-kivinen täytemuuraus.

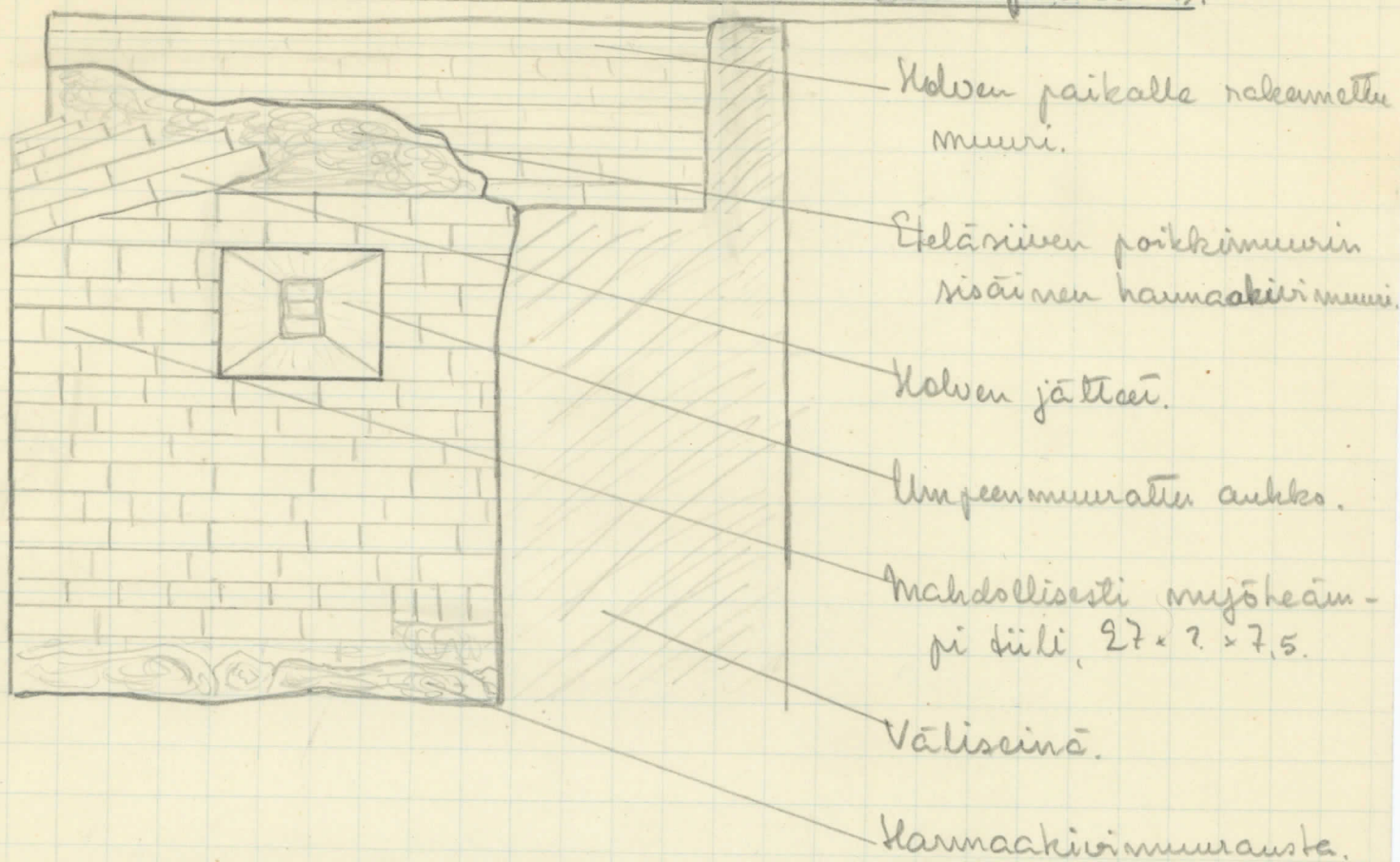
Seinän keskeltä on komero, jonka korkeus on 43 cm ja leveys 48 cm. Sen syvyys on 50 cm. Komeron seinät ovat sileätä tiilimuurausta, ja ne ka-penevat sisälle-päin. Komeron pohjassa on leveys 22 cm. Pohja on myöskin tasainen. Katossa on jal-laneita laudampätkiä, jotka osoittavat, että komo-rossa on ollut julkatio. Komeron etäisyys lattialta on 110 cm, koilliskulmaa 77 cm ja kaakkaiskulmaa 47 cm. Komeron takaseinä on umpimuurausta; tässä on ennen ollut aukko B-komeroon ja kirkkosali-n väliltä. Umpimuuraus on ainoastaan 10 cm paksu. Kirkkosalin puolella on aukon korkeus 32 cm ja sen leveys 20 cm.

Itäseinän tiilimittat ovat:

26,5	x	?	x	8,5
27	x	12	x	8
27	x	?	x	7,5
27	x	?	x	8
27	x	?	x	8,5
27	x	?	x	9
27,5	x	12,5	x	8,5
27,5	x	?	x	8
27,5	x	?	x	9,5

28	x	?	x	7
28	x	?	x	8
28	x	?	x	8,5
28	x	?	x	9,5
28,5	x	?	x	8
28,5	x	?	x	9
?	x	13,5	x	7
?	x	13,5	x	7,5

Piirros 9. B-kameroon itäseinä (vert piirros 3.).

Holvi

Kamerojen holvika on säilynyt, niin kuin yllä olevasta selviää, pienempi osa B-kameroon pohjaseinän kohdalla, sekä A-kameroon itäseinänsä, oviaukon yläpuolella. Holvi laskee pohjaispäin, luultavasti yllä olevien portaiden johdosta. - Holvi on ollut segmenttikäärinmuotoinen. Sen pituusmuoto oli pohjaisessa itälään.

Holven tiilimitat:

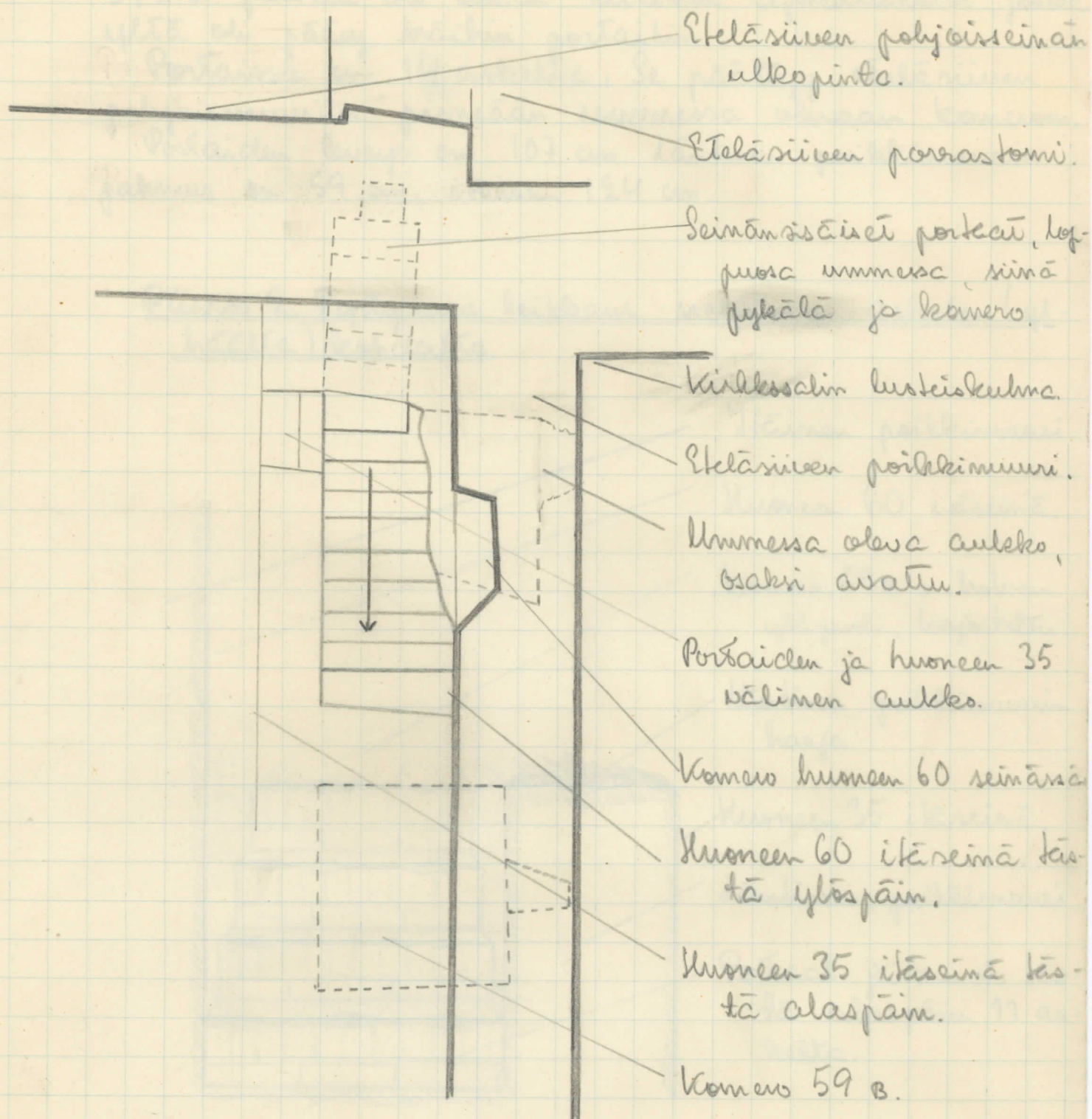
$26,5 \times 13 \times 8,5$
 $26,5 \times ? \times 8,5$
 $27 \times 12 \times 8,5$
 $27 \times 12 \times 9$
 $27 \times 12,5 \times 8$
 $27 \times 12,5 \times 8,5$
 $27 \times 13 \times 8$
 $27 \times 13 \times 8,5$

$27 \times ? \times 8,5$
 $27,5 \times 13 \times 8$
 $27,5 \times 13 \times 9$
 $27,5 \times ? \times 8,5$
 $28 \times 12,5 \times 9$
 $28 \times 13 \times 8$
 $28 \times 13 \times 9$
 $28 \times ? \times 9$

Portaat 59 c (60 B).

Carl Jacob Jacobson.
Kesäkuussa 1948.

Piirros 1. Pohjakaava.

Portaat 59c sijaitsevat eteläsiiven poikkimuurissa, kirkkosalin (huoneen 59) ja huoneiden 35/60 välissä. Poikkimuri on rakennettu kaksinkertaisena tiilimuurina huoneen 60 lattiafasalle. Tästä jatkuu ylempiäkin ainoastaan itäpuolinen poikkimuri.

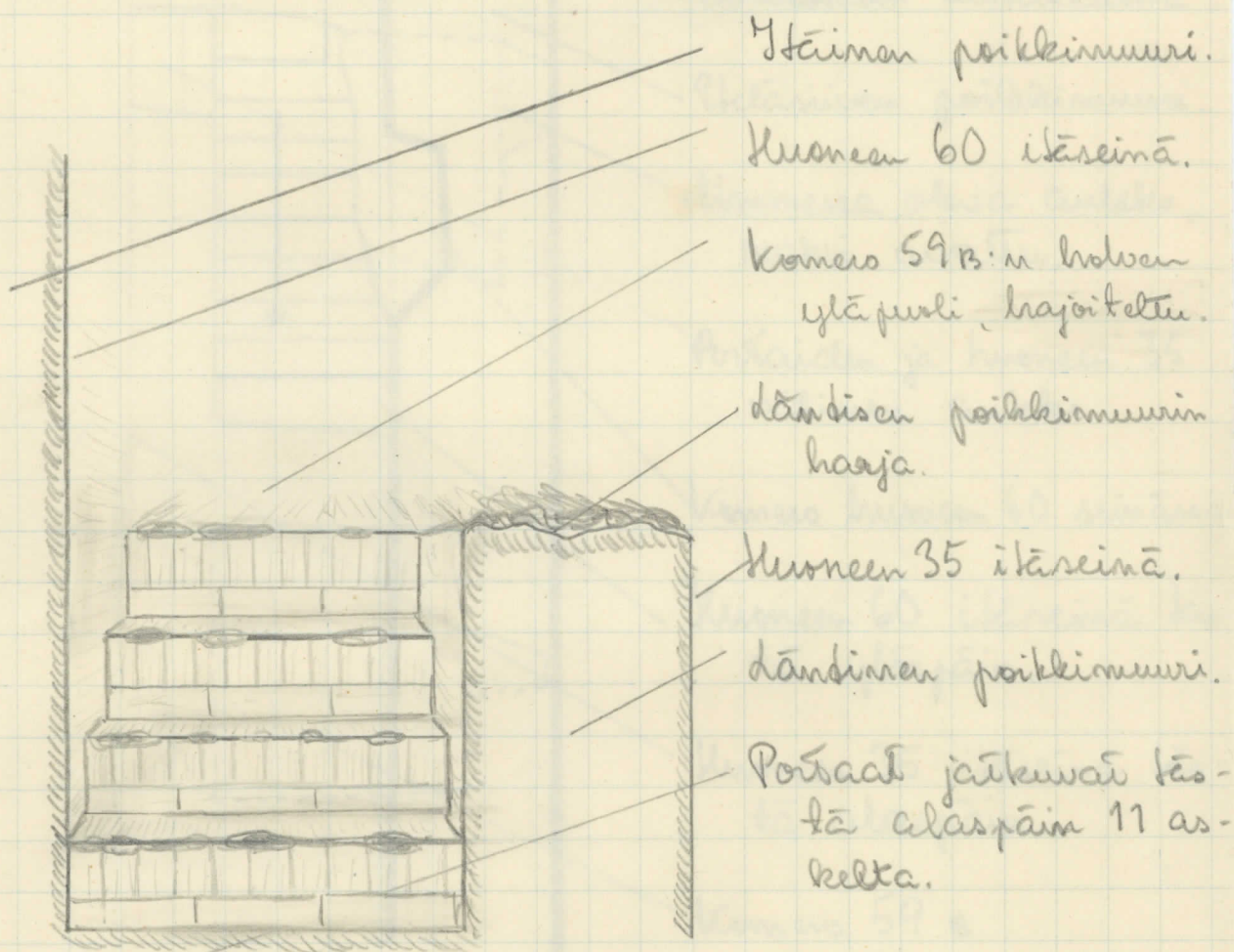
Portaat laskeutuvat alas pohjoiseen päin. Ne alkavat paikasta, josta sijaitsee kamero 59B:n pohjois-

seinän yllä. Tämän komeron sekä seuraavan komeron, 59 A:n päällä oli ennen tiilimien segmenttiholvi, jonka yltä oli pääsy lähiin portaihin.

Portaissa on 14 askelta. Se päättyy eteläsiiven pohjoismuuriin pimeään huoneeseen olevaan komeroon.

Portaiden leveys on 107 cm. läntisen poikkimuurin paksuus on 59 cm, itäisen 124 cm.

Piirros 2. Pystyvuora leikkaus neljännen askelen (ylhäältä) kohdalta.

Portaissa on 14 askelta, jotka kaikki ovat enemmän tai vähemmän risaisia. Askleet ovat suunnilleen 24 cm korkeat ja yhtä leveät. Kahdeksan ylimmän askelen pituus on 107 cm. Sitien kapenevat portaat, nimittäin seura kaksi 96 cm. pituisia askelta ja viimeiset neljä pohjoisseinän risällä ovat 83 cm. Askelissa on kaksi diilivaria. Toimen, ylimmän,

muodostavat juoksuportille asetetut tiilet kahdeksassa ylimmässä askelissa 10-17 alimpana 8 tiiltä vierekkäin. Niiden alla on kolme vaakasuoralle asetettua tiiltä kaikki juoksu ulospäin. Askeleiden reumat ovat kovasti risaisi. Muutamassa askelissa on palaneita laudapätkiä.

Portaiden askeleiden tiilimitat ovat:

$$27 \times 13,5 \times 8$$

$$27 \times 13,5 \times 9,5$$

$$27,5 \times 13,5 \times 8,5$$

$$28 \times 14 \times 9$$

$$28 \times 15 \times 8,5$$

$$28 \times 15 \times 9$$

$$28 \times 15 \times 9,5$$

$$29 \times 14 \times 8,5$$

$$31 \times 15 \times ?$$

$$31 \times ? \times 7,5$$

$$31 \times ? \times 8$$

$$31 \times ? \times 9$$

$$31,5 \times ? \times 8,5$$

$$32 \times ? \times 8$$

$$32 \times ? \times 8,5$$

$$33 \times ? \times 9$$

Mitat vasemmasta sarjasta ovat askeleiden ylemmästä tiilivauvasta, mitat oikeasta sarjasta ovat alemmasta vauvasta.

Portaiden länsiseinä.

Portaiden länsiseinä on kerkellä eteläsiipeä olevan kaksoinkertaisen poikkimuurin länsimuurin itäseinä. Tämä osa poikkimuurista päättyy huoneen 60 lattiatasolle, ja sen muurihaaja on ylimmän askelen kohdalla. Ylimpänä portaila siis ei ole seinää ollenkaan länsipuolella. Muurihaaja pysyy samalla korkeudella, ja sitä myöskin kuin portaat laskeutuvat alaspäin seinän korkeus nousee.

Kahdeksannen askelen kohdalta kymmenennen askelen kohdalle on tässä seinässä aukko, josta pääsee huoneeseen 35. Aukon leveys on 76 cm., ja seinän paksuus on tällä kohdalla 55 cm. Aukossa ei ole yläosaa, mutta on siinä luultavasti alkuperäisesti ollut.

16 cm. tämän aukon polyaiskulmaria menevät portaita seinään sisään, tai oikeastaan huoneen 35 koilliskulmaan rakennettuun pilariin. Portaiden leveys on siinä 83 cm, ja niiden yllä on segmentti-kaarinen holvi. Länniseinän yläreuna on täällä poikkimuurin harja 120 cm. alempana tämä seinänsäiset portaat kääritään seuraavaan.

Länniseinän tiilimitat:

$$26,5 \times 12,5 \times 8,5$$

$$27 \times 13 \times 9$$

$$27,5 \times 12,5 \times 8,5$$

$$27,5 \times 12,5 \times 9$$

$$27,5 \times 13 \times 8,5$$

$$27,5 \times 13 \times 9$$

$$28 \times 12 \times 9$$

$$28 \times 12,5 \times 8,5$$

$$28 \times 13 \times 8,5$$

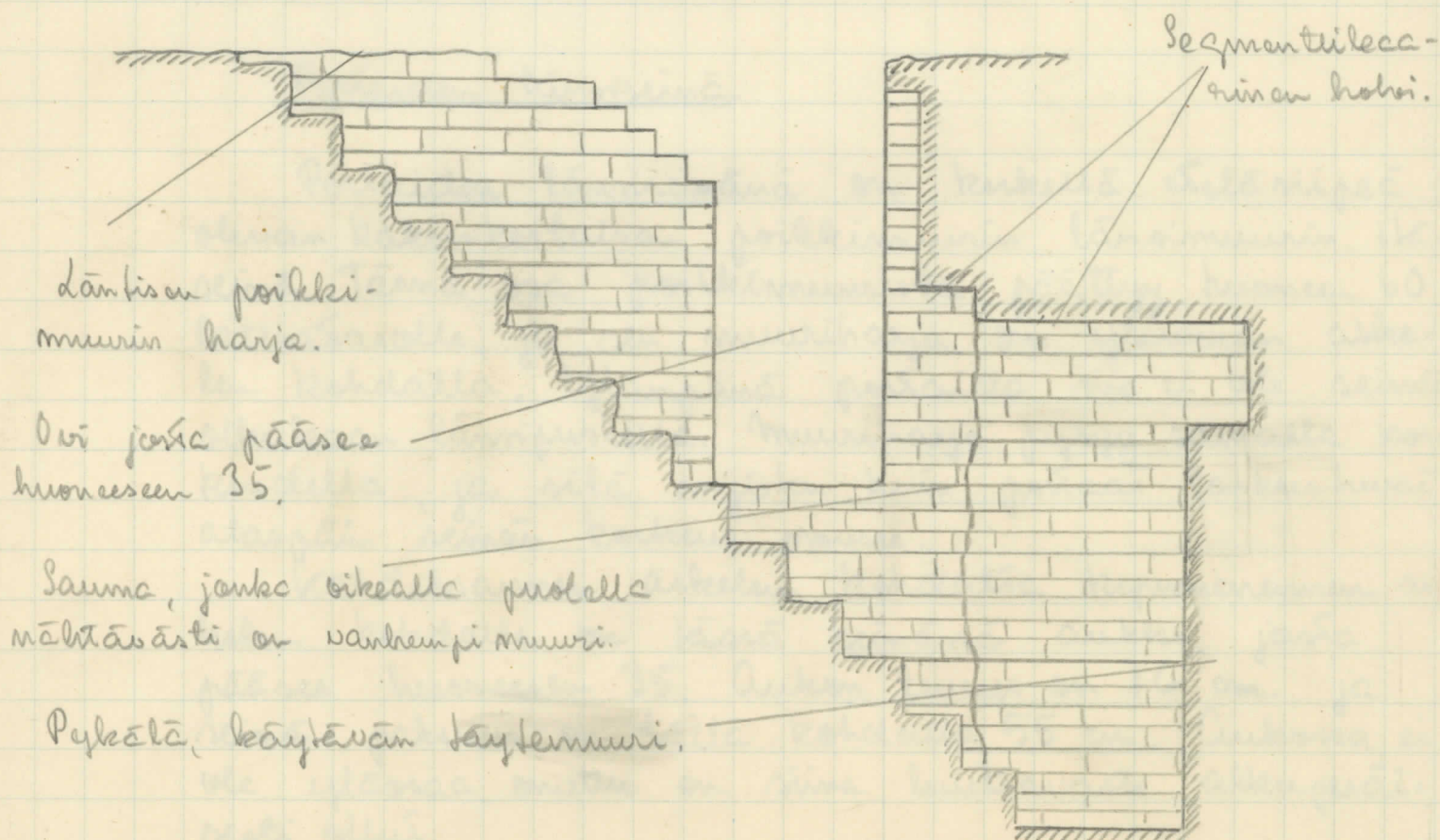
$$28 \times 13 \times 9$$

$$28,5 \times 13 \times 9$$

$$28,5 \times 13,5 \times 9$$

$$29 \times 13 \times 9,5$$

Piirros 3. Portaiden länniseinä.

Portaiden itäseinä ennen kumeroa.

Portaiden itäseinänä on keskellä etelänpäätä olevan kakrinkeittaisen poikkimuurin itämuurin länneseinä. Tämä osa poikkimuurista jatkuu tästä vielä ylöspäin, ja päättyy vasta etelänsien ullakkotasolla. Poikkimuurin leveys on tässä kohdassa 134 cm.

Viidennen askelen kohdalta kymmenennen askelen kohdalle on seinässä iso aukko, joka on ympäröimä. Aukko on portaiden puolella 221 cm korkea ja 148 cm leveä. Aukko levenee kirkkosalille päin, varsinkin eteläpuolella, ja sen leveys oli tällä puolella ennen ympäröimänsä 196 cm. Ympäröimänsä tapahtui kirkkosalin puolelta, ja portaiden puolella on muuri varsin huolehtimaton näköinen. Laastia on runsaasti saumojen ulkopuolella, ja kun liimityksessä on tiilen pää, alkaneet se monin paikoin seinästä. Aukon yläpuolella oli ennen vuonna 1941 laitemutta jaloa pohjois-etelään suuntaan pantut laudat. *)

Kun aukko panttiin uudestaan jätettiin sen pohjoisosalle pienempi aukko, joka myöskin myöhemmin joutui uudestaan tämän aukon pohjoispuolelta on nyt avattu. Aukon koko leveys on 80 cm ja sen korkeus 146 cm.

Aukon pohjoispuolelta jatkuu länkipäin ja 140 cm aukon seinän ja kirkkosalin (huoneen 59) länneseinän kulmasta on aukon seinän ja portaiden itäseinän kulma. Portaat menevät tästä kohdasta sisään pohjoisimuruiin. Seinänristäisen osan itäseinä käsitellään seuraavassa.

Varsinaisen seinän liimityksessä on ainvariaan juoksuuilejä. Aukon pohjoisessa seinässä, jossa myöskin on vanha liimitystä, on minikään ainoastaan juoksuuilejä.

Pienemmän aukon yläpuolella on kirkkosalin puolella segmenttikappi.

*) Aukon eteläseinässä on tiilimuuraus myöhäisemmältä ajalta.

Varmimaisen seinän tiilimitat ovat:

$$26 \times ? \times 8,5$$

$$26,5 \times ? \times 8,5$$

$$26,5 \times ? \times 9$$

$$27 \times ? \times 8$$

$$27,5 \times ? \times 8,5$$

$$27,5 \times ? \times 9$$

$$28 \times ? \times 8,5$$

$$28 \times ? \times 9$$

$$28,5 \times ? \times 8,5$$

$$28,5 \times ? \times 9$$

$$? \times 14,5 \times 8$$

Umpeenmuuratun aukon edellä seinän mitat ovat:

$$27,5 \times 13,5 \times 8$$

$$29 \times 14 \times 8$$

$$29 \times ? \times 8$$

$$29,5 \times ? \times 8$$

$$29,5 \times ? \times 9$$

$$30 \times ? \times 8,5$$

$$31 \times 14 \times 8,5$$

$$? \times 13,5 \times 9$$

Isomman aukon umpimuurauksen tiilimitat:

$$27,5 \times ? \times 8$$

$$28 \times 12,5 \times 8,5$$

$$28 \times ? \times 9,5$$

$$29,5 \times ? \times 8$$

$$30 \times ? \times 7,5$$

$$30 \times ? \times 8,5$$

$$30 \times ? \times 9$$

$$30,5 \times ? \times 8,5$$

$$? \times 13 \times 9$$

$$? \times 14 \times 9$$

$$? \times 14,5 \times 8,5$$

$$? \times 15 \times 8$$

Pienemmän aukon umpimuurauksen tiilimitat:

$$27 \times 12,5 \times 8,5$$

$$27,5 \times 13 \times 8$$

$$28 \times 13 \times 8,5$$

$$28 \times 13 \times 9$$

$$30 \times 14 \times 7$$

$$30 \times 15,5 \times 7$$

$$31 \times 15,5 \times 6,5$$

$$31 \times 16 \times 7$$

$$31,5 \times 16 \times 7$$

$$32 \times 16,5 \times 7$$

$$32 \times 17 \times 7$$

Aukon pohjoisseinässä ovat seuraavat tiilimitat:

$$26 \times ? \times 8,5$$

$$26,5 \times ? \times 9$$

$$27,5 \times 12,5 \times 9$$

$$27,5 \times 13 \times 9$$

$$28 \times 12,5 \times 8,5$$

$$28 \times 12,5 \times 9$$

$$28 \times 13 \times 8,5$$

$$28 \times 13 \times 9$$

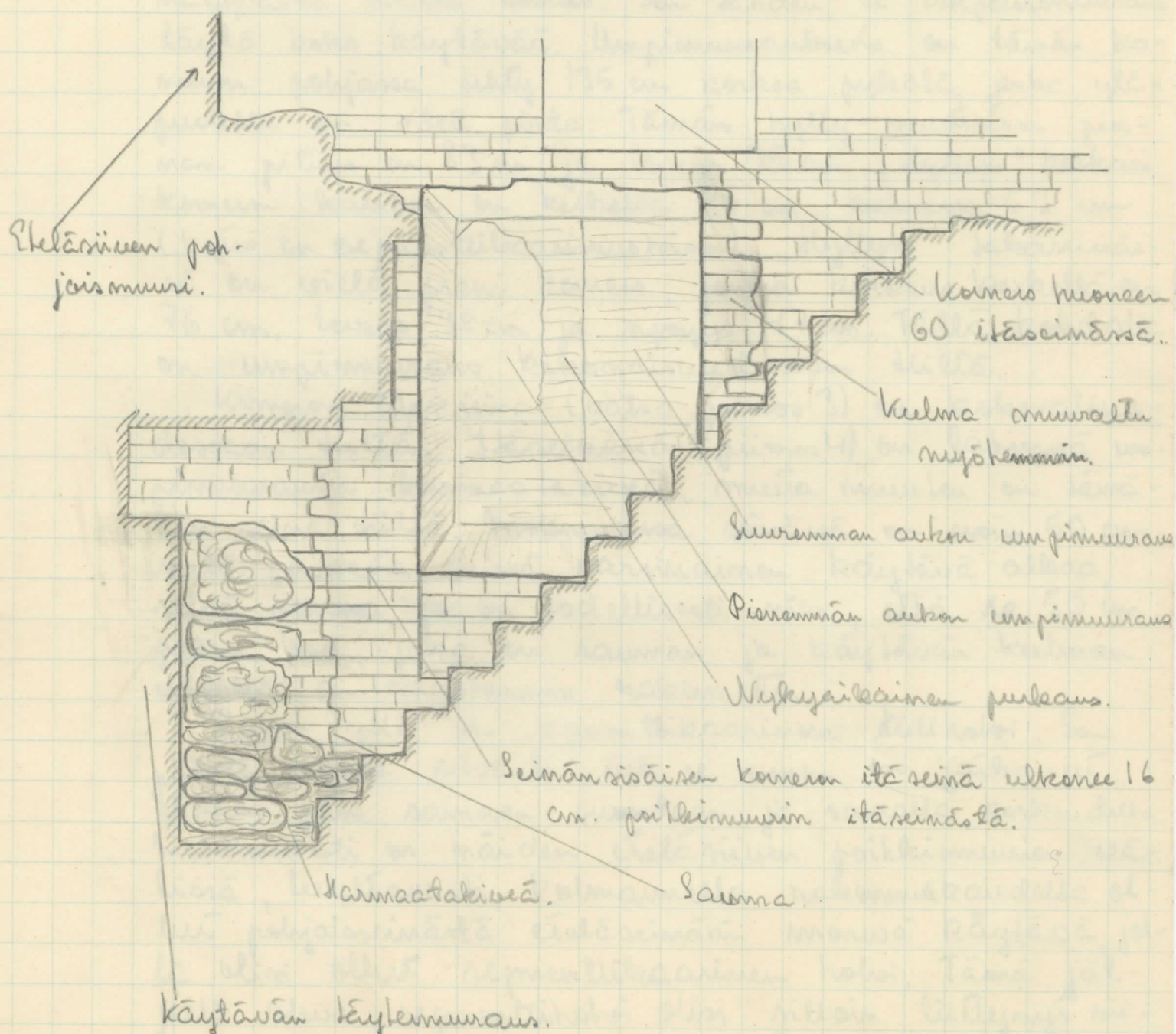
$$28 \times ? \times 9$$

$$28 \times ? \times 9,5$$

$$28,5 \times ? \times 9$$

$$? \times 12,5 \times 8$$

Piirros 4. Portaiden itäseinä.

Portaiden alin osa pohjoismuurin sisäpuolella.

Kymmenennen askelen jälkeen menevät portaat sisään eteläriiven pohjoismuuriin. Tämä on vielä meljä askelita ja sen jälkeen on tasainen pohja. 65 cm viimeisestä askelista alkaa harmaakivinen muuri, jolla komero on pantu unkeen. Muurissa on myöskin muutama tiili. Käytävän sivuseinät jatkuvat selvästi tämän muurin alle.

Kun porttikäytävä pantiin unkeen tehtiin sen myllynäkypästä osasta komero. Sen tähden ei unkeenmuuraus täytä koko käytävää. Unkimuuraus on tämän komeron pohjassa tehty 135 cm korkea pykälä, jonka yläpuolelle on riikää pinta. Tämän hylly-muotoisen pinnan pituus on 83 cm ja leveys 35 cm. "Hyllyn" korkeus komeron kattoon on keskeltä 76 cm, kulmissa 53 cm (katto on segmenttikaarimuotoinen). "Hyllyn" takaseinässä on vielä pieni komero, jonka korkeus keskeltä on 76 cm, leveys 38 cm ja syvyys 47 cm. Tällä kohdalla on unkimuuraus kokonaisuudessaan tiiltä.

Komeron länsiseinä (katso piirros 3) on kokonaisuudessaan tiiltä. Itäseinässä (piirros 4) on lähinnä unkimuurausta harmaakiveä, muuta muuten on tämäkin seinä tiiltä. Molemmassa seinässä on noin 50 cm siitä paikasta, missä parvekkeen käytävä alkaa, selvä sauma, ja on todellisesti niin, että se 50 cm:n paksu osa, joka on sauman ja käytävän keuhman välillä on myöhemmin rakennettu.

Aukon yllä on segmenttikaarinen tiiliholvi. Sen päästä näkee selvästi, että se ennen on jatkunut etelään päin samaan suuntaan ja samalla korkeudella. Mahdollisesti on näiden eteläriiven poikkimuurien välissä, huoltavasti kelmamella rakennuskaudella ollut pohjoisseinältä eteläseinään menevä käytävä, jolla olisi ollut segmenttikaarinen holvi. Tämä jäljellä oleva segmenttiholvi olisi silloin liittyneenä siihen holviin jätkeihin, mitkä ovat säilyneet komeroissa 59 A ja B. Portaat olisivat olleet siinä tapauksessa

neljänneltä rakennuskaudelta jolloin ulkoiset
tehtävät korkeammiksi, ja jolloin ammunakäytävät
jouduivat korkeammalle tasolle. B-komeron poh-
jaisseinä on vissin rakennettu molemmiin puoliin
liikkeen sekä itä- että länsiseinään mutta ainakin
muutamasta paikasta näytää siltä, kuin olisi
mainittu kulmamuuraus myöhemmältä ajalta.

Kim alkuperäinen holvi sekä sen yltä oleva muuri
on purettu, on sisäistä seinäpintaa vastaan ra-
kennettu 50 cm. paksu seinämuri. Käytävän
seinissä näkee selvästi vanhan ja uuden muurien
välisen sauman (katso yllä). Tämän seinämuu-
rurin etelänpäin kääntyvässä pinnassa on käytä-
vän yllä komero jonka leveys on 83 cm, korkeus
91 cm. ja syvyys 16 cm. Komero päättyy alla 30
cm. paksuiseen segmenttikaaren, joka on aivan
entisen holvin yläpuolella.

Seinien tiilimitat, saumojen sisäpuolella, holvi:

$26,5 \times ? \times 9$
 $27 \times ? \times 8,5$
 $27 \times ? \times 9$
 $27,5 \times ? \times 8,5$
 $27,5 \times ? \times 9$
 $28 \times ? \times 8,5$

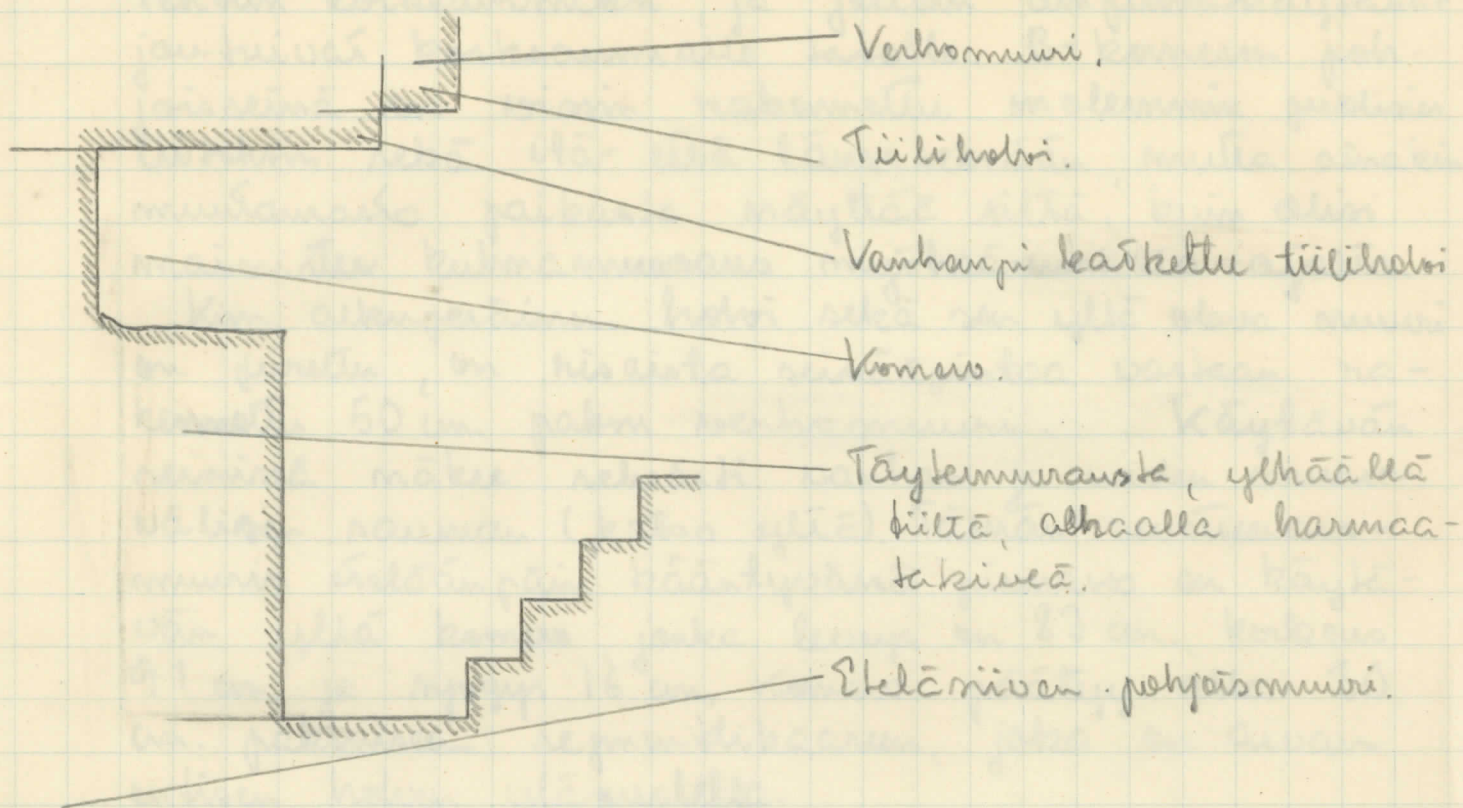
$28 \times ? \times 9$
 $28,5 \times ? \times 9$
 $? \times 12 \times 8,5$
 $? \times 12,5 \times 8$
 $? \times 12,5 \times 9$
 $? \times 13 \times 8,5$

Seinien tiilimitat, saumojen ulkopuolella:

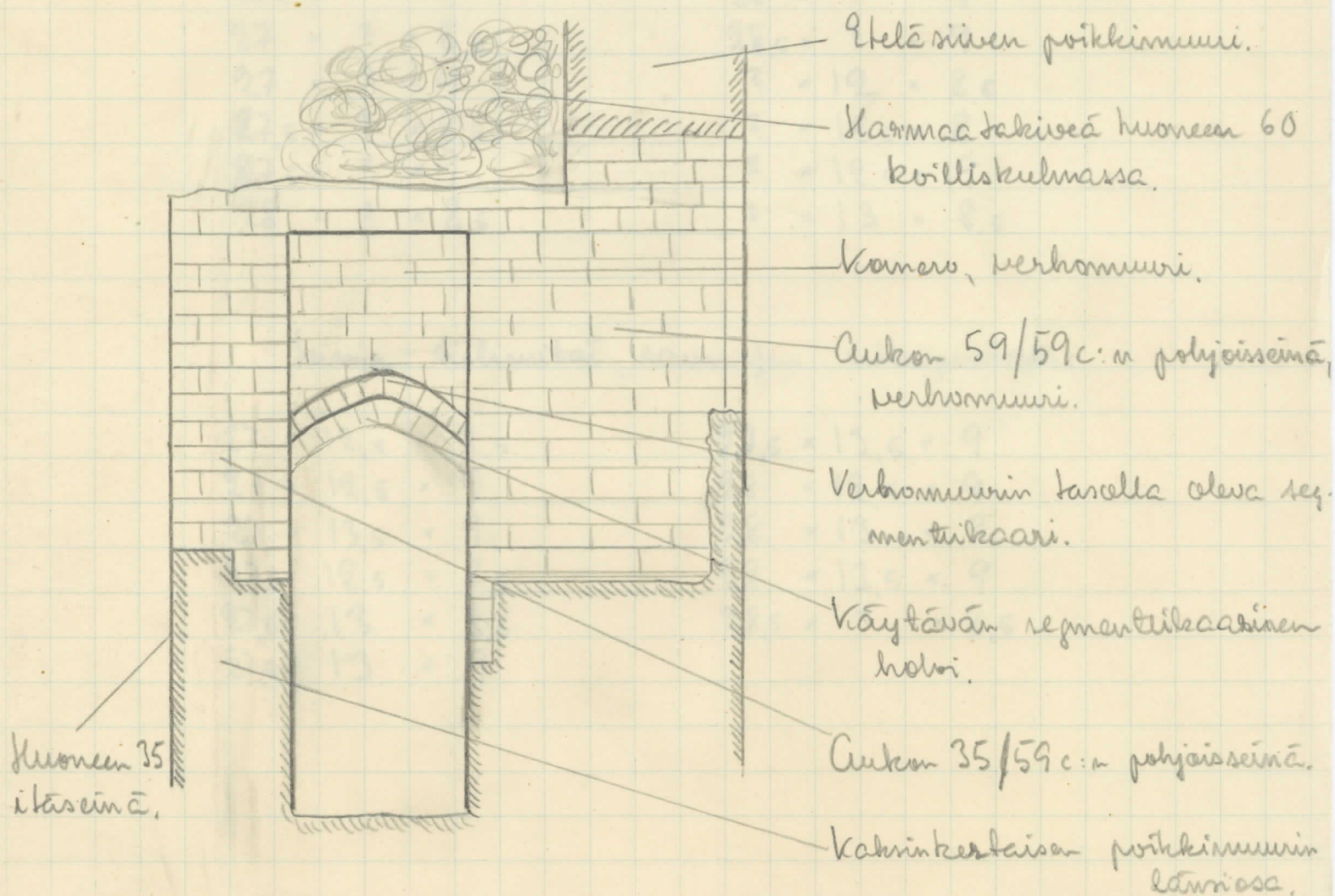
$27 \times 12,5 \times 8,5$
 $27 \times 12,5 \times 9$
 $27 \times 13,5 \times 9$
 $27,5 \times 12,5 \times 8,5$
 $27,5 \times 13 \times 8,5$
 $27,5 \times 13 \times 9$

$27,5 \times 13,5 \times 9$
 $28 \times 12,5 \times 9$
 $28 \times 13 \times 9$
 $28 \times 13,5 \times 9$
 $28,5 \times ? \times 8,5$

Piirros 5. Seinänsisäimen käytävä leikkaus keskeltä.

Piirros 6. Käytävään vievä aukko.

Huoneiden 59 ja 60 välisessä muurissa olevat komerot ja
portaat 59 a, 59 b ja 59 c (60 b).

I.

C. J. Gardberg 1952.

Ritarisalin itäpuolella oleva muuri on 250-300 cm paksu. Ritarisalin lattian tasolla on tässä muurissa 95-115 cm leveä pitkä käytävä, huone 42 (piirroksat 2 ja 4). Tämän käytävän yläpuolella jatkuu muuri yhtä paksuisena vielä neljä metriä (piirroksat 2 ja 4). Tässä käytävän yläpuolella olevassa osassa muuria on kaksi komeroa, 59 a ja 59 b (piirroksat 1, 2, 3 ja 4) sekä portaat 59 c (60 b) (piirroksat 1 ja 4). Nämä komerot ja portaat rajoittavat ritarisalin itäseinän ylimmän osan itäpuolella (piirros 2). Ritarisalin päällä on tuleva kahvila (huone 60). Korkea lattiataso kahvilassa on suunnilleen 160 cm korkeana kuin samassa kerroksessa ~~muura~~ väliseinän itäpuolella olevan kirkkosalin lattia, on komeroitten ja portaiden itäpuolella kirkkosali eikä itäisaulan ylämpi osa, joka muuten on samassa kerroksessa kuin ritarisali (piirros 2). Komeron 59 a:n itäseinässä on oviaukko, josta pääsee kirkkosaliin. Kaikesta päätään oli lattiatarso keskiajalla sama sekä komerossa että nykyisessä kirkkosalissa, joka silloin oli ampuhuhtina. Ritarisalista ei ole päästy komeroihin, ei myöskään tulevaa kahvilasta.

Piirros 1. Pohja ennen muuttamista Kaava 1:50.

Umpenmuuratun osa.

Etelärivien polyisimuri.

Oviaukko, josta on päästy
ritarisalin holvien päälle.

Kuone 35, itäseinän ylin
osa. Ylimpänä kuone 60.
(Kuone 35 = ritarisali).

Portaat 59 c (60 b).

Komero 59 b.

Komerojen tiilistä ja har-
maaleivistä rakennettu vä-
liseinä, joka purettiin vuo-
na 1952. Väliseinä oli ontto
sisältä.

Komero 59 a

Etelärivien etelämuri.

Eteläisen porras-
torni.

Aukko, josta nyt on jää-
nyt hissikeihin laake.

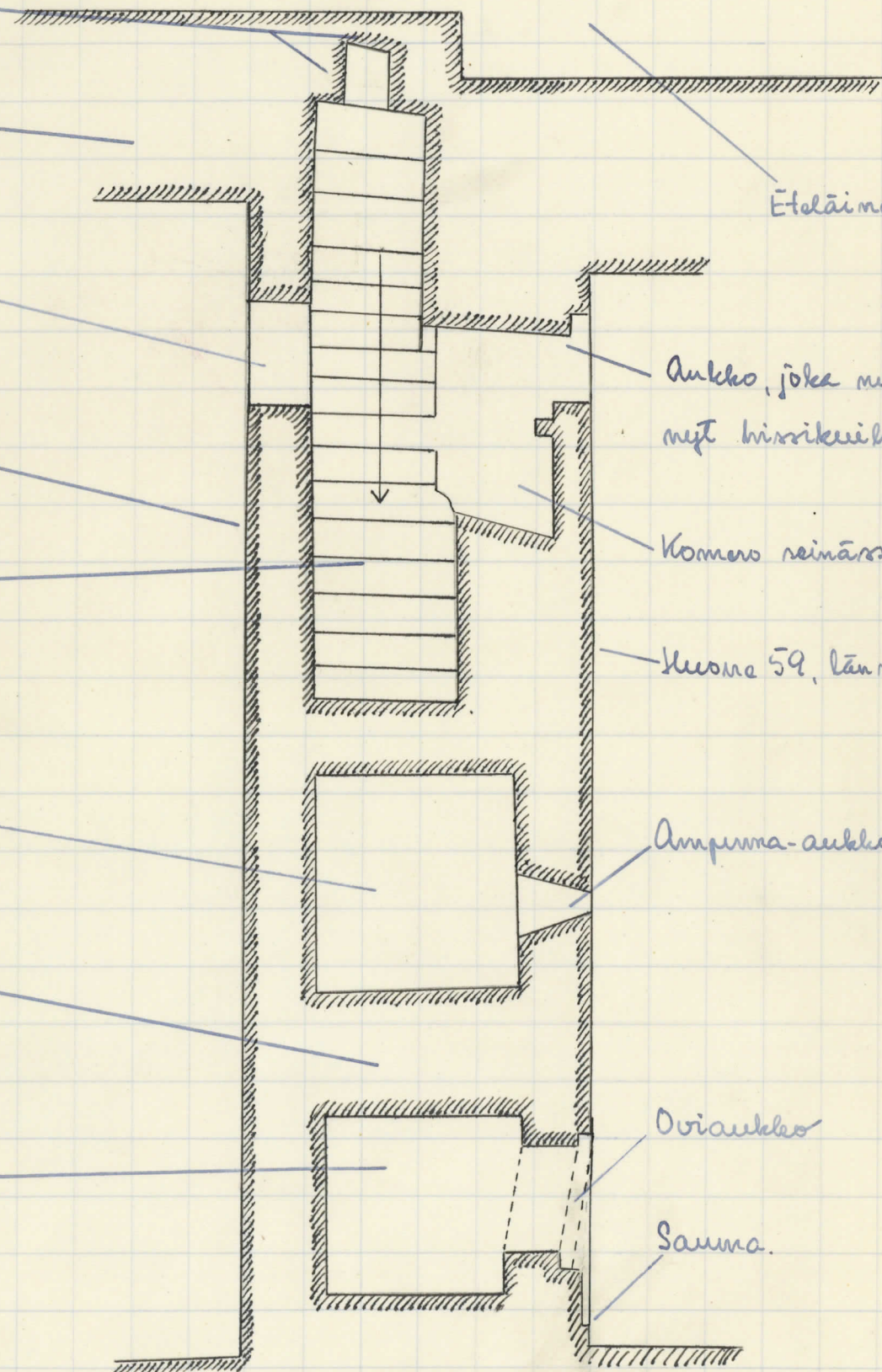
Komero seinässä.

Kuone 59, länsiseinä.

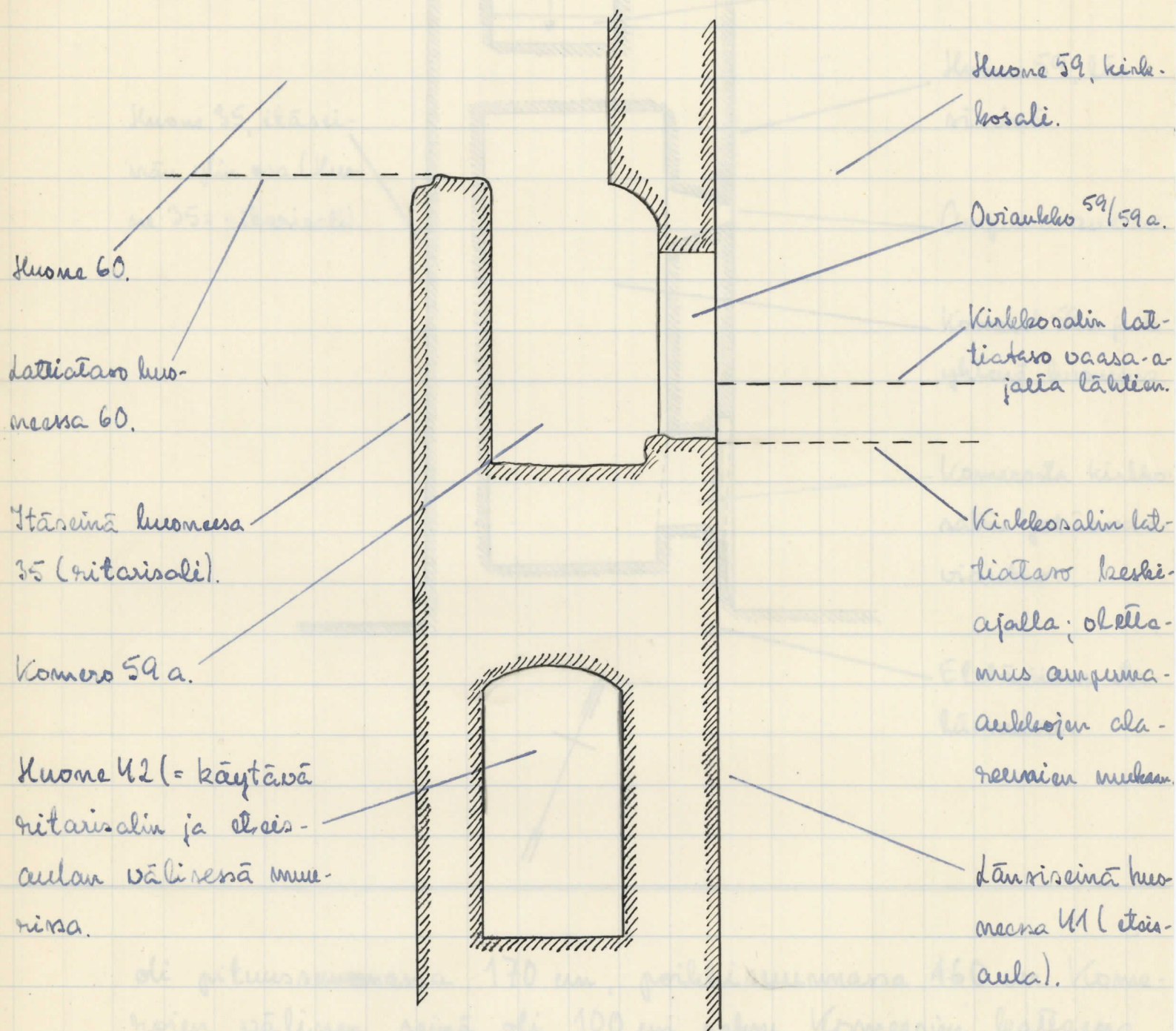
Ampuma-aukko.

Oviaukko

Sauna.

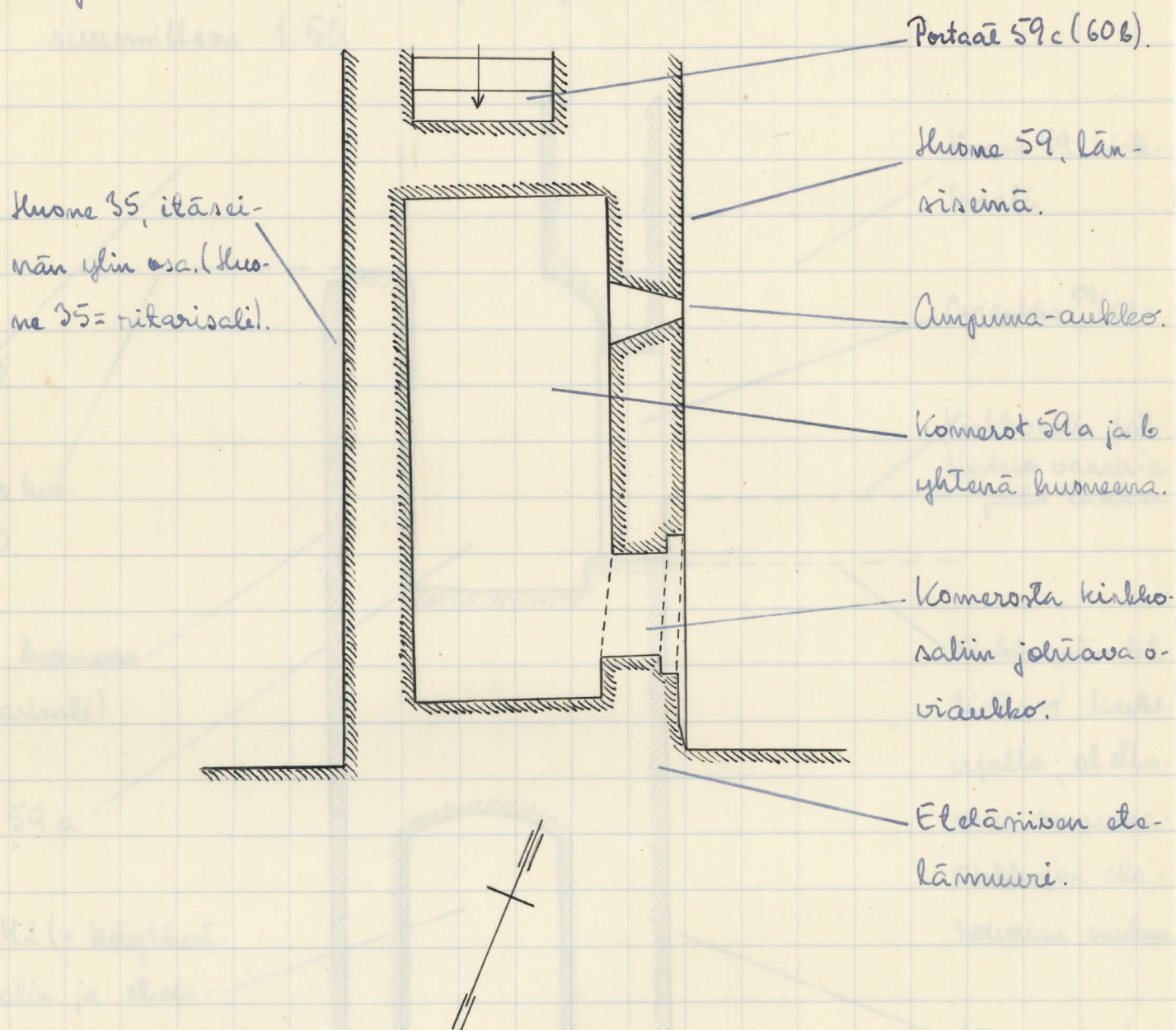

Piirros 2. Pystysuora leikkaus komerosta 59a, joka suurin piirtein osoittaa komerojen sijainti poikkimuurissa. Kaava suunnilleen 1:50.

Komerot 59a ja 59b, kuvaus. Kun koryaustyöt aloitettiin näissä komeroissa oli a-komeron mitat muurin pituussuunnassa 140 cm, poikkisuunnassa 140-155 cm. B-komeron mitat

Piirros 3. Komerot 59a ja 59b sen jälkeen kun väliseinä oli purettu. Kaava 1:50.

oli pituussuunnassa 170 cm, poikisuunnassa 160 cm. Komeroiden välinen seinä oli 100 cm paksu. Komeroiden katsema oli ollut tyynyrikholvi, jonka toinen puoli oli säilynyt A-komeron itäseinän yläpuolella (piirros 4). B-komeron pohjoisseinän yläpuolella oli säilynyt osa koloista, joka tänä kohtana on laskenut alas päin aivan kuin olisi tästä kohdasta johtanut portaita alas päin (piirros 4).

Tutkimuksissa todettiin, että komerojen välisinä oli muita seiniä muorangi, ja että komerot 59a ja 59b aluperin olivat muodostaneet yhden ainoan soikean pienen huoneen (piirros 3). Välisinä ei ollut ritessä sivuseinien kanssa, vaan näiden tiililimitys jätkui muorana ja ohjainä toisesta komerosta toiseen. Tästä myötä purettiin välisinä. Seinän alassa oli metriin korkeuteen suurinmäärin osaksi harmaatakiveä. Tämän harmaakivimuurauksen yläpuolella oli tiilimuurausta (piirros 5). Tämä tiilikivi oli muurattu siten, että kummallakin puolella oli 30 cm paksu tiilikuori seinän pintana. Näiden tiilikuorien väliin muodostui 40 cm leveä väli, jossa oli harmaatakiveä täyttämä; osaksi oli tämä väli tyhjänä. Muuraus oli monin paikoin erittäin huolimattomasti tehty, ja laastia oli runsaasti saumojen ulkopuolella. 135 cm:n korkeudelta ylöspäin oli välisinä jo ennestään purettu paitri työmypiholven jätteen alta, missä komero a:n puolella oleva tiilikuori oli säilynyt (piirros 5).

Välisinänsä oli monta erilaista tiililajia. Tiilimitat olivat seuraavat (tiilimitat nro 1):

$26,5 \times 12 \times 8$	$30 \times 14,5 \times 9$	$? \times 12,5 \times 8$
$26,5 \times ? \times 8,5$	$31 \times 14 \times 9$	$? \times 12,5 \times 9$
$27 \times 12,5 \times 9$	$31 \times ? \times 8$	$? \times 13 \times 8,5$
$27,5 \times ? \times 8,5$	$31 \times ? \times 8,5$	$? \times 13 \times 9$
$28,5 \times 13 \times 8$	$31 \times ? \times 9$	$? \times 13 \times 9$
$29,5 \times 15,5 \times 9$		

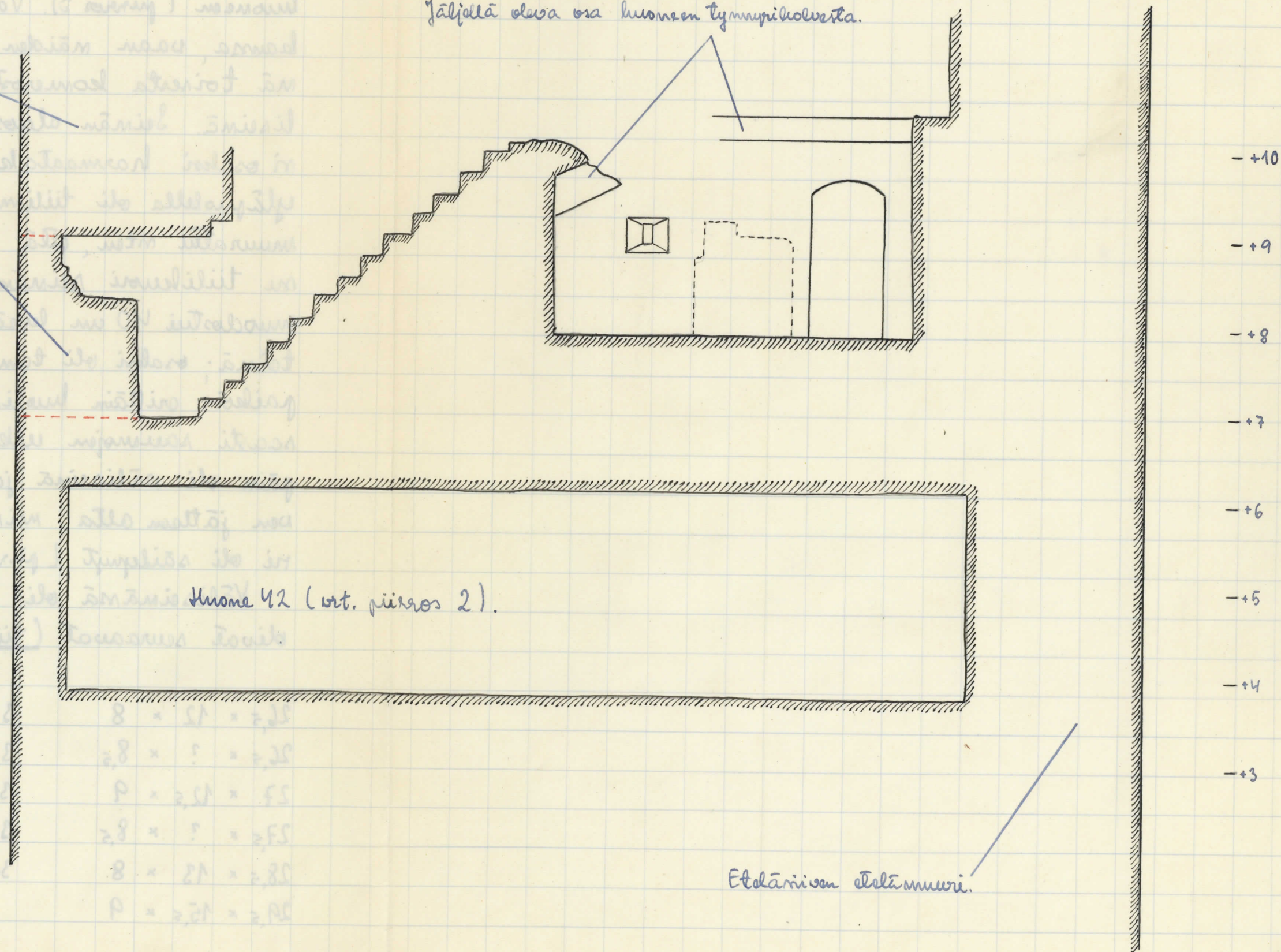
? $\times 13,5 \times 9$ mittoissa tiilensä on päässä x-merkki

Piirros 4. Pystysuora leikkaus muurin pituussuunnassa komeroista ja portaista. Vuoteen 1952 jäljellä oleva osa komerojen väliseinästä piirretty piste-riivalla. Kaava 1:50.

Eteläriiven polyoisimuri.

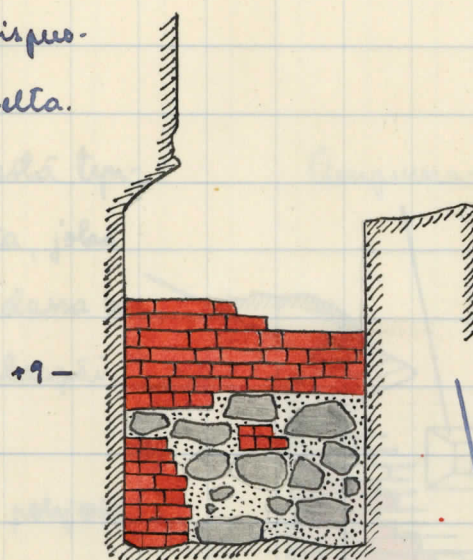
Umpenmuurattu oviaukko, josta on päästy käytävästä ulkona o-
levalle puusillalle. Eteläinen por-
rastomi on rakennettu tämän um-
penmuuratun oviaukon eteen.

Jäljellä oleva osa huoneen tynnyrikolvesta.

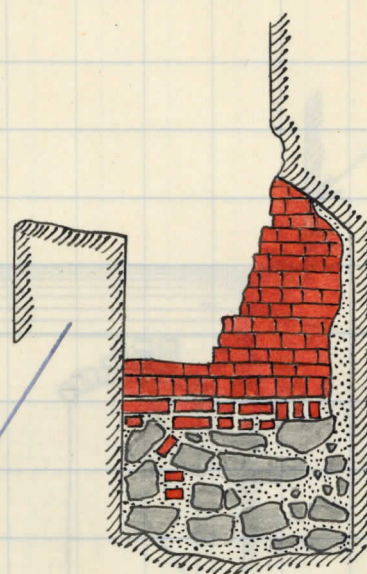

Piirros 5. Purettu väliseinä. Kaava 1:50.

a) pohjoispuolelta.

b) eteläpuolelta.

Komerojen ja ritari-
salin välinen muuri.

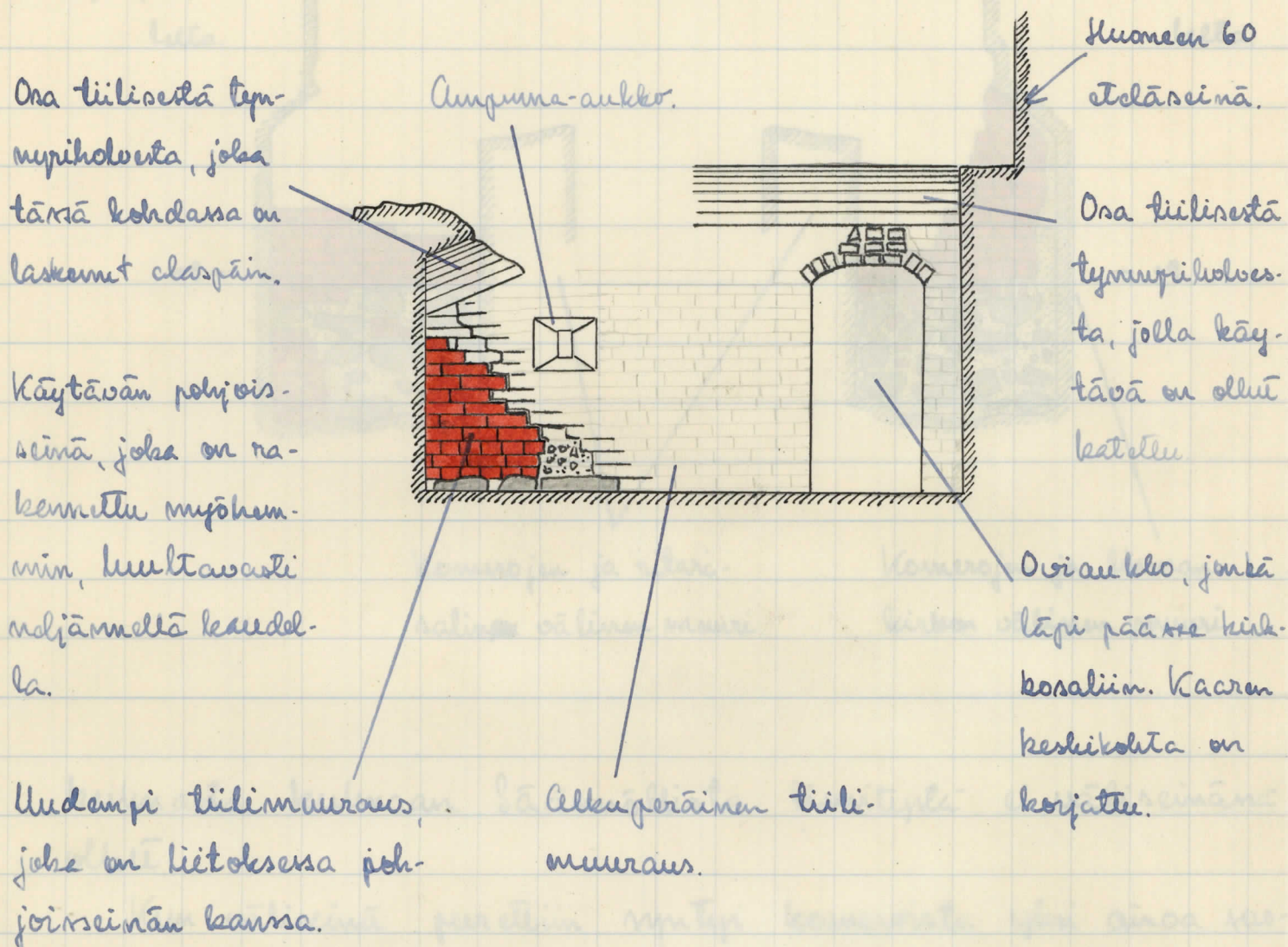
Komerojen ja kirkon-
salin välinen muuri.

kuulmasta kuumaan. Säännöllistä liivitystä ei väliseinässä ollut.

Kun väliseinä purettiin syntyi komerosta yksi ainoa suorasäilytysmuotoinen ~~huone~~ huone (piirros 3). Tämän pienen huoneen pituus oli 405 cm ja sen leveys 155 cm paitsi eteläpäässä oviaukon eteläpuolella, missä leveys oli 140 cm.

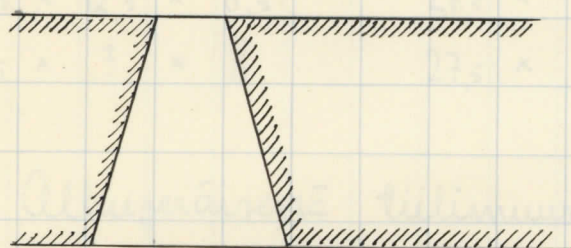
~~Pohjois-~~^{Ylä-}seinä. Seinä on rakennettu tiilistä; ainoastaan pohjoispäässä on alimpina lattian tasolla muutamia harmaita kiviä (piirros 6). Seinän eteläpäässä on oviaukko, josta pääsee kirkkosaliin. Seinän pohjoispuolellisella on pieni ampuma-aukko joka kapenee ulospäin (kirkkosaliin päin) (piirros 6). Muurin paksuus on 60 cm.

Piirros 6. Komarojen itäseinä sen jälkeen kun väliseinä oli purettu. Kaava 1:50. (Vrt piirros 4).

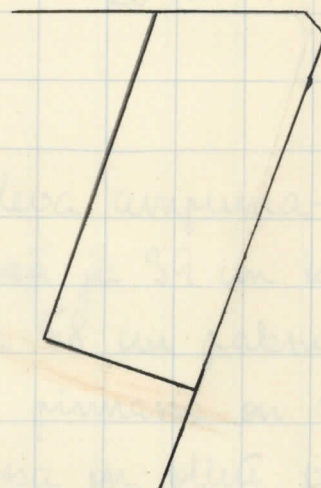

Oviaukon pohjoispuolella on alkuperäistä tiilimuurausta, alkuperäiseen osaan sisältyy myöskin annuma-aukko (piirros 6). Tiilimuuraus on huolellisesti tehty, saumat ovat tasoitettut niin että laasti on näkyvä seinäpinnan tasossa. Siinitys on epämääräinen. Tiilimitat ovat seuraavat (tiilimitat nro 2):

Piirros 7. Itäseinässä olevan ampuma-aukon pohja, sekä yhden kulmatiilen ääriviivat:

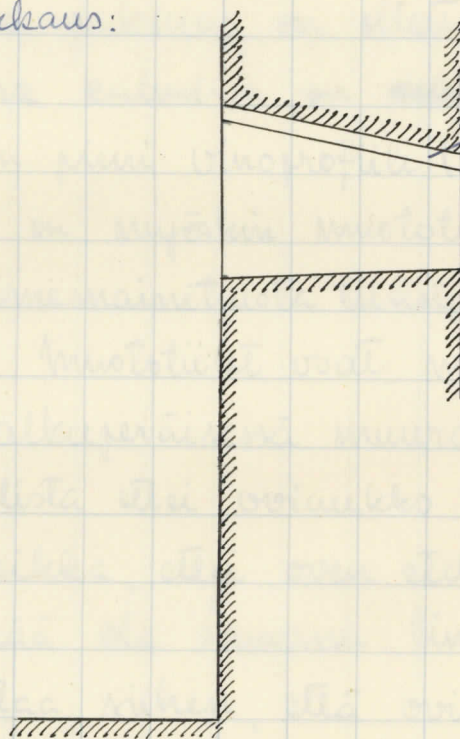

1:20

1:5

Pystysuora leikkaus:

Veistetty puukatto

Kirkkosalin puoli

$$26,5 \times 12,5 \times 8,5$$

$$26,5 \times ? \times 8,5$$

$$27 \times 12,5 \times 8$$

$$27 \times ? \times 8,5$$

$$27,5 \times 12,5 \times 8,5$$

$$27,5 \times ? \times 8$$

$$27,5 \times ? \times 8,5$$

$$27,5 \times ? \times 8,5$$

$$27,5 \times ? \times 8,5$$

$$27,5 \times ? \times 8,5$$

$$27,5 \times ? \times 9$$

$$27,5 \times ? \times 9$$

$$27,5 \times ? \times 9,5$$

$$28 \times ? \times 8,5$$

$$28 \times ? \times 9$$

$$28 \times ? \times 9$$

$$28 \times ? \times 9$$

Alkuperäisessä tiilimuurauksessa oleva aumuna-aukko on seinäpinnan kohdalla 49 cm leveä ja 39 cm korkea (piirros 7). Muuri on tässä kohdassa 58 cm paksu. Aukko laajenee ulospäin, ja kirkkosaliseinän pinnassa on sen korkeus 30 cm ja sen leveys 18 cm. Aukossa on ollut vaistetty puukatto, jonka paksuus on ollut 2,5 cm. Aukon kirkkosalin puolella olevissa kulmissa on ~~muototiliä~~ valittuja muototiliä, joissa on pieni vinoprofiili (piirros 7). Komeron puoleisissa kulmissa on myöskin muototiliä, mutta niissä ei ole vinoprofiilia. Viimemainituista tiilistä ovat kuusi valitut ja kaksi hakatut. Muototilet ovat muuten samaa laatua kuin muut tiilet alkuperäisessä muurauksessa.

On mahdollista että oviaukko ole alkuperäinen seinässä. Varsinkin se seikka, että oven eteläpuolella ja oven eteläpuolella oleva osa seinää ole samassa linjassa kuin muu seinä (piirros 3), viittaa siihen, että oviaukko olisi tehty seinään vasta myöhemmin.

Muurin paksuus on oven kohdalla 57 cm. Oven korkeus on piden kohdalla 151 cm, keskellä 168 cm. Oven leveys on 84 cm. Oven pohjassa on sekä tiili- että hamaakivimuurauksia. Oviaukko on katettu tiilisellä segmenttiseardella. Kaaren keskiosa on poissa, ja se on korjattu vaakasuorassa olevilla

tiilillä. Kirkkosalin puolella on pykälä oven ympärillä; pykälä on 14 cm leveä ja 13 cm syvä. Oven etäpuolella oleva muuri poikkeaa seinäpinnasta 10 cm.

Oviaukon kummassakin pidassa on samanlaista tiiliainesta. Tämä tiiliaines on myöskin samanlainen kuin seinän alkeperäisessä osassa. Oviaukon pohjoispidin ja alkeperäisen tiili-muurauksen välillä ei myöskään ole havaittavissa minkäänlaista rajaa. Oviaukon epäsäännöllisyys ehkä viittaa siihen, että tässä kohdassa on tapahtunut muutoksia jo silloin kun tämä komero eli käytävä rakennettiin.

Pidissä olevien tiilien mitat ovat seuraavat (tiiliinitat nro 3):

$27 \times 12 \times 9$	$27 \times 13 \times 9$	$27,5 \times 13 \times 9,5$
$27 \times 12,5 \times 8$	$27,5 \times 12,5 \times 8,5$	$28 \times 12 \times 8,5$
$27 \times 12,5 \times 8,5$	$27,5 \times 13 \times 9$	$28 \times 12,5 \times 8,5$
$27 \times 12,5 \times 9$	$27,5 \times 13 \times 9$	$28 \times 12,5 \times 9$
$27 \times 12,5 \times 9$	$27,5 \times 13 \times 9$	$28 \times 13 \times 8,5$

Oviaukon segmenttiikaareissa olivat alkeperäisten tiilien mitat seuraavat (tiiliinitat nro 4):

$26 \times 12 \times 8,5$	$? \times 12,5 \times 8,5$	$? \times 12,5 \times 9,5$
$26,5 \times 12,5 \times 9$	$? \times 12,5 \times 8,5$	$? \times 13 \times 8,5$
$27,5 \times 12,5 \times 8,5$	$? \times 12,5 \times 9$	$? \times 13 \times 8,5$
$27,5 \times ? \times 9$	$? \times 12,5 \times 9$	$? \times 13 \times 9$
$? \times 12 \times 8,5$	$? \times 12,5 \times 9$	$? \times 13 \times 9$
$? \times 12,5 \times 8,5$	$? \times 12,5 \times 9$	$? \times 13 \times 9$

Oviaukon kynnyks on muurattu tiilistä, mutta komeron

puolella on sitä paitsi iso kynnyksen tasolta 7 cm ylösmouseva harmaaakivi.

Itäseinän pohjoispää on varsinakin alumpana korjattu myöhemmin (piirros 6). Tämä on tapahtunut silloin kuin komeron nykyinen ~~seinä~~ pohjoisseinä muurattiin; pohjoisseinän yläpuolella oleva viistoon alaspäin menävä holvi osittain, jota tästä alun perin on ollut portaat, jotka ovat johtaneet alaspäin (piirroksat 4 ja 6). Kun nämä täytettiin ja komeron ~~seinä~~ pohjoisseinä muurattiin, muurattiin myöskin osa ~~sestä~~ itäseinän pohjoispäästä. Tämä selittää myöskin miksi komeron koilliskulma osittain on muurattu molenmuuripolisin liitoksien.

Tiilien mitat korjatuissa osissa ovat samat kuin seinän muissa osissa. Itä tämä osa on korjattu näkee kuitenkin selvästi liimityksestä ja saumoista. Kun komerosta alas vievät portaat on purettu on niiden seinistä huolellisesti saatu tiiliä, joita on käytetty korjaukseen. Tiilien mitat ovat seuraavat (tiilimitat nro 5):

$$27,5 \times ? \times 8,5$$

$$27,5 \times ? \times 8,5$$

$$27,5 \times ? \times 8,5$$

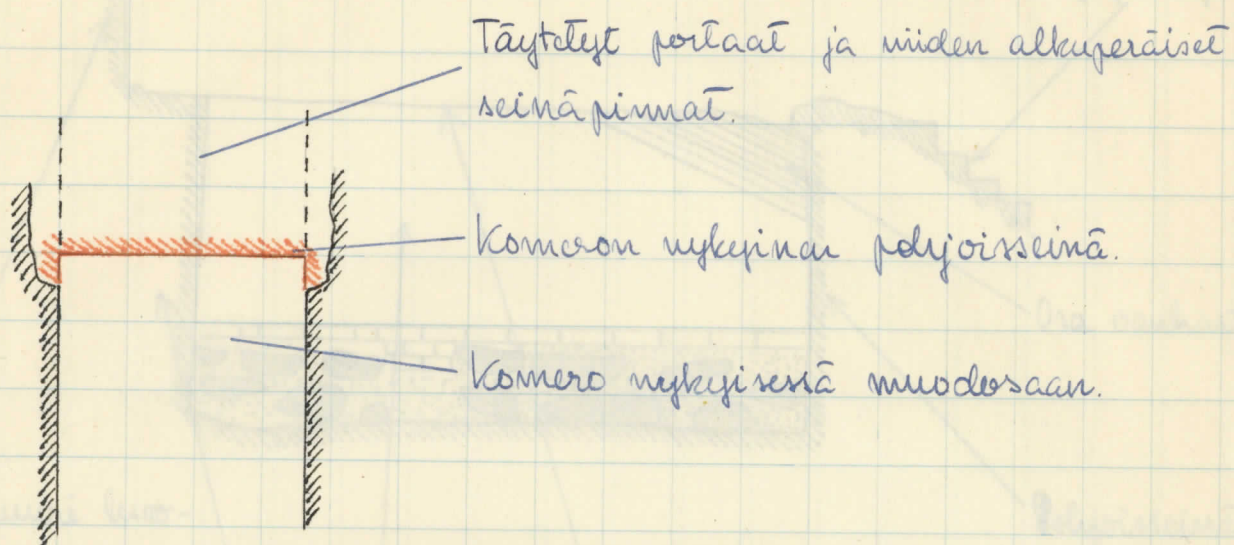
$$27,5 \times ? \times 9$$

$$27,5 \times ? \times 9$$

$$28 \times ? \times 9$$

Pohjoisseinä on, niin kuin jo mainittiin, muurattu myöhemmin kuin muut seinät. Seinä on 153 cm leveä ja 198 cm korkea keskellä. Sen yläreuna on segmenttikäärinmuotoinen, sillä sen yläpuolella on vielä osa alkuperäisestä holvista. Seinänsä on alhaalla lattian kohdalla yksi harmaaakivi, ja ylhäällä, 20 cm holvon alla on toinen, mutta muuten on koko seinä tiilimuurausta. Keskellä seinää on kaksi

Piirros 8 joka osoittaa millä tavalla komeron polyjoiseinä on muurattu. Kaava 1:50.

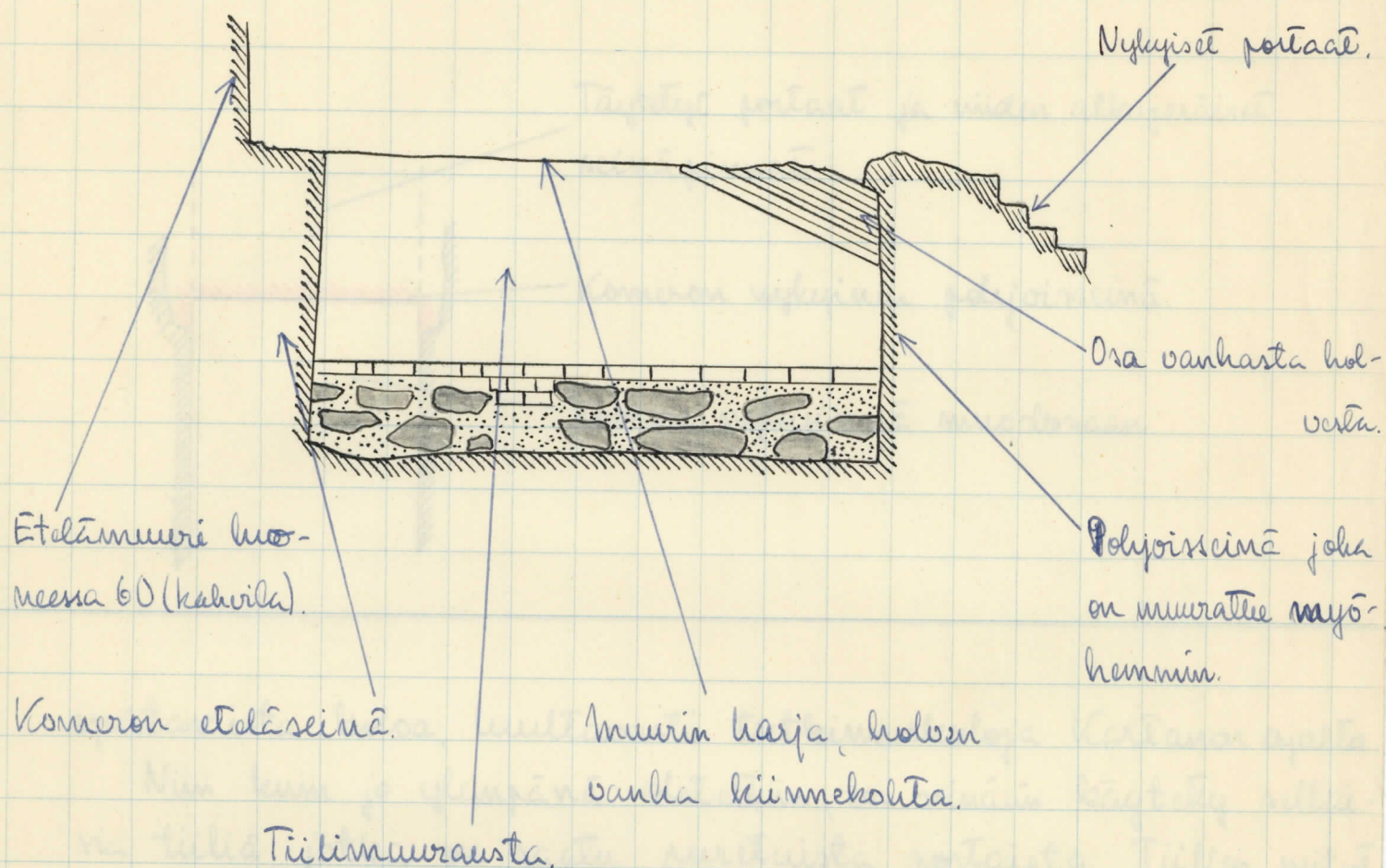

epätasaista koloa, huultavasti tutkimuskoloja Kartanon ajalta.

Niin kuin jo ylempänä oletettiin, on seinään käytetty sellaisia tiiliä, jotka on saatu puretuista portaista. Tiilien mitat ovat seuraavat (tiilimitat nro 6):

26 x ? x 9	28 x 13 x 9	28,5 x 13 x 9
26,5 x ? x 8,5	28 x 13,5 x 9	28,5 x 13 x 9,5
26,5 x ? x 9	28 x ? x 8	? x 12 x 9
26,5 x ? x 9,5	28 x ? x 8	? x 12,5 x 8
27 x ? x 9	28 x ? x 8,5	? x 12,5 x 8,5
27,5 x ? x 8,5	28 x ? x 8,5	? x 12,5 x 8,5
27,5 x ? x 8,5	28 x ? x 9	? x 13 x 8,5
27,5 x ? x 9	28 x ? x 9	? x 13 x 9
27,5 x ? x 9	28 x ? x 9,5	? x 13 x 9,5
27,5 x ? x 9	28 x ? x 9,5	? x 13,5 x 9
28 x 13 x 8,5	28 x ? x 9,5	

Piirros 9. länniseinän ääriosa. Kaava 1:50.

länriseinä (piirros 9). Seinän alaosassa on lattiasta noin 45-60 cm:n korkeuteen harmaakivimuurausta. Sen yllä on tiilimuurausta. Limityksessä on melkein ainoastaan juoksu-tiilejä. Seinän korkeus on keskeellä 220 cm, ja sen pituus on suunnilleen 400 cm. Korkeus pienenee kuitenkin poljois-pään, sillä komeron katonalla ollut holvi, on 150 cm luoteismurhasta laskenut alaspäin, ja mainitussa murkassa on seinän korkeus holven kiinnelohkaan 143 cm. Holvesta on pieni osa säilynyt länriseinän poljoispään yläpuolella, siis luoteismurkassa.

Komeron luoteismurkka on rakennettu molemmin puolin

liitoksiin. Polyjoissinā on, niin kuin jo ennen mainittiin, rakennettu myöhemmin. Kaikesta päätään on länsideinän polyjoista rillon muutettu rillā tavalla, että keelman liimityksessä on syntynyt molemmin puolia liitoksia (piirros 8).

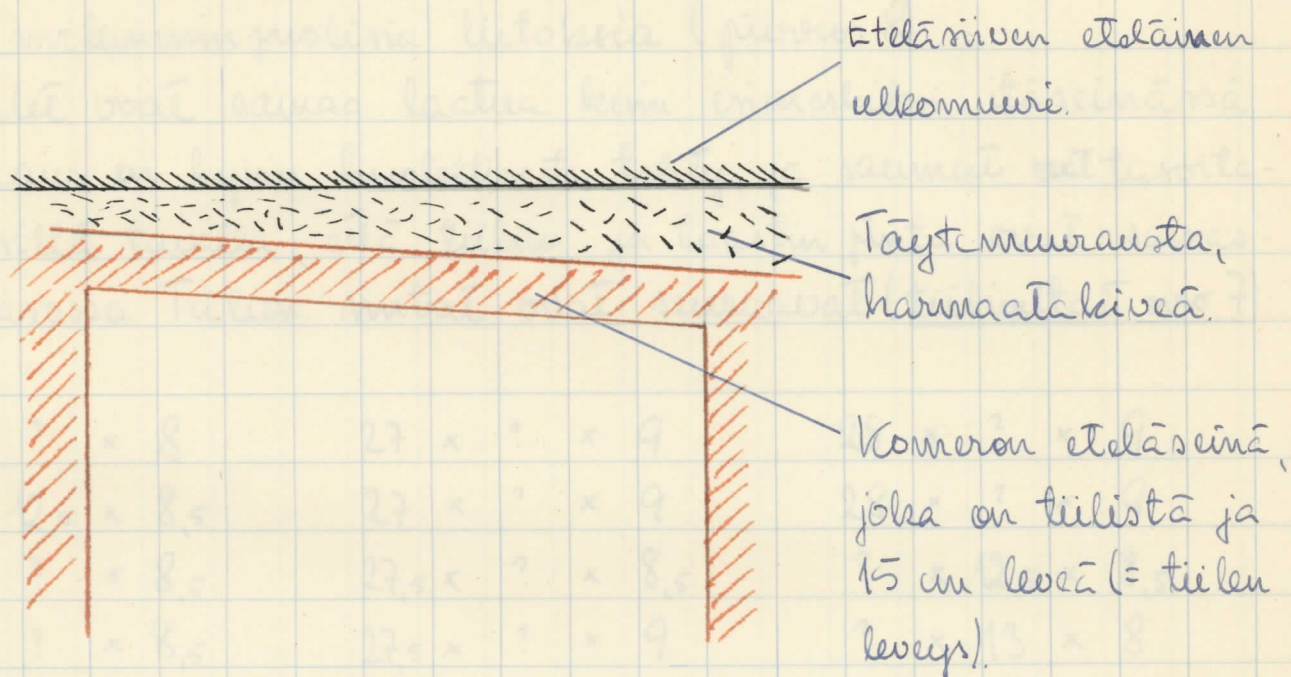
Tiilet ovat samaa laatua kuin esimerkiksi itäseinässä. Muuraus on hyvin huolellisesti tehty, ja saumat ovat tasoitettut rillā tavalla, että tiilien ja laastin pinta ovat samassa tasossa. Tiilien mitat ovat seuraavat (tiilimitat nro 7):

26 x ? x 8	27 x ? x 9	28 x ? x 9
26,5 x 12,5 x 8,5	27 x ? x 9	28 x ? x 9
26,5 x ? x 8,5	27,5 x ? x 8,5	? x 12,5 x 8,5
26,5 x ? x 8,5	27,5 x ? x 9	? x 13 x 8
27 x ? x 8,5	28 x ? x 8,5	? x 13 x 8
27 x ? x 8,5	28 x ? x 8,5	? x 13 x 9
27 x ? x 8,5	28 x ? x 9	

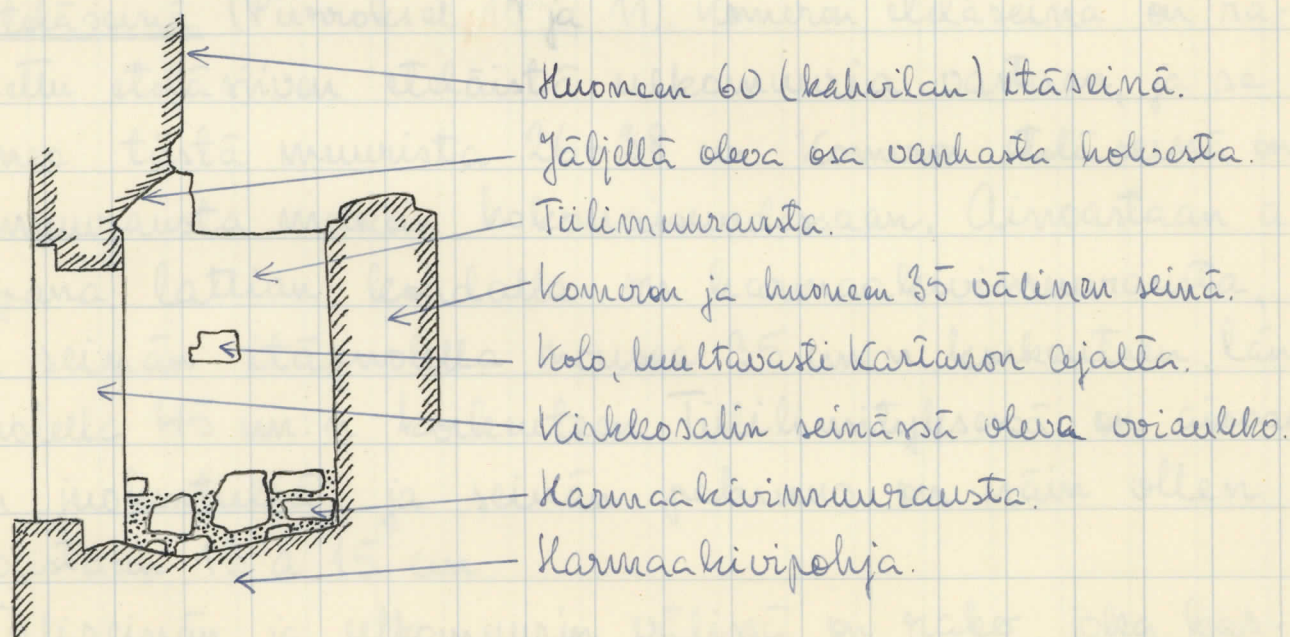
Eteläseinä. (Piirroksat 10 ja 11). Komeron eteläseinä on rakennettu eteläriiven eteläistä ulkomuuria vastaan, ja se ulkonee tästä muurista 26-38 cm. Komeron eteläseinä on tiilimuurausta melkein kokonaisuudessaan. Ainoastaan alimpana lattian kohdalla on harmaa kivi muurausta, joka seinän itäpuolella nousee 35 cm:n korkeuteen, länsipuolella 45 cm:n korkeuteen. Tiililiimityksessä on ainoastaan juoksentiliä, ja seinän paksuus on näin ollen ainoastaan 13 ä 15 cm.

Tiiliseinän ja ulkomuurin välissä on rako, joka kasvaa länteen päin. Seinän länsipäässä on tämän raon leveys 22 cm. Tämä johtuu siitä, että komeron eteläsei-

Piirros 10. Komeron eteläseinän suhde eteläriven etelämuriin, ylhäältä katsottuna. Kaava 1:20.

Piirros 11. Eteläseinän ääriviivat. Kaava 1:50.

nällä on hieman toisenlainen suunta kuin ulkomuurilla (piirros 10). Rako on täynnä täytemuurausta, harmaata-kiveä, jouskossa on myöskin tiilenosia. Ulkomuurin pinnassa on tiilimuurausta.

Komeron itä-, etelä- ja länniseinät ovat rakennetut samalla kerralla; kaakkois- ja lounaiskuluissa seinät ovat molemmipuolirissa liitoksissa.

Eteläseinän keskellä on kolo, joka ilmeisesti on tehty tutkimuksia varten Kartanon aikana. Myöskin tästä koloista ilmenee, että tiiliseinän paksuus on ainostaan 13-15 cm. Seinäpinnassa on tiilenpäitä ainostaan muutamassa paikassa, m.m. alimpana harmaakivimuurauksen päällä, jossa on kahdeksan juoksupuolelle asetettua tiiltä.

Eteläseinän tiilimitat ovat seuraavat (tiilimitat nro 8):

26,5 x 13 x 8,5	27,5 x ? x 9	28,5 x ? x 8
27 x 12 x 8	28 x 12,5 x 9	28,5 x ? x 8,5
27 x 12,5 x 8,5	28 x 13 x 8,5	28,5 x ? x 9
27 x 13,5 x 9	28 x 13 x 9	? x 12 x 9
27 x 13,5 x 9	28 x 13,5 x 9	? x 13 x 8
27 x ? x 8	28 x ? x 8,5	? x 13 x 8,5
27 x ? x 8,5	28 x ? x 9	? x 13 x 9
27 x ? x 9	28 x ? x 9	? x 13,5 x 9
27,5 x 13 x 8,5	28,5 x 13 x 9	
27,5 x 13 x 9	28,5 x 13,5 x 9	

Eteläsiiven eteläisen ulkomuurin sisäpinnan tiilimitat aivan komeron eteläseinän yläpuolella ovat seuraavat (tiilimitat nro 9):

$$26 \times ? \times 8$$

$$27 \times ? \times 8$$

$$27 \times ? \times 9,5$$

$$27,5 \times ? \times 8$$

$$27,5 \times ? \times 8,5$$

$$27,5 \times ? \times 9$$

$$28 \times ? \times 8,5$$

$$28 \times ? \times 9$$

$$29 \times ? \times 9,5$$

$$29,5 \times ? \times 8$$

$$? \times 12 \times 7,5$$

$$? \times 12,5 \times 8$$

$$? \times 13 \times 8$$

$$? \times 13 \times 8,5$$

Kaikesta päätetään ovat tiilet tässä kohdassa samaa laatua kuin komeron seinissä.

Holvi. Komeron holvinta on, niin kuin ylempänä jo mainittiin, säilynyt kaksi pientä osaa, toinen komeron pohjoispäässä, toinen itäpäässä itäseinän itäpään yläpuolella (piirrokset 4, 5, 6, 9 ja 11). Komeron pohjoispäässä on holvi laskenut alaspäin, huoltavasti on tässä päässä olleet portaat, jotka ovat johtaneet alaspäin. Holvi on ollut segmenttikäärimuotoinen ja rakennettu tiilistä. Tiiliholvin paksuus on ollut 13-14 cm; kaikki tiilet ovat jaksulimityksessä. Pituusseinien yläreunat ovat kannattaneet holvia. Tiilet ovat tavallista tyyppiä, ja ilmeisesti samaa laatua kuin komeron seinissä. Mitat ovat seuraavat (tiiliimitat nro 10):

$$26,5 \times 13 \times 8,5$$

$$26,5 \times ? \times 8$$

$$26,5 \times ? \times 8$$

$$26,5 \times ? \times 8,5$$

$$27 \times 12 \times 8,5$$

$$27 \times 12 \times 9$$

$$27 \times 12,5 \times 8$$

$$27 \times 12,5 \times 8,5$$

$$27 \times 12,5 \times 8,5$$

$$27 \times ? \times 8$$

$$27 \times ? \times 8,5$$

$$27 \times ? \times 8,5$$

$$27 \times ? \times 8,5$$

$$27 \times ? \times 8,5$$

$$27 \times ? \times 8,5$$

$$27 \times ? \times 8,5$$

$$27,5 \times 12,5 \times 8,5$$

$$27,5 \times 12 \times 8,5$$

$$27,5 \times 13 \times 8,5$$

$$27,5 \times 13 \times 9$$

$$27,5 \times ? \times 8$$

$$27,5 \times ? \times 8,5$$

$$27,5 \times ? \times 9$$

$$28 \times 12,5 \times 9$$

$$28 \times 13 \times 8$$

$$28 \times 13 \times 8,5$$

$$28 \times 13 \times 9$$

$$28 \times ? \times 8,5$$

$$28 \times ? \times 9$$

$$? \times 12,5 \times 9$$

Komeron latvia on harmaatakiivää ja hieman epätasainen.

(jatkuu osassa II).

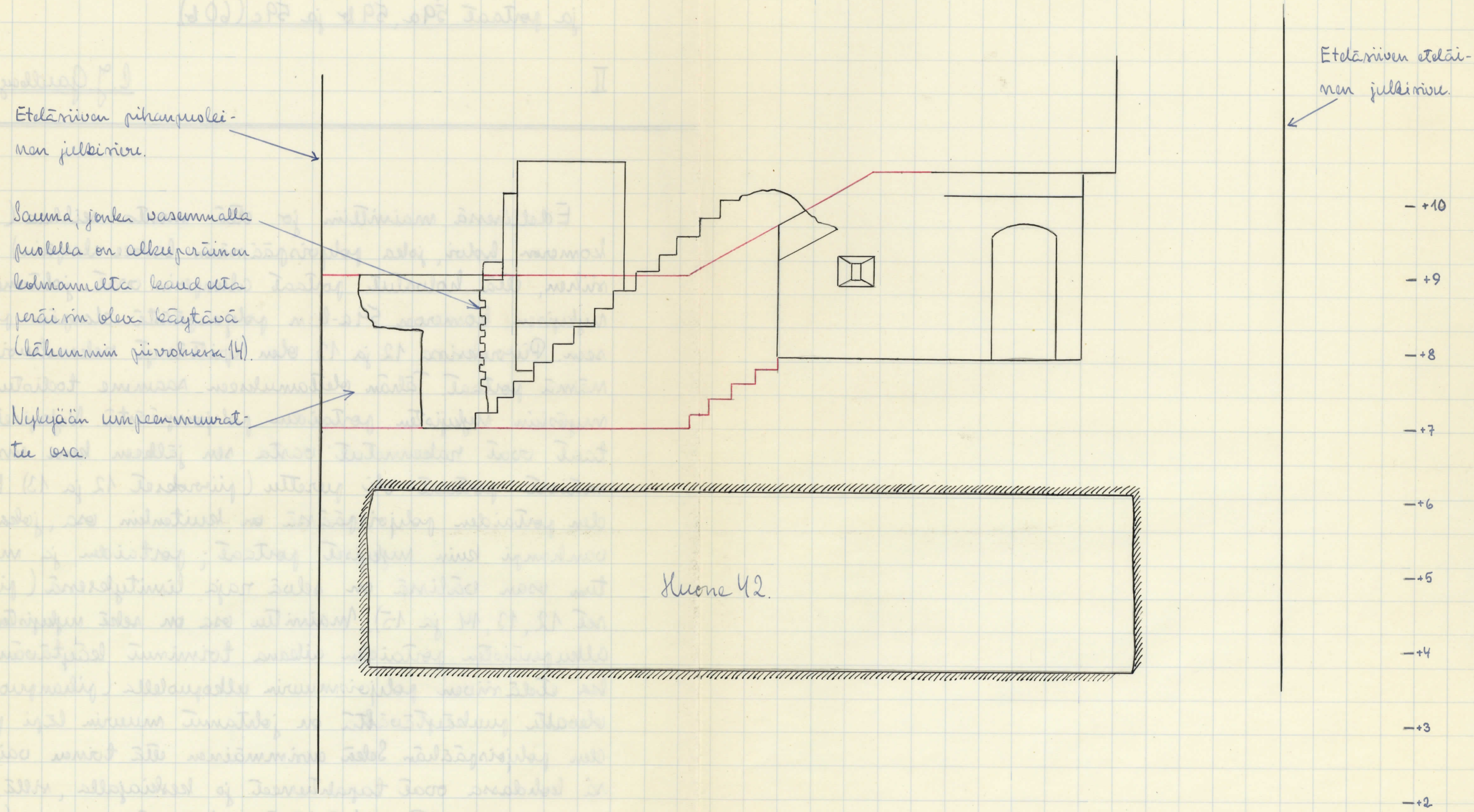
Huoneiden 59 ja 60 välisessä muurissa olevat komerot ja portaat 59a, 59b ja 59c (60b).

II.

L. J. Gaedberg 1952.

Edellisessä mainittiin jo että monta seikkaa (m.m. komeron holvi, joka polyois päänsään laskee alaspäin) viittaa siihen, että holvatut portaat alunperin ovat johtaneet nykyisen komeron 59a-b:n polyois päästä alaspäin polyois-
seen. Piirroksissa 12 ja 13 olen yrittänyt rekonstruoida nämä portaat. Tähän oletukseen saamme todisteita myöskin nykyisten portaiden polyois päästä. Nykyiset portaat ovat rakennetut vasta sen jälkeen kuin ensimmäiset portaat oli purettu (piirrokset 12 ja 13). Näiden portaiden polyois päässä on kuitenkin osa, joka on vanhempi kuin nykyiset portaat; portaiden ja mainitun osan välissä on selvä raja linityksessä (piirrokset 12, 13, 14 ja 15). Mainittu osa on sekä nykyisten että alkuperäisten portaiden aikana toiminut käytävänä, joka eteläriiven polyois muurin ulkopuolella (pihanpuolella) olevasta pukeutävältä on johtanut muurin läpi portaiden polyois päähän. Sekä ensimmäinen että toinen vaihe tässä kohdassa ovat tapahtuneet jo keskiajalla, sillä van-
sa-ajalla muurattiin käytävän polyois pää umpeen (piirrokset 12 ja 13) sen johdosta, että pihanpuolella oleva pukeutävä purettiin ja pääporrastorni muurattiin käytävän

Piirros 12. Alkuperäiset portaat, rekonstruktio. Katsottuna itään. Kaavaan 1:50. Rekonstruoidut osat on piirretty punaisella. Vrt. piirros 4.

oviaukon eteen. Nykyiset portaat tässä paikassa siis eivät ole olleet käytössä keskiajan jälkeen.

Kun menee portaita alas päin huoneesta 60, alkaa 65 cm viimeisestä askelasta harmaakivinen muuri, jolla komero on pantu unkeen. Muurissa on myöskin muutamia tiilejä. Käytävän seinät jatkuvat selvästi tämän muurin alle.

Kun käytävä muurattiin unkeen tchiin sen nyt näkyvästä osasta komero. Sen tähden ei unkeenmuuraus täytä koko käytävää. Muurauksessa on tämän komeron pohjassa 135 cm korkea pykälä, jonka päällä on rikeä pinta. Tämän hyllymuotoisen pinnan pituus on 83 cm ja leveys 35 cm. Korkeus "hyllyn" pinnasta komeron päällä olevan holvon keskipisteeseen ~~on~~ 76 cm. Seiniän kohdalla on korkeus 53 cm (käytävä on katettu tiilisellä segmenttikaarella).

Komeron länsiseinä (piirros 15) on kokonaisuudessaan tiiltä. Itäseinänsä (piirros 14) on alaosaa harmaata kiveä, yläosa tiiltä. Molemmassa seinässä on selvä raja liimityksessä juuri riinä kohdassa, missä nykyiset portaat alkavat (piirroksia 14 ja 15). On aivan selvää, että se osa, joka piirroksissa on piirretty punaisella värillä on vanhampi kuin se aukko, joka ei ole väritetty.

Käytävä on katettu segmenttikaarella, tiilisellä segmenttikaarella. Sen päässä on selvä murtopinta, riinä näkee aivan selvästi, että holvi alun perin on jatkunut etelään päin, mutta että se myöhemmin on lyhennetty.

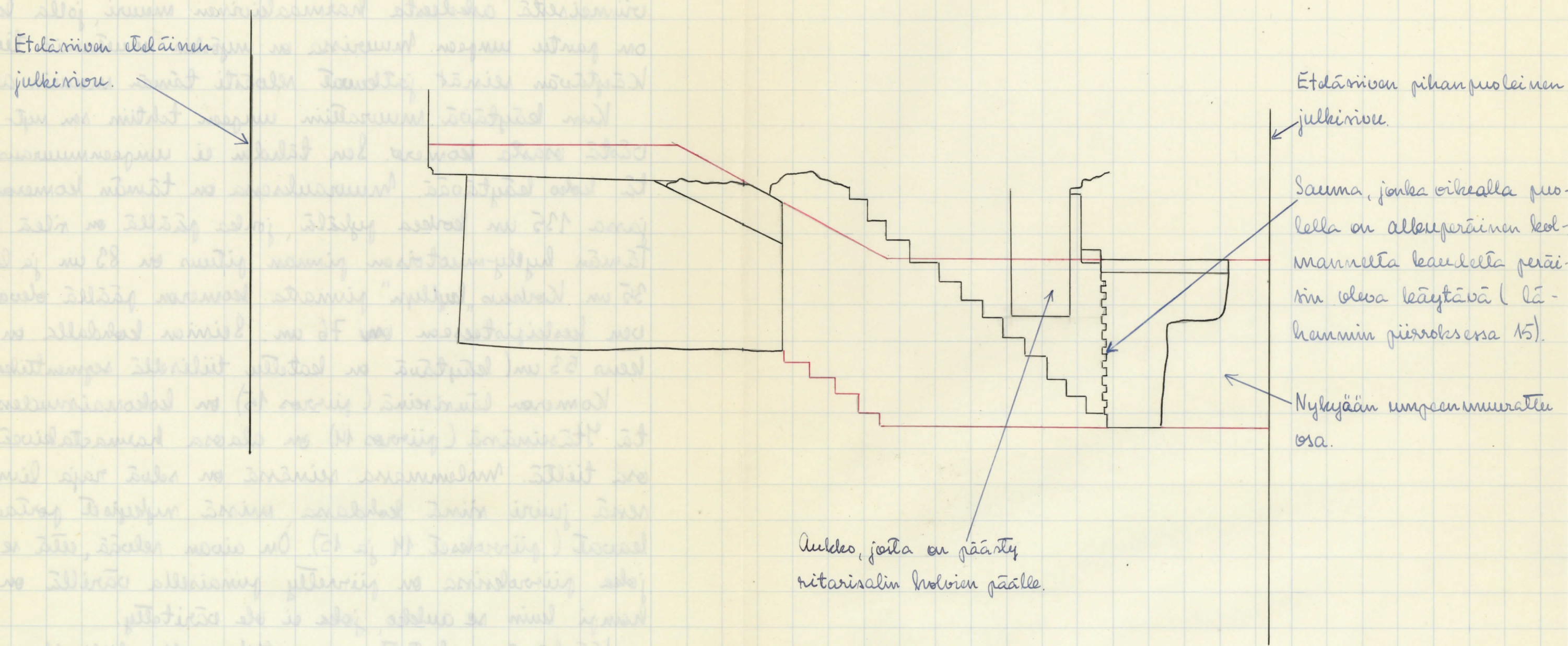
Alkuperäisen osan tiilimittat ovat seuraavat (tiilimittat nro 14):

$$26,5 \times ? \times 9$$

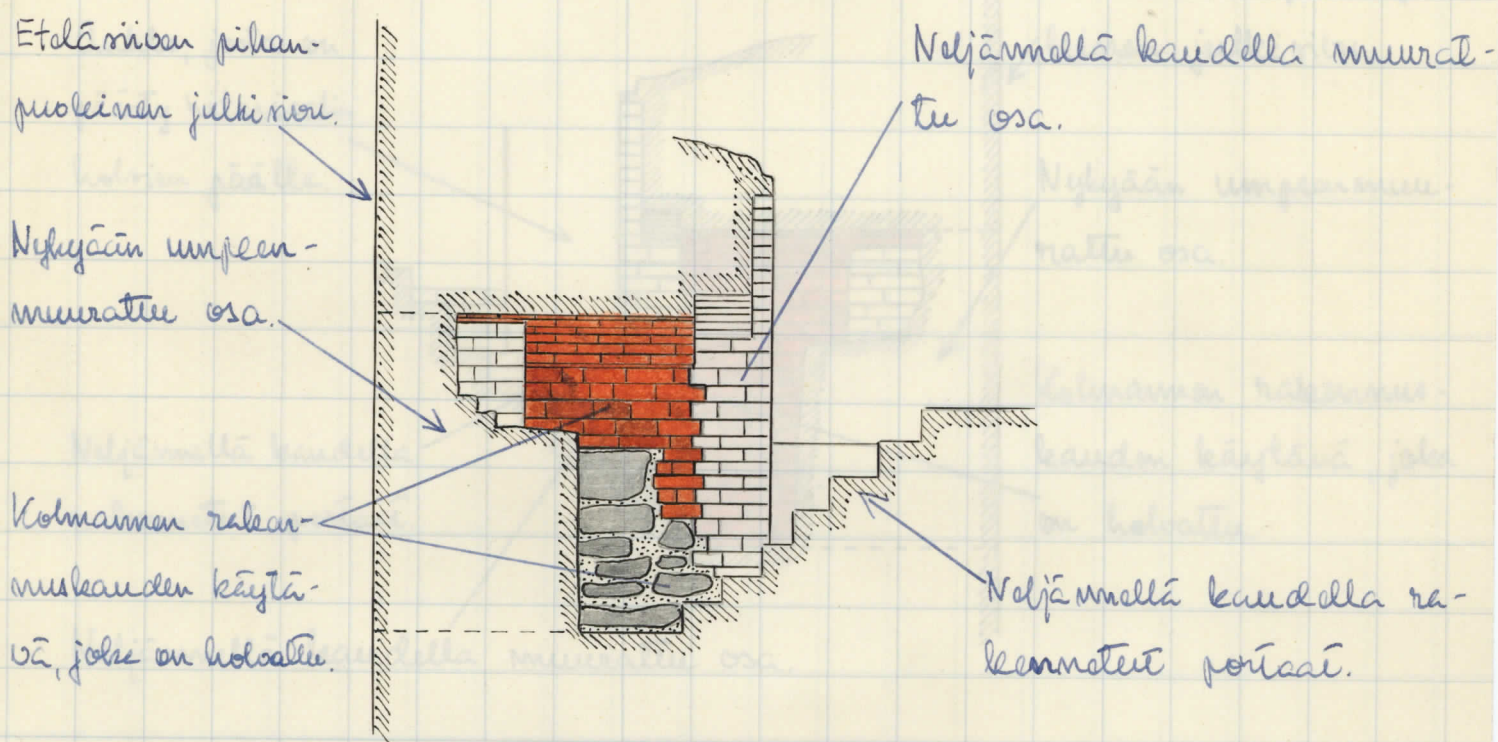
$$27 \times ? \times 8,5$$

$$27 \times ? \times 9$$

Piirros 13. Alkuperäiset portaat, rekonstruktio. Katottuna länteen. Rekonstruoidut osat on piirretty punaisella värillä.
Kaavaan 1:50. Vrt. piirroksia 4 ja 12.

Piirros 14. Alkuperäisten portaiden polygoonaa, itäseinä. Kaavaan 1:50.

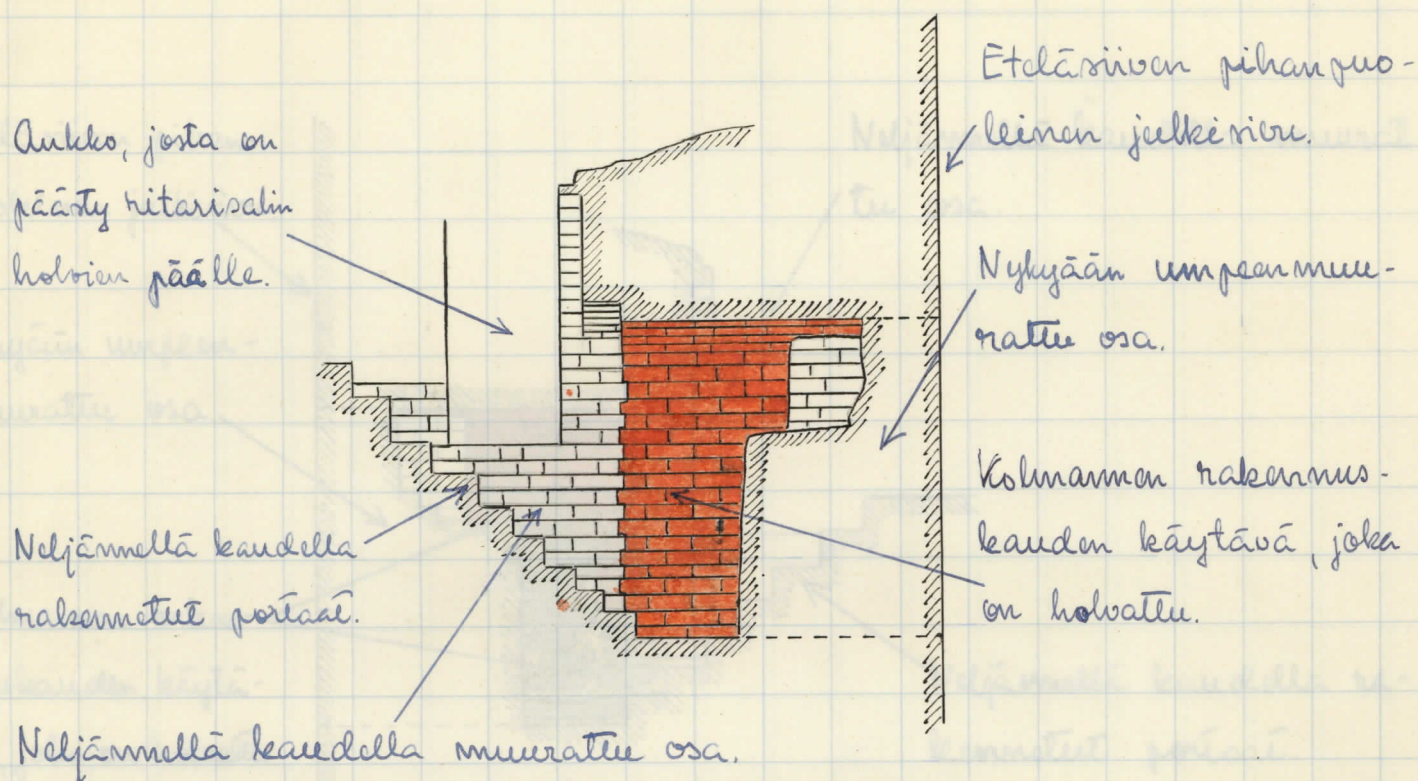

$27,5 \times ? \times 8,5$	$28 \times ? \times 9$	$? \times 12,5 \times 8$
$27,5 \times ? \times 9$	$28,5 \times ? \times 9$	$? \times 12,5 \times 9$
$28 \times ? \times 8,5$	$? \times 12 \times 8,5$	$? \times 13 \times 8,5$

Nykyisten portaiden seinien tiilimittat ovat seuraavat (tiilimittat nro 12):

$27 \times 12,5 \times 8,5$	$27,5 \times 13 \times 8,5$	$28 \times 13 \times 9$
$27 \times 12,5 \times 9$	$27,5 \times 13 \times 9$	$28 \times 13,5 \times 9$
$27 \times 13,5 \times 9$	$27,5 \times 13,5 \times 9$	$28,5 \times ? \times 8,5$
$27,5 \times 12,5 \times 8,5$	$28 \times 12,5 \times 9$	

Piirros 15. Alkuperäisten portaitten pohjoispää, länsiseinä. Kaavaan 1:50.

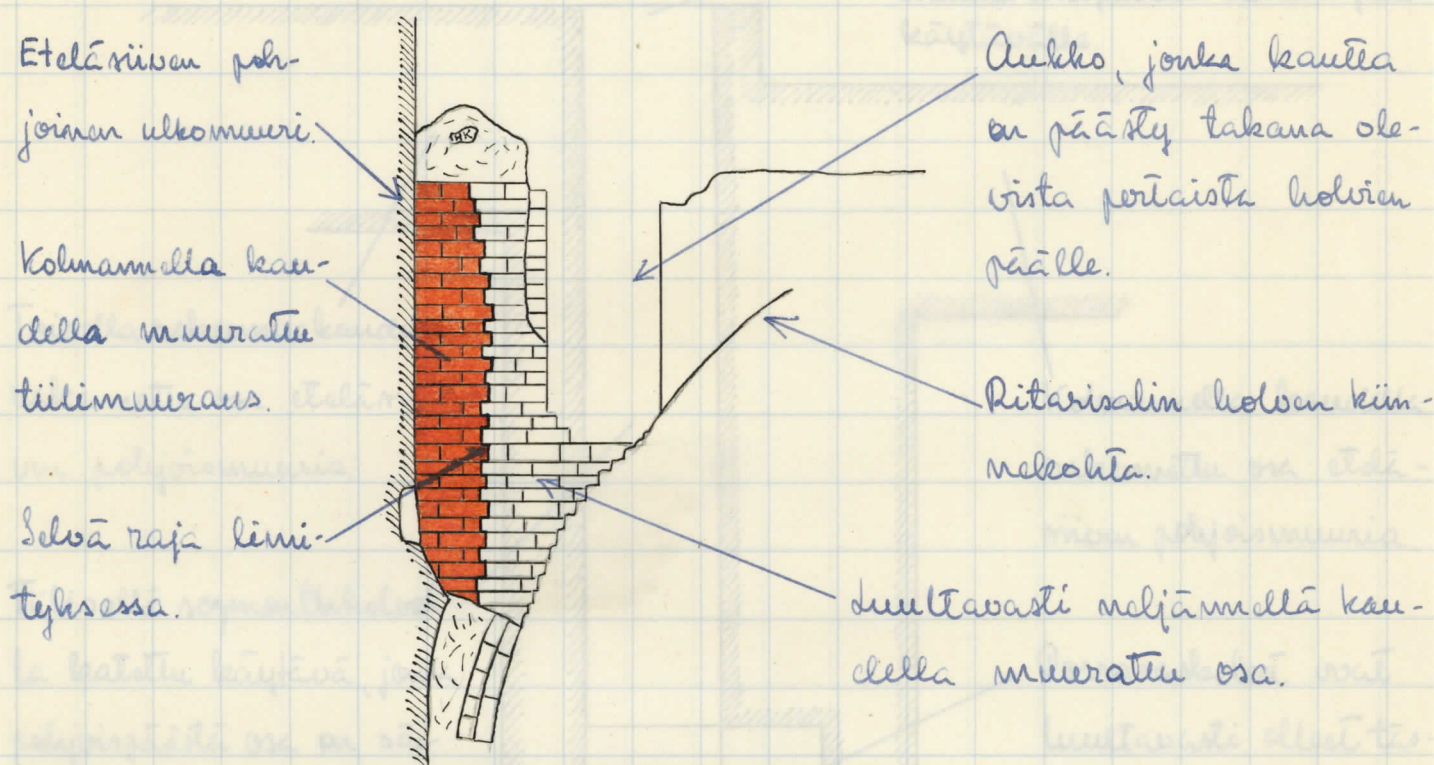

Tiilimitat ovat siis ~~sisä-~~ saumojen molemmalla puolella suunnilleen samat, mutta tämä ehkä johtuu samoista syistä kuin komeron 59a-b:n pohjoisseinässä: kun nykyiset portaat rakennettiin käytettiin ne tiilet, jotka saatiin kun alkuperäiset portaat purettiin.

Tähän voidaan vielä lisätä, että länsiseinässä oleva sauma menee koko muurin läpi; se on olemassa myöskin muurin toisella puolella, ritarisalin itäseinän pohjoispäässä, sen yläkulmassa (piirros 16). Hudeunmassa muurissa on ovi-
aukko, jonka kautta on päästy ritarisalin holvien päälle (piirroksia 15 ja 16).

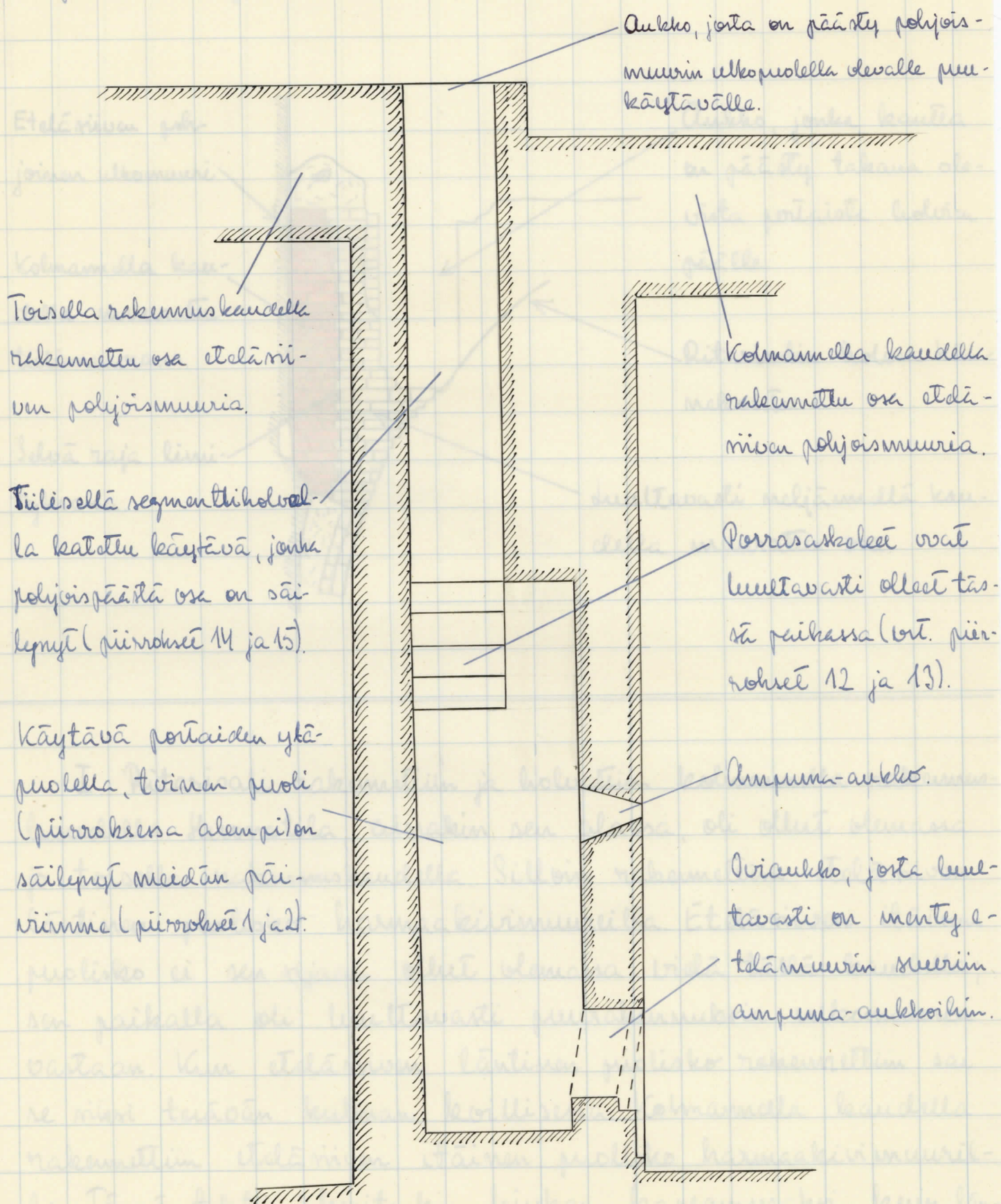
Yllämainitun perusteella voimme olettaa että tässä kohdassa on rakennettu seuraavalla tavalla:

Piirros 16. Ritarisalin holvien päälle johtanut oviaukko, ritarisalin puolelta. Kaavaan 1:50.

I. Ritarisali rakennettiin ja holvattiin kolmannella rakennuskaudella. Huonotila, ainakin sen alaosa, oli ollut olemassa jo toisella rakennuskaudella. Silloin rakennettiin etelärivin läntinen puolisko harmaakivimuurilla. Etelärivin itäinen puolisko ei sen rajaan ollut olemassa vielä tällä kaudella; sen paikalla oli luultavasti puurakennuksia ulkomuurisvartaan. Kun etelärivin läntinen puolisko rakennettiin sai se myös täyden kulman koillisena. Kolmannella kaudella rakennettiin etelärivin itäinen puolisko harmaakivimuurilla. Tämä tehtiin kuitenkin hiukan kapeammaksi kuin läntisen puoliskon, ja siksi jäi läntisen puoliskon täysi koil-

Piirros 17 Komero ja portaat alkuperäisessä muodossaan, pohja-
piirros. Kaavaan 1:50.

liskulma edelleen näkyviin (piirros 17). Kun etelärivon porrastorni rakennettiin vaasa-ajalla joutui kulma tämän tornin peittoon.

Etelärivon läntisen puoliskon itämuuri oli toisella rakennuskaudella 170 ^{paksu} m. Kun itäinen puolisko rakennettiin levennettiin tämä muuri itäpuolella niin, että paksuus tuli olemaan 275 m. Levennys merkitettiin luultavasti siksi, että muurissa m. m. oli pitkä käytävä (huone 42) ja että se tämän johdosta olisi tullut olemaan liian heikko jos sitä olisi jatkettu ylöspäin ilman levennystä. Levennyksen tehtiin sillä tavalla, että toisen kerroksen tasolle muurattiin alkuperäisen seinän viereen suunnilleen 100 m leveä tiilinen kevennyskaari, jonka päälle ylemmän kerroksen reolceraus rakennettiin. Tämä kaari on vielä olemassa huoneen 28 (etelä-aulan alakerta) länsiseinässä. Krongvist mainitsee kirjassaan (sivulla 38), että tämä kaari rakennettiin toisella rakennuskaudella, mutta jo toisen kerroksen polykaakasta ilmenee selvästi, että kaari voi olla toiselta kaudelta.

Etelärivon läntisen ja itäisen puoliskojen välinen muuri levennettiin ~~siksi~~ kolmannella rakennuskaudella, ja koska käytävä 59 a-b ~~on~~ jo alkuperäisessä muodossaan on käyttänyt hyväkseen koko muurin nykyisen leveyden (piirros 17) on mahdotonta, että tämä käytävä olisi rakennettu ennen kolmatta kautta. Toisaalta viittaa se seikka, että käytävän itäseinässä on säilynyt yksi ampuma-aukko siihen, että etelärivon itäinen puolisko ~~on~~ ollut rakennettu täyteen kolmannen kauden korkeutensa kun tämä käytävä rakennettiin. Kaikista päätetään on etelärivon itäisen puoliskon ampumahuhti suurine ampuma-aukkoineen rakennet-

tie hiukan myöhemmin kuin käytävä. Tähän oletamukseen sopii hyvin se seikka, että käytävän itäseinässä oleva ~~avokolo~~ oviaukko kaikesta päältä on avattu seinään myöhemmin (piirros 17), sekä professori A. Tuulsen lausuma, jonka mukaan sellaisia suuria ampuma-aukkoja kuin etelärivien itäisen puoliskon ampumalukidin ulkomuurissa ei esiinny Ruotnin linnoissa ennen vuotta 1400.

Tämän mukaan olisi kehityskulku kolmannella rakennuskaudella ollut seuraava: Kauden alussa, mahdollisesti 1360-luvun lopussa tai 1370-luvulla ^{muurataan} Ditarisalin muurit nykyiseen korkeuteensa ja huone holvataan. Ditarisalin itäpuolella oleva muuri levenetään ja etelärivien itäisen puoliskon alassa muurataan harmaakivimuurilla. Ditarisalin itäpuolella olevan muurin päälle rakennetaan tiilistä holvattu ampumakäytävä, jonka itäseinässä oli ainakin yksi ampuma-aukko, ehkäpä useampiakin. Tämän käytävän pohjoispäässä oli oviaukko, jonka kautta päästiin pihapuolella olevalle puukäytävälle, joka kierteli limnapihaa, sisäistä limnapihaa. Monet muut aukot limnapihan seinissä määräsivät puukäytävän ja myöskin ampumakäytävän oviaukon korkeuden, ja näin teli tämä oviaukko olemaan hiukan liian alhaalla. Tämä vika korjattiin kuitenkin sillä tavalla, että käytävään tehtiin viiri porrasasketta. Käytävän eteläpuolisko toimi näin ollen ampumakäytävän pääosana. Muutamia kymmeniä vuoria myöhemmin, ehkäpä aivan 1400-luvun alussa rakennettiin etelärivien itäisen puoliskon päälle ampumalukitti suuri ampuma-aukkoineen. Tällöin teli ~~avokolo~~ käytävä lyödä ~~avokolo~~ omäksi ampuma-käytäväksi. Tästä lähtien käy-

tävä käytettiin läpikulukäytävänä. Sen itäseinän etelä-päähän tehtiin oviaukko, jonka kautta päästiin uudelle ampumahuhdille. Tämän ansiosta oli mahdollista päästä nopeasti linna-aikehan puukäytävästä ampumahuhdille.

II. Neljännessä kaudella korotettiin etelärivon ulkomu-
nit nykyiseen korkeuteensa ja samalla siirrettiin ampuma-
käytävä kerrosta ylempäksi. Tähän uuteen ampumaker-
roksen oli sactava hyvä yhtäys, ja tällöin rakennettiin
uudet (= nykyiset) portaat vanhan käytävän keskiosan
päälle (piirrokset 12 ja 13). Vanhan käytävän pohjoispäässä
oleva oviaukko säilytettiin edelleen sisäänkäyntiovena.
Alkuperäisen käytävän eteläpää säilyi pimenä koverona,
joka oviaukon ansiosta liitettiin huoneeseen 59 (myöhem-
min kirkkoruokola). Uusien portaiden länsiseinään muurattiin
oviaukko, jonka kautta päästiin ritarisalin holvien pääl-
le (piirros 13), ja sen vastapäätä, uusien portaiden itäseinässä,
oli kaikesta päättään oviaukko, jonka kautta jollain ta-
valla päästiin entiselle ampumahuhdille (piirros 12).

III. Vaasa-ajalla muurattiin etelärivon pohjoismuurissa
oleva sisäänkäyntiovi uunpeun riksi että sen eteen ra-
kennettiin uusi pääperrastorni. Tämän johdosta portaat
menettivät merkityksensä.

Portaat 59 c (60 b), länsiseinässä olevan oviaukon tiilimitat.

C. J. Gardberg 1952.

Portaiden länsiseinässä on oviaukko, josta neljännellä kaudella on päästy ritarisalin holvien päälle (että tämä oviaukko on muurattu neljännellä kaudella olen toisessa yhteydessä todistanut, nimittäin muistiinganoissa "Huoneiden 59 ja 60 välisessä muurissa olevat komerot ja portaat 59 a, 59 b ja 59 c (60 b), 1952"; samassa yhteydessä olen esittänyt oletuksena, että sekä muuri että aukko neljännellä kaudella ^{osaksi} muurattiin tiilillä, jotka saatiin kun samalla paikalla ollut käytävä kolmannelta kaudelta purettiin).

Aukon leveys on 76 cm. Seinän paksuus on tällä kohdalla 55 cm ja se on kauttaaltaan tiiltä. Aukon korkeus on 150-170 cm. Aukossa ei ole yläosaa, mutta on riinä alun perin tietysti sellainen ollut, huultavasti se on ollut katettu segmenttihaaralla, joka on ollut tiilistä muurattu.

Keväällä vuonna 1952 aukko muurattiin uunpae. Ennen sitä otin tiilimittoja aukon pislistä ja poljasta. Eteläisen piden tiilimitat olivat seuraavat:

26,5 x ? x 9

27 x 13 x 9

27,5 x ? x 9

27 x 12,5 x 8,5

27,5 x 12,5 x 9,5

28 x 12,5 x 9,5

27 x 12,5 x 9

27,5 x 13 x 9

28 x 13 x 9

27 x 13 x 9

27,5 x 13 x 9

28 x 13 x 9

$$28 \times 13 \times 9$$

$$28 \times 13 \times 9$$

$$28 \times ? \times 8,5$$

$$28 \times 13 \times 9$$

$$28 \times ? \times 8,5$$

$$28 \times ? \times 9$$

Polyisipidi oli osaksi korjattu. Alkuperäisten tiilien mitat olivat seuraavat:

$$27 \times 12,5 \times 9$$

$$27,5 \times ? \times 8,5$$

$$? \times 12,5 \times 8,5$$

$$27 \times 13 \times 9$$

$$28 \times 12,5 \times 9$$

$$? \times 12,5 \times 9$$

$$27,5 \times 12 \times 9$$

$$28 \times 13 \times 9$$

$$? \times 12,5 \times 9$$

$$27,5 \times 12,5 \times 9$$

$$28 \times 13 \times 9$$

$$? \times 13 \times 9$$

$$27,5 \times 13 \times 9$$

$$28 \times 13 \times 9$$

$$? \times 13 \times 9$$

$$27,5 \times 13 \times 9$$

$$? \times 12,5 \times 8,5$$

Seuraksi polja oli tiilimuurausta. Tiilimitat olivat seuraavat:

$$27 \times 12 \times 9$$

$$27,5 \times 13 \times 9$$

$$? \times 12,5 \times 8,5$$

$$27 \times 12 \times 9$$

$$? \times 12 \times 9$$

$$? \times 12,5 \times 9$$

$$26,5 \times ? \times 9$$

$$27 \times 13 \times 9$$

$$27,5 \times ? \times 9$$

$$27 \times 12,5 \times 8,5$$

$$27,5 \times 12,5 \times 9,5$$

$$28 \times 12,5 \times 9,5$$

$$27 \times 12,5 \times 9$$

$$27,5 \times 13 \times 9$$

$$28 \times 13 \times 9$$

$$27 \times 13 \times 9$$

$$27,5 \times 13 \times 9$$

$$28 \times 13 \times 9$$

HUONE 60
ja 59A-C.

Tiilet

Huone No 60. (IV kerros)

Pohjoisseinä. Seinä enimmäkseen rappauksen peittämää tiilimuurausta. Länsinurkan ja läntisimmän ikkuna-aukon väliset seinätiilet: alkaalla parrureikien yläpuolella noin 12 varria: $8-8,5 \times 12-12,5 \times 26-27,5$ muutamia $9 \times 12 \times ?$, $8,5 \times 13 \times ?$, $9 \times ? \times 27,5-28$, aivan nurkassa noin 2 metr levyinen ala harmaakivimuurausta. Keskellä olevat seinätiilet: osa näkyvissä, osa rapp. peittämä $8-9,5 \times 12,5-13 \times 29,5-31,5$ ($8,5 \times 13 \times 31$, $8,5 \times 12,5 \times 30,5$, $8,5 \times 12,5 \times 31$, $9,5 \times 12,5 \times 30,5$, $8 \times 12,5 \times 30,5$) $8-9 \times ? \times 30-31,5$, pienempi, osa $8 \times 12,5 \times ?$, $9 \times 13,5 \times ?$, $8 \times 15 \times ?$, $8,5 \times 14,5 \times ?$, $8,5 \times ? \times 26$, $8 \times ? \times 28$, $8,5 \times 26$, $8 \times ? \times 29$, $8,5 \times 28,5$, aivan nurkassa harmaakivimuurauksen yläpuolella pieni ala uudempaa koryusmuurausta sekalaisilla tiilillä: $8 \times 12 \times ?$, $9 \times 13 \times ?$, $8,5 \times ? \times 28$, $8,5 \times ? \times 30$, sekä yksi melko uusi tiili $7 \times ? \times 28$. Ylhäällä olevat seinätiilet (länsinurkan ja länt. ikkuna-aukon välillä) rappauksen peitossa, vain muutamia tiiliä näkyvissä: $8 \times 12-13 \times 26,5$, $9 \times 13 \times 28$, $8,5 \times ? \times 27$, $8 \times 13 \times ?$, $9 \times 13 \times ?$, $8 \times 14 \times ?$, $8,5 \times 14 \times ?$, $8,5 \times 15 \times ?$, $8-8,5 \times ? \times 27$, $9,5 \times ? \times 27$, $8,5 \times ? \times 31$.

Lännestä I ja IIⁿ (umpeenmuraatun) ikkuna-aukon väliset seinätiilet: alkaalla *noin 13 varria $8,5 \times 12-12,5 \times 27-27,5$, muutamia $8-9 \times 12-12,5 \times 26-28$, keskellä rapp. peitossa (*parrureikien yläpuolella).

muutamia tiiliä näkyvissä $8-9 \times 12,5-13 \times 29,5 \times 31,5$, ($8 \times 12,5 \times 29,5$, $8,5 \times 13 \times 30,5$, $9 \times 12,5 \times 31,5$, $9 \times 13 \times 31,1$), $8,5 \times 14 \times ?$, $8,5 \times 13,5 \times ?$, $9 \times 13 \times ?$, $8,5-9 \times ? \times 30-31$, $9 \times 12,5-13 \times ?$, $8,5 \times ? \times 27$, ylhäällä vain muutamia tiiliä näkyvissä: $8 \times 12,5 \times ?$, $8-8,5 \times ? \times 26,5-27,5$, $9 \times ? \times 27$, $8,5-9 \times ? \times 30,5-31$,

Läntisen ikkuna-aukko. Aukko rappauksen peittämää tiilimuurausta. Ikkuna aukko pielineen ja holviseinän mahd. myöhäisempää muurausta kuin sen länsi- ja itäpuolella oleva seinä koska seinässä aukon vieressä on selvästi näkyvissä aikaisemman ja myöhäisemmän muurauksen raja. Aukon pielisissä osa tiiliä näkyvissä $8-9 \times 16-16,5 \times 31-32$, muutama $7,5-8 \times 16 \times ?$

$8,5 \times ? \times 30,5$. Aukon holvissa muutamia tiiliä näkyvissä $5,5-6,5 \times 12,5-13 \times 23-24$. Karmien alla oleva muuraus: alempana

$8 \times ? \times 30,5-31$, $8 \times 12,5 \times 27$, $8 \times ? \times 29$, ylempänä uudehkon rappauksen peittämää koryausmuurausta, tiilet melko uusia $7 \times 13,5 \times ?$. Aukon itäinen sivupenkki uudehkon rapp. peittämää koryausmuurausta, aukon läntisen sivupenkin tiilet: $8,5-9 \times ? \times 31$, $9 \times 13,5 \times 28$, $9,5 \times 19 \times 27$, $10 \times 21 \times ?$.

Keskimäisen (umpeenmuuratun) ja itäisimmän ikkuna-aukon väiset seinätiilet: alhaalla parrureikien yläpuolella noin 12 varria $8,5 \times 12-12,5 \times 26,5-27$, muutamia $8-9 \times 12-12,5 \times 26,5-28$. Keskellä, olevat seinätiilet:

$8-9 \times 12,5-13 \times 31$, ($8 \times 12,5 \times 31$, $9 \times 12,5 \times 31$, $9 \times 13 \times 31$), $8-9 \times ? \times 30,5-31,5$, muutamia (tiilien päitä näkyvissä) $9 \times 13 \times ?$, $8 \times 15 \times ?$, $8,5 \times 16 \times ?$,

ylhäällä, olevat seinätiilet rapp. peittämät, muutamia tiiliä näkyvissä $8,5 \times 12,5-13 \times ?$, $8,5 \times ? \times 28,5$, $9 \times ? \times 28-29$, muutama $8 \times ? \times 26,5$,

Keskimäinen, lähellä seinän ulkopintaa umpeenmuuratun ikkuna-aukko. Ikkuna-aukko samoin kuin läntisinkin ikkuna aukko myöhäisempää muurausta kuin sen länsi- ja eteläpuolella oleva seinä. Aukon itäpielissä osa tiiliä näkyvissä $8 \times 16 \times 31$, $9 \times 16 \times 32$, $9 \times 15,5 \times 31,5$, $8,5 \times 16,5 \times ?$, $8-9 \times ? \times 30-31,5$, muutamia $6,5 \times ? \times 24,5$, $8 \times ? \times 29$, $7,5-8 \times ? \times 31,5$ sekä yksi tiili $9 \times 19 \times ?$. Aukon länsipiilessä muutamia näkyvissä $8-9 \times 16-16,5 \times 31-31,5$. Aukon holvi rapp. peittämä muutamia tiiliä näkyvissä $8 \times 14,5 \times 30$, $9 \times 14,5 \times 30$, $7,5 \times 16 \times 30,5$, $9 \times ? \times 34$, $8,5 \times ? \times 27$. Aukon sivupenkit: uudehkon rapp. peittämää koryausmuurausta, muutama tiili näkyvissä $8,5 \times 12,5 \times ?$, $8 \times 14,5 \times ?$, sekä melko uusi tiili $7 \times 13 \times ?$.

Aukon karmien alla oleva muuraus tavallista ylempänä (aukossa ei ole karmia koska aukko on ump. muurattu) alhaalla noin 2-3 varvia $8,5 \times ? \times 30,5-31$, yksi tiili $8 \times ? \times 29$, ylempänä $7 \times 12,5-13 \times 25-26$, $6 \times 11,5 \times ?$, $6 \times ? \times 23,5$. Aukon umpeenmuuraus rapp. peittämä, muutamia tiiliä näkyvissä: pätkiä $8 \times 13 \times ?$, $8,5 \times 15 \times ?$, $9 \times 14,5 \times ?$, $7 \times 13,5 \times ?$, $8,5-9-9,5 \times ?$.

Aukon pohja und aukon rapp. peittämä, onahd. saman aikuisia korjausmuurausta kuin aukon sivupenkitkin, muutama tiili näkyvissä $8,5 \times 13,5 \times 27$, $8,5 \times 12 \times 26,5$, $9 \times 13 \times ?$.

Itäisimmän ikkuna-aukon ja itämurkan väliset seinä tiilet: alhaalla $8,5 \times 12-12,5 \times 27,5$, $9 \times 13 \times ?$, $9 \times ? \times 27,5-28$, muutama $9,5 \times ? \times 27,5$, sekä alhaalla lähellä nurkkaa muutamia näkyvissä $8,5 \times ? \times 28$, $9-9,5 \times ? \times 30-30,5$.

(*jat. alhaalla parrureikien yläpuolella noin 12 varvia $8,5 \times 12-12,5 \times 27,5$ j.m.e.) keskellä olevat seinätiilet $9 \times 12,5 \times 31-31,5$, $8 \times 12 \times 27$, $9 \times 13 \times 28$, $8 \times 12 \times ?$, $8 \times 13,5 \times ?$, $8,5-9 \times ? \times 30,5-31$, $8 \times ? \times 28,5$, ylhäällä muutamia tiiliä näkyvissä $8 \times 12,5 \times ?$, $8 \times 13,5 \times ?$, $8 \times 14 \times ?$, $8,5 \times 14,5 \times ?$, $8,5-9 \times ? \times 27,5$, $7,5-8 \times 30-30,5$, $8 \times ? \times 29$.

Itäisin ikkuna-aukko.

Ikkuna-aukko on samoin kuin läntisin- ja keskimäinenkin aukko myöhäisempää muurausta kuin aukon itä ja länsipuolella oleva seinämuuraus. Aukon piilet: osa tiiliä näkyvissä $8-9 \times 16-16,5 \times 30,5-31,5$, muutamia $8,5 \times ? \times 30$, $8,5 \times ? \times 32$. Aukon sivupenkit: rapp. peittämä, muutamia näkyvissä, pätkiä $8,5 \times 13 \times ?$, $9 \times 16 \times ?$, ylin varri korjausmuurauksesta melko uusilla tiilillä $7 \times 13,5 \times 28$. Karmien alla oleva muuraus: $8-9 \times ? \times 30,5-31,5$. Aukon pohja: tiilimuurauksesta $8,5-9 \times 12,5 \times 27-27,5$, sekä yksi tiili $8,5 \times 14,5 \times 28$. Aukon holvi rapp. peittämää tiilimuurauksesta, muutamia tiiliä näkyvissä $8 \times 16 \times 30$, $8 \times 15 \times ?$, $9 \times 16 \times ?$, $8 \times ? \times 30,5$, $8 \times 13 \times 29,5$.

Itäinen seinä.

Seinä enimmäkseen korjausmuurauksesta vanhoilla sekalaisilla- sekä muutamilla melko uusilla tiilillä ja muutamilla har. kivillä. Korjausmuurauksen vanhat sekalaiset tiilet $8 \times 12,5 \times ?$, $8 \times ? \times 31$, $8 \times ? \times 28$, $8,5 \times 12,5 \times ?$, $8,5 \times ? \times 26-27$, $9 \times 13-13,5-14 \times ?$, $9 \times ? \times 27-27,5-28$, $9 \times ? \times 33$, $9,5 \times ? \times 27,5-28$, $9,5 \times ? \times 33,5$, $9-9,5 \times 16 \times ?$, $7 \times ? \times 30,5$ korjausmuurauksen melko uudet tiilet $7-7,5 \times 13-13,5 \times 28-28,5$. Seinässä lähellä pohjoista nurkkaa

noin 3,50 mtr korkea ja noin 0,60-1,20 mtr leveä komero,
komeron seinä ja osa pieliä aikaisempaa muurausta:

$8,5 \times 12,5 \times ?$ $9 \times 12,5 \times ?$ $9 \times 13 \times ?$ $8,5 \times ? \times 27,5$ $9,5 \times ? \times 28$ $10,5 \times ? \times 28$ $8 \times 14,5 \times ?$
 $7-8 \times ? \times 29,5-30,5$ $9 \times ? \times 30,5$

Seinässä etelämurkasta noin 5 mtr pohj. päin umpeen-
omuurattu aukko. Aukon piilet korjausmuurausta paitsi
alhaalla aukon eteläpielellä muutamia tiiliä aikaisempaa
muurausta: $9,5 \times 13 \times 30,5$, $9 \times 12,5 \times ?$. Aukon holvista suurin osa
jälillä: $8-8,5 \times 13 \times ?$, $9 \times 13,5 \times ?$, $9,5 \times 14 \times ?$, $8,5 \times 15 \times ?$, $9,5 \times 15,5 \times ?$. Aukon
umpeenmuuraus: (ei uudempaa korjausmuurausta kuten
seinä) $7,5 \times 14,5 \times 28-29,5$, muutamia $8 \times 14,5 \times 29$, $6,5 \times 14,5 \times ?$.

Eteläinen seinä.

Seinä ikkuna-aukkoon rappauksen peittämää tiilimuu-
rausta. Seinän itämurkassa noin 1 mtr levyinen ala korjaus-
muurausta sekalaisilla vanhoilla tiilillä ja muutamilla melko
kin korjausmuurauks. Itäisimmän ikkuna-aukon ja itämur-
kan väliset seinätiilet: alhaalla parrureikien yläpuolella
noin 12-13 varria $8-8,5 \times 12-12,5 \times 26,5-27,5$, muutamia $8 \times 12,5-13 \times ?$,
 $8 \times ? \times 28,5$, $7,5-8 \times 12-12,5 \times 26,5$, $8 \times ? \times 26$, keskellä olevat seinätiilet:
 $8 \times 14 \times 31$, $7,5-8 \times 14 \times 31,5$, $8,5 \times 13,5 \times 31$, $8,5 \times 12,5 \times 27,5$, $8,5-9 \times ? \times 30-31$, $8,5 \times$
 $12,5 \times ?$, $8 \times 13 \times ?$, $9 \times 13 \times ?$, $8 \times ? \times 28-28,5$, $8,5 \times ? \times 28,5$, $9,5 \times 13 \times ?$, $9 \times 14,5 \times ?$,
ylhäällä olevat seinätiilet $9 \times 12,5 \times ?$, $9 \times 13,5 \times ?$, $8,5 \times ? \times 27,5$, $9-9,5 \times$
 $? \times 28$, $10 \times ? \times 27$, $8 \times 14,5 \times ?$, $8 \times ? \times 31$, $8,5 \times ? \times 30-31$.

Idästä I ja II ikkuna-aukon väliset seinätiilet: alhaal-
la noin 13 varria parrureikien yläpuolella $8-8,5 \times 12,5 \times 26,5-$
 $27,5$, muutamia $8 \times 11,5 \times ?$, $8-8,5 \times 13 \times ?$, $8 \times ? \times 26$, $9 \times 13,5 \times ?$, $9 \times ? \times 28$,
keskellä $8,5 \times 13 \times 30,5$, $8 \times ? \times 30$, $9 \times ? \times 31$, $9 \times 12,5 \times ?$, $9 \times 27,5$, $8 \times ? \times 27$,
ylhäällä muutamia näkyvissä: $8 \times 12 \times ?$, $8 \times ? \times 26$, $7,5-8 \times ? \times 30$,
 $9 \times ? \times 31$, $8,5 \times 14,5 \times ?$.

Itäisin ikkuna-aukko. Aukko myöhäisempää muu-
rausta kuin sen itä ja länsipuolella oleva seinämuuri.
Seinässä aukon vieressä on näkyvissä aikaisemman ja
myöhäisemmän muurauksen raja. Aukon piilien
tiilet: $8-9 \times 16-16,5 \times 30-31,5$, muutamia $8-9 \times 16-16,5 \times 29-30$.

Aukon sivupenkit: mahd. korjausmuurausta (ei uudempaa) $8-8,5 \times$
 $12,5 \times 27$, $8,5 \times 13 \times 26,5-27$, $8,5 \times 13 \times 28,5$, $8,5 \times 12,5 \times 28$, $9 \times 13 \times 28$, sekä yksi tiili
 $? \times 16 \times 31,5$. Karmien alla oleva muuraus: alempi (ulkonera)
osa, mahd. saman aekuista kuin aukon sivupenkitkin, muu-
tamia tiiliä näkyvissä $8 \times ? \times 27$, $9 \times ? \times 27$, $8 \times 13 \times 31,5$, $9 \times 16,5 \times ?$,
karmien alla oleva ylempi (kapeampi) osa korjausmuu-

rausta melko uusilla tiilillä $7 \times 13 - 13,5 \times 28$. Aukon pohja: lähellä karmien alla olevaa muurausta muutamia tiiliä näkyvissä $? \times 13 \times 28$, $? \times 15,5 \times 33,5$, $? \times 15 \times 30,5$, sekä pohjan pohjois osassa koryausmuurausta melko uusilla tiilillä $7 - 7,5 \times 13 - 13,5 \times 28 - 28,5$. Aukon holvi: rappauksen peittämä, muutamia tiiliä näkyvissä $5,5 - 6,5 \times 11,5 - 12,5 \times 22 - 23,5$, muutamia $5 \times 11,5 - 12,5 \times 22 - 24$.

Idästä II ja III:n (umpeenmuuratujen) ikkuna-aukkojen välillä olevat seinätiilet: alhaalla parrureikien yläpuolella noin 8-9 varria $8 - 8,5 \times 12,5 - 13 \times 26,5 - 28$, sekä yksi rantapalanmut tiili $8 \times ? \times 25,5$, keskellä $8 \times 12 - 12,5 \times ?$, $8,5 \times 12,5 \times ?$, $8 \times ? \times 26,5$, $8,5 \times ? \times 28$, $8,5 \times 13,5 \times ?$, $9,5 \times ? \times 27,5$, $8,5 \times 14 \times ?$, $8,5 \times ? \times 31$, $7,5 \times ? \times 29,5$, ylhäällä muutamia näkyvissä $9 \times 12,5 \times ?$, $8,5 \times 13 \times ?$, $9 \times ? \times 27$, $8 \times ? \times 28$, $8,5 \times 13,5 \times ?$, $9,5 \times 13,5 \times ?$, $8 \times ? \times 30,5$, $9 \times ? \times 29$.

Idästä II:n ikkuna-aukko. Aukko myöhäisempää muurausta kuin sen itä ja länsipuolella oleva seinämuuri. Aukko umpeenmuurattu lähellä seinän ulkopintaa, umpeenmuuraus rappauksen peitossa muutamia näkyvissä: pätkiä $8,5 \times ?$, $10 \times ?$, $8,5 \times ? \times 26,5$, Aukon piielet: rappauksen peitossa, osa tiiliä näkyvissä $8 \times 15,5 \times 31,5$, $8 \times 16 \times 31$, $8,5 \times 16 \times 31$, $8,5 \times 16 \times 32$, (? tiilet rikkiäisiä) $8,5 \times 16,5 \times ?$, $8 \times ? \times 30 - 30,5 - 31 - 31,5$, $8,5 \times ? \times 30 - 30,5 - 31 - 32$, $8,5 \times 15,5 \times ?$, $7,5 \times ? \times 28 - 28,5$, $7,5 \times ? \times 31$.

Aukon holvi rap. peitossa, osa tiiliä näkyvissä $5 \times 13 \times 23$, $5 \times 13 \times 23,5$, $5 \times 12,5 \times 23$, $5 \times ? \times 22,5$, $5,5 \times 6 \times 13 \times 22$, $5,5 \times 13,5 \times 21,5$, $5,5 \times 13 \times ?$, $5,5 \times 12,5 - 13 \times ?$, holvin yläpuolella muutamia seinätiiliä: (saman-aikuisia kuin holvi) $5 \times ? \times 22 - 23$, $5,5 \times ? \times 22 - 23$, $8 \times ? \times 30,5$. Aukon sivuseinät: osa tiiliä näkyvissä, sekalaisia $8 \times 12 \times 26,5 - 27$, $8,5 \times 12,5 \times 26 - 27,5$, $8 \times 13 \times 26,5$, $8 \times 13 \times 27$, $8,5 \times 16,5 \times ?$, $8,5 \times ? \times 31,5$, sekä yksi mahd. melko uusi tiili $7,5 \times 13,5 \times 28,5$.

Karmien alla oleva muuraus: (Aukko ei ole nykykarmia) osa tiiliä näkyvissä $8 \times 12,5 \times 26,5 - 27$, $8 \times 13 \times 27 - 27,5$, $8 \times ? \times 27$. Aukon pohja: mahd. osittain koryausmuurausta mahd. saman aikaista kuin parrureikatkin, $8 \times 12 \times 26,5$, $8 \times 12,5 \times 27,5$, $8,5 \times 13 \times 27$, $7,5 - 8 \times 12,5 \times 26,5$, $7,5 \times 13,5 \times 27,5$, osittain aikaisempaa muurausta: rik. pätkiä $8 \times ? \times ?$, $9 \times ?$.

Idästä III ja IV ikkuna-aukkojen välillä olevat seinätiilet: alhaalla parrureikien yläpuolella noin 13 varria $8 \times 12,5 - 13 \times 26,5 - 27,5$, muutama $8 \times ? \times 29$, $7,5 \times ? \times 26,5$ k.p. 3 alimmasta varria: mahd. vanhaa kory. muurausta.

$9 \times ? \times 31$, $9 \times ? \times 28,5$, $8 \times ? \times 26,5$, $7,5 \times ? \times ?$. Keskellä osa tiiliä
 näkyvissä $8 \times 14,5 \times 30,5$, $8-8,5 \times 12,5 \times 30,5$, $7,5 \times ? \times 30,5$, $8 \times ? \times 31,5$, $8,5-9 \times ? \times$
 30 , $9 \times ? \times 31$, $8 \times 14 \times ?$, $8,5 \times ? \times 27$, ylhäällä muutamia tiiliä
 näkyvissä $8 \times 12,5 \times ?$, $8 \times ? \times 28,5$, $9 \times ? \times 28,5-29$, $-29,5$, $8 \times ? \times 30$, $8 \times 13,5 \times 28$
 $8,5 \times 12,5 \times 30,5$

Idästä IV ikkuna-aukko (aukko ump. muurattu la-
 kella seinän ulkopintaa) Aukko myöhäisempää muuraus-
 ta kuin sen itä ja länsipuolella oleva seinämuuri. Aukon
 pilet: osa tiiliä näkyvissä $8 \times 15 \times 30,5$, $9 \times 16 \times 30,5$, $8 \times 16 \times 30,5?$, $8,5 \times 16 \times$
 $31?$, $9,5 \times 16 \times 31,5?$, (? tiilet rikkiäisiä) $8 \times ? \times 29$, $8 \times ? \times 31$, $-31,5$, $8,5 \times ? \times$
 $30,5$, $9 \times ? \times 31$, $7,5-8 \times ? \times 31,5$, $9 \times ? \times 32$, $7 \times ? \times 30$, $7,5-8 \times ? \times 30$. Aukon holvi:
 muutamia tiiliä näkyvissä $5 \times 12,5 \times 22,5$, $5 \times 12,5 \times 24$, $5 \times 11,5 \times 23$, $5,5 \times 11 \times$
 $24,5$, $5,5 \times 11,5 \times 22,5$, $5,5 \times 13 \times 25$, $6 \times 12 \times ?$, $5,5-6 \times 12 \times ?$. Aukon sivupenkit:
 osittain korjausmuuraukselta melko uusilla tiilillä
 $7 \times 13-13,5 \times 27,5-28$. osittain aikaisempaa muuraukselta $8,5 \times ? \times$
 $30,5$, $8,5 \times ?$. Karmien alla oleva muuraus (auk. ei myk.
 karmia) $9 \times 13 \times ?$, $8 \times 15 \times ?$, $8,5 \times ? \times 30,5$. Aukon pohja: mahd.
 osittain korjausmuuraukselta (luultavasti saman rikkiäis-
 ta kuin parrureikien muuraus) $8 \times 15,5 \times 32$, $7 \times 14 \times 27$ r.p. $8,5 \times ? \times$
 $16,5 \times ?$, osittain aikaisempaa muuraukselta rik. tiilen pä-
 tiillä. Aukon umpeenmuuraus: rapp. peittävä, vain
 muutama näkyvissä $7,5 \times ? \times 28,5$, $8,5-9-9,5 \times ?$.

Läntisin ikkuna-aukko. aukko myöhäisempää
 muuraukselta kuin sen itä ja länsipuolella oleva seinä-
 muuraus. Aukon pilet: osa tiiliä näkyvissä $8,5 \times 15,5 \times$
 31 , $8,5 \times 16 \times 31$, $8,5 \times 16,5 \times 31,5$, $8 \times ? \times 30,5-31-31,5$, $8,5 \times ? \times 30-30,5-31$, $9 \times ? \times 31-$
 32 , $8 \times 15,5 \times ?$, $9 \times 16 \times ?$, $9 \times 15,5 \times ?$, muutama $8,5 \times ? \times 29,5$, $7,5 \times ? \times 31$.
 Aukon sivupenkit: enimmäkseen korjausmuuraukselta, muu-
 raus saman aikuisista kuin aukon alla olevat parrurei-
 kät, tiilet melko uusia $7 \times 13-14 \times 27-27,5$, sivupenkeissä muu-
 tamia tiiliä aikaisempaa muuraukselta $8,5 \times ? \times 28$, $9 \times ? \times 27,5$.

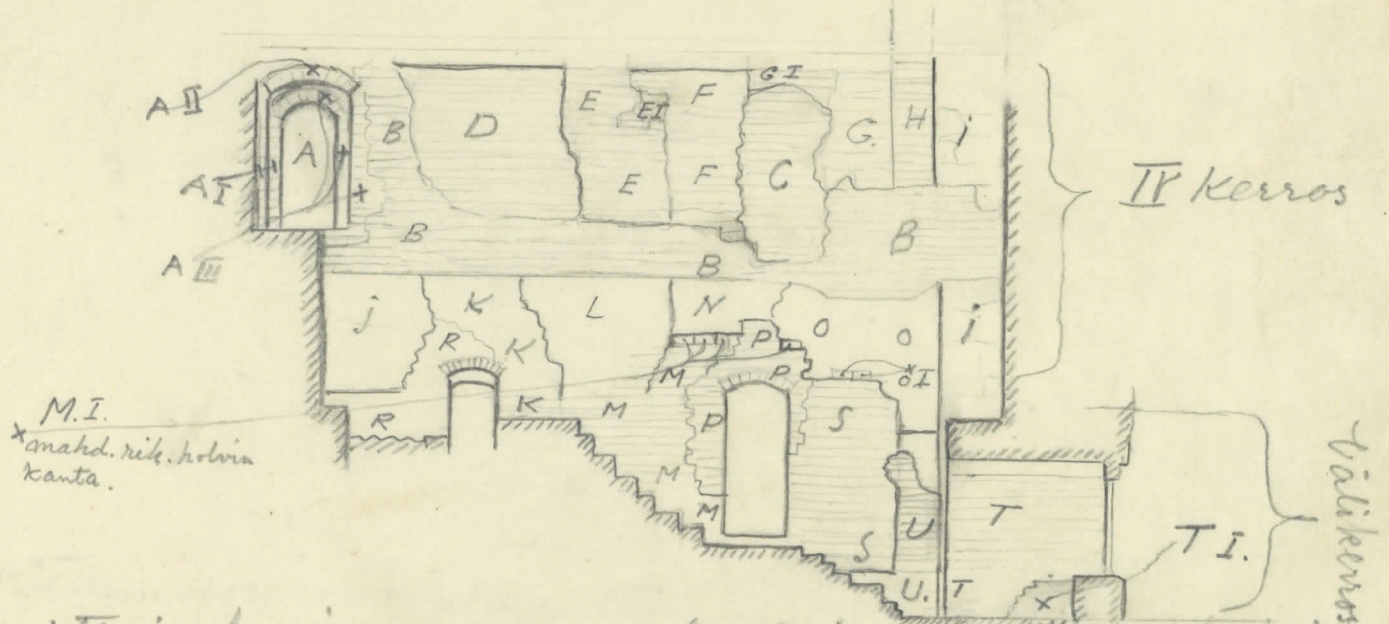
Karmien alla oleva muuraus: $8,5 \times ? \times 31$, $8,5 \times ? \times 31,5$, ylä osa
 mahd. korjausmuuraukselta $8 \times 12 \times 27,5$, $? \times 16 \times ?$, $? \times 14 \times ?$.

Aukon pohja: suurin osa korjausmuuraukselta melko uusilla
 tiilillä korjausmuuraus saman aik. kuin aukon alla olevat
 parrureikat, pienempi osa aikaisempaa muuraukselta, tiilet rik-
 kinäisiä pätkiä $? \times 16 \times ?$, $? \times 12,5 \times ?$. Aukon holvi: osa tiiliä
 näkyvissä $8 \times 12,5 \times 26,5$, $8 \times 12 \times 28$, $8 \times 12-12,5 \times ?$, $8,5 \times 13 \times ?$, $5,5 \times 12,5 \times 24$, $6 \times$

11,5x23, 6x13x?, 5,5x?x24,5, 6x?x24, holvin yläpuolella seinässä
 onnuntamia näkyvissä 9x16x?, 6x?x24-25.

Läntisimmän ikkuna-aukon ja länsinurkan välillä, olerat
 seinätiilet: Alhaalla, länsinurkasta noin 0.83 ja 1.70 mtr välises-
 sä kohdassa, parrureiistä ylös noin 11 varrin korkuinen osa onah-
 dollisesti katkottu väliseinä 8-12,5-13x27-28, onnuntamia 8,5x13,5x?,
 katkotun seinän ja nurkan välillä parrureikiän yläpuolella
 (nurk. ei ole parrureikiä) noin 11-13 varria 8-8,5x12,5-13,5x26,5-28, onnunta-
 ma 9x?x28,5, katkotun seinän ja ik. aukon välillä parrureiki-
 en yläpuolella noin 13-14 varria 8-8,5x12,5-13x26-27-28. Keskellä
 ikkuna-aukon ja länsinurkan välillä, olerat seinätiilet: osit-
 tain rapp. peittävä, osa näkyvissä 8,5x12,5x?, 9x13x?, 8x13x?,
 8x?x27, 8,5x?x28, 8,5x?x27, 8,5-9x27,5, 9x?x27,5-28-28,5, 8x?x29, 8,5x?x
 30, 8x?x30,5, 9x?x31, sekä nurkassa, osittain koryausmuura-
 usta vanhoilla sekalaisilla tiilillä. Ylhäällä länsinurkassa
 8x14,5x28, 8,5x14x29, 9x13,5x29, 8,5x13x28, 8,5x15x32, 8x?x30,5, 8,5x?x30-30,5,
 9x?x30, 8,5x?x31,5?, 8,5x13,5x?, 8,5x?x27.

Läntinen seinä. Huone No 61:een johtavan ovi-aukon ti-
 let: A I kohdassa 8x12x?, 8,5x12,5x?, 8,5x13x?, 9x12,5x?, 9x13x?,
 ovi-aukon holvin ylempi, osa, osittain, aikaisempaa muu-
 rausta A II: 8,5x12x?, 8,5x12,5x?, 8,5x13x?, 9x12,5x?, sekä

osittain koryausmuurausta. Ovi-aukon alempi holvi ja
 aukon pohjoispuolen kulmat koryausmuurausta (kohdassa
 A III) melko uusilla tiilillä 2,5-2,8x13-13,5x?. Seinässä, ovi-au-
 kon pohjoispuolella B kohdassa koryausmuurausta vanhoilla
 sekalaisilla tiilillä (mahd. aikaisempaa koryausmuurausta kun
 A III kohdassa oleva koryausmuuraus) 8,5x12,5x?, 8,5x13x?, 9x13x?,

8,5x2x28, 8x2x26, 8,5x2x27, 9x2x32, 7x2x29,5, sekä muutamia mahd. melko uusia tiiliä 7x13,5x2. C kohdassa korjausmuurausta melko uusilla tiilillä 7,5-8x13-13,5x27-28.

D kohdassa olevat seinätiilet: enimmäkseen 8,5x12,5x26,5-27,5, muutamia 9x13x2, 8,5-9x2x28, 8x12,5x2, 9x13x2, 9x2x28, 8x12x2.

E kohdassa olevat seinätiilet: sekalaisia 8,5x12,5x2, 8,5x13x2, 8x13,5x2, 8,5-9x15x2, 8,5x14,5x2, 9x14x2, 8x2x28, 8,5x2x28, 8,5x2x31,5, 9x2x32,5.

EI kohdassa olevat seinätiilet: 8x2x26,5, 8x2x27,5, 8,5x12,5x2, 7,5x2x29,5.

F kohdassa olevat seinätiilet:

8,5-9x12-13x27-28,5, sekä yksi tiili 9x2x29. G kohdassa: rap. peitossa, osa tiiliä näkyvissä, tiilet enimmäkseen kantillaan 7x13-13,5x27,5, 7x14-15x2, 8-8,5x13x2, 8x13,5x2.

GI kohdassa olevat seinätiilet, muutama näkyvissä 5,5x2x24, 6x2x24,5, 8x2x2.

H kohdassa olevat seinätiilet: rap. peitossa, osa näkyvissä 7,5-8x14-15x28-29,5, (7,5x14x2, 7,5x15x2, 8x2x28, 7,5x2x28,5, 7,5x2x29, 8x2x29,5, 7,5x14,5x2.)

HKohdassa alempana 8x2, sekä yksi tiili pystyssä kantillaan 7x12x26,5.

I kohdat: tornin kulma, osittain harmaakivä, osittain kalkkikivä, ylemmänä I kohdassa muutama tiili tiilimuurausta, mahd. vanhaa korjausmuurausta, tiilet kantillaan 7x15,5x29,5.

7x12,5-13x2, 7x14x2, 7,5x2. J kohdassa olevat seinätiilet:

8x12,5x2, 8,5x12,5x2, 8x13x2, 9x13,5x2, 8,5x14x2, 8,5x2x27,5-28, 9x2x28, 8x2x27,5.

K kohdassa olevat seinätiilet: enimmäkseen 8,5x12-12,5x27-27,5 pienempi osa 8-9x12-12,5x26-28,5 (8x2x26-26,5, 8,5x2x26, 9x2x28-28,5.)

L kohdassa olevat seinätiilet: 8,5x12,5x28, 8x12x2, 8,5x12,5x2, 8,5x13x2, 8x2x26-27, 8,5x2x27, 9x13x2, 9x2x28-28,5, 6x2x23,5, 6,5x2x24-24,5, 6,5-7x2x24, 9x2x32.

M kohdassa olevat seinätiilet: 8,5-9x12,5-13x27-28,5, muutama 8,5x2x26,5. MI mahd. holvin pihkinäinen kanta 8,5x12,5x27,5, 7x2x28.

N kohdassa: rap. peitossa, osa tiiliä näkyvissä, muutamia tiilet kantillaan, 8,5x2x28, 8x2x27, 7x12,5x2.

O kohdassa: pinta epätasaisista täytemuurausta tiilen pätkiä ja harmaakiviä. OI mahd. holvin pihkinäinen kanta 8,5x13x28,5, 8x2x13x28.

P kohdassa oleva vii-aukon holvi, osa aukon pitiä, sekä holvin yläpuolella olevat seinätiilet korjausmuurausta vanhoilla sekalaisilla tiilillä.

R kohdassa aukon eteläpuolelleen sekä aukon holvin ylempi osa korjausmuurausta melko uusilla ja muutamilla vanhoilla sekalaisilla tiilillä, uudehkot tiilet 7x13-13,5x28-28,5, vanhemmat tiilet 9x13,5x28, 8,5x2x30,5, 6x2x25.

S kohdassa olevat seinätiilet

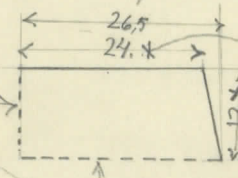
85-9x13-12,5x27-28,5 muutama 85x13x27,5. T Kohdassa olevat ik.pielentiilet: (Välikerroksen huone No 50:n johtavan portaikon pohjois-seinässä olevan ikkuna-aukon länsipieksi) korjausmuurausta vanhoilla tiilillä 8x13x26,5, 8x12,5x27,5, 8x13x27, 9x13,5x27,5?, 7,5-8x?x26,5, 8x?x26, 8,5x?x28. T I Kohdassa aikaisempaa muurausta: 8-8,5x?x27-27,5. U Kohdassa olevat seinätiilet: mahd. vanhempaa korjausmuurausta sekalaisilla tiilillä 6x13x25,5, 8,5x?x28, 7-7,5x?.

50 A

Välikerroksen huone No 50 ja IV kerroksen huone No 60 välillä oleva portaitikka. Portaitikon länsiseinä: katso huone no 60:n länsiseinän ala-osaa. Portaitikon itäinen seinä: korjausmuurausta vanhoilla sekalaisilla sekä melko uusilla tiilillä, vanhat tiilet 8x12x26-27, 9x13x28, 7,5x15x30,5, 7x?x31,5, 7x?x29,5, 7,5x?x?x32,5, 6,5x?x30, melko uudet tiilet 7-7,5x13-13,5x28-28,5, 7-7,5x13-13,5x27-27,5. Porras-askelat: tiilimuurusta sekalaisilla tiilillä, luultavasti korjausmuurausta, 8,5x13,5x?, 9x13,5x?, 9x13x?, ?x12x27, ?x12,5x28, ?x13x27,5-28, ?x14,5x29, ?x15x?, sekä mahd. melko uusia tiiliä 7x13-13,5x27, 6,5x13,5x26,5. Portaitikon pohjois-seinässä olevan ikkuna-aukon pohja: tiilimuurusta, mahd. korjausmuurausta ?x12,5x26,5, ?x12x26, ?x14x28,5, ?x13,5x28. Ikkuna-aukon itäinen pieksi 85-9x12,5-13x27-28, muutama 8x13,5x?, 8x?x27, Aukon pielessä olevan pienen kornen umpeenmuuraus: 8x15x30,5, 7,5-8x15x?, 9x?x28, Ikkunaukon holvi: korjausmuurausta melko uusilla tiilillä 7-7,5x13-13,5x27-28,5, sekä holvin itä-osassa muutamia tiiliä, aikaisempaa muurausta 8-8,5x?x26, 8x?x?x27,5. Ikkuna-aukon harmin alla oleva muuraus: korjausmuurausta vanhoilla sekalaisilla tiilillä 9x13,5x?, 8x13x?, 8x?x26,5, 8,5x?x27, 7x15x?, 7x?x15,5x?, 6,5x?x30.

Huoneiden № 35^m ja 60^m itäpuolella, väliseinän sisällä, III kerroksen ylä-osan ja osittain II kerroksen ala-osan korkeuden kohdalla olevat 3 pientä huonetta:

- 59C Eteläinen huone, Länsi ja etelä seinä sekä itäseinä ovi-
aukon pieliin ja holviin mahd. saman aikuisesta
tiilimuurauksesta. Länsi ja eteläseinien ja itäseinällä
olevan ovi-aukon pieliin tiilet $8,5-9 \times 12-13 \times 26,5-28$, ($8,5 \times 12 \times$
 27 , $9 \times 13 \times 28-28,5$, $8,5 \times 12,5 \times 26,5$, $8,5 \times 13 \times 28$, $9 \times 13 \times 28$, $9 \times 12,5 \times 27,5$, muunta-
mia $9 \times ? \times 28,5$, $8 \times ? \times 26-27$, ovi-aukon holvin tiilet $8,5 \times 12 \times 26$
 $9 \times 12 \times 26,5$, $8,5 \times 12,5 \times 27,5$, $8,5 \times 12 \times ?$, $9 \times 13 \times ?$, ovi-aukon holvi kekkeltä
rikkinäinen. Huoneen pohjois-seinä mahd. myöhäisempää
muurauksesta kuin länsi-etelä ja itäseinät, alempi osa
karmaa kiveä ylempi osa epäpuhdasta tiilimuurauksesta
tiilien suurus $8 \times 13 \times ?$, $8,5 \times 12,5 \times ?$, $9 \times 12,5 \times ?$, $8,5 \times ? \times 26,5-27$, $8 \times ? \times 28$,
 $9 \times ? \times 28$, $8,5 \times ? \times 30$, $8 \times 12,5 \times 26$, $9 \times 13 \times 28$, $9 \times ? \times 31,5$, $8,5 \times ? \times 30?$, $8,5 \times 12,5 \times 30$,
Itäseinän yläpuolella oleva poikkinainen tiiliholvi: $8,5 \times ? \times$
 $26,5$, $8,5 \times ? \times 28$, $8,5 \times ? \times 30?$, sekä muutamia melko uusia tiiliä
 $7 \times 13 \times 27,5$.

- 59C (59C) Keskimäinen huone. Länsi-pohjoinen ja itäsei-
nä mahdollisesti saman aikuisesta muurauksesta, tiilet enin-
mähseen $8,5-9 \times 12,5-13 \times 26,5-28$, muutamia $8 \times 12-12,5 \times 26-26,5$, $8,5 \times 12 \times ?$,
Länsi-seinällä olevan pienen kornen pieliin kulmissa $9 \times ? \times 8,5$
muoto tiiliä:

* pieliin toisissa muototilissa oleva
saman kohdan mitto: 22-23,5.
* 10,5-11.
Vahvuus: 8-8,5-9.

Huoneen eteläseinä: (sama kuin eteläisimmän huoneen
pohjoisseinä) mahd. myöhäisempää muurauksesta kuin
länsi itä ja pohjoisseinä, eteläseinän tiilet $8,5 \times 13 \times ?$, $8,5 \times$
 $14 \times ?$, $8,5 \times ? \times 30,5$, $9 \times ? \times 30?$. Huoneen rikkinäisen holvin tiilet:
enimmäkseen tummiksi poltettuja $8 \times 12,5 \times 26$, $8,5 \times 12,5 \times 26,5-27$,
 $8,5 \times 13 \times 27,5$, muutama rautapalannut $7,5 \times 12,5 \times 26,5$.

Itä ja pohj. seinissä osittain korjausmuurauksesta melko
uusilla tiilillä $7-7,5 \times ? \times 27,5-28,5$.

- 59D Pohjoinen huone, portaikko. Portaikon länsiseinän sekä
seinällä oleva huone № 35^{teen} (ylä-osaan) johtava ovi au-
kon pieliin tiilet: enimmäkseen $8,5-9 \times 12-13 \times 27-28$ ($9 \times 13 \times 27-28$,
 $9 \times 12,5 \times 28$, $8,5 \times 12,5 \times 27$, $8,5 \times 12 \times ?$, $8,5 \times ? \times 28$, $8,5 \times 13 \times ?$, $8,5 \times ? \times 27,5$) muutamia
 $9 \times 13 \times 28,5$, $8 \times 12 \times ?$, $8 \times ? \times 26-26,5-27$. Portaikon itäseinän poh-

joinen osa sekä itäseinällä olevan huone No 59:ään (nyk. kirkkoon) johtavan aukon pohjoispielen tiilet: (Aukon eteläpieltä ei ole jäljellä paitsi osittain kirkon puolella) enimmäkseen $8,5-9 \times 12,5-13 \times 27-28$, ($9 \times 13 \times 27-28$, $9 \times 12,5 \times 27$, $8,5 \times 13 \times ?$, $8,5 \times 12,5 \times ?$, $8,5 \times ? \times 27$,) muutamia $8 \times 12-12,5 \times ?$, $8 \times ? \times 26$, $8,5 \times ? \times 26$, $9 \times ? \times 26,5$, $7,5 \times ? \times 26$. Portaikon pohjoispäässä olevan holvin tiilet $8-9 \times 12-13 \times 26-28$ ($8 \times 12 \times 26$, $8 \times 12,5 \times 26$, $8 \times 13 \times 26,5$, $8,5 \times 12,5 \times 27$, $8,5 \times 13 \times 27$, $9 \times 12,5 \times 27,5$, $9 \times 13 \times 27-28$, $8 \times ? \times 27,5$.) Portaikon itäseinän keskikohdalla olevan aukon eteläpieli mahdollisesti myöhäisempää muurausta: $8,5 \times 13 \times 31$, $9 \times 13,5 \times 29,5$, $8 \times 13 \times 27$. * Porras-askleet: $9 \times 13,5 \times 30$, $8 \times 13,5 \times ?$, $8 \times 14 \times ?$, $8 \times 15,5 \times ?$, $8 \times ? \times 31-31,5$, $7,5 \times ? \times 31$, $9 \times 14 \times ?$, $? \times 14 \times 30,5$, $? \times 15 \times 31,5$, $7 \times 14,5 \times ?$, $8,5 \times 13 \times ?$, $8,5 \times 13 \times 29,5$.

* jät. Myöhäisemmän muuratun pienen eteläpuolella aikaisempaa muurausta, tiilet sama kuin länsiseinän ja itäseinän pohjoisosassa olevat tiilet.

Portaikun pohjois-seinä: aliosa karmakivi muurausta, yläosassa tiilestä muurattu pieni komero, mahdollisesti myöhäisempää muurausta $7 \times 13 \times ?$, $7 \times ? \times 29$, $8 \times 13 \times ?$.

HUONE 60.

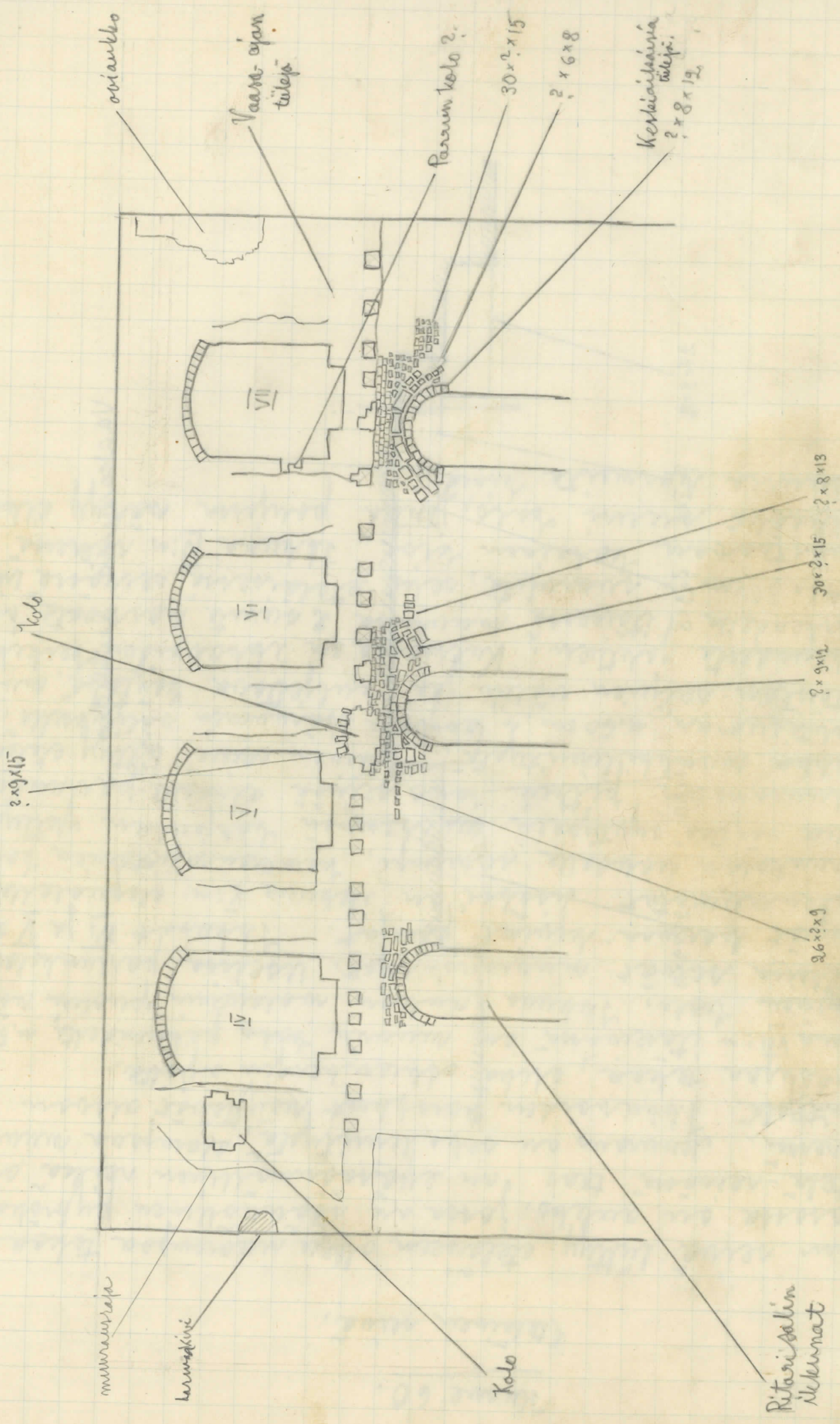
Eteläinen seinä.

(Ritarisalin yläpuolella)

Kuno Huikkinen

17. VI-1948.

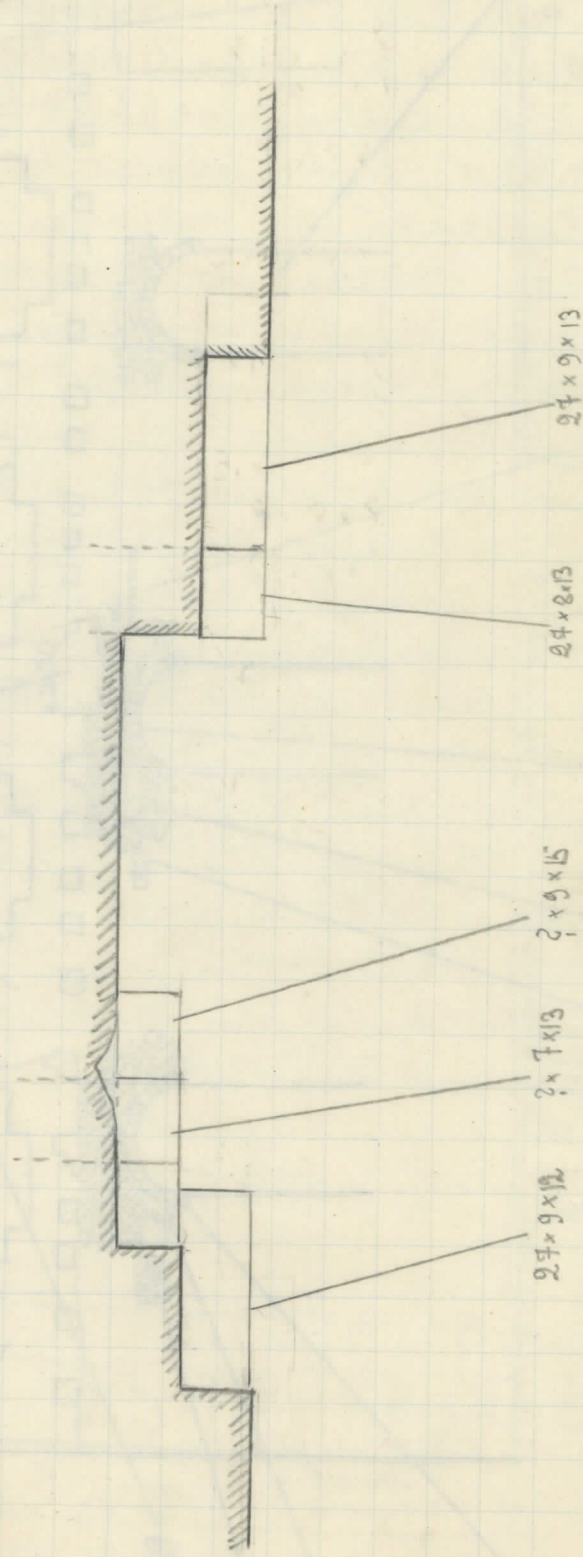
Huone N:o 60 Eteläinen seinä. (Ritavisalin yläpuolella)

Huone 60 Eteläinen seinä.

Kolokkepuu 1/2 m alla.

Vaaleanväre leikkauk.

Eteläinen seinä.

Läntinen seinä liittyy eteläiseen ollen nuorempaa tekoa.

Yläosassa on aukko, jossa on säännöllinen pyörökaari. Etelä-seinässä taas on epäsäännöllinen reikä oven vieressä. Muuraus on sekaluimutusta, alerupava munkkiliimutusta. Ikkunoiden korokkeet näyttävät olevan uudempaa tekoa, eikä Ahrenbergin ajalta.

Ikkuna VII:n itäseinässä on muurin koko paksuudelta n. 50 cm:n levyinen kolo. Ikkuna-aukon molemmiin puoli näkyvät kairissa selvät muuraus-rajat. Useissa parrunkolaisissa näkyvät harmaa-kiviset paikat. Ikkunat VI ja V ovat umpeenmuuratut. Lisäksi on ikkuna V:n alapuolella parrunkolon kohdalla suurempi, kameranmuotoinen kolo, joka näyttää syntyneen myöhemmän karsituksen yhteydessä. Muuraus on pitkin koko seinää alhaalta parrunkolaisiin saakka munkkiliimutusta. Itäinen seinä liittyy eteläiseen kahtisuoran, n. 60 cm:n levyisen lisämuurin välityksellä.

Itäisten seinien väliin jää kuljettava käytävä, muurin paksuudesta johtuen. Kulmassa on ikkunoiden keskikohdan korkeudella itäisessä muurissa 2 suunta harmaata kiveä n. 40 x 30 cm:n suurista, sekä eteläisessä seinässä lisäksi 1 vastakkaan kahainen kivi. Ikkuna N:n vieressä on ylhäällä suuri kolo, jonka pohjassa näkyy alhaalla suuria harmaita kiviä.

Huone 60

Eteläinen seinä:

Tiilimitat:

Ikkuna $\overline{N}$:n ja nurkan
välinen seinä:

$17,5 \times 7 \times ?$
 $18 \times 6,5 \times ?$
 $18 \times 7,5 \times ?$
 $18 \times 9 \times ?$
 $20 \times 5 \times ?$
 $20 \times 7 \times ?$
 $25 \times 10 \times ?$
 $26 \times 8 \times 12,5$
 $27 \times 8 \times ?$
 $27,5 \times 8,5 \times ?$
 $27,5 \times 9 \times ?$
 $28 \times 9 \times ?$
 $28,5 \times 9 \times ?$
 $29 \times 9 \times ?$
 $31 \times 9 \times ?$
 $? \times 6 \times 8$
 $? \times 6 \times 13$
 $? \times 6,5 \times 12,5$
 $? \times 7 \times 8$
 $? \times 7 \times 12$
 $? \times 7 \times 16$
 $? \times 8 \times 13$
 $? \times 8 \times 15$
 $? \times 8,5 \times 12,5$
 $? \times 8,5 \times 15$
 $? \times 9 \times 10,5$
 $? \times 9 \times 13,5$

Ikkuna $\overline{N}$:n
karsheet ja alasta:

$22 \times 7 \times ?$
 $23 \times 9 \times ?$
 $26 \times 7 \times ?$
 $26 \times 8 \times ?$
 $26,5 \times 8,5 \times 13$
 $27 \times 9 \times ?$
 $30 \times 9 \times 13$
 $32 \times 8 \times ?$
 $? \times 7,5 \times 15,5$
 $? \times 8 \times 8$
 $? \times 8 \times 12$
 $? \times 8,5 \times 15$
 $? \times 9 \times 17$

Ikkuna $\overline{V}$:n karsheet
ja alasta:

$20 \times 9 \times ?$
 $23 \times 7,5 \times ?$
 $25,5 \times 8 \times ?$
 $27 \times 8 \times 12$
 $27,5 \times 7,5 \times ?$
 $28 \times 8 \times ?$
 $? \times 7,5 \times 12,5$
 $? \times 7,5 \times 14$
 $? \times 8 \times 13$
 $? \times 9 \times 14$

Ikkuna $\overline{V}$:n ja $\overline{N}$:n
välinen seinä:

Ikkuna $\overline{N}$:n ja $\overline{V}$:n
välinen seinä:

$15,5 \times 8 \times ?$
 $23 \times 9 \times ?$
 $26,5 \times 8 \times ?$
 $27 \times 8 \times ?$
 $29 \times 8,5 \times ?$
 $? \times 7,5 \times 12$
 $? \times 8 \times 11$
 $? \times 8 \times 13$
 $? \times 9 \times 10,5$
 $? \times 9 \times 13,5$
 $? \times 10 \times 16$

$12 \times 8 \times ?$
 $16,5 \times 9 \times ?$
 $17,5 \times 8,5 \times ?$
 $19 \times 8,5 \times ?$
 $20 \times 8 \times ?$
 $26 \times 7,5 \times ?$
 $27,5 \times 8 \times ?$
 $28 \times 9 \times ?$
 $29,5 \times 8 \times ?$
 $? \times 6 \times 12$
 $? \times 7 \times 11,5$
 $? \times 7 \times 12$
 $? \times 8 \times 9$
 $? \times 8 \times 11,5$
 $? \times 8,5 \times 12,5$
 $? \times 9 \times 12$
 $? \times 9 \times 15$
 $? \times 9 \times 20$
 $? \times 9,5 \times 13$

Jokuna VI:n karakkeet
ja alaosa!

$13 \times 7 \times ?$
 $13,5 \times 8 \times ?$
 $17 \times 9 \times ?$
 $21 \times 7 \times ?$
 $26 \times 8 \times ?$
 $28 \times 7 \times ?$
 $29 \times 7 \times 15$
 $28 \times 8 \times ?$
 $31 \times 8 \times 15,5$
 $? \times 7,5 \times 11$
 $? \times 7,5 \times 12$
 $? \times 8 \times 12,5$
 $? \times 8,5 \times 15,5$
 $? \times 9 \times 10$

Jokuna VI:n ja VII:n
välinen seinä!

$15 \times 8 \times ?$
 $16 \times 7,5 \times 11$
 $18 \times 8,5 \times ?$
 $18,5 \times 7 \times ?$
 $19,5 \times 7 \times ?$
 $20,5 \times 6 \times ?$
 $21 \times 9 \times ?$
 $22 \times 7 \times 11,5$
 $24 \times 7,5 \times ?$
 $28 \times 6,5 \times ?$
 $28 \times 8,5 \times ?$
 $28 \times 9 \times ?$
 $29 \times 7,5 \times ?$
 $30 \times 9,5 \times ?$
 $31 \times 9 \times ?$
 $? \times 7 \times 12$
 $? \times 7,5 \times 12,5$
 $? \times 9 \times 8,5$
 $? \times 9,5 \times 13$
 $? \times 10 \times 15,5$

Jokuna VII:n karakkeet
ja alaosa!

$14,5 \times 6,5 \times ?$
 $20 \times 7 \times ?$
 $22,5 \times 7,5 \times ?$
 $28 \times 7 \times ?$
 $31,5 \times 7 \times ?$
 $? \times 8 \times 9$
 $? \times 8 \times 12,5$
 $? \times 8,5 \times 15$

Jokuna VII:n ja markan
välinen seinä!

$17 \times 6 \times ?$
 $20 \times 7,5 \times 13,5$
 $21,5 \times 8 \times ?$
 $23 \times 7 \times ?$
 $27 \times 8 \times ?$
 $27,5 \times 7 \times ?$
 $28 \times 7,5 \times ?$
 $28 \times 8 \times ?$
 $28 \times 8,5 \times ?$
 $29,5 \times 8 \times ?$
 $31 \times 6 \times ?$
 $32 \times 7 \times ?$

$? \times 5,5 \times 13,5$
 $? \times 7 \times 8,5$
 $? \times 7 \times 9$
 $? \times 7 \times 11$
 $? \times 7,5 \times 9$
 $? \times 7,5 \times 11$
 $? \times 7,5 \times 11,5$
 $? \times 7,5 \times 12$
 $? \times 7,5 \times 13$
 $? \times 8 \times 11$
 $? \times 8 \times 13,5$
 $? \times 8 \times 14,5$
 $? \times 8 \times 15$

$? \times 8,5 \times 12$
 $? \times 9 \times 13$
 $? \times 9 \times 13,5$
 $? \times 9 \times 14$

Huone 60 lattiatalolle v. 1948 tehdys purkaukset.

Kesällä 1948 tehtiin seinien lattiatalolle purkauksia pitkin etelä- ja pohjoisseiniä uutta betonilattia varten. Eteläseinän pinta oli tällä kohdalla kokonaisuudessaan tiiltä. Alkuperäisten tiilien mitat olivat $26,5-28 \times 12,5-13 \times 8-8,5$. Purkaus alkoi 1-3 tiilivaria vaasa-aikaisten ikkunoiden alapuolelle ja sen korkeus oli 85-95 cm. Sen syvyys oli 30-45 cm. Purkauksen pohjassa oli (eteläseinänä) samanlaisia ja samankokoisia tiiliä kuin pinnassa ja ainsaan muutamassa paikassa oli ainoa haamakiivi.

Pohjoisseinänä olivat ne pintaosat, jotka eivät olleet korjattut, muurattu samankokoisista tiileistä kuin vastaava kohta eteläseinässä, siis $26,5-28 \times 12,5-13 \times 8-8,5$. Muutamassa paikassa oli kuitenkin haameäkiiviä sekä punertavia graniittikiiviä näkyvissä. Tiilimuuraus olikin tässä seinässä ainostaan 0-30 cm paksu, sen alla oli muuri tehty mainituista kivilajeista. Tasaista muuripintaa ei löytynyt tiilimuurauksen alle ja näytää selvältä, että sekä tiilimuuraus että haamakiivimuuraus ovat samanaikaisia. Harmaa kiivimuurauksena oli myöskin muutamia tiilipaloja. Niinkuin eteläseinänä alkoi purkaus pohjoisseinänä kolme tiilivaria vaasa-aikaisten ikkunoiden alle ja korkeus oli 90-100 cm. Syvyys 30-45 cm. Siunnilleen 5 metriä läpimurkosta oli purkauksen pohjassa pyöreä parrunkolo jonka syvyys lasketuna purkauksen pohjasta oli 85 cm. Sen leveys oli 18 cm. Kolo nousi hieman ulospäin.

10.9.-48.

O. Sandberg.

Vaasa-aikaisen lattia alapinta on suunnilleen 45-50 cm. ritaisalin holvien ylimmästä kiinnikkeistä. On vaikeata sanoa onko holvit rajoitetut ennen lattia rakentamista vai ei.

Huone 60, pohjoisseinässä olevat kaksi unpi-
maista aukkoa välilattian kohdalla.

Huoneen pohjoisseinässä on lattian kohdalla kaksi umpimuurattua aukkoa jonka kammiot kuitenkin ovat avonaiset sisälle päin. Toimassa on lähimmän vaasa-aikaisen ikkunan alla, toinen on keskimmäisen vaasa-aikaisen itäisen pienen alla, hieman pienen itäpuolella.

Sisimmäinen on muraan ikkunan alla, ja sen yläosa on hajoitettu kuin ikkuna on rakennettu; tässä on luultavasti ollut segmenttikaari aivan kuin toisena aukkona vielä on.

Aukko on kaksi-osainen. Sen sisäpuolella on komero, joka on 81 cm. leveä ja 90 cm. syvä. Komeron pohja on harmaata kiveä paitsi reunat, jotka on tiiltä. Komerosien nykyinen korkeus on 100 cm. Komeron jälkeen, noin 90 cm:n syvyydellä alkaa varsinainen aukko, joka on 50 cm. leveä. Aukon pohja on komeron pohjaa 10 cm. korkeampine reikä tiilimuurauksesta. Aukon nykyisen kaaton muodoissa vaasa-aikaisen ikkunan penkin alla, joka on mura. Korkeus tähän on 105 cm. Aukko on nykyisessä muodossaan 50 cm syvä, sen jälkeen alkaa umpimuuraus joka on tiiltä. Umpimuuraus liepee muunnilleen 20 cm. paksu.

Komeron ja aukon seinissä ovat samantyyppiset tiilet. Mitat ovat seuraavat: $26,5 \times ? \times 8$, $27 \times ? \times 8$, $27 \times ? \times 8,5$, $27 \times 12 \times 8,5$, $28 \times 13 \times 9$, $28 \times ? \times 8,5$, $28 \times ? \times 9$, $28,5 \times ? \times 8,5$, $28,5 \times ? \times 9$.

Umpimuurauksessa ovat seuraavat tiilimitat: $26,5 \times ? \times 8$, $27 \times ? \times 8$, $28 \times ? \times 8$, $28 \times ? \times 9$, $? \times 14 \times 9$, $? \times 11,5 \times 8$.

Vaasa-aikaisessa ikkunanpenkissä ovat seuraavat tiilimitat: $30 \times ? \times 9$, $30,5 \times ? \times 8,5$, $31 \times ? \times 8,5$, $31,5 \times ? \times 8$.

Toinen aukko on samanlainen kuin yllä selos-

lettu, mutta se eroaa kuitenkin siinä, että segmentti-
 kaari on säilynyt sekä siinä, että varsinainen
 aukko on täydellisesti uppeenmuurattu. Kameran
 leveys on 76 cm. ja sen korkeus keskellä 145 cm.
 Korkeus riuseiden kohdalla on 125 cm. Kameran
 syvyys on 97 cm. Varsinaisen aukon oli myöskin
 kaistettu segmenttiholvella. Aukon leveys oli 49 cm,
 ja sen korkeus keskellä 130 cm, sivuilla 118 cm.

Kameran seinissä ovat seuraavat tiilimitat:

$$\begin{array}{lll}
 27 \times 13,5 \times 8 & 28 \times 12,5 \times 9 & 28 \times ? \times 8,5 \\
 27 \times ? \times 7,5 & 28 \times 13 \times 8,5 & 28 \times ? \times 9 \\
 27,5 \times ? \times 8,5 & 28 \times 13 \times 9 &
 \end{array}$$

Kameran segmenttikaari on nähtävästi jossain
 korjattu länsipuolella. Tämä näyttää olevan
 vanhempaa muurausta, ja tässä ovat mitat seu-
 raavat: $27 \times ? \times 8$, $27 \times ? \times 8,5$, $27,5 \times ? \times 8$, $27,5 \times$
 $? \times 8,5$. Kaaren länsiosassa ovat seuraavat mi-
 tat: $28 \times 13,5 \times 7,5$, $28 \times ? \times 7,5$, $29 \times 13 \times 7$, $29 \times 13 \times$
 $7,5$.

Aukon ympärimuurauksensa ovat runsaan laastin
 vuoksi ainoastaan kolme tiiltä täydellisesti nä-
 kyissä. Niiden mitat ovat: $26,5 \times ? \times 8$, $29 \times ? \times 9$,
 $31 \times ? \times 9,5$.

10.9.-48.

O. Sahlberg.

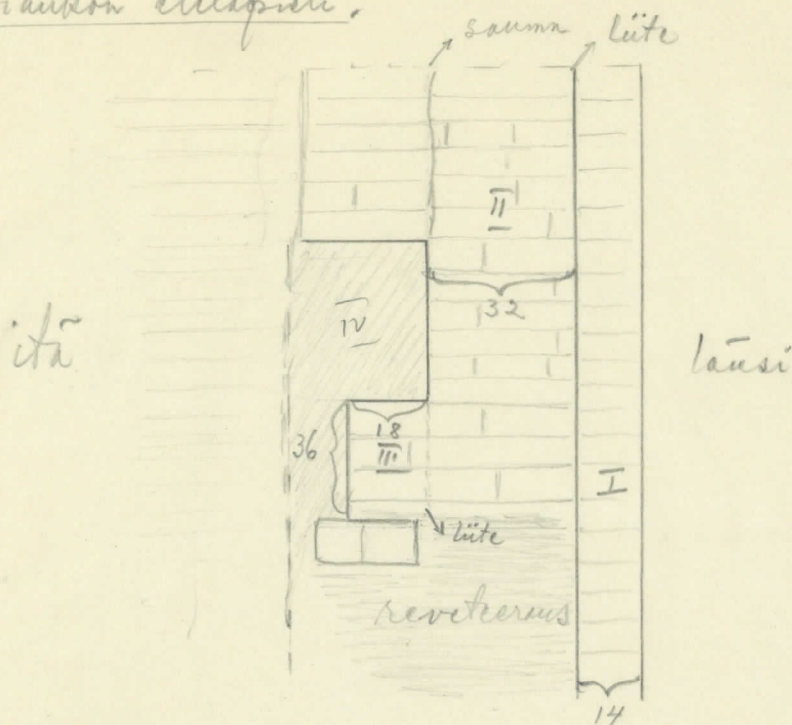
HLONE 60A

Purkaus

Huone 60. #A

Huone 60:n eteläiseen mureineen lounais-
murkan komero. Komeron pohjoisosan mureine-
nää oli aikaisemmin purettu (sekalinittus), joten
se oli avoin. Tiilimitat: $28 \times 14 \times 8$, $31 \times 14,5 \times 8,5$,
 $27,5 \times 16 \times 6,5$ cm. Länneiseinän pohjoisosan
on huone 61:een johtava oviaukko, eteläosassa
ovenpielissä uloke, I (14 cm), joki taas on tiiltä-
se sitä 23 cm kapeammassa ulokkeessa, II (32 cm)
kanssa. Tämän alaosassa on uloke, III (18 cm)
yläreuna 90 cm lattiatasosta, pohjoispuolelta
samassa tasossa, tiiltäse edellisen ulok-
keen kanssa, korkeus 3 tiilikerrosta (ti-
let lappaceellaan), ^{ker. pohj.-eteläseinä 40 cm} 36 cm. Nämä 3 ulokkeet
ovat kaikki samanaikaisesti mureineita.
Uloke III:n alapuolella oli tiilikeros (ti-
let lappaceellaan, pohj.-eteläseinä), jät-
telly 2 tiiltä. Sen alapuolella oli tiili-
mureineita, ^{osaksi} tärkeyneistä tiilikivistä ko-
meron lattiatasoon saakka. Ullokkeiden
tiilimitat: $27 \times 13 \times 9$; $28 \times 13 \times 9$; $26 \times 12,5 \times 8$;
 $26,5 \times 2 \times 8,5$; $2 \times 12,5 \times 8,5$ cm.

Oviaukon eteläpääli.

Komeron itäseinän alaosan on revetkeruus-
ta, purettua harmaakivi - täytemuurausta
50 cm:n korkeudella lattiatasosta. Sen ylä-
puolella 25 cm, 3 tiilikerrosta (tiilet laapu-
laan) tiilimuurausta, tasainen pystytaso.
Se ulkonee pohjoispäästä n. 8 cm yläpuo-
len seinämuurauksesta, jossa 2 tiilikerrosta,
eteläpäässä yhtyy tähän tasoon. Näiden
yläpuolella murtopinta, purettu tiilisei-
nä, sekeliimitys. Komerossa jatkuu kaapean
eteläseinän murein asti (IV).

Komeron pohjan tasoa purettiin poh-
joispäästä. Pääliimäinen kerros oli tiili-
muurausta n. 20-30 cm:n ^{vahvuudelta}. Sen alla harmaa-
kivi - täytemuurausta. Laasti kellertävänä.

kalkkilaastin. Täyttekerroksen tiilimitat:

$27 \times 14 \times 8,5$, $? \times 16 \times 9,5$, $? \times 13 \times 9$, $? \times 12,5 \times 8,5$ cm. Kaivamista jatkettiin itäseinän poh-

joispäästä. Täyttekeros oli samaa harmaa-
kivi- ja laastimuurausta, johon sähkyne-
tiä tiiliä. 190 cm:n päässä länsiseinästä

paljasti projektisuora tiiliseinän oon kaiv-
vetun alun pohjoisosassa n. 60 cm:n le-
veydeltä ollen tiillessä pohjoisseinän kunnor-

Muurin korkeus kaivettun alun tasosta

50 cm. Sen ylä- ja eteläpuolella harmaa-
kivi-tyttemuurausta. Tiilimitat: $28 \times ? \times 7,5$

$27 \times ? \times 7,5$ cm.

HUONE 62

Tiilet

Huone No 62. (Länsitorni II kerros)

Pohjois-seinä. Seinä tiilimuurausta paitsi länsimurkassa alhaalla on muutamia harmaa-kiviä. Pohjois-seinän tiilien suuruus: $8,5-9 \times 12-13 \times 27-28,5$, ($8,5 \times 12 \times ?$, $8,5 \times 12,5 \times ?$, $8,5 \times 13 \times ?$, $9 \times 12-12,5-13 \times ?$, $8,5 \times ? \times 27-27,5-28-28,5$, $9 \times ? \times 27-27,5-28-28,5$, muutamia $8 \times 12 \times ?$, $8 \times ? \times 26,5-27-28-28,5$, paitsi alhaalla lattia-paruista ylös noin 70-75 sm asti sekä seinän länsimurkassa noin 150-180 sm levyinen ja lattia-paruista noin 330 sm korkeinen ala korjausmuurausta sekalaisilla tiilillä ja pätkillä: $8 \times ? \times 27$, $8 \times ? \times 29-29,5$, $8,5 \times ? \times 29$, $8,5 \times ? \times 28,5$, $9 \times ? \times 29-29,5$, $9 \times ? \times 27,5$, $9 \times ? \times 28,5$, $9 \times 15 \times ?$, $8 \times ? \times 14 \times ?$, $7 \times 13 \times ?$, $7 \times 12 \times ?$, $10 \times ? \times 30$, $9 \times 16 \times ?$.
(alle viivattuja tiiliä eniten.)

Itäinen seinä. Seinä tiilimuurausta. Seinän yläosa, ikkuna-aukon holvin yläpuolella rapp. peittämää. Seinän ala-osan sekä muutamia tiiliä ikkuna-aukon holvin korkeuden yläpuolella sekä ikk. aukon pienen tiilet $8,5-9 \times 12-13 \times 27-28,5$, ($8,5 \times 12 \times 27$, $8,5 \times 12,5 \times 27,5$, $8,5 \times 12,5 \times 27$, $9 \times 12,5 \times 27$, $9 \times 12,5 \times 28-28,5$, $9 \times 13 \times ?$, $8,5 \times 13 \times ?$, $8,5 \times 12 \times ?$, $8,5 \times 12,5 \times ?$, $9 \times 12,5 \times ?$, $8,5 \times ? \times 27-28,5$, $9 \times ? \times 27-28,5$, muutamia $8 \times ? \times 26-27$, $8 \times 11,5 \times ?$, muutamia rantap. $8,5 \times 10,5 \times ?$, $8,5 \times 11,5 \times ?$, sekä seinän etelämurkassa alhaalla pienempi osa $8 \times 12-12,5 \times ?$ $8 \times ? \times 26-27$. Ikkuna-aukon holvi rapp. peitossa, osa tiiliä näkyvissä $8,5-9 \times 12,5-13 \times 28-28,5$, ($8,5 \times 13 \times ?$, $9 \times 13 \times ?$, $9 \times 12,5 \times ?$, $8,5 \times ? \times 28$, $9 \times ? \times 28-28,5$) sekä yksi tiili $9 \times ? \times 29$. Ikkuna-aukon itäisen osan piilet ikk. harmin vieressä, ovat myöhemmin muuratut piilet: eteläpuolella $7,5 \times ? \times 30,5$, $8 \times 14 \times 29,5$, $8-8,5 \times ?$, pohjoispuolella $8 \times ? \times 33,5$, $10,5 \times ?$, $7 \times 13 \times ?$. Harmin alla oleva muuraus: tiilet louhittuja (rikottuja) $8,5 \times 12,5 \times ?$, $9 \times 13 \times ?$, $8,5 \times ? \times 27$, sekä ylempana muutamia harmaa-kiviä sekä yksi tiili $8 \times 14 \times 31,5$, sekä ylempana muutamia tiiliä (mahd. samanaikuisista korjausmuurauksesta kuin harmin vieressä oleva pohjoispieli ja eteläpielen ylä-osa) $7 \times 13 \times 28$. Aukon sivupenkit: korjausmuurauksesta sekalaisilla tiilillä $8 \times 14,5 \times 28,5$, $7,5 \times 15 \times 29$, $7,5 \times 14 \times ?$, $6,5 \times ? \times 28$, $8,5 \times 15,5 \times 30,5$, $8 \times 15 \times ?$, $6 \times ? \times 30$. Aukon pohja $? \times 13,5 \times 28,5$, $? \times 13,5 \times 31$, $? \times 14,5 \times ?$. Aukon alla seinässä pieni ala korjausmuurauksesta: $8 \times 15 \times 29,5$, $? \times 15,5 \times 31$, $8 \times 14,5 \times ?$.

Eteläseinä. Seinä kokonaan tiilimuurauksesta, osittain rappauksen peitossa. Eteläseinän tiilien suuruus: $8,5-9 \times 12-13 \times 27-28$, muutamia $8,5 \times 11,5 \times ?$, $8 \times 12 \times ?$, $8 \times 11,5 \times ?$, $8 \times 12 \times ?$, $8 \times ? \times 27,5-28$, $8,5 \times ? \times 28,5$, paitsi alhaalla lattia-paruista ylös noin 65-75 sm asti korjausmuurauksesta enimmäkseen melko uusilla tiilillä $7-7,5 \times 13,5-14 \times 29$ sekä muutamilla vanhoilla tiilillä $9 \times ? \times 31$, $8,5 \times ? \times 31,5$.

Seinässä ylhäällä kupolin kohdalla olevan mahd. samanaikaisen tiilet $? \times 12,5 \times 27-28$, $8,5 \times ? \times 26$, $8,5 \times 14 \times ?$, $? \times 14 \times 30$, $7,5 \times 14 \times 29$, $7 \times ? \times 27,5$. Seinällä oleva ovi-aukko. Aukon piilet: $8 \times 13 \times 31$, $8 \times 13 \times 32$, $8 \times 13,5 \times 30$, $8,5 \times 13,5 \times 30,5$, $8 \times 13 \times 29,5$, $8 \times ? \times 29,5-31,5$, $8,5 \times ? \times 30-32,5$.

$9 \times ? \times 30-31,5$, $8 \times 13-14 \times ?$, $9 \times 14 \times ?$, $8,5 \times 13,5 \times ?$, muutamia $8 \times ? \times 28$, $8 \times ? \times 27$,
 $7 \times ? \times 27$, $8 \times 15 \times ?$, $7,5-8 \times ? \times 29,5$, Ovi-aukon lattia $? \times 13 \times 30$, $? \times 12,5 \times$
 $28,5$, $? \times 14,5 \times 29,5$, $? \times 14,5 \times 29$. Ovi-aukon kolvi: laudat.

Etelä ja länsiseinien nurkkauksessa oleva seinä.
 (Spiraaliportaiden seinä). Seinä tiilimuurausta, osittain rapp. peitossa. Ovi-aukon yläpuolella, olevat seinätiilet $8,5-9 \times 12,5-13 \times 27,5$, oven länsipuolella, olevat seinätiilet $8,5-9 \times 12,5-13 \times 27-27,5-28-28,5$, sekä yksi tiili $9,5 \times ? \times 29$, (oven länsipuoli, osittain rappauksen peittämä) $9 \times 13,5 \times ?$. Seinän itänurkassa seinässä näkyvän kaaren (ulkopuolella) ja kupoolin välillä $8,5-9 \times ?$, $9 \times ? \times 27$, $9 \times ? \times 28$, sekä yksi tiili $9 \times ? \times 29$. Seinässä aivan ylhäällä $8,5-9 \times 13 \times 27,5-28$, ($9 \times 13 \times ?$, $8,5 \times ? \times 27,5$, $8,5 \times ? \times 28$, $9 \times ? \times 28,5$) sekä yksi tiili $9 \times ? \times 29$. Ovi-aukon yläpuolella seinässä, olevat kolvin tiilet: tiilet rikkiänsiä $9 \times 12,5 \times ?$, $8,5 \times 9 \times ?$, edellisen kolvin ja oven karmien välinen täytemuuraus $? \times 16 \times ?$, $? \times 33$, $6 \times ? \times 25$, $9 \times ? \times 28,5$. Seinässä alhaalla lattiaparruusta ylös noin 60-70 cm asti, koko seinän pituuden korjausmuurausta enimmäkseen melko musilla tiilillä $7,5 \times 13,5-14 \times 28-28,5$, sekä muutamilla vanhoilla tiilillä $8,5-9 \times ?$.

Läntinen seinä. Seinä, osittain tiilimuurausta, osittain harmaakiveä, enimmäkseen rappauksen peitossa. Seinän pohjoisnurkassa, kupolimuteen alapään korkeuden kohdalla näkyvissä pieni ala tiilimuurausta $8-9 \times 12,5-13 \times 27,5-28$, ($8 \times 12,5 \times ?$, $8,5 \times ? \times 27,5$, $9 \times 13 \times ?$, $9 \times ? \times 28$, $8,5 \times ? \times 26$, $9,5 \times ?$) Seinässä ikkuna aukon eteläpuolella näkyvissä muutamia tiiliä $8 \times ? \times 27-27,5$, $8 \times ? \times 28,5$, $8,5 \times 12,5 \times ?$, $9 \times 12,5-13 \times ?$, $8,5 \times ? \times 27$, $9,5 \times 12,5 \times ?$, alhaalla joulukossa muutama kolvi tiili $10,5 \times 21,5 \times ?$, $11 \times 22 \times ?$. Seinässä ikkuna-aukon yläpuolella näkyvissä muutamia tiiliä $8-9 \times 12,5 \times 27-28$, ($9 \times 12,5 \times ?$, $8 \times ? \times 27$, $8,5 \times ? \times 27-27,5$, $9 \times ? \times 28$) Seinällä, oleva ikkuna-auko. Aukon kolvi: rapp. peitossa, osa tiiliä näkyvissä $8,5-9 \times 12-12,5 \times 27-27,5$ ($8,5 \times 12,5 \times 27,5$, $8,5 \times 12 \times 27,5$, $9 \times 12,5 \times ?$, $9 \times ? \times 27,5$) sekä kolvin etelä-osassa muutamia kolvi tiiliä $9,5 \times 21,5 \times 28$, $10,5 \times 21 \times 27,5$, $11 \times 20,5 \times 27$, $9,5 \times 18,5 \times ?$, $10 \times 21,5 \times ?$, Aukon pilet: rapp. peitossa, muutamia harmaakiviä ja osa tiiliä näkyvissä, pielten kulmissa $8,5 \times 12 \times ?$, $9 \times 12 \times ?$, $8,5 \times 12,5 \times 26$, $9 \times ? \times 27,5$, $9 \times 12,5 \times 27$, sekä osa kulmissa ja pielissä, alhaalla mahd. myöhäisempää muurausta $7,5 \times 14,5 \times 29,5$.

$9,5 \times 13,5 \times 30$, $8,5 \times ? \times 29$, $9 \times ? \times 30,5$, $9 \times ? \times 32$, karmen vieressä olevat pie-
 let: $8 \times 13,5 \times 30,5$, $8 \times 15,5 \times ?$, $9 \times 14,5 \times ?$, sekä karmen vieressä olevien piilien
 koryansmuuraus: $7 \times 13 - 13,5 \times ?$, karmen ylä-osan ja kolvin väli-
 nen (koryans-) muuraus $7,5 \times 13,5 \times 28,5$, $7 \times 13 \times ?$. Karmen alla ole-
 va muuraus: $8,5 \times 13,5 \times ?$, $8 \times ? \times 29,5$, $8,5 \times ? \times 30$, ylempänä koryans-
 muurausta $8 \times 14 \times ?$, $8,5 \times 15 \times ?$, Aukon sivupenkit: $8 \times 14 \times ?$, $8,5 \times$
 $14 \times ?$, $9 \times 13 \times ?$, $8 \times ? \times 29,5$, $8,5 \times ? \times 30,5$, $9 \times ? \times 30,5$, sekä osa koryans-
 muurausta vanhoilla sekalaisilla tiilillä $8,5 \times ? \times 33$, $9 \times 13 \times 29$,
 $10 \times 15,5 \times 32,5$, $12 \times 15,5 \times ?$, $8,5 \times 15 \times ?$ sekä osittain melko uusilla tiilillä
 $7 \times 13 \times 28,5$, $7 \times 13,5 \times 28$, $7,5 \times 13,5 \times 28,5$, $8 \times 14 \times 28,5$, $6,5 \times 13,5 \times ?$. Aukon pohja:
 $? \times 13 \times 28$, $? \times 14,5 \times 29,5$, $7 \times 13,5 \times 28$, $? \times 14 \times ?$ sekä yksi lattiatili
 $? \times 26,5 \times 27,5$. Huone No 62:ssa kupoolit tiilimuurausta:
 $8,5 - 9 \times 12,5 - 13 \times 27 - 28,5$ ($8,5 \times 12,5 \times ?$, $9 \times 12,5 - 13 \times ?$, $8,5 \times ? \times 27 - 27,5 - 28$, $9 \times$
 $? \times 27 - 28 - 28,5$, $8,5 \times 13 \times ?$) muutamia $8 \times ? \times 27,5$, $9 \times ? \times 26$, $9,5 \times ? \times 29$,
 osa mahd. kolvitiiliä $9,5 \times 19 \times ?$, $9,5 \times 19,5 \times ?$, $10 \times 19 \times ?$, $10 \times 19,5 \times ?$,
 $10 \times 20 \times ?$, $10,5 \times 18,5 \times ?$. (Kupolien tiilet mitattu vain muu-
 tamista tiilistä.)

Huone 62 länsitornissa, lattiataro ennen betonilattian va-
lamista kesällä 1950.

L. J. Gardberg 1950.

Huone 62 sijaitsee länsitornissa, jossa se on ylimmän edellisenä huoneena. Nykyinen lattiataro on vaasa-ajalta, mutta keskiajalla, toiselta rakennuskaudelta lähtien, jolloin huone rakennettiin, oli se suunnilleen 2-2½ metriä alana. Keskiajalla oli nimittäin länsitornissa yksi kerros vähemmän kuin nyt.

Toisella rakennuskaudella hakeettiin huone, mutta tämä holvi ~~hake~~ purettiin kolmannella rakennuskaudella (vaarianteiko holvi piirityksessä vuonna 1365?), jolloin nykyinen holvi rakennettiin. Se on hieman korkeammalla kuin ensimmäinen holvi, jonka kilpikaari vielä on näkyvissä.

Vaasa-ajalla hakeettiin parunkoloja pohjois- ja eteläseiniin. Länsi- ja itäseiniä ei kuitenkaan koskettu ja niissä on lattiataron kohdalla vielä alkeperäistä Vendilaista limitystä toisella rakennuskaudella. Samanlaista limitystä on myöskin seinien yläosissa. Limitys on säännöllinen ja kaunis; se on aivan samaa laatua kuin saman rakennuskauden reiteerausmuurausta huoneen 32:n pohjoisseinässä. Tiilimitat ovat seuraavat:

26,5 x ? x 8

26,5 x ? x 8

26,5 x ? x 8

26,5 x ? x 8,5

27 x ? x 8,5

27 x ? x 8,5

27 x ? x 8,5

27 x ? x 8,5

27 x ? x 9

27,5 x ? x 8,5

27,5 x ? x 8,5

27,5 x ? x 8,5

27,5 x ? x 8,5

27,5 x ? x 8,5

27,5 x ? x 8,5

27,5 x ? x 9

27,5 x ? x 9

28 x ? x 8,5

? x 12 x 8

? x 12 x 8

? x 12 x 8,5

? x 12 x 8,5

? x 12 x 8,5

? x 12 x 8,5

? x 12,5 x 8,5

? x 13 x 8,5

? x 13 x 8,5

Aivan latiatason keskikohdalla on pithin koko ~~pitä~~ itä-
seinä yksi tiilirivi (tiilet ainoastaan juoksussa lappeel-
lacen) jossa on aivan toisenlaiset paksuimmat tiilet; mi-
tät ovat seuraavat:

$$26 \times ? \times 10$$

$$27 \times ? \times 9,5$$

$$27 \times ? \times 9,5$$

$$27 \times ? \times 10$$

$$27 \times ? \times 10$$

$$27 \times ? \times 10$$

$$27,5 \times ? \times 10$$

$$27,5 \times ? \times 10,5$$

$$28 \times ? \times 10$$

$$28 \times ? \times 10,5$$

Kesällä vuonna 1949 hakattiin huoneen pohjoisseinään
ovenreikä pohjoissivun ullakolle. Ovenreijän kohdalla oli
säännöllistä tiilimuurausta venciläisessä limityksessä
toiselta rakennuskaudelta.

Stone 64.

Turun linna.
Eteläsiipi (Itä)
V. kerros.

~~Eteläsiiven~~
Itätornin V. kerroksen SO-kulma y.m.

1.

Kuva 1. Itätornin kaakkois- ja eteläsiiven koillisnurkka: pohjakaava.
1:50.

Pohjakaavan taso: -80.

Huone 64.
(Itätornin V. kerros).

purkaus 1930.

kulmaa puretti 1939 (s. 6)

tornin
alkuperäisen
ulkosivun

{koko (1)}

~~alkuperäisen~~
näkymi.
pyyhälini ja
kolojen sijainti.

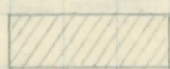
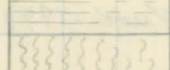
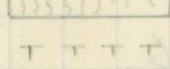
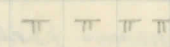
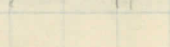
Eteläsiiven ullakko

-82,5

ruutukkeen sijaan

Selityksiä:

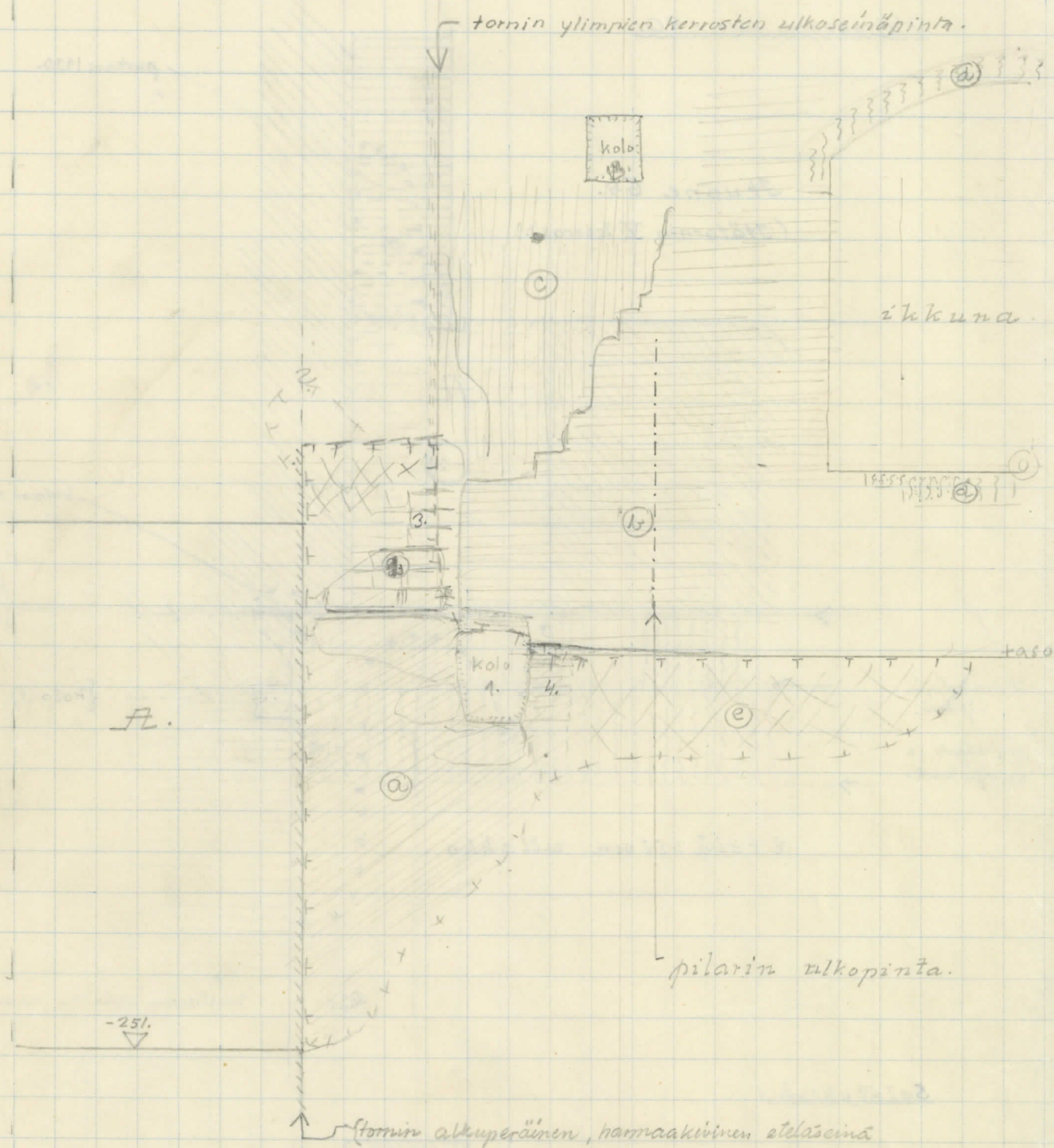
Itä. Ampumakäytävä (III. vaihe).

	rak. vaihe 1. (III ^a)
	" 2. (IV ^a)
	" 3. (Vaasa)
	" 4. (Ahrenberg y.m.)
	purkaus 1930
	purkauksen raja 1939
	myöhemmin purettua

Turun linna
Eteläsiipi
V. kerros.

12

Kuva 2.

TTT "puhkaukset 1939" Vuoden 1939 puhkauksen kautta rajautunut itäseinän pinta.
----- Vuoden 1947 -----

1. = kolo / sis 6

2. = "pilarin kanta" / sis 6

3 = tiilikoukset koloon kannon päälle / sis 6

4 = tiilikoukset koloon eteläpuolelle / sis 8

Itätornin V. kerroksen ampuamakäytävä

Uma 1:

A

numero. Tornin kaakkuismurkassa on (sen eteläseinässä) kolvattu käytävä, joka ilmeisesti on vanhan ampumakäytävän osa. Se on ollut umpeenmuurattuna, mutta avattiin vu 1930-32 prof. Rinteen toimesta. Käytävän pituus on 250 cm eli sama kuin alkuperäisen eteläseinän paksuus. Se on 158-165 cm leveä (kapenee hiukan pohjoiseen), ja keskellä 225 cm korkea. Tyynyrikohui. Tasainen harmaakiviä lattia. (Vrt Muistiinpanot 1930-32, n. 64).

Käytävä on ulottunut läpi koko tornin, sen itäseinää pithin. Sen h. 64:n E- ja P-seinäpintojen välinen osa on Vaara-aikana pithin pitemmän puoleksi purettu, kun taas toinen puoli on jäänyt itäseinään silloin muurattuna, 90 cm paksuun reveteerauksen alle. V. 1939 purettiin, käytävän (H) eteläseinän sisäisestä osasta lähtien, tähän reveteeraukseen $1\frac{1}{2}$ m syvä kolo alkuperäistä itäseinän pintaa myöten. Tällöin tuli esille e.m. käytävän puolikas.

Revetterauksessa on vain n. 25 cm:n
paksuusdelta tulimuurausta; loput on täytemuurausta

$$\begin{array}{l} 29.5 \times ? \times 7.5^2; \quad 30.5 \times ? \times 8; \quad 30.5 \times ? \times 8 \\ 31 \times ? \times 8; \quad 30.5 \times ? \times 7.7; \quad ? \times 12.5 \times 8.5 \\ 31 \times ? \times 8; \quad 31 \times ? \times 8; \quad ? \times 12.5 \times 7 \end{array}$$

4111.	4111.
-------	-------

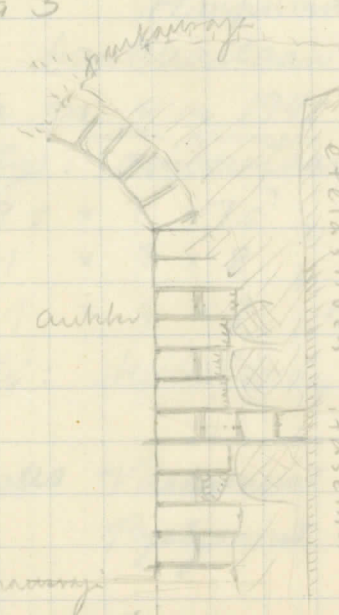
Käytävän seinä ja holvi on osittain korjattu prof. Rinteen aikana sormankokoisia tiiliä käytävin, mutta ilman saumauksia. Käytävän länsiseinään ulottuu nyt n. 64:n eteläisen seinäpinnan (nyky) tasalle, mutta lienee ennen korjauksia 1930-32. ollut reiteerank- sen peittämänä, joten se tältä kohdaltaan on prof. Rinteen korjaama. jatkuu sivulla 10.

Kuva 1: Vuoden 1939 purkaus.

V. 1939 purettiin aukko eteläsiiven pohjoisseinään siten, että sen kautta pääsee itä- siiven ampuimakäytävästä eteläsiiven itäseinän tasalle (E. heinosen lattiasta Purkaus merk. kuvan 1 -viivalla. Tässä purkauksessa paljastui tornin alkuperäisen eteläseinän ulkopintaa ja samalla osa eteläsiiven itäseinän vanhinta muurausta, molemmat myö- hemmän seinämuurauksen peittämänä (eteläsiiven pohjoisseinä).

Kuva 2: Tornin (eteläseinän) alkuperäinen ulkoseinä. c on haimaa- kiivimurausta. Siitä paljastettiin purkauksessa ainoastaan käytävän pielen ja eteläsiiven itä- seinän välinen, n. 50cm leveä osa. Tähän sei- näpintaan päättyy korvattu ampuimakäytävä (H). Käytävän seinäin ja holvin tiilimuraus on vain 25cm:n paksuinen, muuten on seinäpinta - kuten mainittu - haimaakiivimurausta. Ks. valokuva. E. Toivola

Kuva 3

samaa seinäpinta on tullut esille myös E-siiven pohjoisseinän purkauk- sista: Vrt kuva ja valokuvat.

Tämän haimaakiivi- seinän eteen on muurattu tiiliseinä, joka lähemmäs kuva- taan toisessa yhteydessä (ks. kuva 29). Tämän tiiliseinän haimaakiiviseinään rajoittuva sisäosa on muuralla täytemurausta, mutta käytävän (H) kohdalla on tiililimitystä, nyt mustat

Kuva 1

*Tiilimitat:
 $33 \times 16 \times 9$
 $2 \times 2 \times 6$
 $2 \times 2 \times 7$.

ja osaksi laastin peittämä (suuri osa ¹⁹³⁹ punetettu v. 1939!). * Tästä ilmenee, että tornin eteläseinässä ~~sisään~~ ^{olevaa} käytävän osaa (H) ei täytetty tiiliseiniä () muurattaessa, vaan jäi komeakri. Sen ympäröimä on näin ollut ^{alustavasti} laulustan. Vaasa-aihainen! (tai myöhempi).

Kuva 1: c.

Tornin eteläseinä ja siiven itäseinä tuntuvat olevan molemminpääteisessä liitoksessa. Punkasta on jätetty yläpäin kulmaa rikkomalla, (c). eikä sen takana ole täyttyneet mitään seinäpintaa; ainoastaan täytömmänsä tapaisia.

Tähän suuntaan viittaa myös se sikeä, että tornin ja siiven sauma linjan itäisessä julkisivussa ei ole ^{tornin} alhuseräisen eteläseinän ulkopuolisen tasona, vaan siitä m cm etelään. Vrt.

fel
 ainos murt.

Eteläsiiven itäseinä II kerroksen pohj. ikkunan ja itätornin väliseltä osaltaan.

Kuva 2:

Valokuvat

Pilarin

punkauksen jälkeen.

Pilarin suhde itäseinään. Pilari päättyi ^{av.} saumaan, ja sitä punettaessa tuli sen alla esille itäseinästä ^{sen} (tiilimitäyksestä) jätke. ^{Hammas} tiilet olivat myös pilarin alla ^{rapautuneita} ~~korjattuna~~ ^{hassuisia}, joten aika-ero seinän ja pilarin välillä on ollut suuri. Pilarin ^{takana} alla tuli esille itätornin vanhempi seinäpinta. Pilarista tarkempi kuvaus: seinällä "kirkon ullakon pohjoisseinä" siivu

Vuorien 1939 ja 1947 punkauksissa on paljastuneet eriaikuisia itäseinän muurauksia, jätke kaikki ovat samassa pystytasossa:

Kuva 2:

(a)

(a) Vanha harmaakiviseinä (a), on, kuten edellisessä kuvassa jo mainittiin, tornin itäseinän jätkeä ^(vrt. alempana) ja samaa muurauksia kuin tämä. Tämä seinä on ~~(sii alusta alkaen)~~ tehty 50cm kapeampiksi

Korjaus siv. 5.

Tornin eteläseinä ja itäpäädyn haamankivimuuraus
rivat ole molemmiin puoliin suhteellisia, van-
n pääty on tornin nuorempi. Ulkuperäisen kulma
on säilynyt ampumakäytävän pohjasta n 1 m ylös-
päin. Siitä ylöspäin on puikaus 1939 jätetty
molempien seinien päitä rikkomalla. Täten
syntyneessä holossa erotetaan nyt haamankivi-
laatu, mutta myös itomaa! (alkuperäisen hols). Takana
→ on haamankivimuuraus, joka laatuista päätellen on tehty
ulkopäin (tarkemmin alkuperäisen hols muraan linjan).
[Tämä muraus voinee olla tornin ja siiven ulkopuolella yhdis-
tävä, saumaton (korjaus-) muraus].

huikka löytyy sivulla 6.

Laasti

kuva 2. (1)

valokuvia

kuin tornin itäseinä. Se on harmaakiivimuurausta
onillein
 melko pienistä kivistä, joihinkin muutama tiilikivi.
 (Mitat: ...). Laasti on ...

... — Seinässä on 65 cm
 murhasta ja 145 cm ampuamakäytävän tasosta kolo,
 n. 45 x 30 cm laaja ja 56 cm syvä. Latti epätasai-
 nen, "peräseinänä" itä-
 nen, "sisäpintana" seinän harmaakiivimuraus (ei tasais-
 ta pintaa). Kolo näyttää muodostuneen siten, että pari kivä on irrotettu seinästä.

Harmaakiiviseinä jatkun alapään ai-
 hin ampuamakäytävän tasolle (ja ilmii siinä syvemmällä!),
 ylöspäin se loppuu suuren kivien murhan ja kolan
 välillä. Sen ^{itien} ^{seuraa} päällä on 2-3 kerrosta tiilimuurausta
 välittömästi kivien tasan yläpinnan päälle. Nämä
 tiilet muodostavat ikäänkuin kolvin kannan.

Muuraus ei kuitenkaan ole niin säännöllistä kuin
 (kolvin kannasta) odottaisi - kahden viikkäisen tiilen
 pinnat eivät ole ihan samassa rivitasossa. Tiilimitat
 41: 32 x 2 x 2; 2 x 16 x 2; 2 x 2 x 8. Laasti: hiukan kelle-
 tävä, suuriakin kiekkejä ^{hankalaisesti} sisällä, ⑥-seinän
 ja ⑦-seinän pohjoispuolella laastista eroava. ^{jalteen} Seinä
 on myöhemmin rihottu siten, että sen tiilet nyt
 muodostavat pystysuoran, ⑥-seinän jatkona olevan
 pinnan (sama pystytys). Kannen päällä 3 vaillinaista tiilikerrosta, (3),
 — Tämä ^{harmakiiviseinä} seinä (a) on kolan alapuolella 100 cm
 leveä. Se on todennäköisesti pieni jäännös rihottuista
 seinästä.

joiden laasti on sama kuin kannan
 joita saamaa erottaa ⑥-muurista,
 joiden nyt. n. on tätä
 hiukan syvemmällä.

Harmaakiiviseinän ⑥ suhte muihin seinäpintoihin

1) Suhde tornin seinään. Alkuperäisen kulma on säi-
 lynyt ampuamakäytävän seinän ^{tagossa} hahdella: molemmat
 harmaakiiviseinät eivät nyt (6.6.47) näytä olevan liitok-
 sessa toistensa kanssa. Hahdsamma on myöhemmän pää-
 tin peitossa. — Ylempänä on kulmaa rihottu v:n
 1939 purkauksissa [Kuva 1:]. Mitään seinä-
 pintaa ei tällöin löytynyt, ainastaan täytemaata,
 jossa mm. kiviä, tiiliä, erilaisia puuhappaita ja irallia
 ja hiekka. Tämän takana näänmittä ^{tagk-} muurauks, jossa
 hyviä leveät saumat on ulkoapäin täytetty laastilla.

Tuntuu todennäköiseltä, että hahd kulma on
 myöhemmin rihottu ja sängen huolimattomasti

* Yht. ettei tornin itäinen ulkoseinä ja e-sivun itäseinän välissä ole avasauman: korkeus kulma hojattu ??

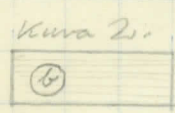
^{korjattu} ~~hojattu~~ * tai ^{b)} ovat tornin seinät ja seinä ^{a)} saman- aikaisista muurausta, josta sisäosissaan on tällaista hu- timatonta täytemuurausta.

2) Suhde ^{tilin} ⑥-seinään. Selvästi ^{avo-}saumaa ei ole. Kolon (1.) pohjoisseinä on harmaakivi-^{a)}-, sen eteli- seinä on tiilimuurausta ⑥. Tiiliseinä ei ^{jatku} ~~ole~~ kolon pohjan alapuolella. Ylempänä ^{jatkun} ⑥-seinä kolon pohjoispuolen jatkoon asti, missä se rajoittuu erilas- tiseen "kolvin kanteen": sauma halkeman näköinen (mutta ei tiiliä sen ei puolein). [Kolon katon- n 50 cm yläpuolelta jatkun ⑥-seinä "kolvin kanteen" päällä on muurausseinä miltä tornin alkupeleisin seinään saakka, mutta täällä ^{mutta} sen ^{ehkä} pu- kausen johdosta ei ole samassa tasossa kuin muualla, vaan hiukan sisempänä - ja pahasti rap- pautuneena]. ∴ ⑥-seinä selvästi purettu ⑥-seinän jäännösten päälle muurattu, missä yhteydenä ehkä kolon (1) on syntynyt.

3) Suhde siiven pohjoisseinään, josta piittää ampu- mäkätävän pään. Kolvin kanteen tasaus on ilmei- sesti suoritettu k.o. pohjoisseinän rakentamisen yhtey- dessä! Muuten on pohjoisseinän pää purettu v. 1939 eikä ole tiedossa, muodostiko sen itäisiä limitetyn seinämän vai eikö. On mahdollista, että ^{x)} "kolvin kanta" ja sen päälliset tiilet huuhkisivatkin tähän seinään.

Itäpääädyn tiilimuuraus (⑥-seinä). Tätä muurausta on itäseinän kolmionmuotoisen yläosa (I. kerros) miltä kanttautetaan. Yht. ei katumus! Seinä alkaa h. 59:n kattotasosta (h. 59:n seinä on cm paksumpi ja kattotason korkeudella on siten 9 cm leveä "kattotähti"); vrt. alempana siv. 15). Tiilimuuraus yhtenäinen. Tiilet ^{pantapalaneita} miltä ^{muutakin} palaneet, ^{mutta} ^{kein} ^{rapautuneita} ^{muurauksia} jatkun ^{avalle} ^{muurauksia} ^{kolon} ^{seinä} ^{seinä}. Tiilimitat: (ei katumus)

allin a:n jatkun.

* Myös on - laajasta päätellen - mahdollista, että muken täytemuuraus ampu- mäkätävälle on tornin harmaakiviseinän asti ollut n. s. Ahrensbergin muurausta, (vt. Kuvon alla pohjoisseinä, kuva 29 e), jolloin "kolvin kanteen tasau" voi olla hyvin myöhäistä tekoa.

Laasti: kellertävä, tiivis ja kova, hiukan huopoinen, kohtalaisesti suuriaakin kiehke- ja saagjaisia sisältävä.

Ei pöytämuurauksia. Pari halkeamaa ikkunan alapuolella.

Ikkunan pohjoispieli on liitoksessa seinän kanssa. Tämä rajoittuu ilman suoraa saumaa C-muuraukseen (ks. tätä). Sen alapuolella se rajoittuu äskennäyttävään harmaakiviseinän päälliseen tiilimuuraukseen.

() — Holon (1) eteläpuolen muodostaa tiilimuuraus (4), cm leveä ja cm syvä, joka sijaitsee B-seinän alatasen alla, mutta täydellisesti liittyä siihen. Tämä muuraukseen (4) ulkonee nyt 8 cm B-seinästä, mutta sitä on ehkä rikottu v.m. 1939 purkauksessa. Holo on syntynyt viimeistään tämän muurauksen yhteydessä.

Kuva 2.

©

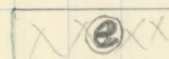
Päädyn ikkunan ^{tasossa} ~~harmaakiviseinän~~ välillä on tornin ja B-seinän välillä eri ikäistä muurauksia: C. Vaikuttaa myöhäiseltä täytemuuraukselta. Sauma B:n ja C:n välillä ei ole suora ja suorat pöytäkäärä eivät ole tasaisia, koska C päättyy katkaistuihin tiileihin. Muurauksen tilapäistä luonnetta korostaa se seikka, että pinta ei ole tasainen: eri tiilet ovat eri pystytasossa. Sekalimitys. Laasti samanlainen kuin B:n viimeisessä osassa, yksi vahvistusranta menee muurin läpi. Muurauksessa on yksi halkeama.

Suhde tornin seinään: ^{yllempänä} Arosaumaa. Ravasta tiivistellen saattaa sisällä huomata täytemuurauksia tai tyhjistä. Alempana jätötorniin C hiukan tornin C-seinän ^(ks. x) ~~huone~~ phi: Tämä (3) on myöhempiä korjauksia, joka tyhjiin saattaa olla C:n muurauksia, mutta on myös mahdollista, että nämä seinät alkuun ovat päättyneet näihin: 3 ^{vanhempi}, ja C on painunut B:n päälle ohi vasta purkauksen jälkeen 1939.

Tiilimität: $2 \times 14 \times 8$; $2 \times 14 \times 7$; $2 \times 14 \times 7.5$
 $2 \times 14 \times 7.5$; $2 \times 14.5 \times 8$; $28 \times 2 \times 7.5$

© on ilmeisesti suurin piirtein pilareitten kanssa samanikäistä korjausmurausta.

Kuva 2.

Vuoden 1939 purkauspinta ullakon lattiatason alla

1. Purettiin m.m. itäseinän "käytävän"

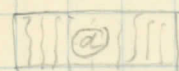
lattiaa = n. 59:n seinän yläosaa, sen tornin puolelta osaltaan (muk. kartan 2). Tällöin löytyi lähempänä itäseinän alkuperäistä pintaa jo kuvattu harmaakiviseiniä ©, mutta holosta (1) etelään tuli

esille yksinomaan täytemuraus ©. - pientä tiilimurausta () lukuunottamatta. Tästä voidaan päätellä 1) että ©-muraus alkaa vasta tästä tasosta ja 2) että n. 59:n itäseinä on samanikäistä

säästäteknikkaa, ~~raudoitettua murausta~~ kuin seinän pohjoisseinäkkin.

1) Holon katosta päätään olisi myös itäseinän ylin osa © samaa tekniikkaa!

Purkauksen pohja on kahtaaltaan samolaisista täytemurausta, jossa ei ainakaan enää huomaa mitään erikoista. (mutta samaa tornin eteläseinän ja pilain välin ei myöskään ollut erittävänä enää).

Itäseinän ullakon ikkunapielit olivat onttava korjausmurausta uusilla tiileillä.

Rakennusvaiheet.

1. Itätornin harmaakivinen eteläsiipi ampumakäytävään ja eteläsiiven harmaakivinen itäsiipi (näitten seinäin suhd. ks. siv. 6s.).

Huom. Ampumakäytävä voi olla myöhemmin puhkaistu? (Tiilimitat pu II?).

2) Eteläsiiven itä- ja pohjoisseinät ainakin n. 59:n kattoon myöten (itäpäätty "käytävä"). Pohjoisseinä murausta täi korkeammalle ja on

ja 2) että n. 59:n itäseinä on vain seinäpinta tiilimurauksella; sisällä on täytemurausta.

peittänyt ammusikäytävän suun.

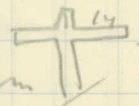
- 3) Eteläsiiven itä- ja pohjoisseinien reveteeraus h 59 m ja itäläisen itäpään (kuva 2: 6) tiilimuuraus.
- 4) Ammusikäytävän täyttämisen ja tornihuoneen 64 itäseinän reveteeraus (Väsa-aika).
- 5) Itäpään ⑤-muuraus (kuva 2).
- 6) Itätorni ja eteläsiiven yhdistävä ulkoseinän korjaus-muuraus.
- 7) Eteläsiiven pohjoisseinän itäisiin tiilipilareihin (Hornberg?).

Epävarmaksi jää, mihin vaiheeseen itäpään alkuperäisen harmaakivimuurauksen päälle tehty tiilimuuraus (mm. mäs. 'halvin kante') kuuluu (kuva 2: 2,3)

(tai 4 ja 6)

5 ja 6 ovat ehkä samaa muurausta?!
Asiaa ei voida ratkaista, ennenkuin tornin itäisen ulkoseinän on mitattu.

Jatkos siv. 4 lta.

Ammusikäytävässä on 2 tukirautaa. Toinen kulkee sen laikan pitkin ja yhdistää tornin molemmat ulkoseinät. Myöhemmin toinen päättyy käytävän etelämuurin oltavan osan keskipaikkaan, mihin siten varten on hakattu kulo seinään. Tämä rauta liittyy eteläsiiven ^{po. seinän} väkiseinän rautoihin (Vrt kiikon ulkoseinän pohjoisseinän, sivu ja kuva s 29). Se päättyy muotoiseen päähän, jonka haarat ovat 14 cm pithät. Vain toinen haara on muraattu käytävän seinään! Jos nämä raudat ovat samanaikaisia kuin pohjoisseinän (= käytävän etelä muurattu seinä), niin käytävä on täytetty samanaikaisesti seinän muurausten kanssa.

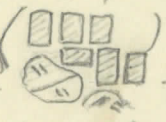
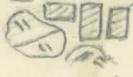
HONE No 64.

Tillet

Eteläinen seinä.

Seinä, enimmäkseen rappauksen peittämää harmaakiir-
muurausta. Seinässä alkaalla muutamia tiiliä: $8 \times 3 \times 28,5$,
 $8,5 \times ? \times 28$, $9 \times 13,5 \times ?$, $9 \times ? \times 29-29,5$, $9 \times ? \times 31,5$. Seinässä alkaalla län-
sinurkasta noin $3 \frac{1}{2}$ mtr itään päin, pieni ala korjausmuu-
rausta sekalaisilla tiilillä ja tiilen pätkillä: $6,5 \times 11 \times ?$, $7 \times ?$,
 $8-8,5 \times ?$. *jat. Seinän itänurkassa, olera komero, (mahd.
ampuma käytävä) komeron pienen tiilet: ($8-9 \times 13-13,5 \times$
 $30-31,5$), $8 \times 13,5 \times 30,5$, $8,5 \times 13 \times 31$, $8 \times 13 \times 31$, $8,5 \times 13 \times 30$, $8-8,5 \times 13 \times ?$, $9 \times 13-$
 $13,5 \times ?$, $8,5 \times 13,5 \times ?$, $8 \times ? \times 30,5-31$, $8,5 \times ? \times 30,5-31-31,5$, $9 \times ? \times 30$, $9 \times ? \times 31,5$, $8 \times$
 $13,5-14 \times ?$, länsipielessä ylhäällä osittain korjausmuura-
usta vanhoilla sekalaisilla tiilillä: $8 \times ? \times 33,5$, $9 \times ? \times 34,5$, $7,5 \times ?$.
Komeron kohi: enimmäkseen korjausmuurausta melko
uusilla tiilillä: $8 \times 12,5-13 \times 28-29$, pienempi ala aikaisempaa
muurausta, tiilet: sama suuruus kuin pienenkin tiilet,
komeron etelä seinä rudekkon rapp. peittämä, muutamia
tiiliä näkyvissä (mahd. korjausmuurausta) $9 \times 16,5 \times ?$, $8,5 \times$
 $? \times 33,5$, $8 \times ?$. *jat. Seinän itänurkassa komeron yläpuo-
lella pieni ala tiilimuurausta: ($6-7 \times 11,5-12 \times 22,5-25,5$), $6,5 \times$
 $12 \times ?$, $7 \times 11,5 \times ?$, $6,5 \times ? \times 22,5$, $6,5 \times ? \times 25,5$.

(Häätornin I kerros) Huone No 64.

Läntinen seinä. Seinä rappauksen peitossa, enimmäkseen tiilimuurausta, osittain harmaakiveä. Etelämurkassa, ovat seinätiilet: ylhäällä $6,5 \times 12,5 \times ?$, $6,5 \times ? \times 24,5$, $7 \times ? \times 23$, $7 \times ? \times 24$, $7 \times ? \times 24,5$, $6,5 \times ? \times 26-26,5-27$, $6 \times 11,5 \times ?$, yhteensä betonipalkista alaspäin 10 varvia, edellisen alapuolella 1-2 varvia tiilet kantilaan () $9 \times 13,5 \times ?$, $9,5 \times 12,5 \times ?$, $8,5 \times 14 \times ?$, $10 \times 13,5 \times ?$, Keskellä: rapp. peit- tämä harmaakivimuurausta, harmaakivimuurauksen keskellä näkyvissä yksi tiili $8 \times 13,5 \times ?$, Alhaalla: tiilimuurausta, aivan alhaalla betonilattian päällä 1-2 varvia korynsonmurausta, saman aikaista kuin betonilattian teko. edellisen yläpuolella noin 12 varvia $6,5 \times 12 \times 26$, $6,5 \times 13 \times 26$, $7 \times 12,5 \times 25$, $6,5 \times 12 \times ?$, $6,5 \times 13 \times ?$, $7 \times ? \times 25,5$, $7 \times ? \times 25$, $6,5 \times ? \times 25$, $7 \times ? \times 26$, Sekä edellisen yläpuolella harmaakivimuurauksen alla kaksi tiiltä $9 \times ? \times 27,5$, $9 \times ? \times 29$.

Seinällä oleva ikkuna, aukko rapp. peittämää tiilimuurausta. Aukon pieteet: osa tiiliä näkyvissä ($8,5-9 \times 16-17 \times 32-34$) $8,5 \times 16 \times 33$, $8,5 \times 16,5 \times 34$, $9 \times 16,5 \times 33$, $8,5 \times ? \times 32,5$, $9 \times ? \times 32$, $9 \times ? \times 33,5-34$, $9 \times 17 \times 34$ munta-mia $9 \times ? \times 29$, $8 \times ? \times 29,5$, $8,5 \times 13,5 \times 28,5$. Aukon kolvi: osa tiiliä näkyvissä ($8,5-9 \times 16,5-17 \times 32-34$) $8,5 \times 16,5 \times 32$, $8,5 \times 16,5 \times 33$, $9 \times 17 \times ?$, $8,5 \times 17 \times ?$, $8,5 \times ? \times 32,5$.

85x?x34, muutama 8x?x30. Aukon sivupenkit: osa tiiliä näkyvissä 7x14x28, 7,5x14,5x29, 8x14,5x29, 7,5x14,5x30,5, 7x?x29, 8x?x29, 8x?x30,5, 7x14x28,5, 6,5x12x?, 6,5x?x23, 6,5x?x26,5, 6x12,5x?. Karmien alla, oleva muuraus: osa tiiliä näkyvissä, alempana 8x?x31,5, 7x11,5, 7x?x23,5, ylempänä korjausmuurausta, tiilet mahd. melko uusia 7x13x28-29. Aukon pohja ?x15,5x31, ?x15x30,5, ?x15x29,5, sekä osittain korjausmuurausta melko uusilla tiilillä 7-7,5x12,5x24,5-25,5. Ikkuna-aukon yläpuolella olevat seinätiilet: (6-7x12,5x24-25,5) 6x?x24, 7x?x24,5-25-25,5, 6,5x12,5x?. muutamia 8,5-9x?x33,5.

Eteläisimmän, ovi-aukon piellien tiilet: 6x12,5x26, 6,5x12x26, 6,5x12x25, 6,5x12,5x26, 7x13x27, 6,5x13x22, 6,5x12,5x27, 8,5x12,5x29, 8,5x12,5x31, 8,5x13,5x31, 8,5x13x?. Eteläisimmän ovi-aukon yläpuolella olevat seinätiilet: ylhäällä (6-7x12-13x26,5) 6x12x?, 6,5x13x?, 7x12,5x?, 7x?x26,5, ylhäällä alempana harmaakivi muurauksen yläpuolella 9,5x13x27-28. Harmaakivi muurauksen ja ovi-aukon yläpuolella olevien lautojen välillä 9x?x28,5-29, 9,5x?x28,5, 8,5x?x13x?. Pohjoisemmän, ovi-aukon holvin tiilet 9x13-13,5x28-28,5. Pohjoisemmän, ovi-aukon ja pohjois seinällä olevan tornin II kerrokseen johtavan portaiden ovi-aukon väliset seinätiilet, 9x13x28-28,5, 9x13,5x28,5, 9x13,5x28, 9x14x28,5, 9x14x30, 8,5x13x28,5, 9,5x13,5x28,5, 9x?x29,5, 9,5x?x30, 9,5x13,5x?, 8,5x14x?. Länsiseinän pohjoismurkassa, ovi-aukon yläpuolella, olevat seinätiilet: enimmäkseen (6-7x13x24-26,5) 6,5x13x?, 6x?x26,5, 6,5x?x24, 6,5x?x26, 7x?x25,5, 7x?x26, pienempi, osa 9x12,5x26,5, 10x13,5x27,5, 9,5x13,5x?, 9x?x28.

Pohjoinen seinä.

Seinällä, oleva tulisija tiilimuurausta, 6x12x22, 6x11,5x23, 7x12x23, 6x11,5x23,5, 6,5x11,5x23,5, 6,5x12x24,5, 7x13,5x24,5, 6,5x13,5x25,5, 7x12x25,5, 6,5x13x26, 6,5x13,5x26,5, 6x12,5x27, 7x12,5x26,5, 6,5x13,5x22,5. muutamia 7x13x28, 8,5x15,5x?, alhaalla korjausmuurausta vanhoilla sekalaisilla sekä muutamilla melko uusilla tiilillä. Länsi nurkan ja tulisijan välillä II kerrokseen johtavan ovi-aukon yläpuolella olevat seinätiilet: (6-7x11-13x23,5-26,5) 6,5x11x?, 6x13x?, 7x12,5x?, 7x13x?, 6x?x23,5, 6x?x26,5, 6,5x?x24,5-25, 6,5x?x26,5, 7x?x23,5-24-25-26,5, 7x13x24. Itämurkassa, olevan aukon tiilet: aukon länsipieli (8,5-10x15-16,5x32-34) 8,5x16x32, 8,5x16x33-33,5, 8,5x16x32,5, 9x15x32, 9x16,5x33, 9,5x15x33, 9,5x16x34,5, 10x15,5x32, 10x16,5x34, 9,5x?x33,5, 10x15,5x?, 10x?x33, 10,5x?x34, 10,5x16x?, 9,5x?x34, 9x16x?, 10x15x?, 9x?x33,5, 8,5x?x33, muutama 6,5x11x?, 7x12,5x?

$7 \times ? \times 26,5$, $8,5 \times 14 \times ?$, $8 \times 14,5 \times 29$. Aukon itäpieli ($8-9 \times 16-17 \times 33-34$)
 $9 \times 16 \times 34$, $8,5 \times 16 \times 33$, $8 \times 16,5 \times ?$, $8,5 \times 16 \times ?$, $8,5 \times 17 \times ?$, $9 \times 17 \times ?$, $9 \times 16 \times ?$, $9 \times ? \times 33$
 $8,5 \times ? \times 34$. Aukon holvi: (ylempi) eteläisempi, osa ($6-7 \times 12-12,5 \times 24-28$)
 $6 \times 12 \times 24$, $6,5 \times 12 \times 24$, $7 \times 12 \times 28$, $7 \times 12,5 \times ?$, $6,5 \times 12 \times ?$, $6 \times ? \times 23,5$, $7,5 \times 12 \times ?$, holvin
 pohjoisempi, osa (alempi) ($8-10 \times 15,5-16,5 \times ?$) $8 \times 15,5 \times ?$, $9 \times 16,5 \times ?$,
 $10 \times 16 \times ?$, $10,5 \times 16 \times ?$. Aukon itäpielen itäpuolella, esille hakattu
 mahd. amputa-käytävän itäpieli: ($8-8,5 \times 13-13,5 \times 30-31,5$) $8,5 \times 13 \times$
 30 , $8,5 \times 13,5 \times 31$, $8 \times 13 \times ?$, $8 \times ? \times 30-30,5-31$, $8,5 \times ? \times 30-31,5$, osa holvia jätillä,
 tiilet sama. Pohjois-seinällä olevan tulisijan ja seinän
 itäisen nurkan välinen, osa harmaakivi muurausta jou-
 kossa muutamia tiiliä: $9 \times 13,5 \times ?$, $9 \times 14 \times ?$, $8,5 \times 13,5 \times ?$, $9 \times ?$.

Itäinen seinä.

Seinä enimmäkseen tiilimuurausta, osittain harmaa-
 hiveä. Etelänurkassa, olevat seinätiilet: ylhäällä
 ($6,5-7 \times 12-13 \times 23,5-26,5$) $6,5 \times 12,5 \times ?$, $7 \times 12-12,5 \times ?$, $6,5 \times ? \times 23,5-24$, $6,5 \times ? \times 25$,
 $7 \times 13 \times ?$, $7 \times ? \times 24-24,5$, $7 \times ? \times 26,5$, muutamia $9,5 \times 13,5 \times ?$, $10 \times ? \times 28$, kes-
 kellä: harmaakivimuurausta, Alhaalla: ($6-7,5 \times 11,5-13 \times 23,5-27$)
 $6,5 \times 13 \times 23,5$, $6,5 \times 11,5 \times 24$, $7,5 \times 12,5 \times 25,5$, $6 \times ? \times 26,5$, $7 \times 12,5 \times ?$, $7,5 \times 12,5-13 \times ?$, $6,5 \times ? \times$
 $25,5-26-26,5$, $7 \times ? \times 26-27$, $6,5 \times 12,5 \times ?$.

Seinällä oleva ikkuna-aukko. Aukko rappauk-
 sen peittämää tiilimuurausta, Aukon piilet: rapp. peitossa
 muutamia tiiliä näkyvissä $8,5 \times 12,5 \times ? \times 30,5$, $8,5 \times 13,5 \times 30$, $7,5 \times ? \times 31,5$, $8 \times ? \times$
 30 , $8 \times ? \times 31-31,5$, $8,5 \times ? \times 30,5$, $8,5 \times ? \times 31,5$, $8 \times 13 \times ?$, $7,5 \times 14,5 \times ?$. Aukon si-
 vupenkit $7 \times 14 \times 28-28,5-29$, $7 \times 14,5 \times 29$, $8 \times 13 \times ?$, $8 \times 13,5 \times 31,5$, $8 \times 13 \times 30$,
 $8 \times 16,5 \times ?$, $5,5 \times ? \times 25$, $7 \times ? \times 24,5$. Kärmin alla oleva muuraus: $8,5 \times ? \times$
 32 , $8 \times ? \times 33,5$, $7 \times ? \times 23,5$, ylempänä korjausmuurausta, tiilet mah-
 doll. melko uusia $6,5-7 \times 12,5 \times 27,5$. Aukon pohja: $7 \times 12 \times 23,5$, $? \times 11 \times$
 $22,5$, $? \times 11,5 \times 23$, $? \times 12 \times 23,5$, $? \times 12,5 \times 25$, $? \times 13 \times 27$. Aukon holvi: rapp.
 peitossa, vain muutamia tiiliä näkyvissä $9 \times 16 \times 33,5$, $9 \times 16-16,5 \times ?$,
 $9,5 \times 16,5 \times ?$. Ikkuna-aukon yläpuolella olevat seinätiilet:
 ($6-7 \times 12 \times 24-26$) $6 \times 12 \times ?$, $7 \times 12 \times ?$, $6,5 \times ? \times 26$, $7 \times ? \times 24-24,5$, $7 \times ? \times 25,5$, muu-
 tama $9,5 \times ? \times 27$, Sekä seinässä ikk. aukon yläpuolella olevan
 noin 1 mtr pituisen kantivarvin tiilet: $6,5 \times 13 \times ?$, $7 \times 12 \times ?$, $8,5 \times$
 $13,5 \times ?$, $9 \times 13 \times ?$. Seinän pohjoisnurkassa, olevat seinätiilet:
 rapp. peitossa, osa näkyvissä, ylhäällä ($6,5-7 \times 12 \times 24-27$) $6,5 \times 12 \times ?$,
 $7 \times ? \times 24$, $7 \times ? \times 25$, $7 \times ? \times 27$, Keskellä: harmaakivi muurausta sekä
 joukossa muutamia tiiliä: $9 \times 13,5-14 \times ?$, Alhaalla ($6,5-7 \times 11,5-13 \times$
 $23-26,5$) $7 \times 11,5 \times ?$, $6,5 \times 12-12,5 \times ?$, $6,5 \times 13 \times ?$, $7 \times ? \times 23$, $7 \times ? \times 26-26,5$, $7 \times 12 \times ?$,
 $6,5 \times ? \times 24-25$, $6,5 \times ? \times 26,5$, muutamia $7,5 \times 12,5 \times ?$, $8,5 \times 12,5 \times ?$, $9 \times ? \times 28$, $8 \times ? \times 31$.

Huone 64, pohjoismuurissa oleva savukanava.

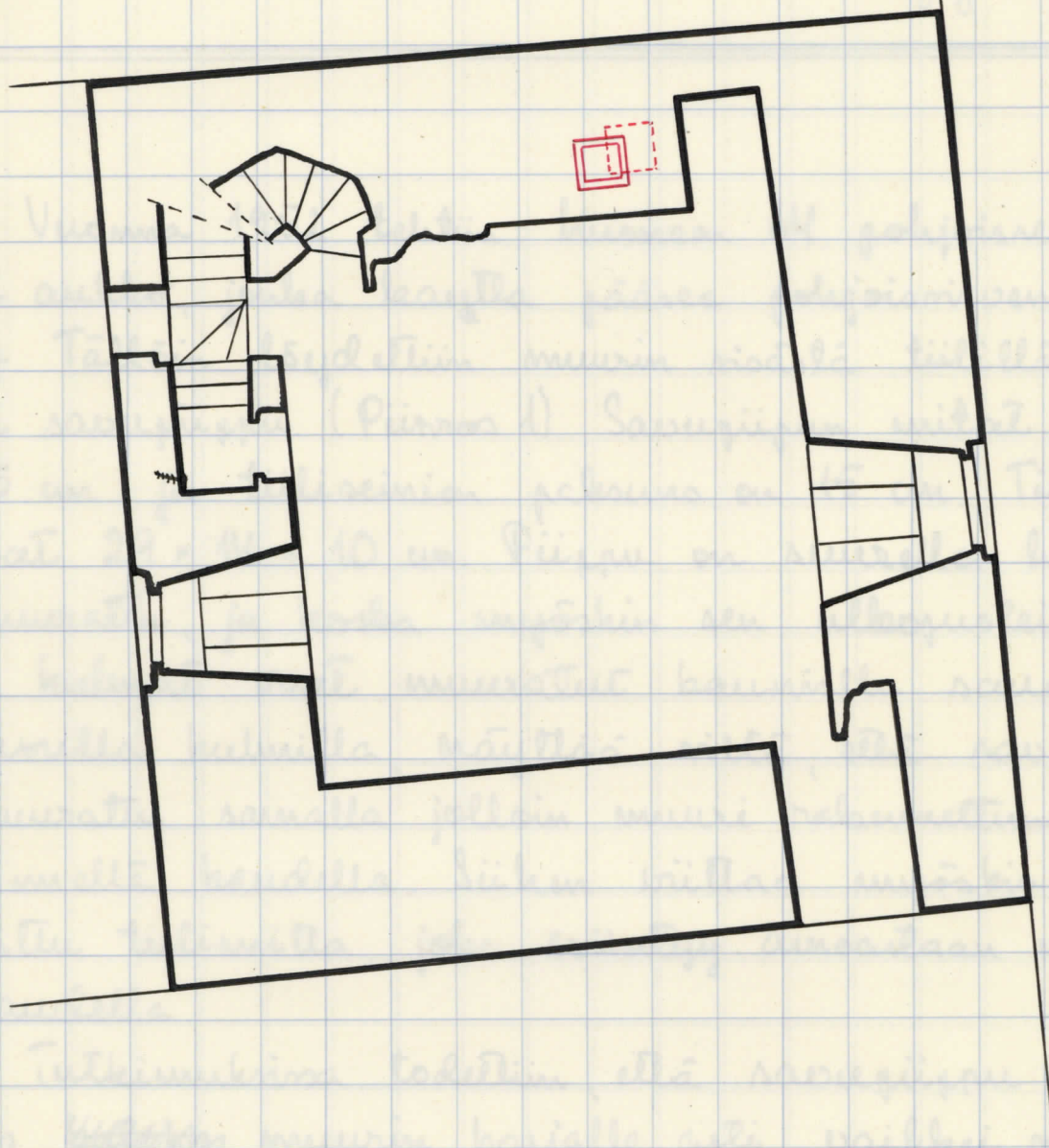
L. J. Gardberg, 1953

Vuonna 1952 tehtiin huoneen 64 pohjoisreunaan muuri aukko, jonka kautta pääsee pohjoisriivan ullakolle. Tällöin löydettiin muurin sisästä tiilillä muurattu savupiippu. (Piirros 1). Savupiipun mitat ovat 35×35 cm ja tiiliseinien paksuus on 15 cm. Tiilimitat ovat $29 \times 14 \times 10$ cm. Piippu on suurella huolella muurattu, ja koska myöskin sen ulkopuoleiset seinät ja kulmat ovat muurattut kauniilla saumoilla ja suorilla kulmilla, näyttää niiltä, että savupiippu on muurattu samalla jolloin muuri rakennettiin, siis neljämmellä kaudella. Siihen viittaa myöskin yllä mainittu tiilimitta, joka esiintyy ainoastaan neljännellä kaudella.

Tutkimuksissa todettiin, että savupiippu jatkuu ylös ~~muurin~~ muurin harjalle asti, vaikkei sitä ole vielä näkyvissä; harja on muurattu n. 1600-luvulla tai 1700-luvulla. Piippu tulee itäportin pohjoispuolella olevasta lämmityslaitteesta. Sama savupiippu on todellavissa huoneen 40 pohjoisseinässä olevan käymälän lounaisnurkassa. Huoneen 58 (salonin) kohdalla on se tiekorsa.

Savupiippu ei kulje aivan suorana, vaan erima-

Piirros 1. Huonon 64 polja. Kaavaan 1:100.

Savupiippu on piirretty punaisella värillä. Täydellä viivalla piirretty leikkaus on 100 cm lattiatason yläpuolella; pisteviivalla piirretty leikkaus on 300 cm lattiatason yläpuolella.

kaksi k.o. huoneen kohdalla se nousee hiukan viis-
toon itäänpäin (piirros 1).

Kun savupiipun k.o. huoneen yläpuolella olevaa osaa
tutkittiin, löydettiin 84 cm pitkä raudasta tehty
karkitruäinin mieheä, joka kätivarresta päältä on
1400-luvun keskivaiheilta. Piipussa oli nitäpaita nah-
kapala sekä eräitä pumppapaleita.

Koska piipun jatkuu ylös muurin harjalle asti,
todistaa se, että portin pohjoispuolella oleva lämmin-
tyslaite on ollut käytössä vielä neljännen kauden
jälkeen.